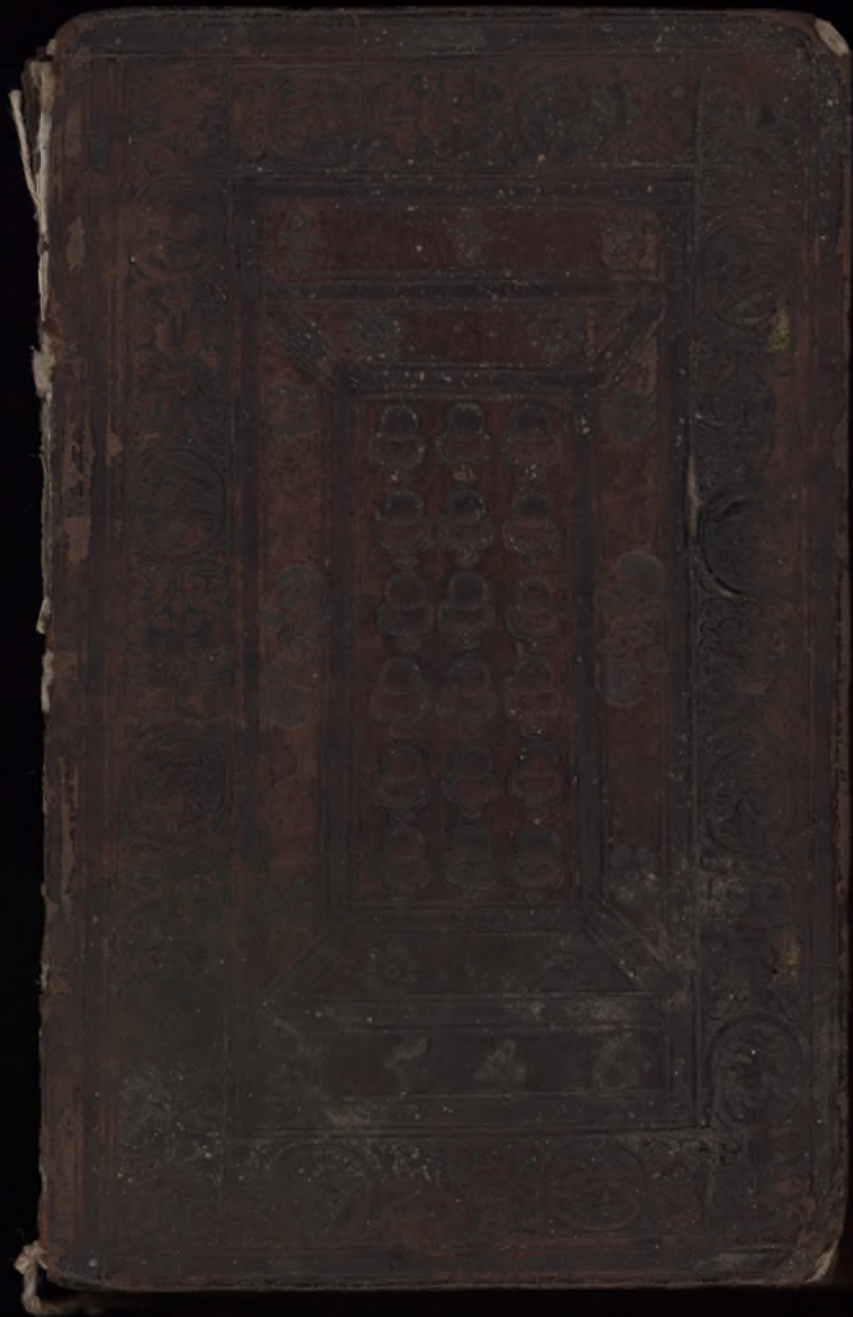

Dore dich Joh. Webero hinc Abs.
hinc stone fishing & prudently
sing & the remaining phrase

WiMBP
Opole

126 st.

~~329~~ 117

Wiederum

16. H. ~~Wann~~ ~~Gott~~ ~~gibt~~ ~~den~~ ~~alten~~ ~~Testament~~
volk | auferstehen | und von ihm
erhöhet werden | der mußte ihn
auferstehen zu Hinzufügen, oder
was er nicht ~~der~~ ~~Wille~~ ~~des~~ ~~Sein~~
Linde, mußte er doch sein
herv, und sagen darin
wundern H. denn das selbe
~~hat~~ ~~bestanden~~ ~~hatte~~ ~~Gott~~ ~~sein~~, ~~und~~ ~~alle~~
~~Gegensatz~~ ~~waren~~ ~~neue~~ ~~Gott~~ ~~more~~, ~~und~~ ~~alle~~
Geld in der von Gott selbe
gepflegt, und geordnet

Aber unser Hirn/ahn
die Empfindung von Nerven
Erstauskunft ist Christus
da an welcher Gest sind
und eine Verkörperung
gebunden hat. Das alle, die
Gest werden anrufen die
mit, die gebunden von Christus
anrufen.

IN QVIN
DECIM PSALMOS

GRADVVM COMMENTA-
rij, ex prælectionibus D. Martini
Lutheri, summa fide
collecti.

CRAT.

MYL.

M. D. XL.

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO, DO-
mino Georgio, Principi in Anhalt, Co-
miti Ascaniæ &c. Præposito Ecclesiæ
Magdeburgensis, Domino suo clemen-
tissimo, Vitus Theodorus No-
rigenfis Salutem
dicit.

Liquoties iam significavi,
quo consilio ea, quæ à Reue-
rendo Patre D. Luthero, Pre-
ceptore meo carissimo, in
schola publice narrata sunt,
ædam. Nam Ecclesiæ prodesse iudico, ex-
tare ueras & proprias explicationes Scri-
pturæ sacræ. Et cum omnes eruditi in
Luthero singularem Orationis tum co-
piam, tum elegantiam admirentur, non si-
ne fructu scripta eius à Theologiæ studiosis
leguntur. Plurimum namq; refert, quo ge-
nere orationis in docendo utamur, præfer-
tim ad uulgus, quod cum natura sua tar-
diusculum sit, sæpe ubi res non proprie &
copiose satis explicatæ sunt, absurdissimas
opinionēs sibi fingit. Nos cū Augustinū
& alios ueteres legimus, sæpe uidemus eos,

A ij etiam

Alc V 284
R 2/65 C

etiam cum notiss. dicunt, tamē quia incommodius loquuntur, non satis intelligi, sed uideri longe aliud dicere, quā sentiunt. Hoc experietur, qui præsertim uetustiores illos legerit, Tertullianum, Irenæum, & similes: quanquam quod ad Irenæum attinet, cum multa arguant eum Græce scripsisse, interpreti potius ea culpa debet tribui. Et si autē ego nequāquam Lutheri elegantiam potui exprimere: Nam cum hæc ex legentis ore excipienda essent, sæpe manus expeditam & promptam linguam interpretis non potuit consequi. Tamen quia sententiarum ordo ferē ubiq; fideliter à me est annotatus, omnino confido hanc lectiorem Theologiæ studiosis etiam ad id profuturam, ut in explicando ad copiosam, & tamē propriam orationem se assuefaciant.

Sed etiam hoc in consilio mihi fuit: Nostrum sæculum fecundissimum est omnis generis scriptoribus, ac in Theologia, quæ tamen (si rerum magnitudinē consideres) principem locum inter reliquas professiones tenet, ferē nemo est, qui non optet suum aliquid extare: siue hoc ambitione & quadam uanitate ingeniorum, siue temporum singulari fato accidit. In tanta autem Scrip-

ptorum

ptorum copia paucissimos inuenias, qui ita scribant, ut cum magno fructu possint legi. Nam præterquam quod alij certa capita religionis nostrę deprauauerūt, & ferē in singulis paginis somnia sua lectori moleste obrudunt, uidemus quā pauci sint qui locum iustificationis dextre tractent. Aut enim tanquam uulgarem & notam rem negligunt, aut sicubi attingūt, ita inuoluunt, ut nusquā te explicare possis: uere enim, ut Basilius dicit, *τεχνολογῶσι μᾶλλον ἢ θεολογῶσι οἱ ἀνθρώποι*. Horum libri, si ad posteritatem transmittentur, quam quæso religionis rationem inde discant posterī? Huic maximo incommodo, si nos ædificatione prælectionum Lutheri aliquo modo mereri possumus, an nō præclare posuisse operam uidebimur? Neq; enim illa cura dignior est ministerio nostro, quā ut sana doctrina etiam ad posteros propagetur. Hoc patrimonium illud est, quod Ecclesiæ conseruare & relinquere præcipue ij debēt, qui in aliqua parte Ecclesiarum gubernandarum constituti sunt. Diligentes Rerum pub. moderatores, ed conuertunt studia & cogitationes omnes, ut nō solum ipsi pace et tranquillitate fruantur, sed etiam posteris

A ij aliquam

aliquam Reipub. formā relinquunt. Nam animi nostri natura sua eō nos deducunt, ne belluarum more in ea tantum, quæ ante oculos sunt, incumbamus, sed etiam in multa perspicimus secula. Ideo quamuis senex agricola, sicut apud Ciceronem est, quærenti cui serat, non dubitat respondere: Dijs immortalibus, qui me nō accipere tantum hæc à maioribus, sed etiam posteris tradere uoluerunt. Quid nobis igitur faciendum est, quos Dominus iussit esse uineæ suæ cultores, & œconomos Ecclesiarum? An non agere, conari, suscipere omnia debemus, quæ ad conseruationem & propagationem sanæ doctrinæ aliquo modo conducibilia sunt? Hæc enim est, quam non solum accipere nos, sed etiam posteris tradere Dominus uoluit. Spero itaq; eos qui sanam doctrinam amant, & de Ecclesiæ salute solliciti sunt, hanc meam operam probaturos esse: quam multis iam annis in id posui, ut quæ Lutherus in schola publice docuit, etiam ij uidere, legere, & cognoscere possint, qui Vuittembergam, Theologiæ, & omnium rectorum studiorum sceleratissimam officinam, nunquam uiderunt. Nec dubito, si modo aliqua futura pax est, & non omnia
bellis

bellis ac cædibus uastabuntur, huius mei laboris aliquem fructum posteritatem quoq; sensuram esse.

Quod autem ad hos Psalmos graduum attinet, ideo eos potissimum extare uolui, quod non solum uarietate argumenti delectant: Nam singuli ferè singulos locos Christianæ doctrinæ complectuntur: sed etiam breuitate sunt commendabiles. Et quia ob ueterem usum, quem Papa in Ecclesijs ualere uoluit, notiores sunt, etiam eam ob causam utile uisum est, ut quæ usu notissima essent, sana explicatione studiosis harum rerum magis commendarentur.

Tibi uero, Princeps Illustrissime, hosce Psalmos potissimum dedicare uolui. Non ideo solum, q; in Ecclesiastico ordine præclarum locum tenes, id enim multis Principibus tecum commune est, sed quod cum bonarum artium & uariarum linguarum cognitione, etiam ueræ religionis studia coniunxisti, ac Tuæ Celsitudinis opera potissimū factum est, ut ante annos sex quantumuis difficilibus temporibus, uera Ecclesiarum emendatio in uestra ditione susciperetur. Hoc *κατὰ θεὸν* cum animū meum singulari amore erga Cels. T. accendisset,

A iij magnus

magnus postea ad eum accessit cumulus, cum & eruditos sermones & summam morum suauitatem propius cognoscere licuit. Prædicauerat hæc mihi sæpe uir grauissimus M. Georgius Heltus, cuius sermones etsi nunquam putauī esse falsos, tamen superabat omnia singularis beneuolentia, qua me & reliquos amicos, qui in comitatu Preceptorum nostrorum D. Lutheri & Philippi Dessæ eramus, complexus es. In reliquis fratribus, Ioanne & Ioachimo Principibus Illustrissimis, mirabar Latinum sermonem, in aula minus usitatum, historiarū omnium abundantem cognitionē, & summam castitatem morum, sine omni aulica ambitione & luxu omni. Hæc cū Cels. T. cum fratribus communia haberet, omnem admirationem superabat, quod quidquid in ueteri Ecclesia scriptum extat, hoc totum facile oratio ostendebat, à te diligentissime esse lectum & cognitum. Deinde Hebraicarum literarum tam exactam cognitionem in Principe, quis non admiretur? Habent itaq; reliqui magnos titulos, quod sint Primates, Nati Legati, Archiepiscopi, Cardinales etiam. Sed quæ uerè Episcopum decet, & in te merito omnes p̄i admirantur, quorū

quotusquisq; est qui teneat? Habent ipsorum scholæ alia exercitia, & artes alias, de quibus nihil est opus dicere. Patiare igitur Princeps Illustrissime, te à nobis amari propter uirtutes tuas uere Heroicas, & digniss. bono Principe & sancto Episcopo, atque hoc exiguum munus eo animo accipe, quod à me mittitur. Experimur uerū esse quod Paulus dicit: Non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, Sed stulta mundi elegit Deus. Itaq; cum maior pars Episcoporum & Principum Euangelion aut persequatur, aut negligat, iucundissimū Ecclesijs spectaculum est, quod te in tanto splendore Maiorum, & in isto dogmatis gradu ueram doctrinam amplecti uident, et occupari sanctissimo studio propagandæ ueræ religionis. Christus seruet Celsitudinem Tuam, eamq; porro etiā gubernet ad gloriā nominis sui amplificandam. Amen. Datæ Noribergæ
ex Parochia Sebalдина,
Idib. Martijs,
Anno
M. D. XL.

IN QVINDECIM

PSALMOS GRADVVM COM-
mentarij, ex prælectionibus D. Martini
Lutheri, summa fide
collecti.

PRAEFATIO.

Sacrarum lite-
rarum tractatio
ideo instituitur,
ut non solum do-
ceantur homi-
nes, sed cultus
præstetur Deo.

Sepe antea osten-
di in exordijs me-
arum lectionum,
quo consilio sacra-
rum literarum enar-
rationem institua-
mus: Non quod
noua, aut ignota
alijs cupiamus af-
ferre: Ita enim nostra Theologia & Latinis
literis, & Vernacula lingua celebrata est, ut
magis exhortationibus quàm doctrina opus
esse uideatur: Sed quod diligens uerbi Dei
prædicatio, est proprius cultus noui Testa-
menti, longe gratior Deo, sanctior, & me-
lior, quàm omnes cultus, & sacrificia omnia ue-
teris Testamenti. Ideo etiam cum Lex ad-
huc uigeret, sancti Prophetæ procul abie-
ctis holocaustis & alijs Legis sacrificijs, sa-
crificium

PRAEFATIO. 11

crificium laudis cōmendabant. Debemus
autē nos hūc cultū ideo maiore studio & di-
ligentia præstare, quod post tantam caligi-
nem, in qua uiuimus, diuina Sapientia ire-
rum nobis, ceu Sol in meridie, orta est & il-
luxit. Sicut igitur audire sermonem sacrū
ante hoc tempus seruitus quædam estima-
batur, quæ sicut aliæ operæ ab hominibus
præstaretur, ita nunc diuersum statuendum
est, nempe, quod qui docent, legunt, scri-
bunt, audiūt sacra, sint ueri Sacerdotes Dei,
qui Deum suum merito & grato honore
afficiunt. Hæc igitur debent nos accende-
re ad assiduam tractationem uerbi Dei.
Quāquam etiam hoc uerum est, non ita
plenam nos posse habere sacrarum rerum
cognitionem, quin opus nobis sit, quoti-
die eas denuo discere, experiri, & in ijs con-
firmari, propter continuas uexationes Sa-
tanæ, quibus nos exercet: ut sicut non ces-
sant occasiones ruinæ, ita nos quoque non
cessemus ab assidua meditatione uerbi Dei
ad ædificationem nostri & Ecclesiæ.

Nihil enim æque perniciosum est, quàm
quod multi hodie faciunt, ut post leuem co-
gnitionem huius diuinæ sapientiæ, statim
se magistros factos putent. Quia enim hæc
non in

Necessaria quo-
tidiana uerba
tractatio, pro-
pter pericula
tentationum.

Periculosum est
præsumere, &
hanc doctrinam
teneas.

non in eo posita sunt, si quàm optime de ijs
differere possis, sed in usu & experientia,
quam non ratio humana, sed Spiritus san-
ctus gubernat ac regit, profecto longe fal-
luntur, qui in nuda cognitione acquiescunt,
quæ nunquam esse potest integra sine usu.
In ueteri Testamento solus Decalogus præ-
scriptus erat, in quo discendo & exercendo,
Deus populum suum uolebat occupatum
esse. Sed quis unquam etiam inter sanctos
extitit, qui gloriari posset, sapientiã in De-
calogo per Spiritũ sanctum propositam,
se consecutum esse? Et nos, qui in nouo Te-
stamento totam Scripturam habemus pro-
positam, gloriabimur, scilicet, de plena co-
gnitione? Quare excutiamus istam philau-
tiam, & humiliemus nos coram Spiritu san-
cto, ac fateamur, hanc infinitam sapientiam
esse, quæ nõ possit exhauriri, etiamsi uitam
omnem in discenda Scriptura deponamus.
Etsi enim aliquam cognitionem habemus,
Dei gratia, tamen quia quotidie quasi nu-
bibus tentationum obruimur, semper ad
hunc fontem, imo ad ignem hunc recurren-
dum est, ut rursus calefiamus, neque aut Sata-
næ, aut carni nostræ indulgeamus, ut ob-
ruantur primitiæ Spiritus. In Scholis ace-

diam

diam uocarunt (quam corrupto uocabulo
accidiam indocti dixerunt) Ea proprie est fa-
stidium hoc uerbi, quod ex præsumptione
scientiæ nascitur, & hodie in uulgo nimis
commune est. Contra hoc uitium Moses iu-
bet acuendam esse legem posteris, hoc est,
quotidie urgendam & exercendam, etiam
si notissima sit: semper enim explendescet
aliquid, quod antea nos latuit: semper ali-
quid adlubescet, quod antea, ceu insipidum
negleximus.

Ergo etiam hæc ob causam enarrabimus
Psalmos, ut & fastidium hoc Satanicum ex-
cutiamus, & Spiritum usu sacrarum rerum
confirmemus, & ceu alamus. Quanquam
hoc summum est, quod certo scimus, Deo
hunc cultum præcipue placere, cum tracta-
mus uerbum suum, docendo, legendo, scri-
bendo, audiendo &c. Hoc unum debebat
nos continere in assiduo uerbi studio. Quid
enim aliud est tractare uerbum, quàm assi-
duo sacrificare, assiduo Deum colere, assi-
duo exerceri in impletionem primi, secundi,
& tertij præcepti? Nimis magnus, pro do-
lor, eorum est numerus, qui Deum assiduo
blasphemant, cum aut diuersa docent, aut
gladio sanam doctrinam persequuntur.

Quare

Quare magna necessitas est, ut nos, qui numero longe sumus inferiores, Deo nostro seruiamus, eumq; laudemus, qui & hanc uitam dedit, & futuram promisit. Tum etiam periculum nostrum nos admonet, ne satiri acedia & fastidio etiam non animaduertentes, occupemur. Nam fastidium contemptus sequitur. Contemptum autem punit Deus sic, ut uerbum plane tollat, sicut Papatus insignis documentum est ad omnia tempora, in quo haec sic uidemus contigisse.

Exposui causas, cur enarrationem Psalmorum graduum susceperim, ut scilicet hanc horam consecremus nostro redemptori, & ei sacrificemus, ac pro nostris uiribus primum, secundum, & tertium praeceptum, praedicatione misericordiae Dei, recte impleamus, cum alioqui totus mundus contra haec praecepta blasphemando Deum peccet. Et libenter quoq; uos exhortatus sum contra acediam & fastidium. Si enim aliquod doctrinae nostrae periculum imminet, ab hoc uitio imminet. Haeretici & sectae, & si multum noceant, tamen hoc agunt, ut nos cogant ad sacrarum literarum diligentem cognitionem. Sed haec pestis, fastidium uerbi, in nobis ipsis nascitur, et eo plus periculi affert,

affert, quanto minus obseruari à nobis potest. Tum autem certa Satanæ uictoria est, cum nos stertere, & securi, ac saturi esse cœperimus.

DE TITULO PSALMORUM
Graduum.

Rimum quaestio hic est de titulo Psalmorum, cur inscripti sint Psalmi Graduum, seu ut alij uertunt, Ascensionum. Sunt autem uariae interpretum opiniones, quas non est opere precium hic omnes recensere. Lyra narrat sic dictos, quod Leuitae seu Sacerdotes eos decantauerint in ascensu, seu gradibus templi. Nam in historia Regum scribitur, quod ad templum per gradus ascendebatur. Hos fingit quindecim fuisse, & in singulis singulos Psalmos cantatos esse. Hoc uerum ne sit, nec ne, haud multum laboro, mihi tamen non uidetur ueri esse simile. Hoc quidem negari non potest, Hebraicam uocem significare gradus, seu ascensiones. Maneo igitur quantum fieri potest, in simplicissima sententia, & iudico sic dictos, quod in gradibus, seu

Psalmi Gra-
duum.

accedia
periculosi-
or quam
impugna-
tione dia-
bolica

æditiore loco à Leuitis seu Sacerdotibus cantari sint soliti, sicut apud nos, qui publice in templo præcinit, aut concionatur, serè est in aliquo æditiore aut superiore loco, unde facilius ab omnibus conspici & exaudiri possit. Neque enim hos Psalmos à multitudine, quæ erat in templo, aut à reliquo choro, sed per certos, qui præcinerent alijs, è superiore loco cantatos, aut saltem inchoatos esse iudico, sicut quidam alij Lamnazeach titulum habent, hoc est, præcinentis, de quo alibi diximus. Verum quis possit omnes illorum ritus nouisse, præsertim post tantum interuallum temporis, quo ex usu & memoria hominum decessere? Cum igitur in tanta multitudine Psalmorum, uigente adhuc Lege, alij alijs ceremonijs cantari sint soliti, pro ratione temporis & loci, nonnunquam etiam pro eo, ut consuetudo obtinuerat, sufficiat nobis hoc statuere, quod titulus hic non ad doctrinam aliquam, sed tantum ad ceremoniam cantantium pertinet, qualis qualis tandem ceremonia ista fuerit. Apud nos, Schola Psalmos, quidam è pueris primos uersus, Minister preces decantat. Deinde manè aliquid ex Pauli Epistolis aut Euangelijs, uespera Psalmi leguntur. Neque

Neque enim quæ publice fiunt, sine ceremonijs possunt fieri. Ad eum modum in isto populo iusto ordine & certis ceremonijs omnia gesta sunt. Numerant uiginti quatuor sacerdotum uices: fieri igitur potuit, ut alias per chorum, sine populo, alias per partem, nonnunquam etiam alternis canerent, deinde populus aliquid succineret. Hæc certo sciri nequeunt, postquam omnino intercideret: & quia ad intelligendos Psalmos parum faciunt, ex quo animo ferendum censeo, quod ista non plane sciri possunt. Quare etiam hoc omitto, cur & quindecim numero sint, & his potius quàm alijs, titulus hic sit præfixus. Etsi enim multum laboremus, tamen res manet incerta: & cū nulla huius rei singularis utilitas sit, frustra laboratur. Hoc tamen etiam admonere uolui, quosdam exponere Psalmos Ascensionum, pro eo quod est Completionum, quod in fine sint cantati, cum iam populus dimittendus, & Sacra completa essent. At sanè quia breues sunt, & semper insignes doctrinas proponunt, apti fuerunt conclusioni.

Sed relinquo hic quoque
suum iudicium
Hebræis.

DE ARGUMENTO

Psalmi C.XX.

Vdico hunc Psalmum esse inuocationem diuini auxiliij, aduersus malas linguas, siue contra damna quę malę linguę, hoc est, heretici Ecclesię afferunt, cum doceant contra sanam doctrinam. Hęc enim tentatio quasi in prima classe collocanda est, cum doctrina petitur. Habet enim diabolus duplicem uiam, qua Ecclesiam aggreditur & infestat, hæreses, & uim seu gladiũ. Ideo Christus quoq; eum mendacem & homicidam appellat. Hinc fit, ut preces in Psalmis ferẽ confirmantur in his duobus capitibus, ut aut contra Satanam homicidam, aut cõtra Satanam mendacem orent, hoc est, aut contra pestilentem doctrinam, aut sub cruce & persecutionibus contra Tyrannos. Porro homicidiũ uarium est, quo Satan Ecclesiam adfligit: Alios sensu mortis, alios calumnijs, alios iniurijs inimicorum, odijs, periculis, & alijs calamitatibus exercet: Hęc omnia ad uim pertinent. Ad mendacium autem pertinent, quę per suos ministros

Psalmi dupliciter contra Satanam orant.

Satan quomodo homicida.

Quomodo mendax.

ministros, maxime intra ipsam Ecclesiam, facit per falsa dogmata, quibus perturbat conscientias. Item per tentationes interiores, cum fatigat pios uenenatis suis telis desperationis, diffidentię, blasphemię: & sic sub nomine Dei occidit & ad infernum abripit. Hęc enim omnia complectitur mendaciũ, atq; de his periculis uidemus Ecclesiam nõ solum in Psalmis, sed in omni Scriptura acerbissime conqueri, quod petatur ui, dolo, sectis, hæresibus &c. Hic autẽ Psalmus ut dixi, meo iudicio, proprie pertinet ad alteram tentationem, de pestilenti doctrina: quanquam & alteram attingit. Non enim potest fieri, quin mendaces doctores etiam crudeles & sanguinarij sint, studio defendendę impietatis: & diabolus ideo mendacium disseminat, ut occasiones eĩ diũ exuscitet, sicut ostendunt exempla tum reliqua Ecclesię, tum illud primorum parentum in Paradyso: mendacio enim decipit eos Satan, ut morte perirẽt. Quia autem similes tentationes hodie Ecclesia patitur, quod undiq; petitur & oppugnatur mendacibus & calumniatricibus linguis, ac sustinet acerbissima odia cum omnis generis periculis, tantum ideo, quia puram doctrinam reti-

B ij nes

net, & in illustrando uerbo occupatur. Ideo nobis hodie quoq; opus est oratione, aduersus illas nostrorum temporum pestilentes linguas, ne noceant tantum, quantum uolunt. At magnum beneficium est, habere etiam præscripta à Spiritu sancto uerba,

quibus in hoc periculo pñ uti possunt. Sed nunc ad

Psalmum ueniamus.

Psalmus

PSALMV S

31

CXX.

Ad Dominum cum tribularer
clamaui, & ipse exaudiuit me.

ECTIVS redditur uersus per præsentia :

Ad Dominum in tribulatione clamo, & ipse exaudit me.

Quancquā enim Hebræi quoq; discrimina habent trium temporum, tamen quia præteritum est prima uox, seu thema uerbi, lucis causa sæpe rectius redditur per præsens, ut nō solum sit descriptio facti præteriti, seu exemplum, sed etiam doctrina, in qua ostenditur, quid nobis agendum sit in istis tentationibus mendacis linguæ, cum scilicet sentimus & experimur, nos frustra cum hæreticis conflictari, nec posse fieri, ut reducantur in uiam. Nam hoc diuturnā experientia didicimus, uerum esse quod Pau

B in lus dicit

Impiorum dogmatum autores incorrigibiles

lus dicit, tales esse suo iudicio damnatos, ideoq; post unam & alteram correptionem seu admonitionem, sinendos ac uitandos esse, quod ita capti sint opinionibus, ut non possint ab eis deducti. Atq; hoc praesertim in autoribus haeresium, seu impiarum doctrinarum experimur, his nihil dici aut fingi potest, quo emendentur. Non quidem spes desit, futurum, ut cedant ueritati, sicut certum est, conuinci posse, sed non conuertuntur. Etsi enim iam uno loco impium os obtures, statim inueniunt quod remurmurent. Sicut non solum Arii & aliorum haereticorum historiae ostendunt, sed etiam nos nostri seculi exemplis testari possumus. Ergo impossibile est, compescere perpetuo os haereticum. Hoc autem possibile est, ut eos conuincamus & redarguamus: Item ut nostros ab eorum errore, ceu presentissimo ueneno, praeseruamus. Debet enim Episcopus instructus esse, non solum ad docendos simplices, sed etiam ad redarguendos perversos. His contenti simus, ut nostri praemoniti, in sana doctrina persistant. Vt autem auctores haeresium conuertamus, hoc non speremus. Quoties Christus Phariseos non solum aperta Scriptura, sed etiam Dei digito

& mira

& miraculis conuicit: & tamen permabant in sua impietate. Arius coram Probo manifeste concluditur, & tamen postea errorem suum maiore fiducia & successu propagat. Quid de Papistis nostris dicemus: an non eadem in eis experimur?

Ergo eos qui non errore, sed uoluntate peccant, & conuerti nolunt, relinquamus, post unam ac alteram admonitionem, et pugnemus contra eos exemplo Dauidis oratione, sicut etiam pro nostris nobis orandum est, ne decepti specie seducantur. Praeter hoc nihil reliquum est quod agamus. Nam auctor haeresium diabolus ita lubricus, & mille modis Proteus est, ut non possit certo constringi, aut capi, una rima obstructa, decem alias inuenit quibus elabatur, & ceu uentus conclusus, omnia quaerit, penetrat omnia, ut possit elabi. Contra hunc praecipue pugnatur, quando cum haeticis res est. Itaque disputando nihil proficitur, & si disputandum est, & disputationibus ministri Satanae conuincendi & redarguendi sunt, propter reliquam Ecclesiam. Sed cum uerbo externo etiam coniungenda est oratio, qua malignus spiritus maxime premitur & urgetur. Haec repressit Arium, Manichaeum, Sa

B iij bellium

Causa cur sint incorrigibiles, quia Satan qui eos impellit, non potest corrigi.

Contra Satanam praecipue pugnandum oratione.

bellium: hæc Pharisæos & incredulam Synagogam contudit: hæc nostri seculi impiorum opinionum autores fregit, quamvis essent ferocissimi. Ita enim sit, ut qui exhortantes & redarguentes nolunt audire, cogantur sentire nos, orantes & clamantes ad Dominum, pro sanctificatione nominis ipsius, & aduentu regni eius. Hæc est uia unica ad uictoriam, ut & si ad tempus uideantur superiores, tamē eradicentur tandem pestilentes linguæ. Itaq; sapienter agendum est & caute in hoc periculo, ac omnis abiicienda fiducia sapientiæ nostræ, etiam si uerbum Dei sit, quod pro nobis habemus. Nō enim pugnamus contra carnem & sanguinem, sed cōtra nequitias spirituales. Quod si agendum tantum esset cum carne & sanguine, sic nostra uellemus munire & firmare rationibus, ut nihil posset contra dici. Nunc autem hoc experimur, cum rationibus & Scripturæ autoritate conuicti sunt, tamen pertinaciter retinent errorem suum, & in hoc unicum incumbunt, quomodo eum defendere, & quā latissime propagare possint. Itaq; soleo peccatum eorum comparare cum peccato Iudæ. Is non potuit excusare consilium prodicionis, quod contra Chri

tra Christum coeperat, & tamen pergebat id exequi, sic enim urgebat eum Satan. Ad hunc plane modum Satan autores impiorum dogmatum semel appræhensos, non dimittit, nec quiescere patitur.

Ergo oratio addenda est, ergo oratione potissimum pugnandum est, sicut Dauid hic pulcherrimo exemplo & pleno consolationis facit, ac dicit: Ad Dominum cum tribulor clamo. quasi dicat: In hoc periculo impiæ doctrinæ, frustra conabar hoc ut conuerterentur, & errorem agnoscerent pseudoprophetæ. Satan enim qui corda eorum possedit, ita lubricus est, ut non possit capi. Ad hæc ego inferior eram, si numerum spectes: nam minor pars à me stabat. Contra illi qui me impugnabant, & numero plures erant, & uiribus pollebant. Quid igitur facerem miser? Hoc scilicet: Postquam pro dono meo uerbum Dei diligenter inculcaui, postquam meos præmonui, illos autem admonui de errore, ascendo ad Deum meū per orationem, & coram ipso pronuncio afflictionem meam, ac certus sum, futurū, ut me exaudiat.

Sic proponit nobis exemplum suū Dauid, quid ipse sit solitus facere: atq; hæc qui-

B v dem

dem dicuntur facile, sed experientia testatur non sine difficillimis conatibus praestari. Primum enim ista incommoda quae à patre mendacii per impiam doctrinam excitantur, non possunt spectari sine summo dolore animi: ad eum dolorem etiam accedit quaedam desperatio medicinae, quod horribilior species est impię doctrinę grassantis, quàm grassantis flammę, aut exundantis fluminis, quod omnia subito prosternit ac deicit. Vtrinque igitur affligitur cor, & metu future calamitatis, & sensu presentium incommodorum. Ad hæc si accedat etiam interna tribulatio, ut cor sentiat Deum iratum esse, ibi demum impossibile uidetur posse orare. Ac sane homo inexpertus & præsumens de uerbo, & doctrina sua nihil sibi parabit, quàm inutilem laborem & infinitam molestiam. Non enim docere satis est, non est satis redarguere & conuincere, Sed oportet ut Deus incrementum addat, ut non solum nos cum fratribus nostris in sana doctrina conseruemur, sed ut diuersa docentes, extirpentur ac intereant. Hoc autem solum oratione perficitur. Ea autem quàm non sit facilis, iam ostendimus. Docere uerbum, Audire uerbum, sunt etiam opera magna & diuina, quæ

quæ requirunt Spiritum sanctum. Sed usus fidei, nempe sic se conuertere ad Dominum ac orare, & præsumere, quod oratio placitura sit, & Deus eam sit auditurus, longe difficillima res est, propterea quod conscientia timida ferè repugnant huic fiducia, & de medicina desperant, præsertim si accedat conscientia peccati seu indignitatis. Ibi enim ferè accidit, ut animus prius secum disputet, an oratione aliquid possit profici, præsertim ad hanc quæstionem qui deducuntur, nunquam orabunt, si id ex sensu suæ dignitatis metientur. Quin hoc faciendum est ut qualis tu sis, hoc in loco negligas, & in promissionem potius, in necessitatem orandi, in periculum & causam ipsam intuearis. Ita enim fiet, ut etsi ab oraculo tua conscientia te reuocet, tamen periculi magnitudo ad orandum cogat. An enim (exempli causa sic loquor) si quis scortatus est, & inter eundem casu de ponte in flumen labitur, in tanto periculo ideo non orabit, quia conscientiam peccati habet. Imo, quanto periculum & necessitas maior est, tanto ad orandum debet animus esse excitatior & promptior. Ad hunc modum in hoc periculo quoque faciendum est, ut quales qua

les quales simus nos, magis illuc respiciamus quod Satan per impios doctores tantum malorum excitat, quàm quod nos indigni simus, qui exaudiamur.

Quomodo an-
mi ad orationē
huc excitandi.

Huc etiā facit promissio, quod in Christo non solum habemus promissionem exauditionis, sed ipsa uerba, ipsas syllabas & literas quas debemus orare, Christus praescripsit. Imo etiā mandatum accedit, ut non nostri arbitrij sit orare, uel non orare, sed est praeceptum opus. Haec cum cogitamus & postea accedit etiā necessitatis seu periculi consideratio, tum acuuntur animi & excutitur illa propriae dignitatis tentatio, & cōscientia quasi absorbetur. Sicut in subitis periculis quoque fit: Cum aut obruitur aliquis in itinere à grassatoribus, aut cum periculo in aquam mergitur &c. Ibi priusquam quisquam de sua dignitate cogitat, prorumpit aut in uerba aut cogitatio nem hanc: O Deus adsis. Hic enim uerum est quod Medici dicunt, appetitum prouocari acribus condimentis: Neque enim melior orandi magister est quàm necessitas. Sed dum nos securi, & quasi oculis capti obambulamus, nec sensu praesentium malorum tangimur, non mirum est, si oratio no-

stra

Tribulatio doceat orare.

stra aut nulla sit, aut plane langueat. Mihi quidē hoc accidit, ut sentiam me nunquam orare melius, quàm in tribulatione. Ea est hoc acre condimentum, quod etiā in Dauidē famem, ut ita dicam, & appetitū orandi excitat, sicut dicit: Cum tribulor, clamo.

Ergo discamus ex hoc uersu, Dauidem hoc remedio esse usum in periculo falsae doctrinae, ut primum docendo se & suos erigeret, Deinde oraret. Idem nobis faciendū est, tantum fiducia causae seu necessitatis quam etiā oratio Dominica nobis ostendit. Quia enim polluitur nomen domini, quia conscientiae perduntur, quia confessio Euāgelij periclitatur, magna profecto causa est, ut dicamus: Sanctificetur nomen tuum, ut sit finis abominationū & blasphemiarum. Adueniat regnum tuum, quod per regnum Satanāe quasi opprimitur &c. Qui ad hunc modum orat, is sic orat, ut facile coelum gemitibus suis impleat: Cum alioqui extra tribulationem uix impletur os nostrum. Sicut papistarum orationes & cantica sunt, qui cū in summa securitate uiuāt, quomodo orare possunt? Hāc causam ostendit Dauid cum dicit: Cum tribularer clamaui, Oportet enim esse necessitatē urgentem

Necessitas orandi proposita in oratione Dominica;

gentem, quæ impellat. Sicut sunt nostra & fratrum nostrorum salus, mors æterna, peccata nostra, incommoda nostra, gloria Dei, regnum Dei. Item pax, bellum & quæ omnia pulcherrimo ordine in oratione Dominica proposita sunt, & uere sunt tribulationes quæ docent nos orare: Imò, si boni æstimatores horum permultorum sumus, etiam nos cogunt & urgent. Hæc consyderemus, & perrumpamus per nubes illas, quæ nobis conspectum Dei fauentis adiungunt, & statuamus orationem esse sacrificium gratissimum Deo, & talem cultum quem ipse à nobis exigit. Quidam de medio cogitant, & fratrum orationibus nituntur: Id sane non est repræhendendum. Nam plurimum oratio est fortior: Sed necesse est ut tu quoque ores & sis pars Ecclesiæ, quæ uno ore dicit: Pater noster. Nequæ enim huius aut illius tantum, sed tuus quoque uult esse Pater.

Diserte autem adidum est: Ad Dominum. contra illas cogitationes quæ & me olim exercuerunt & adhuc hodie, si qui inter Papistas sunt simplices, exercent. Sic enim cogitabam: Peccator sum, non igitur possum orare ad Deum, mihi propter peccata

Oratio est cultus Dei.

Quomodo occurrendum sit talibus cogitationibus, cum animi non audent ad Deum clamare.

cata succensentem. Quæram mediatores, quibus propitius est, Mariam, Petrum, Annam, &c. Conscientiæ enim pauidæ auditò nomine Dei, terrentur. Et sanè magna est maiestas. Sed non tam magnam fingere tibi debes, ut ideo orare nolis. Si enim maiestatem consyderas, cur non in hoc consyderas, quod ipsa maiestas præcepit ut orares? Profecto non ita pusillus aut nihiles, quin te autoritas præcipientis liget. Hoc mandatum intueri & committere te eius gratiæ, qui id mandauit, dic: Domine non est arbitrium mei, orem ne an non orem? (sicut monachi somniabamus) Tu præcepisti, agnosco igitur me debere parere tibi. Si indignus sum, at præceptum & uoluntas tua digna est cui paream, promissio tua digna est, in qua confidam. Oro itaque in dignitate non mea, non Mariæ, non Petri, sed in dignitate nominis Iesu, & Dei præcipientis & mandantis.

Hanc rationem orandi totus Papatus ignorat, & possum exemplo meo affirmare, Sicut ego in monachatu nunquam unam orationem Dominicam uere orauit, ita quoque adhuc hodie Papistas ne unam quidem syllabam in fide orare. Hoc forte factum est, ut Deus audiret gemitus inenarrabiles cordis

dis mei, sicut credo alios multos fuisse, qui istos gemitus etiam habuerunt, quanquam eos non agnouerunt. Sed extra hos gemitus nulla pars orationis recte aut intellecta aut pronunciata est, ut debet, & ut, Dei gratia, nunc oramus ac reliquos quoque docemus orare. Extat sententia cuiusdam heremitæ, inter monachos celebris, qui dixit: Nullum esse tantum laborem, sicut est labor orandi. Id quidem uerum est, si respicias ad orandi legem sine fide, quæ tradita fuit sacrificulis. Sed magis uerum est, cum loquimur de oratione in fide, ut cor reluctetur cōscientiæ & desperationi, ac audeat fiducia misericordiæ Dei. Quanquā difficultatem hanc mitigat non solum promissio orantibus facta, item mandatū, sed etiam necessitas quæ nos urget. Quod autem ad ipsam rem attinet, oratio sine fide uere est impossibilis: Hæc enim duo orationem faciunt efficacem, promissio Dei & tribulatio. In his exercete uos, & asuefacite uos, etiam ad clancularias preces in cubiculo, sicut Christus præcipit. Quod si Satan eā orationem, sicut solet, conatur impedire, discite oculos claudere & dicere: O Domine, ecce hic tribulatio & angustia. Ego hic peri-

periclitor, ille frater meus sic periclitatur, sic uexatur à Satana, non patitur tempus ut de me cogitem, si me bonus an dignus, adiuua me in tempore secundū uerbū tuū &c. Hoc modo considerata causa & promissione, uincitur Satan. Et ad hanc rationē orandi, inuitat nos Dauid suo exemplo, non solum in periculo impiæ doctrinæ, sed in omnibus tribulationibus. Ac placet Deo, si hic fiducia misericordiæ & promissionis, bene sis impudens, secundum hoc quod sequitur: Et ipse exaudiuit me. Quasi dicat: Hoc modo declarat Deus sibi gratam esse orationem nostram, quam suscipimus fiducia promissionis & misericordiæ eius, quod eam exaudit. Atque hic uide, ut hoc nomen Dei diligenter discas, quod Dauid hic ei tribuit, A V D I T O R P R E C V M, ac caue, ne cum oras, per diffidentiam hoc nomē ei eripias, sicut plæruncq; facimus. Nam sicut Germanico prouerbio dicitur, si nem commēdare omnia, si bonus sit: Ita pleriq; in concludenda oratione peccant, ac orationem uitiosam reddunt. Cum enim addendum est Amen, dubitatio quæ in cordibus est, Amen mutat in negatiuam, quod nihil sit. Contra hanc dubitationem Dauid hic

C nos

Nihil difficultas est quam orare.

Deus auditor
precum.

nos confirmat suo exemplo, & præter promissiones quas habemus, proponit suam experientiam, ut nos ad orandū in fide excitet, ut statuamus Deum certo nos auditurū esse, siquidem est auditor omnium gemituum eorum, qui in fide orant. Quod si nō tam cito audit, audiet suo tempore: si non audit eo modo quo tu uis & optas, audiet meliore: si non per hanc personam quam tu optas, faciet per commodiorem &c. Sic dicit Bernhardus alicubi, nec memini me quidquam legisse in omnium recentiorum scriptis, de oratione aut pulchrius, aut magis pie dictum: Fratres, inquit, nolite dubitare de oratione uestra, sed scitote, quando uerbum per os erumpit, tunc oratio uestra scripta est in oculis Dei, & aut fiet quod petitur, aut expedit non fieri. Quid potuit dici magis Christianum? quid consolatione plenius, quā quod Deus tanquam Rex quidam munificentissimus, ad omnes supplicationes nihil aliud respōdet, quā, Fiat quod petitur?

Sed inquis: Sæpe fit diuersum. Quoties oratur pro grauida & parturiente foemina, quæ in partu moritur? An enim Iacobum non putas orasse pro sua Rachel, in tali peri-

culo

Bernhardi
sententia

dictum
BERN-
HARDI
Dicitur

Deus non semper
dat quod pe-
timus.

tulo occumbentem? Sic orauit David maxima spiritus cōtentione, pro filio ex Bathseba, sed oratio frustra fuit. Eiusmodi etiā inter sanctos innumera quotidie exempla uidemus. Respondeo: Vtuncq; sit, hoc primum statuendum est, Deum esse auditorem precum. Hic titulus Deo nunquam est adimendus. Sicut in hac fide prima pueritia pulcherrime orat, quæ sic de Deo credit, quod audiat & largiatur omnia. Hanc fidem sine dubitatione in pulcherrima plephoria pueri retinent, quare eorum orationem & probo maxime, & sæpe mihi ad exemplum propono. Quanquā enim pueri formam orandi, et uerba à nobis discunt, tamen nos recte ex ipsis disceremus orationis efficaciam, propter nostræ naturæ peruersitatem, & malam institutionem quoq;. Ergo hoc primum sine exceptione est statuendum, quod nostra oratio sit exaudita.

Secundo, exauditio sic est definienda, nō ut Deus semper faciat quod nos optamus, sed ut faciat quod nobis est utile. Nam Deus cū bonus sit, nihil potest dare, nisi quod bonum est. Nos autem sæpe pro liberis, sæpe pro amicis, sæpe pro nobis ipsis oramus, non quod est bonum, sed quod nobis bo-

C ij num

Oratio pue-
rorum.

Quomodo
Deus exan-
diat suos.

num esse uidetur. In talibus Deus etiam
tum exaudit, cum non facit quod nos peti-
mus. Itaque in oratione Dominica prius pro
sanctificatione nominis, pro aduentu regni
Dei, pro uoluntatis suae impletionem oratur,
quam de nostris & uitae nostrae commodis:
ut scilicet in talibus Deus non faciat quod
nobis uidetur esse bonum, sed quod uere
sit bonum. Recte igitur traditur discrimē
rerum petendarum, ut in ijs quae ad glori-
am Dei & salutem nostram pertinent, sine
conditione statuamus nos exaudiri, con-
tra in ijs quae ad hanc praesentem uitā per-
tinent, etiam speremus liberationem, Sed
cum resignatione nostrae uoluntatis in uo-
luntatem Dei, ut in talibus Deus faciat se-
cundū quod ipsi uidetur, & nobis utile est.
Ipse enim scit quid sit bonum, nos non sci-
mus. Sicut Paulus quoque dicit: Ad hunc
modum saluandus Deo nostro fideli & bo-
no est titulus, quod sit, Auditor precum:
Sicut hic Dauid de eo concionatur.

II. Domine libera animam meam a
labijs iniquis & lingua dolosa.

Haec est propositio Psalmi, orat enim
pro doctrina & sancto uerbo, aduersus he-
reticas

reticas linguas. Dixi autem initio, Psalmū
hunc non tantum esse accipiendum pro
exemplo, ad imitationem, seu doctrinam,
ut discamus quid in hoc periculo fecerit Da-
uid, & nobis quoque sit faciendum: sed etiam
accipiendum esse pro consolatione, contra
ingens illud scandalum, quod ubicunque sa-
na doctrina efflorescere incipit, ibi mox fu-
res & latrones exoriuntur, sanae doctrinae
hostes, à Satana excitati. Ne scilicet nobis ui-
deatur nouum esse, quod orto Euangelio,
Anabaptistae & similes pestes religionis ex-
orti sunt, sed ut uigilemus, excussa securita-
te, cum uideamus eum qui nos tentat, neque
dormire, nec cessare, & pugnemus contra
spirituales nequitias, cum quibus semper
sanctis bellum fuit. Abel hostem habuit
Caynum, Isaac Ismaelem, Iacob habuit ho-
stem Esau. Huius inimicitiae autor Satan
est, qui Deum & uerbum eius persequitur,
non caede solum, sed mendacio quoque. Hec
scire magna consolatio est, ne in talibus pe-
riculis despondeamus animum. Sed cum
primū ad ministerium uerbi uocamur, con-
tra hoc periculum nos confirmemus, & sum-
mo studio caueamus securitatē, quam men-
daces linguae & dolosa labia non permittunt.

Consolatio est,
quod uidemus prio-
rem Ecclesiam
etiam ab heresi-
cis uexatam esse

C iij Itaque

Itaq; contra mendaciter dialecticantes, & dolose rethoricientes, debemus parati esse, non solum ut strenue reclamemus, & obiurgemus eos, sed etiam ut diligenter oremus, ac meminerimus, à Dauide nobis ostendi hic Dominum liberatorem, qui solus in tali periculo nos seruare, & perdere aduersarios possit. Coniungi enim debent, exercitium uerbi assiduū, & oratio. Hebraismus est, libera animam meam, id est, me ipsum.

III. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

IIII. Sagittę potentis acutę, cum caris bonibus desolatorijs.

Hi uersus cum facilem sententiam habeant, uarie tractati sunt à patribus, propter ineptam uersionem. At præcipue Augustinus bene hic se macerat: Quid dabitur tibi exponit, id est, quo remedio liberaberis? & respondet: Appone uel da mihi sagittas, hoc est, Euangelion, & cum hoc carbones, hoc est, exempla patrū. Hæc multis disputat, sed nos ea sinamus ualere quantum ualent: & si enim propria non sunt, tamē neq; hæreticum, nec noxium est, in loco nō proprio

prio bonā sententiā per catachresin afferre. Sunt, ut sic dicam, hæc tollerabiles ineptiæ sanctorum: nos tamen, sicut interpretes decet, propriam sententiam sequemur. Sic igitur reddendi sunt hi duo sequentes uersus:

Quid poterit in te lingua dolosa? aut quid efficiet?

Est ut acutę sagittę potentis, ut ignis in iuniperis.

Interrogatio eò pertinet, ut se excitet, & quasi occasione instruat accusandę linguę dolosę: Sicut profecto grauissime describit duabus insignibus similitudinibus, q̃ pestilens res sit, impia doctrina, & quid de ea Deus, & spirituales homines iudicent. Primo comparat eam sagittę, non obtusę, sed acutę: deinde quę ei aculatur, non ab imbelli, sed à robusto, ut utrinq; periculum sit, & ab ipsa sagitta ad penetrandum apta, & ab eo qui telum magna ui torquet. Igitur diabolus, hæreticorum pater, hic nobis proponitur tanquam miles exercitatus & potens, qui contra Ecclesiam à conditione humanę naturę pugnauit, & quamquam sæpe sit uictus, non tamen cessat, sed redit grauior, & cauior: & quanto isti instructiores, sanctiores, & doctiores sunt, cū qui

C liij bus bel

Pictura Diabolus
boli et impiorum
doctores

bus belligeratur, tanto ipse incūbit fortior, tanto aggreditur eos atrocius. Igitur Spiritus sanctus loquitur hic secundum carnis sensum, hoc est, secundū cogitationes quas in periculo hoc habent sancti, & uocat impium Doctorem, sagittam in manu potentis. Si enim spectes aduersariorum multitudinem, audaciam, glorias, studia, conatus, pertinaciam, ingeniorum celeritatem, uasriciem qua eludunt aut calumniantur sancte dicta, uidetur oppressuri Ecclesiam, quæ multis modis inferior & infirmior iudicatur. Satan itaq; ceu telum, quod nulla arma sustinere possunt, uidetur triumphaturus esse: Sed si finem expectes, contrarium experieris. Sicut enim Ecclesia propter infirmitatem, cum multitudinem hostium, ac suorum paucitatē considerat, turbatur, ac ruinam metuit, Ita Satan inflatur successu, cū uidet ad primum conatum omnia procedere. Nam doctrina impia serpit ut cancer, & maxima incrementa in horas sumit, ita, ut in bene constitutis Ecclesijs, qualis, Dei gratia, hæc nostra est, si cui sanatio locus docendi permittatur, subito omnia subuertantur. Sic perrūpit sagitta hæc. Cur: quia impellitur à Satana, & uulgus est ceu officina Satanae

Vulgus
officina
diaboli.

Satanæ, propter fastidium & contemptum quotidiani. Quia autem hæretici à ueteri & quotidiana ratione docendi discedunt, & semper noua afferunt, sit quod Moses dicit, ut ebrius appræhendat sitientem, & sagittæ istæ ui perrumpant.

Porro in Scriptura usitatus quoq; tropus est, ut sagittæ appellentur uerbum. Sicut patet ex Psalmo 45. Et mala lingua, prouerbiali figura dicuntur sagittæ ex aliena pharetra, aut sermones aut consilia, ab alijs suggesta. Proprie autem falsæ doctrinae hoc nomen cōuenit, quæ, ut dixi, facillime penetrat. Sic Munzeri sagittæ erant seditiosæ uoces, quibus iusta imperia abolere nitebatur, incendebat animos simplicium exemplo Gedeonis, Iosua, & similium, qui diuino mandato Philistæos eiecerunt e terra. Commemorabat magistratuū uitia, quod aut uerbum persequerentur, aut secundum uerbum non uiuerent. Igitur docebat nullam eis deberi obedientiam, non deberi censum &c. Hæ sagittæ simplicium animos confodiebant. Anabaptistarum sagittæ erant: Baptismus esse efficacem in credentibus, Pueros non credere, Ergo non baptizandos esse. Item: Prius docēdos esse

Sagitta.

Munzerus
Seditiosus.

Anabaptistæ.

C v homi-

homines quàm baptizandos secūdum sententiam: Ite docete & baptizate omnes gentes, Pueros antequam doctrinam possunt intelligere, baptizari, Ergo rebaptizandos esse. Quidam dignitatem baptismi eleuabant, quod aqua nihil faceret ad remissionem peccatorū, quam tamē Christus immediate coniungit cum Spiritu in regeneratione Iohan. 3. Huiusmodi sagittis confixa imperitorum pectora, quātumuis stultos errores, complectebantur. Idem nobis usu uenit cum Sacramentarijs, hi etiam sagittas suas habent, quibus multorum corda sauciarunt. Et si autem cordatis imponere non possint, qui sciunt in nullius hominis iudicio, sed simpliciter in uerbo Dei esse acquiescendum, tamen quia sagittae acutae sunt, incautos & imperitos uulnerant. Congerunt similitudines: Ego sum Petra, sum Vitis, sum Via, Postea uolūt ad eundem modum intelligi uerba Christi: Hoc est corpus meum, id est, signum uel figura corporis: Hæc pingunt & ornant Patrum sententijs. Augustinus definit Sacramentū esse sacræ rei signum. Igitur hic est Sacramentum corporis Christi, hoc est signum, non ipsum corpus. Sed quæso te, quid dicaturi

Sacramentarij;

eturi erant, si aut hanc Augustini sententiam non haberent, aut Sacramenti appellatio Cœnæ domini nunquam esset indita: Sicut etiam in prophanis scriptoribus uidemus quàm longe aliter appellatione Sacramenti usi sint. Hæc ferè præcipua sunt quæ miseri ad uerba Christi euertenda afferunt. Nam quod Patrum testimonia conuerrunt, & magno conatu nituntur ostendere, ueterem Ecclesiam sic sensisse, quem hæc ita moueant, ut ideo à Christi uerbis discedat: Cum præsertim non hoc solum probare possimus, ueteres, etiam eo modo quo nos, de Sacramento esse locutos. Sed si quis simpliciter ueterum autoritate nitatur, eum necessario multa probaturū, quæ manifeste cum sana doctrina pugnant. Periculosa itaq; hæc uia est, ideo Christi uerba deprauare, quia ueteres de ijs aliter uidentur esse locuti, quàm nos solemus, qui dicimus Christum, sicut uerba sonant, cum panem dedit, dedisse corpus suum, & cum uinum dedit, dedisse sanguinem suum. Ita enim nobis de his uerbis iudicandum est, sicut iudicauerunt Apostoli cum hæc uerba ex Christo audirēt: Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Non est cogitandum, quid

quid ille aut alius dixerit, cum res nondum uenisset in disceptationem: longe enim aliter uidemus locutos patres in disceptationibus & extra disceptationes. Deinde illis ipsis temporibus patrum, quorum auctoritate nituntur, bona pars sanę doctrinę deprauata fuit, sicut testantur Origenis in Greca, Augustini & Hieronymi in Latina Ecclesia libri. Quod autē hęc nostra sententia Sophistarum argutijs implicita, & ridiculis quęstionibus prophanata est, quas Sacramentarij lasciuę exagitant, quid ad nos? qui sine disputatione retinemus Christi uerba, & ea merito præferimus omnium hominum opinionibus & iudicijs, etiam ueteris Ecclesię, sicut ipsi ueterem Ecclesiām appellāt. Cū tamē fateri cogātur, multa ueterū dicta nostrā sententiā probare. Ea quoniam Sophistice interpretantur, hoc ipso ostendūt quā nobis facile sit, si hoc modo liberet, idem facere in interpretandis ijs quę ipsi adducunt. Sed accidit eis quod Græcus Poeta dicit:

*ὅδ' ἄδικοις λόγος
νοσῶν γὰρ αὐτῶν φαρμάκων δέχται σω-
φῶν.* Et tamen non bene munita corda ceu sagittę penetrant, decipiuntur enim simplices

plices, magnifica specie, & fūco, quo sua pingunt homines obstinati. Quare opus est, ut cum doctrina sana etiam orationem coniungamus, ad extinguenda ignita tela maligni: sicut Paulus imitatione huius loci uidetur appellasse Ephes. 6. Hęc est prima similitudo de sagittis in manu potentis, quę exemplis his facile intelligi potest.

Altera similitudo etiam illustrem efficacię ac celeritatis significationē habet. Sed hic Hebraica Grammatica nobis opus est: neq; enim uocant carbonēs adusta ligna, etiam cum extincta sunt, sicut nos nostra lingua solemus, sed ipsam flammam. Sicut Psalmus 17. Fulgura cum carbonibus uocat à colore, quod uidentur esse merę flammę: Iuniperi autē similitudine ideo utitur, quia habet ea arbor præter densitatem foliorum etiam pinguedinem magnā, Itaq; facile ab igni arripitur, & luculenter ardet. Est igitur sententiā, quod ista tela ignita magnum incendium excitant, neq; enim mittuntur in aquam, sed in materiam quę facillime inflammatur. Sicut Scriptura alibi quoq; loquitur de magno incendio, sicut ignis spinarum sub ollis: Cum significare uult eiusmodi flammam seu incendium, quod

Carbones

quod facillime & late spargitur. Sententia igitur hæc est, quod homines à sana doctrina aueruntur per eiusmodi mendacia. quæ ualde sunt efficacia: sicut is qui primus disputationem de Cœna domini mouit, cum particula *ἁγία* eiusmodi ignem excitauit, qui ne hodie quidem recte sopitus est. Postea accesserunt alij, qui quasi oleum affuderunt, ut ignis illorum telorum, magna celeritate in uulgo, tanquam in silua iuniperorum curreret.

Est igitur hæc pictura, querela quædam, quod Hæreticorū lingua tanto successu & tam subito omnia peruagatur. Sicut Paulo accidit, qui cum post maximos labores multas ecclesias feliciter instituisset, statim postquam dorsum uertit, tota Asia à pseudoprophetis subuersa est: Huius mali quæ causa est, præsertim cū ignis Spiritus sancti adeo tarde accenditur: Hæc nimirum, quod heretici à uerbo discedunt & ea afferunt quæ rationi conuenire uidentur. Hæc est pinguedo illa quæ facile ignem capit, & quæ in natura sua habet somenta ignis. Itaque libenter fouet illa tela, & ea habet produlcissimis remedijs, imò pro igni de cœlo misso. Ergo hæc est omnium seculorum calami

Ignis hæreticorum est celerior quam ignis Spiritus sancti.

calamitas, ut quæ p̄ij doctores multo labore edificant, illi subito euertant: inueniunt enim operculum dignum tali olla. Nam caro libenter audit & accipit quæ intelligit. Quia autem uerbum docet ea quæ in cor hominis non uenerunt, ideo ratio cito auertitur à ueritate & amplectitur quæ sibi placent & uerisimilia esse uidentur.

Docentur autem hæc in nostram consolationem, quod lingua dolosa, nunquam sine incendio mouetur, sicut etiam color linguæ, est color ignis. Hic igitur ignis bonus est, quando uerbum Dei, & fidem docet in Ecclesia: Cōtra est ignis malus quando discedit à uerbo, & docet quæ rationis sunt. Hæc uidere & ferre cogimur, quod si quis se opponit & eos admonet, hunc ridet, & capitali odio persecuitur ac quotidie in peius proficiunt. Cōsolemur itaque nos his exemplis, quod hæc sic prædicta, scripta & picta sint, isto Psalmo teste: & agamus Deo gratias, saltem pro isto populo, quem adhuc retinemus. Deinde etiam pro dono, quod possumus iudicare, tales doctrinas esse Satanæ sagittas, quantumuis sint speciosæ, & conueniant cum sapientia & iustitia carnis: Item quod sint ignis uehe-

Ignis:

uehemens, qualis in iunipero solet esse, ad quē restringendū omnem operam omnes cōferre debemus. Hæ sunt spirituales istæ pugne quas mundus nescit, longe maiores quavis corporali lucta, ubi committuntur ferè pares cum paribus, hoc est, homines cū hominibus. Hic nō solum pauciores cum pluribus instructissimis malicia & potentia committimur, Sed etiam cum Satana & spiritualibus nequicijs, à quibus illi urgentur, pugnamus: Itaq; opus nobis est auxilio Dei, & præsidio Angeli Michael qui illos deiciat, sicut in Apocalypsi est. Atq; hæc est causa cur oratio & gemitus piorum in tali periculo sint necessarij, ut dicamus: O domine nos quidē libenter docebimus, Sed tu quoq; nos adiuua. Spem hanc habemus in tanto successu, & tanta celeritate propagandę impię doctrine, ut quod cito fit, etiā cito pereat. Deinde, nulla unquam heresis ad extremum uicit. Sed mansit uictoria uerbi. Cayn, Ismael, Arius, Manichęus & alij omnes periēre, sic periēre gentes & Iudæi resistentes Euangelio. Papatus nunc etiam ruit, uerbum autem Domini manet in æternum, secundum auream illam sententiam Psalmi: Sæpe expugnauerunt me ini-

Magnitudo
periculi, qñ
cum hæreti-
cis agendum
est.

me inimici mei, SED NON PRAE-
VALVERUNT MIHI.

Sed hic forte in mentem uenit, quæ fuerint istę hærefes, seu dolosæ linguæ tempore Dauidis, contra quas hoc loco orat. In regno erat Ahitophel, erat Semei, erant alij multi, qui ei maledicerent, et uafis consilijs incēderent subditorū animos contra eum. Sed satis apparet, Dauidem de grauiore periculo loqui. Hic igitur quæritur, quale id fuerit. Et si autem historiæ sacræ satis ostendunt, quantum semper negocij fuerit ueris Prophetis cum falsis Doctoribus, sicut Hieremię historia docet, tamen Dauid ipse satis hinc inde in Psalmis ostendit, de qua re maxime ei dimicandum fuerit. At quinquagesimus Psalmus pulchre huc facit, in quo cōcionatur Dauid contra meritum, quod ex sacrificijs sperabant increduli Iudæi. Sicut enim hodie, ita omnibus seculis fuit, ut homines suis operibus sperarent se iustos fore. Hæc opinio augebat mirum in modum sacrificia in populo Israel, de quibus testimonia extabant, diuinitus mandata & approbata esse. Considebant enim istis sacrificijs peccata deleri, etiamsi corda impura & sine fide essent. Sicut nostri aduersarij sacrificiū

Heretici cum
quibus Dauid
res fuit.

D suum

suum Missæ hoc nomine prædicant, retinent, & defendunt, quod per se, ex opere operato ualeat. Dauid itaque contra has sagittas grauitè docuit, nihil magni Deo præstari immolata boue, cum non solum bouem creauerit & donauerit Deus, sed simpliciter sit Dominus omnium, nulla re indigens, nedum boue. Qui igitur rectè uelint sacrificare, hos debere agnoscere peccata sua, & bonitatem Dei, promittentis benedictionem per semen benedictum, & pro hoc agere gratias, laudare Deum, eius nomen inuocare, & prædicare &c. Sic hanc hæresim operum eo in loco Dauid grauitè refutat. Huius plerique alia fuerunt similes. Neque enim, sicut in Hieremia quoque uidetur, hoc solum accidit, ut Gentium Deos Iudæi colerent, sed relicto templo, currebant ad ea loca, in quibus patres olim sacrificarant, cum Dominus, sacrificiorum et orationis locum, designasset tabernaculum constitutum in Hierusalem. Quidam deligebant sibi proprio consilio lucos & colles, in quibus sacrificabant. Hæc omnia quia erant contra uoluntatem & uerbum Dei, magno autem studio ab idolatris fiebant, necesse fuit, ut prius contra docerent, ne homines aut sibi deligerent rationem colendi

lendi Dei, aut aliam rationem iusticie sequerentur, quam quæ per sanguinem Filij Dei obuentura esset, quem Ioannes ideo Agnū appellat, quod esset futurus hostia seu uictima, qua expiarentur peccata totius mundi. Ita uidemus eadem semper fuisse certamina de iisdem rebus, inter falsam & ueram Ecclesiam, eadem quoque pericula. Quare iisdem remedijs nobis quoque utendum est, ut primum per sanā doctrinā uindicemus Christum gloriam suam, & homines hortemur ad studium uerbi: Deinde, ut cum Dauide oremus contra linguas dolosas, & labia iniqua. Iam subiicit Propheta querelā precationi:

Heu mihi quia incolatus meus
prolongatus est, habitauit cum habitantibus Cedar, multum incola fuit
anima mea.

Præterquam quod hæc male uersa sunt, etiam uersuum ordo confusus est, quare sic reddemus textum:

Hei mihi quod aduena sum in Mesech,
quod habito in tabernaculis Kedar.

Hunc uersum exposuerunt de desiderio resolutionis ex isto corpore, quasi petat dis-

Querimonia de cruce.

Dij solui

solui & cum Christo esse, ac tribuerunt hoc uotum proprie Monachis. Sed non impropria solum, uerum etiam inepta & absurdissima hæc sunt. Sententia enim hæc est: Commemorauit hætenus periculum suū & Ecclesiæ, ac petijt liberationem: Nunc querelam subiicit, quod Ecclesia sit in medio hostium, impugnantium doctrinam ui & dolo. Sic igitur dicit: In hoc periculo nihil est quod possim præstare, quàm hæc tria: Primum, quod summa cum fide doceo. Secundū, quod maximo studio oro. Tertium, quod patior. Doceo, ut uerbum maneat in publico. Oro, ut uerbum conferuetur & uincat. Interim autem donec uinceret, ferendum est quicquid accidit. Qui hoc nō uult facere, necesse est ut succumbat. Sic nostro tempore sustinuius Sacramentarios, Anabaptistas, & Epicureos. Sustinuius quoq; oppressionē uerbi factam ui & dolo. Et inter nos quoq; multi sunt, maxime nobiles Centauri, qui securissimo animo nō solū cōtemnunt totū ministeriū, sed etiā optarent abolitū esse. Hęc sane acerbissima sunt omnibus pijs, qui ea uidere & ferre cogūtur, nec mutare possunt. Ideo dicimus cum Dauide: Hei mihi, sum incola Mesech. Cedar

Cedar est Arabia, quæ Iudæis ad Meridiem fuit. Mesech, sunt qui dicant Italiam esse, sed mihi uidetur esse populus, qui Iudæis ad Septentrionem fuit, sicut hodie sunt Orientales Tartari. Porro uterq; populus ferox, barbarus, crudelis, & sine omni humanitate est, præterquam quod ad fugam aptus est, & in tabernaculis seu plaustris, Nouadum more, uiuit. Per metonymiam itaq; hic populus significat hostes Ecclesiæ, quos & Ecclesia tum habuit, & postea in in nouo Testamento habitura erat. Malo enim in genere exponere, quàm ut tanquā prophetiam ad nostra tempora accommodem. Quanquam uerum est, Ecclesiam hodie habere hostes Cedar & Mesech, hoc est, Turcam & Tartaros, cultores Mahometis. Sententia igitur est: Cogor me consolari spe & patientia, libèter uellem Ecclesias esse pacificas, & pastores inter se consentientes: sed hoc non fit. Itaq; causam totam commendabo Deo per orationē, & docebo fideliter. Interim ferenda sunt scandala ista, ut in bono uincamus malum. Videmus igitur miserrimū genus uitæ esse, docere, quia ibi præter alias calamitates, quæ in Doctores ab infidelibus congeruntur, etiam hoc fe-

D iij rendum

Cedar &
Mesech, si
gnificant
hostes Ec
clesiæ.

cedar
mesech
CH

rendum est, q̄ falsi fratres doctrinam cor-
rumpunt, & Ecclesiam perturbāt. Sed pro-
pter Dominum in coelis ferimus ista, & ca-
nimus cū Dauide, q̄ habitamus apud Me-
sech & Cedar, rapaces & feroces populos.

VI. Cum his qui oderunt pacē eram
pacificus, cum loquebar illis, impu-
gnabant me gratis.

Dixi suprà, uersus quoq; confusos esse
oscitantia Interpretis: Sextus itaq; uersus
sic habet:

Longa est animæ meæ hæc mora, inter
eos qui oderunt pacem.

Hic aperte significat, quid cum mordeat,
nempe, quod non solum inter fures & latro-
nes uiuere, ac eos pati, sed longo quoq; tem-
pore pati cogatur. Sic enim solet malignus
spiritus, quos magnitudine uel multitudi-
ne tentationum uincere nequit, *superat re-*
dio. Itaq; multi in experiri bellorū spiritua-
lium, in principio quidē pugnant fortiter,
sed in fine languent ac deficiunt. De hoc pe-
riculo etiā Dauid queritur: Longa, inquit,
mihi hæc mora est, inter eos qui pacem ode-
runt, hoc est, qui perturbant Ecclesias, nec
prius à scribendo & clamando cessant, q̄ de-
derint

derint turbas aliquas. Duplex igitur incō-
modū est, q̄ tales & potentes sunt, sicut su-
pradixit, & etiam sunt assidui, qui saltē per
tinacia cogitant uincere. Sic Hiobem non
unū calamitatis genus fregit, sed cū nuncius
nunciū, calamitas calamitatē urgeret & ex-
ciperet, paulatim cœpit animus perturba-
ri. Hęc Satana est malignitas. Itaq; abijcia-
mus prorsus spem pacis, dum hic uiuimus,
& certi simus, si hodie uincimus unū genus
tentationum, cras secuturū aliud: Si hodie
Anabaptistę, Sacramentario, Munzerano,
unū argumentum soluis, cras excogitat &
affert alia decem: Est enim Satanae pectus
fecundissimum mendacijs.

Sed hic uide mundi uasriciem: Spiritus
sanctus hæreticos uocat ofores pacis. Hoc
ipsum nomē in nos detorquet: Tu, inquit
es, qui perturbas Israel: Anteq̄ enim tu ori-
reris, florebat religiōis studia, erat pax: nūc
quid est præter horribiles turbas? Ad hunc
modū perturbatores Ecclesiarū accusant ue-
rā Ecclesiā, se autē uocāt amatores pacis et cō-
cordię. Hoc ferendum est. Itaq; oportet nos
esse cōtentos conscientię nostrę testimonio,
quę corā deo nos excusat, q̄ queramus pacē
Ecclesiarū, quā illi plane tollūt, sicut sequit̄:

D iij Ego

Pij coguntur
ferre crimen
turbatę pa-
cis.

assidui
frangit
indit

Ego sum pacificus, sed cum loquor, ipsi belligerantur.

Hoc est conscientiae meae testimonium, quod sum pacificus, & quaero pacem. Unde igitur turbæ & bellum hoc? à me quidem, sed sine mea culpa. Si enim ego tacerem, & istos perturbatores sinerem, prout libet, loqui & agere omnia, maneret pax, nihil contra me mouerent. Sed quomodo possumus tacere, quæ uidimus, quæ audiuius, quæ denique iussi sumus prædicare, non in cubilibus, sed in testis? Sic enim dicit Christus: Ite, prædicate Euangelion omni creature. Item: Nemo abscondit lumen subter modium. Hæc faciunt, ut uerbum in nostro ore sit ceu ignitus carbo, qui non potest teneri, sed cogit ad aperiendum os. Hinc igitur illæ turbæ oriuntur, quod tollunt mandatum Dei, & nos tacere uolunt. Sed cur ipsi non potius sequuntur nostra? Sit igitur in tali periculo hæc nostra consolatio, quod sumus pacifici, & si ipsis occasionem turbarum dedisse iudicamur. Non facile est superare scandala illa, cum aut Satan, aut sapientes homines ea exaggerant, & causam in nos reijciunt, quod nos ea excitauerimus pertinaciter resistendo; cedendum fuisse potius,

Quæ sit uera
causa turba-
rum in Eccle-
sia.

tius, quam ut sic animi exacerbarentur. Sicut Erasmus in Diatribæ sua disputat, esse pluresque morbos, quos præstet omnino non tangere, quam cum tanto periculo medicinam tentare. Sunt hæc sapienter dicta, & nos ipsi uidemus satis, incommoda talium scandalorum, uidemus contemptum grauissimum uerbi, uidemus licentiam & disciplinæ dissolutionem, quæ sub Papatu tanta non fuit. Sed quid ista ad nos? Quod enim loquimur, quod pugnamus uerbo, facimus iussi, nec licet nobis detractare auctoritatem iubentis Domini. Hic igitur fit quod Christus in Euangelio dicit: In pace esse domum cum fortis eam solus tenet. Sed cum uenit fortior, tum moueri turbas. Cur autem fortis non potius cedit fortiori?

Ergo hæc nostra est consolatio, quod quantumuis plurimum turbarum in Ecclesia est, nos tamen conscientiae nostræ testimonio nitimur, quod nihil aliud facimus quam quod loquimur. Id autem facimus non nostra uoluntate, sed iussi legitima uocatione. Ergo non uitam, non opera nostra accusant, sola doctrina culpam sustinet, quæ non nostra, sed Christi est. Si igitur

D v tur

Doctrina est causa turbarum, si quidem eam impij ferre non possunt. at contra neque pii tacere possunt.

tur indignantur ideo, quid ad nos? Oportet enim nos loqui, oportet cōfiteri Deum patrem, filium eius Christum Iesum, & sanctum Spiritum. Oportet ut homines pure doceantur, non solum de usu Sacramentorum, sed etiam de substantia, quid uere sint, quid non sint. Nisi enim hæc doceantur & explicentur quid remanebit de regno Christi? Quare potius quā aliquid regno Christi & gloriæ eius decedat, ruat non solum pax, sed cœlum & terra. Hoc periculum sapientes isti non uident. Itaque tanti faciunt istam necessariam iacturam tranquillitatis quæ sub Papatu fuisse uisa est. Nos contra amplificemus gloriam Dei, & fructus qui nascuntur ex pura prædicatione, & contemnamus istas uoces, quibus nimis moleste nos onerant Epicuri isti, qui nihil quā pacem & tranquillitatem laudare possunt: Videte inquit, quot subito mala emerferint. Vnde? Nimirum ex doctrina Euangelij. Nam ante eam nihil tale fuit, non fuerunt Sacramentarij, non Anabaptistæ, non seditiosi, nūc ista sic inualuerunt, ut nullus eorum uideatur finis fore. Quid igitur suadetis ut faciamus? Tacete. Ad hoc consilium decurrunt isti admi-

admiratores tranquillitatis & Epicuri, sed aperi tu oculos, & non solum intueri in ista incommoda externa, sed uide etiam quæ fuerit turbatio in Papatu, quot & quanta monstra impietatum fuerint. Nusquam unum uerbum purum audiebatur, de peccato, de gratia, de merito Christi, & de fide, de exercitijs sanctorum operum, de magistratu, de alijs uitæ generibus. Omnia erāt conspurcata pestilentibus glossis. Ad hæc quanta fuit prophanatio missarum? quanta impostura indulgentiarum, purgatorijs, & similibus ad quæstum excogitatarū abominationum? Mihi quidem intuenti in regnum Papæ, quale fuit ante prædicationem Euangelij nostri, uidentur homines studio & ex composito ab impijs doctoribus obiecti Satanæ, & æternæ damnationi. Nam quod ad ministerium attinet, tota doctrina iacuit, præter textum Scripturæ, qui negligebatur, & administratio-nem Sacramentorum, quanquam alterum non solum mutilatum fuit, sed nunquam de uero eius usu recte homines edocti sunt.

Hic igitur iudica utrum præstet. Sunt enim turbæ istæ, sunt hic quoque turbæ. An non igitur mille modis præstat retinere loquelam

Turbatio
summa in
Papatu.

Utrū præstet et
se turbas hodie
in Ecclesia, an
in Papatu tran-
quillitatem.

quelam seu uerbum Dei, quam amisso uerbo, retinere pacē, etiam si sit, ut sic dicā, cōlestis pax ē. Ego quidem sine uerbo, ne in Paradiso optarim uiuere, at cum uerbo, etiam in inferno facile est uiuere: sicut in hoc mundo, quasi in inferno uiuimus, & tantum nos consolamur spe, quam uerbum Dei nobis ostendit, atq; hac spe uincimus omnis generis incommoda & cruces. Asuescendum itaq; est, ne cū Epicureis tantū intueamur in uisibilia scandala, & scandala inuisibilia (quæ tamen maxima ac æterna sunt) negligamus, ita fiet, ut istę turbæ per sectarios excitatæ, leuiore esse uideantur. Optabile quidem erat, nihil turbarum esse, sed cum id obtineri non possit, præstat mille Anabaptistas, mille Sacramentarios, mille seditiosos excitari, quam ut simul per omnes Ecclesias sit confusio & impura doctrīna. Nunc enim etsi est confusio, tamen quædam Ecclesię recte sunt constitutæ, quæ sub Papatu & in ista pace non erant. Nunc saltem in certis locis docetur pure, Sacramenta pure administrantur, cum illis temporibus nusquam aut doceretur, aut Sacramenta administrarentur pure.

Reti-

Retineamus igitur hanc consolationem, quam nobis hic ostendit Spiritus sanctus, & qua imprimis opus habēt omnes qui sane docent, quod scilicet non sumus causa scandalorū, odi, turbationum & seditio-num: Oportet quidem uenire scandala, oportet ut sint Luciani, contemptores religionis, perturbatores Ecclesiarum, sed beati qui horum malorum non sunt causa, qui sunt Doctores pacis, qui pacem et charitatē omni studio querunt. In hoc numero Dei gratia, nos hodie sumus, ut cūq; de nobis æstimet mundus. Quod si animus fuisset, augere aut fouere turbas, quam facile nobis fuisset cum ijs sentire, qui nostram doctrinam aut impugnant, aut noua afferunt. Sed nostra cura unica fuit & adhuc est, ut homines sincere & pure docerentur, de merito Christi & gratia, Item de gratiæ quasi pignoribus & signaculis, quæ Sacramenta uocamus. In hoc studio quoq; precabimur Dominum, ut nos usq; ad ultimum spiritum conseruare dignetur, Amen.

Ad hunc modum pingit Psalmus hic hæreticos & ueræ Ecclesiæ fortunam, ut scilicet armemus nos contra hæc pericula, & agamus Deo gratias pro hac sancta consolatione.

Qui sanā doctrinā propagāt solent pacifici.

solatione, quod quidquid tumultuum excitatur, id non imputat ijs qui docent, sed uerbo, uerbum autem est non nostrum, sed Christi: Itaq; possumus securi esse, quidquid tandē ex sana doctrina sequitur: qui amant pacem, taceant sanē. Nos autem loquamur cum fiducia magnalia Dei, & non erimus inobedientes in uocatione nostra. Si excitantur male linguæ & turbationes, cum Dauide contra eas orabimus, & securi Deo commendabimus Ecclesiam suam. Is uerbū suum seruabit Ecclesiæ suæ, & impias linguas eo incendio extinguet, quo ipsi putant Ecclesiam conflagraturam esse, Amen.

PSALMVS CXXI.

Leuaui oculos meos.

Ræcedens Psalmus fuit Oratio pro conseruatione sanæ doctrinæ, aduersus linguas hæreticorum & impias opinioniones: hæc enim maxima & principalis pugna Satanæ est contra Ecclesiam. Hunc autem Psalmum iudico esse compo-

compositum pro exhortatione fidelium: Continet enim doctrinam fidei, Fides autem est noticia rerum inuisibilium & expectandarum, quæ hæret in promissione & uerbo Dei. Quia autem uerbum Dei est super omnem captum hominis, & quæ promittit aut absurda aut impossibilia, aut etiam incredibilia rationi uidentur, ideo opus est ijs qui cœperunt credere, assiduīs exhortationibus ut extimentur aduersus carnē, quæ militat contra fidem & uerbum, ne spiritus quasi aggrauatus isto pondere carnis, plane nihil cogiter de inuisibilibus, ac totus mergatur in rebus præsentibus & uisibilibus. Nostra enim uita inter perpetuas procellas agitatur, tanquam qui in mari nauigant. Quotidie enim infestamur uentis temptationum, cum aut diuitijs aut paupertate, aut gloria, aut ignominia, aut tristitia, aut lætitia perturbatur animi. Inde sequuntur passionēs grauiorēs, nempe, aut securitas aut desperatio. Ergo his flantibus procellis, necesse est ut resistatur exhortatione uerbi, & ut urgeatur fides in uerbum. Ad hunc modum intelligo hunc Psalmum, quod sit quasi doctrina, qua monemur in hac uita fidem assiduo exercendam esse exhorta

hortationibus, ne occupati curis huius seculi, obliuiscamur æternorum bonorum.

I. Leuaui oculos meos in montes,
unde ueniet auxilium mihi.

Quod dicit de montibus auxiliariis, includit antithesin, sicut omnis doctrina fidei & promissio, antithesin secum affert, si carnem consideres. Promittitur pijs futurum, ut Dominus ipsis adsit. Sed si speciem consideres, etiam Christus in cruce uidetur desertus esse. Ad hunc modum etiam per hunc totum Psalmum bella antithesis indicatur, quasi dicat Propheta: Ingruentibus tentationibus & examinibus fidei, unus huc, alius illuc currit, quærentur uaria solatia, auxilia uaria, si amicis iudicatur opus esse, curritur ad amicos, si principe, ad principem. Sic uideas in meo populo alios in Bethel, alios in Gilgal, alios in Bethauen currere, tanquā ad salutare montes. Sicut sub Papatu quidam Romam, alij Compostellam, alij aliō currebant: sunt enim infinita patrocinia, & solatia, quæ cor in difficultate positum, credit & quærit. Et quod mirum est, omnia alia patrocinia & solatia facilius ac citius admittit, quā unicum & uerum

uerum patrocinium solius Dei. Ergo hæc laus est fidei, quod in periculis respicit ad unicum montem salutarem, qui est in Hierusalem, relictis aliorum montium præsidijis. Ad hunc modū obliquis oculis quasi intuetur impios, qui deserta fide, & uero patrocínio misericordiæ diuinæ, quod tum in Hierusalem erat, quærebant salutem in alijs montibus.

Simile est quod in Papatu uidimus: Ibi erant uariæ Monachorum sectæ, unus Augustini, alius Benedicti, alius Francisci regulam amplectebatur, nihil autem uotis illis quærebatur aliud, quā solatium pro salute æterna impetranda. Metus iræ Dei, & affectus conscientiae, uidebatur per solatia illa posse curari. Hæc perpetua naturæ humanæ est consuetudo omnibus temporibus. Dicit igitur Dauid: Alij deserūt templum, abhorrent à monte Zion, ego autē maneo in uia simplici ueræ religionis & fidei, quæ est in monte salutari, quem ipse Dominus constituit. Vocat autē montem salutarem, ut reiiciat & damnet alios montes, qui speciem quidem auxilij habent, sicut sunt uisibilia auxilia in idolatricis cultibus, sed tamen uerū auxilium non habent. Sic Iudei

E dicebant

dicebant Baal praesentius iuuare, quam Dominum in templo. Itaque apud Hieremiam clamant: Reginae coeli sacrificabimus, sermonem autem tuum non faciemus: à quo enim die cessauimus immolare Reginae coeli, apprehendit nos gladius, fames &c. Ita relicto templo, & uero cultu, ad impietatem deuoluebantur.

Sed cur, inquis, facit hoc Deus, ut idolatria & impij cultus foelices sint? Nimirum ideo, ut tentet nos, an fides nostra uera sit, an secundum Decalogum uere credamus & colamus unum Deum. Foelix quidem est idolatria, sed ad tempus. Sic Ahas: Dñi Regum Syriae auxiliantur eis, placabo igitur ego quoque eos, & mihi aderunt. Sed quid textus dicit? Dñi Syriae fuerunt ei ruina & uniuerso Israel. Hic finis est istorum falsorum patrocinijs. Sic auxiliatur hominibus aurum, seu Mammon. Est magnus Deus qui saepe liberat, exhilat, inflat, superbos facit: sed quamdiu? scilicet, dum hic uiuimus: In morte autem non deserit solum cultores suos, sed in infernum demergit. Quicquid igitur humanorum & uisibilium solatijs est, omnia incerta sunt, & destituunt hominem, & tamen mirabiliter uexant corda, & in

Idolatria
est foelix
ad tempus.

& in eas deducunt tenebras, ut nihil curent Deum, qui Deus est aeternus, nec titillatur uanis solatijs, sicut mundi patrocinia, sed implet aeterno gaudio, ubi e contra mundi gaudium uix puncto temporis durat. Sic enim dicit: Vos iterum uidebo, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo auferet à uobis. Discamus igitur manere apud Deum nostrum, & inuisibilia illa solatia. Quod si aliquid patiendum est, si desolati & sine gaudio esse uidebimur, erit cum Deus se ostendet retinere curam nostri, & ipsi nos iudicabimus passiones huius uitae, non esse similes gloriae in nos reuelandae, sicut Paulus consolatur.

Haec igitur sententia est huius uersus, quod fides sit notitia rerum inuisibilium, & tamen expectandarum, ne scilicet existimemus eam esse puram speculationem, qualis est Thomae de Angelis: Sunt res expectandae, quas experimur, nempe, bona conscientia, letus animus, inuicta fides, quae contra paupertatem, inuidiam, scandala mundi, contra errores & ipsam etiam mortem consistit. Ad hunc modum fidei natura discenda est, quod scilicet sit uoluntas, seu notitia, seu expectatio pendens in uerbo Dei, quod uer-

E n̄ bum

bum ostendit, & monstrat inuisibilia auxi-
lia, quæ certa quidem & infallibilia sunt,
sed tamen expectanda, quæ & si tardabunt,
tamē uenient. Non signandus est eis locus,
non tempus, non persona, sunt enim inui-
sibilia, & tamen certa. Huc proprie perti-
nent uerba Psalmi: Leuo oculos meos ad
montes, unde mihi auxilium uenit. Hic
ostendit se carere auxilio, & tamen spe auxi-
lij respicere in montes, & expectare inuisi-
bile patrociniū.

Ad hunc modum nobis quoq; faciendū
est: Non uideo, quid edam, quid bibam,
unde tolerem sumptus, non uideo quomo-
do periculum ignominie euadam. Cor igi-
tur palpitat, tanquam destituti simus omni
auxilio. Hic sentiendum est, auxilium cer-
to esse præparatum, etiamsi nescimus quan-
do futurum sit. Ergo credamus & expecte-
mus. Sed hic discitur, quā difficile sit cre-
dere, cum contra quæ uidemus, audimus,
sentimus, aliquid nobis constituendum est.
Ego sæpe in grauissimis periculis fui, cum
totus quasi mundus in meum caput con-
spirasse uideretur: neq; enim cessabat hostis
meus et Christi mei, Papa, concitare contra
me, quidquid usquam potentiae & terroris
erat.

erat. Hic mundus & ratio potius consule-
ret ut tacerem, quā ut cum tanto periculo
docerem: Nusquam enim uidet auxilium
Domini, quod inuisibile, & ab oculis mun-
di est absconditum. Igitur tantum cogitat
quod uidet, scilicet, interitum. Taceo autē
hic de meo animo, de fide & spe, quanquā
etiam sepe periculis his turbatus sum: hoc
tandem res ostendit, auxilium inuisibile &
absconditum à meis & totius mundi ocu-
lis, apparuisse, ut non solum nihil mihi acci-
deret ab hostibus meis potentissimis, sed ut
quotidie per nouas occasiones uerbū Euan-
gelij latius & fortius propagaretur. Cum
igitur caro inuisibilia spectare non possit,
assuefaciamus nos, ut in omnibus periculis
fides dicat: Leuabo oculos meos in mon-
tes, ibi est auxilium certum & paratū, quan-
tumuis id nō uideam, et caro seu ratio diuer-
sum uideat & expectet. Sic pulchre pingūt
hec uerba fidei formā, qualis sit, et quid sit.

Sed queritur hic, quare dicat, ad montes,
& non, ad Deum: deinde cur in plurali lo-
coloquatur, & non unum montem dicat:
hec enim pluralitas uidetur patrocinari ido-
latræ: Ad primam quæstionē sic respon-
deo, hunc locum & similes (ut: Mitrat tibi

E iij auxilium

*fidei obiectum
est Verbum*

*Cur dicat
ad mōtes,
& non ad
Deum.*

*Ad mōtes
per unum
mōtem
omnē dōxerunt*

*NB
NB*

se ueris
cogitantur

auxilium de sancto) pertinere proprie ad
nostram Theologiam, quæ docet, q̄ Deus
uelit audire, coli, expectari, orari, secundum
uerbum suum, & non secundum nostras co-
gitationes. Sic dicit in Exodo: In quo-
cunq; loco fecero ego memoriam nominis
mei, ueniam ad te, & benedicam tibi. Erant
igitur omnes Iudæi alligati in quocunq; lo-
co seu regione essent, ad templum Hieroso-
lymitanum, ut etiam domi suæ orantes uer-
terent oculos ad Zion. Placuit quidē Deo
oratio bonorum in Babilone procul à tem-
plo & Hierusalem, sed ita, quia cantabant
& orabant ad illum Deum, qui in monte
Sion habitārat, atq; ibi suū tabernaculum
fixerat. Atq; hæc causa fuit, cur damnarent
Prophetæ sacrificia, & reliquos cultus in
alijs locis institutos aut factos. Neq; enim
satis fuit dicere: O Deus, qui ex Aegypto
populum tuum eduxisti. Sic enim nomina-
bat Deum Hieroboam quoq; uero Dei uo-
cabulo, & orabat fortasse plus, aut arden-
tius q̄ qui in Hierusalem & templo erant.
Sic enim solet hypocrisis, & idolatria mul-
to est ardentior q̄ uera pietas. Cur autem
non placuerunt Deo tales orationes: Ideo,
scilicet, quia alij montes nō erant electi, non
habebant

habebant uerbum Dei. Nolebat itaq; Deus
audire preces, nisi in illo uno loco, ut saltem
oculis & corde uerterent se Hierosolymam,
si corpore non possent ibi esse. Itaq; Daniel
in Babilone oraturus, uertebat se Hieroso-
lymam, non tantum q̄ Salomo in oratione
sua orārat, si quando pulsi in exilium, ad
istum locum orantes se uerterent, ut exau-
diret eos Deus, & reduceret in terram. Sed
quia Deus simpliciter uult orari in loco
quem ipse elegit, ut omnes arbitrarias deu-
tiones & uagas prohiberet.

Nos in nouo Testamento sumus liberati
a uinculo externorum locorum, sicut Chri-
stus dicit: Erīt tempus, cum neq; in hoc nec
illo monte adorabunt. Est autem noster spi-
ritualis locus Christus Iesus: quia Deus cō-
stituit se nihil uelle audire, nisi per hunc, se-
cundum illud Christi: Quicquid Patrem
rogaueritis in nomine meo. Per hunc igi-
tur offerimus Deo uitulos labiorū nostro-
rum. Neq; enim extra Christum quicquam
est quod credamus, speremus, aut impetre-
mus. Hæc est principalis nostræ doctrinæ
pars, igitur firmiter tenēda est. Multi fuere,
qui uolebant Deo placere extra Christum.
Sic Arius, & si Christo diuinitatem adime-

ret, tamen uolebat uideri, quod haberet proprium Deum. Nostri Monachi credunt se Deo placere per uota & suas monasticas obseruantias. Hi omnes leuant oculos suos non ad montes, ad quos Dauid respicit, hoc est, non spectant in solum Christum: cum tamen sit hoc constituendum, Christum solum esse nostrum unicum locum, nostrum tempus, & omnes circumstantias, quæ requiruntur ad orationem. Ut sicut Iudæi nullum Sanctuarium habebant, quàm illud in Hierusalem, ita nos quoque nullum Sanctuarium habemus, quàm hoc unum, I E S U M Mariæ filium,

Hoc modo soleo respondere ad priorem quæstionem, quod Dauid figit orationem ad locum sanctum, constitutum in Hierusalem, in quo erat memoria nominis Dei, quam ipse sibi fecerat. Ante id tempus fuerat in Silo & Gibeā, ubi tabernaculum fuerat. In his locis audiebat preces, accipiebat sacrificia. In alijs locis autem neque preces, nec sacrificia accipiebat. Erat enim ibi non memoria nominis Domini, quam ipse sibi fecerat, sed memoria nominis idolatriæ, quam impij Iudæi sibi ipsis fixerant.

Nunc

Nunc autem in nouo testamēto, habitat nomen Dei in Christo, & Ecclesia, quæ unum cum Christo corpus est, ubi sunt uerbum Dei, Baptismus, Coena Domini, & exercitium obedientiæ erga Deum.

Ad secundam quæstionē sic respondeo, Quod etsi uidetur prophetare de Ecclesia noui testamēti, in qua multi mōtes sunt, nō unus aliquis, hoc est, Deus in Christo ubiq; audit fidelium preces, nec est alligata oratio & cultus Dei uni certo loco externo, tamen fieri potest ut plurali numero utatur Propheta uel reuerentiæ gratia, uel quia gemini montes erāt in urbe Hierusalē, mons Sion uersus meridiem & mons Moria, in quo templum fuit. Sicut autem dixi antea, numerus pluralis Antithesin quoq; ostendit, quasi dicat: Idolatriæ currunt ad suos montes, sed ego manebo apud meos montes, hoc est, in unico illo monte templi, qui est mihi loco omnium.

Quod autem addit, leuo oculos meos ad montes, unde auxilium mihi, plane fidei uox est, caro enim putat ab istis montibus uenire diabolus, crucem & omnis generis incommoda. Igitur uocat, non auxiliares, sed desolatorios montes, cum uidet se pro-

E v pter

SIL0
GIBEA

Numerus
plurialis
Tetrameter
prophetae
apud

pter religionem premi odio mundi, paupertate, tentationibus carnis, pauperibus &c. Hæc uidetur esse desolatio, projectio à facie Dei & descensus ad inferos. Contra hoc carnis iudicium, pugnat fides, & iudicat non secundum hoc quod sentit ac uidet sed secundum uerbum quod Deus loquitur, id iubet credere inuisibilia & planè, ut sic dicam, fieri inuisibilem, ut in paupertate credas diuitias, in tristitia lætitiā, in desolatione, auxilium, in abiectiōe, certissimā & æternam gratiam. Sicut Dauid hoc in loco facit: est oppressus malis, nec in ijs sentit auxilium, & tamē dicit, leuo oculos meos ad mōtes, unde auxilium mihi uenit. Leuandi igitur oculi sunt, non figendi in presentia incommoda. Id enim est assentiri oculis & auribus id est, audire carnem tuam, occinentem de ira Dei, de desertione, de magnitudine periculi unde non sit exitus. Leuādi igitur sunt oculi ad montes Dei & arrigendæ aures ad uocem Domini, quæ dicit ac promittit uenturum auxilium de istis montibus, quod etsi inuisibile est ad tempus, tamē est certum & paratissimum. Qui in opibus, gloria, dignitate constituti sunt, hi non sunt in inuisibilibus, igitur facile

cile efferuntur animis. Sed qui his destituti laborant in corpore & animo, hi leuare debent oculos, ut auxilium quod inuisibile est, eis fiat uisibile, secundum quod in uerbo promittitur.

Sunt igitur hæc uerba hominis experti in spiritalibus, qui sensit quod nos sentimus, quod scilicet, sensus nostri grauantur cum in desertione non uidemus auxilium, cum non diuitias sed pauperatē, non gloriam sed ignominiam patimur. In his incommodis, cor est ceu grauissimum pondus, quod oculos & caput deprimit, ut præter terrena nihil cogitet, nec uideat. Hortatur itaq; suo exemplo, ut tūc leuemus oculos, & respiciamus ad inuisibilia, quæ uerbum promittit quod sint paratissima. Ad hunc modum explicat Psalmus hic naturam fidei. Nunc sequitur quasi expositio, de quibus montibus loquatur.

Auxilium meum à Domino, qui II.
fecit cœlum & terram.

Loquor de montibus, non quos oculi carnis uident. Quis enim aut tam acutum cernat, aut tam possit esse sapiens, qui oculis ui-

En Quis i
in uerbo 69.
vo. Refugi
um sunt oculi
ad promissi
ous Dei. v
no. de figendi
in presentia
ha. m. l. n.
yl. promi
mire

lis uideat, quod mons Moria sit mons sanctus? Cumulum terræ oculi uident, sanctitatem nō uident quæ in eo posita est, quod uerbum Domini ibi est, quod Deus dixit, se ibi habitare uelle, quod memoriam sui nominis in eo loco constituit, quod ibi & nō in cœlo uelit inueniri. Qui enim ab hoc loco aberrauit, etiam in cœlo Deū non potuit inuenire aut apprehendere. Sicut postquam Deus in Christo homine se reuelauit, recte dicimus & credimus, quod quicumque hunc hominē ex Maria natum non apprehendūt, simpliciter Deū non possunt, apprehendere, sed etiamsi dicant se credere in Deum, cōditorem cœli et terræ, tamē reuera credunt in idolum cordis sui, quia extra Christum non est uerus Deus. Ergo Dauid intuetur montes istos Hierusalem, non carnis oculis, sicut uacca stabulum suū, sed oculis spiritus, quod Deus per uerbum suum ibi habitat. Itaque isti montes non sunt amplius lutum aut terra, sed sunt Dominici montes, & plenitudo diuinitatis, ita ut extra hos montes nihil Dei possit inueniri, ergo recte dicit auxilium ab his montibus, hoc est, à Deo ibi habitante. Sicut nos Christum credimus esse thronum gratiæ

tiæ, in quo inueniuntur omnia, extra eum autem inuenitur nihil.

Quod autem non simpliciter Dominū dicit, sed epitheton addit, qui fecit cœlū & terram, significat Antithesin, ad refutanda alia præsidia quæ homines quærunt. Mammon etiam Deus est, hoc est tanquam Deus colitur ab hominibus, & iuuat homines aliquando. Sed quid prodest in annonæ penuria? Nemo sanè uentrem esuriētem exatiabit pecunia, sic quid prodest in siccitate? quid prodest in morbo corporis? Si igitur Mammon in his corporalibus malis iuuare non potest, quid faceret cū conscientia perturbatur peccatis & morte? Est igitur Mammon factor lētitie usque adeo particularis, ut non possit esse particularior, tantum delectat oculos, sicut picta tabella: adeo ut etiam in prouerbiū apud Germanos abierit, sermones de pecunia tristes esse, ubi e contra nuge de leuissimis rebus magis exhilarant. His igitur & similibus auxilijs quæ mundus quærit, opponit Dauid Dominum, qui nō solum aurum & argentum fecit, qui nō solum fruges, aquam, sed cœlum & terram fecit, hoc est, Angelos, homines, & uniuersam creaturam, & præter hæc

hæc remissionem peccatorum, fidem, iusticiam, læticiam & pacem cordis, cum ipsa uita æterna. Hic est, inquit, auxiliū meum omnipotens & certum, de quo dubitare nō possum, quod uno momento oculi me fallat. Ab hoc Domino peto auxilium, qui potest dare non tantum sanitatem paucorum annorum, sed æternam uitam cum securitate conscientiae, & post hanc uitam. In hac autem uita largitur contemptū mortis, & omnium furiarum mundi.

Ad hunc modum inflammat se Propheeta & acuit fidē suam, nobis in exemplum, ut nos quoque nostra dona & spem nostram amplificemus. Si enim rustici possunt amplificare nummos suos, qui ad momentum durant, & in leuissimis periculis iuuare nō possunt, si possunt efferri, & inflari propter opes, cur nos etiam inflaremur fiducia tanti Dei qui cœlū & terram creauit, qui omnia habet in sua manu, quibus opus est ad hanc uitam & futuram? Sed quia inuisibilia hæc sunt, ideo à nobis ferē negliguntur. Discendum autem est, ut etsi ieiundum & carendum aliquandiu hoc auxilio est, tamen speremus certo uenturum esse.

Non

Non det in cōmotionem pedem III.
tuū, neque dormitet qui custodit te.

Rectius leguntur hæc in futuro:

Non dabit ut moueatur pes tuus, neque dormitabit qui custodit te. Cohæret autē hic uersus cū superioribus: quia enim instituit Propheeta exhortationē ad fidem, hoc agit, ut his ceu promissionibus instet, urgeat, & hortetur ad retinendam illam fiduciam in auxilium diuinū. Est autē summe necessarium adhortari & urgere nō solum alios, sed etiam nos ipsos, propter illa uisibilia & instātia pericula ac uexationes. Quia enim ea quæ cōtristant, præsētia sunt, contra, quæ consolantur, sunt absentia, ideo opus est, dum durāt præsētia quæ uexāt, ut uerbo excitemur ad perseuerantiam & patientiam. Est enim hæc experientia coniungenda cum doctrīna. Nam oculi nostri multo sunt obtusiores, quā ut possint ad inuisibilia ista pertingere, & finem præsēntium afflictionum uidere. Hinc fit, ut natura semper circumspectat de modo quo liberari possit, & dum eum non uidet, sicut est absconditus & inuisibilis, cruciatur. Opus igitur est exhortationibus ut ista liceat

ceat enim sic loqui) naturalis breuitas seu angustia cordis nostri dilatetur, magnificetur, ac prolongetur. Hoc potest is, qui uidet finem nostrarum tentationum, Eius uerbū est audiendum, nostrum cor non est audiendum, quod tantum sentit & uidet principium tentationū, & doloris finem, nō uidet.

Rhetoricatur igitur Spiritus sanctus iā, ut exhortatio fiat illustrior. Atq; hic primum monendum est, nisi contrarium fieret ac sentiretur, frustra esse hanc exhortationem. Si enim statim cum tentatione, finis etiam adesset, aut mox cum egere incipimus Dominus daret, quorsum esset opus, promittere aliquid? Ergo neq; doctrina necessaria est, in ijs quæ ante scimus, nec exhortatio, ubi sumus extra periculum & tentationem. Quod igitur dicit: Non dabit Dominus in commotionem pedem tuum, manifeste significat hanc sollicitudinē, quod animi in tentatione periclitantur, ne prorsus pereant, & deserantur. Hic igitur exhortatione est opus, ut fides non plane extinguatur. Ratio iudicat se deserī, & experitur, quod quidam homo militaris dicere solebat, nemini plus periculorum & incommodorum accidere, quàm qui Deo & Cæ-

fari

fari fideliter seruirent. Hoc cum ita sit, uerbum fidei adhibendum est. Id primum pronunciat, Omnes qui in Christo uolunt pie uiuere, persecutionem pati. Proponit Christum exemplum, qui per crucem intrauit ad gloriam. Monet nos oportere cōformes fieri imagini eius, hoc est, simul pati, si etiā uolumus conglorificari. Ergo parata sunt incommoda & crucis. Deinde etiam hoc ostendit uerbum, quid faciendum, & quæ remedia quærenda sint in talibus afflictionibus, quod scilicet sit uerbo attendendum: hoc distinguit tentationem in initium & finem, hoc est, promittit tentationem non fore æternam, sicut iudicat cor nostrum. Deinde de initio sic iudicat, quod tentatio sit momentanea. Sic Christus appellat modicum, & confert suorum afflictiones cum paratu, ubi arctissime mors & uita sunt colligata. Quæ enim iam desperarat de sua & sortis uita, statim ædito sortu, omnium dolorum obliuiscitur. Sic Paulus pronunciat: Neutiquam sunt condignæ passionēs gloriæ, quæ in nos reuelabitur. Hoc iudicium uerbi sequendum est, & non tuus sensus, qui malum iudicat esse infinitum, & uere ex Mathematico puncto infinitā spheram,

F seu

seu lineam infinitam facit. Adeo est nostra ratio indocta in diuina & coelesti illa Mathematica, quod Deus momentum, punctum, guttulam, scintillam esse iudicat, hoc ipsa aeternitatem, infinitum, mare, incendium esse definit. Atqui inquis: Ego sic sentio & experior, sit sanè ita. Sed utrum putas: an tu rectius sentias, an uero Deus certius & melius uideat? Ergo hoc faciendum est, ut non iudicemus secundum hoc quod sentimus, sed secundum quod pronunciat & iudicat uerbum, seu ipse Deus in uerbo suo.

Ad hunc modum ostendunt historiae: Cum Iulianus persequeretur diuum Athanasium, & exitium ei minaretur, dixisse Athanasium, esse periculum id simile nubeculae, quam paulatim sol consumit. Quid potuit quæso dici contemptius de ui tanta, quam moliebatur caput Imperij Romani, quam rectius mari & infinito incendio comparares? Sed sicut Athanasius dixit, & credidit, ita quoque factum est. Nam Iulianus paulo post in solitudine quadam in Persis trucidatus est, Athanasius autem mansit incolumis. Huius exemplo nos quoque discamus nostra pericula aestimare, & spectare uerbum promittentis, ne ex nobis & sensu nostro

nostro, sed ex promissione Domini pendeamus. Mors, pestis, fames, odium quo mundus nos odit, ignominia, & alia similia mala, sunt sane mala, & recte comparantur ingenti ac horribili tempestate. Hic si rationem adhibemus in consilium, succumbimus. Sed leuandi sunt oculi in montes, & audient uox: Ego sum Dominus Deus tuus, ergo magnifica uerbum & auxilium meum. Hoc cum sit, uilescit illa magnitudo periculi, & augentur contra in corde uerbum Dei, & promissio, ut dicas: Veniat sanè tempestas illa quantumuis ingens, hic est Deus, hic est eius uerbum. Sic redigitur omnis furor Diaboli, etiam peccatum & mors, in nihilum, & fit unum modicum punctulum, quod antea uidebatur infinita moles esse.

Sic igitur debemus discere distinctiones Spiritus sancti: Moritur tibi pater, filius, uxor, amittis rem, gloriam, sanitatem, fiduciam cordis, etiam Christum interdum, sunt sanè illa magna. Sed caue, ne ex hoc tempore huius sensus facias spheram, & expuncto hoc lineam infinitam. Quantumuis enim magnū est malum, Deus certe infinitis modis maior est. Si igitur ille adhuc stat, si non perijt, sicut perire nequit, quid magni est,

F ij q uxor

ATHANASIVS

q̄ uxor, q̄ liberi tibi perierint: quid magni est, quod tuū corpus & uita tua perit: quid enim ea est, si eam ad Deum & eius gratiam compares: nimirum omnia quæ habemus & sumus, uere sunt punctum mathematicū, collata ad Deum & eius opes, quas in uerbo promittit. Ergo in hæc intueamur, & discamus in tentatione recte diuidere seu distinguere, nempe, quod afflictio & crux, in se, hoc est, quo ad carnem & sensum cordis nostri, est quiddam infinitum. Si enim Christus & Deus nihil est, etiam leuissimum malum à nobis non posset uinci, sed opprimeret nos. Ad hūc modū quæuis calamitas est infinita. Sed an non mendaciū est, quod Deus & Christus nihil sit, aut nunquam sit: Si igitur uiuit & est Deus et Christus, sicut esse necesse est, non est absolute iudicandum secundum cor nostrum de cruce, sed secundum prædicamentum relationis, hoc est, conferendum cum Dei auxilio, ita fiet, ut prædicamentum quantitatis totum absorbeat. Tentatio magna, est in carne morbus: intollerabile est mori, proijci in ignem &c. magnum est, amittere uxorem, liberos, si tantū in te intuearis. Sed comparative hæc intuenda sunt, respectu Dei omnipotentis

potentis, quod & si amisimus hæc, tamen Deus adhuc regnat ac uiuit: qui & si ad modicum affligi sinit, tamen nos beare uult. Sic in Esaia dicit: Ad momentum dereliqui te. Hoc momentum carni uidetur infinitum quiddam. Sed ut dixi, carnis oculi fallunt. Igitur iudiciū faciendum est ex promissionibus rerum inuisibilium, & uidendum, quid Deus in uerbo suo dicat.

Hoc est fidei exercitium, de quo David hoc in loco nos admonet, ut discamus respicere ad promissionem & uerbum, ac iudicare secundum oculos sursum leuatos, non secundum præsentia. Experimur autē hic Theologiam esse infinitam sapientiam, quæ nunquam plene apprahendi aut perdisci potest. Videmus enim mutationem quam subiti casus afferūt: Hodie recte ualeo, cras morior. Id periculum facit, ut cœlum & terra angustiora esse uideantur, quàm ut nos possint capere, & tota creatura sit nobis quasi infernus. Sic caro solet, quam etiam inspirat Satan, ut non Deum, non uitam uideat, sed infinitum malum esse iudicet. Atqui hoc non iudiciū, sed mendacium carnis nostræ & diaboli est, contra quod pugnandum est, & credendum, quod etiam in

F iij morte

morte nostra Deus maneat, & noster Rex
 Christus uiuat, in cuius cōspectu mea mors
 cum omnibus tribulationibus & periculis
 sit unum nihil. Quid enim mors? quid li-
 berorū amissio, & similia sunt, si ad Deum
 cōferas? Sed hanc artem quis satis didicit?
 Loqui & docere aliquo modo possumus,
 sed experimentis & usu oportet fieri Theo-
 logum, ut cum Dauide affirmemus: Non
 dabit pedem tuum in commotionem. hoc
 est, non sinet te subuerti. Caro enim recla-
 mat, quia sentit non solum moueri pedem,
 sed se prorsus conculcari. Vide filium Dei,
 quid passus est? Vide Ioannem Baptistam,
 Mariam, Apostolos, Prophetas, quid passi
 sunt? Vide hodie Ecclesiam, quid quotidie
 patiat? Hæc experientia prouerbio locū
 fecit, quo dicitur: Quo quisque nequior, eo
 foelicior. Itaque mundus metu horum peri-
 culorum discedit ab Euangelio. Ita contra-
 rium apparet ab eo, quod in hoc loco Da-
 uid promittit: uidetur enim Dominus da-
 re pedem in cōmotionem. Sed uidetur tan-
 tum, reuera nō facit, ac uidetur carni: cōtra
 spiritus & fides iudicare hanc esse exaltatio-
 nem coram Deo, & gloriam, iudicant mor-
 tem, quæ ob confessionē Euangelij subitur,
 esse

παθηματα
 & vsus
 affirmati-
 uum.

est initium melioris & æternæ uitæ. Igno-
 miniam iudicant esse inæstimabilem glo-
 riam in oculis Dei. Hoc est fidei iudicium,
 & si caro aliter sentit, sed ex sensu carnis nō
 est faciendū iudicium: quorum enim per-
 tineret doctrina uerbi, & huiusmodi exhor-
 tationes & promissiones? Igitur malum est
 conuertendum in bonum, & ubi caro con-
 cludit se dari quotidie in cōculcationem lu-
 ti, ibi fides secundum uerbum pronunciare
 debet, æquare se Filio Dei, & conformem
 fieri Christo: credenda enim sunt hæc tan-
 quam inuisibilia, & etiam insensibilia, non
 uidenda & sentienda.

Qui autem non uolunt credere, sed sequi
 sensum, hi punctum gloriæ & deliciarum
 huius mundi eligunt. Sed quā misera eo-
 rum erit conditio, cum post momentum il-
 lud uanissimi gaudij, excipientur æternis
 doloribus & lachrymis? Quanto erat me-
 lius cum Lazaro ægrotare & egere ad mo-
 dicum, quā cum diuīte hic abundare, &
 istic torqueri in æterna flamma? Pertinet
 igitur hæc doctrina ad eos qui credere uo-
 lunt, & non sentire, ut distinguant inter
 pericula sua & Deum, & ut oculos non
 tantum defigant in calamitatem præsen-
 tem,

F iij tem,

tem, sed leuent ad auxilium inuisibile, & in uerbo promissum. Nam pericula illa quibus credentes expositi sunt, sanè mouent pedem. Sed fides facit, ut pes non moueatur ad lapsum, sed ut quasi transiliamus scopulos illos periculorum, & conferamus punctum afflictionis, cum alijs quæ infinita sunt, sicut est ipse Deus, eius potentia, gratia, deniq; æterna uita, quam promissit credentibus in Christum. Hæc scire necesse est, ut nos & fratres nostros consolemur, dum propter uerbum, odio habemur, contemnimur, spoliatur, occidimur. In his malis quo curremus? uincunt enim omnem uirtutem rationis & naturæ nostræ. Huc scilicet, ut dicamus, Deum esse maiorem, quàm sunt incommoda nostra. Non ideo Deum mori & perire, si nos pereamus. Itaque confidendum est ex animo in eius bonitate & potentia, & exaltandus sensus spiritus (ut sic dicam) super sensum carnis & cordis nostri. Hoc qui non uolunt facere, fruuntur sanè suis uoluptatibus, hoc tamen expectent futurum, ut feces calicis epotent, cuius partem tantum pñ bibunt, sicut Prophetam loquitur Psalmo septuagesimo quinto.

Quamquam

Quamquam etiam pñs hoc sepe contingit, ut adiuuentur corporaliter. Neq; enim sic suos prorsus negligit Deus, ut nunquam in hac uita ostendat se eos respuere. Sic Dauid pulsus regno, regno restituitur, Ezechias implicitus lætali morbo, reualefcit, populus Iudeorū dissipatus inter gentes, reducitur. Sed hic quoq; fidei suus locus est ut auxilium id expectetur, neq; enim statim adest, cum eo nobis opus est, aut nos id adesse optamus. Sicut autem sancti in talibus periculis adiuuantur, ita etiam impij non semper florent, sed etiam in hac uita sæpe horribiles impietatis suæ pœnas dant. Insultat nunc nobilitas nostra miseris pastoribus Ecclesiarum, & omnia studia literarū illiberaliter contemnit & odit, mihi autem dubium non est, futurum esse, ut unus celestis pastor, centum talibus nobilibus, anteferatur. Sic Papatus longo tempore floruit, sed experimur multum de ueteri potentia & opibus etiam decessisse, & manifestas pœnas impietatis eis imminere. Ita etiam corporaliter, seu temporaliter exercet Deus iudicium suum, pro pñs contra impij os. Tanto nos debebamus fortius niti uerbo, et sperare auxilium leuatis oculis ab hac

F v sensu

sensibili miseria, ad inuisibilem opem. Quae sequuntur in Psalmo habent prorsus eandem sententiā, uoluit enim Spiritus copiose se consolare & exhortari Ecclesiam.

IIII. Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel.

Hæc quoque sunt uerba mendacia secundum carnem. Num enim hoc est custodire, cum in carcerem conijcitur, et tradimur lictori cremandi? cum exercemur à Satana & mundo uarijs incommodis? Imo cum ipse Christus affigitur cruci? cum Baptista ad arbitrium meretriculæ truncatur capite? An non extrema barbaria est hæc appellare custodā, ubi summa desertio est? Caro itaque antiphrases esse iudicat, ut per Deū custodem, intelligas desertorē. Igitur sunt hæc uerba Spiritus & fidei, non carnis nec sensus. Secundum carnem enim non custodiuit Deus patriarcham Iacob, cum periret Ioseph crudelitate fratrum, & tamen postea res ostendit sic custoditum esse, ut Ioseph tantum non rex Aegypti fieret, sic non custodit nos Dominus quin moriendum sit, quin uideamus funera uxoris, liberorum,

paren

parentum, quin diuexemur quotidie à Satana, quin uarijs iniurijs afficiamur ab ingrato & malo mundo. Hic ubi apparet custodia, ubi apparet Deū super nos uigilare? Igitur leuandi oculi sunt ad montes, ubi mandauit uerbum, ibi auscultandum est, quid loquatur de sancto templo suo, nempe quod non sit somnolentus desertor, sicut iudicat caro nostra. Sed custos & uigil qui pro nobis excubat. Hoc uerbum fides amplectitur, & secundum hoc uerbum iudicat, quantum uis caro reclamet & secundum sensum suum existimet Deum nec uidere, nec audire, sed esse similem ijs de quibus Psalmus dicit: Aures habent & non audiunt, oculos habent & non uidebunt. Itaque laudat suum Deum Mammon, ut semper in parato sit pecunia & quicquid ad uitam opus est, hoc punctulum admiratur & amplectitur caro, nec uidet quid futurum sit, cum moriendum & opes relinquendæ sunt. Itaque custodem hunc qui in fide & uerbo custodit, negligit.

Nos igitur qui sumus credentes, & istam mundi miserabilem cecitatem uidemus, certo statuamus illam fidei, & absconditam custodiam super nos esse omnipotentem.

Huc

Huc enim nos Scriptura sancta deducit, ac docet, Regnum diaboli esse regnum peccati, mortis, et mēdaci. Stante autē hoc principio, sequitur, Diabolum omni momento sollicitare homines ad peccatū, occidere, & seducere aut saltē conari, ut peccemus, moriamur, erremus. Sic sumus semper in morte, semper sumus in periculo impiarū opinionum & peccati. Quid autem nos facimus in istis Satanæ conatibus? Docemus, scilicet, scribimus, legimus, dormimus, edimus, bibimus, exercemus alia officia corporis & sensuū. Hic Theologia nostra nos docet, per nostram experientiam, nisi uigilaret Deus, cum ego dormio, nisi esset sollicitus, cum ego nihil curo, nisi defenderet & custodiret me, cum ego securus sum, fieret omni momento, ut moreremur, amitteremus loquelam, oculos, aures, manus, pedes &c. Quod igitur hæc nonnunquam accidunt, ut præter spem, uxor, liberi, amici moriantur, aut implicentur magnis periculis, argumento est, quod Diaboli regnū, est regnū mortis & peccati. In hoc regno quia uiuimus dum in mundo sumus, accidit, ut etiā nolentes sæpe in peccata conijciamur. Sic Dauid homicida & adulter sit, ut discamus

mus regnum diaboli esse in hoc mundo, ad peccandum & occidendum. Quod igitur adhuc spiramus, quod non quotidie in graui peccata incidimus, est illius custodis de quo hic Dauid loquitur. Hoc concludit Theologia & pij credunt, experiuntur enim suo & totius Ecclesiæ exemplo, non quiescere prius Satanam, quā aut animam, aut corpus occiderit. Animæ exitium quærit per mendacia, per impiam doctrinam & cultus impios: corporis exitium quærit infinitis conatibus, quos uidemus quotidie in nobis & alijs. Quod igitur illa aut non fiunt sicut conatur, aut non tam crebro fiunt, est beneficium non Satanæ, sed huius custodis nostri & uigilis.

Sic experientia quoq; nos eò deducit, postquam hoc principium positum est, quod regnum diaboli sit regnum peccati & mortis, seruari suos sine intermissione à morte & alijs periculis tum corporalibus tum spiritualibus, beneficio Christi, in cuius regnum per Baptismū, & fidem translati sumus. Hinc oriuntur illæ magnificæ prædicationes Prophetarum, quibus canunt: Misericordia Domini plenam esse terram, misericordiam eius durare in æternum

num & infinitam esse, &c. Nonnunquam sanè succedit conatibus Satanæ, ut subitis periculis homines obruat & perdat. Tales casus nobis debebant esse argumenta & exempla eorum malorum, quæ singulis horis quidem optaret facere, sicut conatur, nisi impediretur custodia nostri uigilis in coelis. Nam quod ad potentiā huius hostis attinet, credo cum una hora posse occidere, quicquid hominum in terra uiuit. Si igitur hoc potest, & conatur facere, cur non fit? nimirum quia noster custos uigilat, sed credenda sunt hæc, ideo addit particulam, Ecce, ut appareat Prophetā in eo esse, ut hanc custodiam bene inculcet animis nostris.

Sed hic monendum est, Deo tribui hanc custodiam uitæ nostræ, regnorum, pacis, urbium, cum tamen eam faciat median-
tibus primum angelis, deinde principibus parentibus, familia &c. Fit autem id ideo, ut statuamus ista media nihil ualitura esse in custodiendo, & curando, nisi supremam curam horum negotiorum susciperet Deus: utitur itaq; ministerio angelorum, & principum, sicut pane & uino. Nam sicut panis & uinum per se uitam non conser-

uant,

uant, alioqui nemo moreretur, & tamen propter Dei ordinationem & naturæ nostræ conditionem, ad conseruationem uitæ sunt necessaria, ita quoq; angelorum, principum, & aliorum mediorum custodia, per se nihil esset, nisi custos Israel uigilaret & custodiret. Hanc custodiam quia uerbum reuelat & spiritus credit, caro non uidet. Itaq; secundum Antiphrasin, exponit uerba hæc, custos Israel, id est, desertor non dormitat, id est, non solum altissimum somnum dormit, sed prorsus omni sensu caret & est nihil. Ratio enim tantum iudicat secundum puncta & principia malorum, non secundum uerbum & promittentem Deum. Quia autem Prophetæ norunt quàm difficile sit ita credere, ideo tanta copia contra incredulitatem & iudicium carnis exhortantur. Hodie uidemus ferè contemni ista. Iudicant enim fidem tantum esse cognitionem seu noticiam aliquam historiæ, sed fides proprie est, quæ in extremis malis durat, & retinet uerbum uitæ, atque sic superat omnem uim diaboli, omnes pauores, & pericula omnia, per quæ cum gloria & fiducia penetrat ad immortalē uitam,

Domini

*Monum.
chan sunt
comis secundis
my defendit
abit, &
innat.*

V. Dominus custodiat te, Dñs prote-
ctio tua super manū dexterā tuam.

Etiam si ministerio angelorum defendi-
mur, tamen ipse Dominus, inquit, custodit
te, & est umbra super manum dexteram tu-
am, hoc est, super tuas res quas geris. Ita
enim simplicissime expono, nec probō il-
lam sententiam, quod Dominus sit super
dextram secundū Spiritum, Diabolus autē
super sinistram secundum carnem: simpli-
citer enim significat, Dominus gubernat
res tuas, si doces Ecclesias, si facis opus vo-
cationis tuæ, ut pares uictū tibi et familiæ,
multa occurrūt incommoda, aduersarij te
premunt, uicini inuidēt, &c. Hic erige te
et crede, q̄ omnes res tuas, quas tu geris &
pareris, gubernat Dominus ac te protegit.

Sed hic iterum memineris, quod suprà
dixi, frustra ista dici, & doceri, si non dese-
reremur. Igitur eo ipso quod docet de cu-
stodiā, & promittit de gubernatione, fate-
tur sentiri, desertionem & neglectum, qua-
si Deo non simus curæ. Pertinet igitur ad
consolationē, quod hoc modo Deus osten-
dit se scire nostra incōmoda & tribulatio-
nes nostras, ac iubet ut credamus, se esse no-
stram

stram umbram, quæ tegat nos. Quanto au-
tem Deus est maior quā pericula nostra,
etiam si extrema sint: Igitur habemus in
ipso lætitiā & fiduciam, qui promittit, se
nostri curam habiturum, in omnibus quæ
gerimus.

Per diem sol non uret te, neque VI.
na per noctem.

Non sunt hic quærendæ peregrinæ sen-
tentia: lumen lunæ uehementer nocet, affi-
cit enim corpora, non solum frigore, sed hu-
more quoq̄. De sole constat, quā debili-
tat corpora. Significat igitur in genere per
lumen solis & lunæ, omnes tentationes, &
pericula omnia, quod in illis uelit nobiscū
esse, nos iuuare & liberare, etiam si ad pun-
ctum uideamur soli æstus hunc ferre. Si
enim soli essemus, tentatio esset æterna: neq̄
enim in nobis tantum præsidij est, ut possi-
mus durare perpetuū. Nunc patitur Deus
ut principiū furoris Satan in nos euocat:
hoc autem non patitur, ut tantum noceat,
quantum cupit nocere. Quia igitur habe-
mus hanc umbram, debemus initia dolo-
rum patienter ferre, certū quod etiam cum
morimur, tamē uita nostra sine periculo in
G Christo

Christo abscondita sit, & superatura sit conatum Satanæ.

VII. Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus.

Quod proximus uersus per Allegoriam dixit, hoc nunc simpliciter & sine figura dicit. Anima uitam significat: Etsi itaque occideris propter uerbum, tamen non morieris, quia Dominus custodit animam tuam. Secundum faciem & sensum carnis morieris, sed non secundum ueritatem, quia uita tua uiuit, nempe, Deus, &c.

VIII. Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in seculum;

Hoc est, quacumque iter facis, domi, in agro, semper tecum ero, & custodiam te. Egredi significat ire ad operas: Regredi significat ab opere ad quietem ire. Sententia igitur est: Quicquid facis, semper tecum erit Dominus, nullo loco, nullo tempore, re nulla, non facto, non persona, non opere ullo perire te sinam, sed semper adero custos tuus, qui sum

sum Deus cœli & terræ. Ad hunc modum docet Propheta per hunc Psalmum fidem, non tanquam mortuam affectionem uel qualitatem, sicut Sophistæ, sed tanquam maximum opus & motum Spiritus sancti, quod iudicamus secundum uerbum, contra quam sentimus, uidemus, & experimur, item quod uincimus omnis generis pericula. De hac fide nihilo rectius disputant & iudicant Papistæ, quam cæcus de colore.

PSALMVS CXXII.

Lætatus sum.

Læti hi Psalmi nomen auctoris non habent additum, tamen ipsa orationis forma satis ostendit Davidis esse, optimi & summi Poetæ. Sunt enim Psalmorum scriptores etiam alij, ac habent inter eos non postremam laudem filij Korah, Asaph obscurior est, Salomo nimis est figuratus, & quasi nouator uerborum. Sed David ad sermonem & sapientiam Mosi accedit proxime, et mire suauis atque elegans est. Itaque recte habetur Psalmographorum G ij Princeps

*Omnes foris
hic. uersus
in psalmo*

Promissio

Domini

affirmatio

vsq. p. p.

non

locum

ut custodiam & protegam

contra furorē diaboli

Princeps. Accidit enim hic, quod Paulus in Corinthiis disputat, & si enim unus & idem Spiritus per sanctos Prophetas locutus est, tamen quia diuersis organis utitur, etiam cum eadem dicit, dissimili oratione utitur. Sic idem Euangelion omnes Prophetæ prædixerunt. Sed quanto alacrior est Esaias reliquis Prophetis? Sic inter Ecclesiasticos scriptores quos habemus, & si eadem tractant, tamen quantum differt ab Augustino Hieronymus? Ira idem Spiritus, idem operator, attemperat se diuersis formis & qualitatibus organorum: & tamen in uno Dauide uidemus, quàm omnia sint absoluta, & non solum mira elegantia uerborum, sed etiam rerum grauitate condita.

Rara uirtus est, agnosce-
re, quantum
uonum sit ha-
bere uerbum

Hic igitur Psalmus hoc autore plane dignus est, est enim gratiarum actio pro dono uerbi Dei. Hæc tanto est rarior uirtus, quanto uerbum in mundo cōtemptius est, non solum apud homines indoctos, sed etiam apud eos, qui sapientiæ & doctrinæ laudem sibi uendicant. Itaque sæpe audiuntur blasphemæ uoces, quibus hoc donum Dei summum infamant, cum non solum contemptim loquuntur de Euangelio, sed etiam salutari doctrinæ imputant, quicquid

Satan

Satan per sua membra incommodorum excitat, sicut sunt seditiones, sectæ, auaricia, libido, & similia. Est igitur inter rarissimas uirtutes hæc numeranda, quod saltem aliqui sunt, qui reuerentur uerbum, qui libenter audiunt conciones, qui libenter de Deo & factis eius fabulantur. Sentiemus ergo hoc Canticum esse scriptum non canibus & porcis istis, Papistis hereticis, ac persecutoribus uerbi, sed electis animabus ac pijs mentibus, quæ summe gaudent de præsentis uisitatione, qua Oriens ex alto uisitat nos in umbra mortis positos, per uiscera misericordiae suæ, sicut Zacharias canit. Nam cū uerbum omnes habeant, & omnium aures ac pectora pulsantur prædicatione Euangelij, quæ debet esse publica, non abscondita in angulis, magna inter homines differentia nascitur, quod alij uerbum tantum habent, alij cognoscunt & sentiunt se habere, atque ideo gaudent & gratias agunt, cum alij magis opibus & uoluptatibus suis, quam uerbo afficiantur. Itaque Paulus hoc ipsum pro maximo dono reputat, non solum habere dona, sed dona, quæ habes, cognoscere, hoc est, ijs uti, ijs affici, & pro eis agere gratias.

G iij Inter

Inter omnia uero dona, donū uerbi Dei amplissimum est: si enim hoc auferas, planē, quod dicitur, solem ē mundo sustulisti. Quid enim erit mundus, sublato uerbo, q̄ infernus, & merum Satanæ imperium, ut cūq; sint in eo diuites, Iureconsulti, Medici: &c. Hi enim quid possunt aut faciunt si ne uerbo: quod uerbum solum conseruat lætam conscientiam, propitium Deum, & uniuersam religionē (ex uerbo enim omnis religio ceu ex fonte profluit) imō uniuersum quoq; mundum conseruat. Neq; enim unum momentū staret mundus sine uerbo & Christo. Etsi igitur in mundo multa & magna Dei sunt dona, condita in usum hominum, tamē unicū donū, quo alia omnia continentur & seruantur, est uerbum, quod annunciat Deū misericordē esse, promittit remissionem peccatorū, & uitam æternam. Quæso autem te, si his carendum esset, an etiam uita hæc esset uita æstimanda: Sed sunt hæc spirituales res, & cognitio de cœlo reuelata, quæ quia in corde nostro non nascitur, ideo etiā tam difficulter apprehendi potest. Sed nunc de Psalmo agemus.

Eo tēpore quo hic Psalmus est scriptus, nondum erat cōditum templum, sed stabat adhuc

adhuc tabernaculum Mosi. Quod & si non uno certo loco, nec in tribu eadem fixum erat (nam & in Silo fuit, & in Gibeon) tamen habebat certam promissionem, ubi cūq; esset, ibi Dominum fore, auditurum preces, accepturum sacrificia, & propitium futurū, sicut dicit textus: Vbi cūq; ego fecero memoriam nominis mei &c. Cū igitur in Ephraim esset in ciuitate Silo, inuocabatur ibi nomen domini, audiebatur uerbum Dei, colebatur Deus ibi fide, orationibus, sacrificijs &c. donec tandem crescente impietate & idolatria, Arca de Silo in exercitum contra Philisteos deportata, & à Philisteis capta est. Sed cum Philistei uarie affligerentur ob hanc prophanationem, translata est Arca ad Gabaonitās. Ibi cum fuisset aliquandiu, tandem transtulit eam Dauid in suam ciuitatem, sicut est ij. Reg. vi. Atq; ibi incidit ei cogitatio de edificāda domo Dei: Iudicabat enim indignum esse, ut habitaret ipse in cedrina domo, Dominus autem & Rex cœli habitaret sub pellibus. Ac probabatur initio consiliū eius Prophetæ Nathan: Sed reuelatiōe diuina admonitus Nathan est, ne Dauid ædificaret: seruari enim hoc opus filio eius, qui pacificus esset, & nō

G iij bellator

ARCA
DNI
in SILO

bellator sicut Dauid. Simul addita est illa magnifica promissio, de æterna posteritate Dauidis, & uero eius filio Christo, ij. Reg. vij. De priore igitur promissionis parte, uidetur mihi hic Psalmus à Dauide esse compositus, quo sibi & toti populo gratulatur ex animo, certum & firmum locum ueri cultus Dei in Hierusalem.

Tem-
plum
quid?

Exo. 20

Porro hoc certo statuendum est, quod uerbum Dei non solum templum, sed Ecclesiam & ueros cultus facit: templum contra neque facit Ecclesiam, nec cultus, secundum sententiam: Quocumque loco ego fecero memoriam nominis mei, ibi ad te ueniam, & tibi benedicam. Hic nihil refert, siue ex auro, siue ex ligno sit templum, siue sit stabulum sicut in Bethlehem, siue regia domus in Hierusalem. Nam ista externa nihil sunt, nec aestimantur à Domino, sicut ad Nathan dicit: Nunquid locutus sum ad unam de tribus Israel dicens, Quare non edificasti mihi domum cedrinam? Sic Iacob ex lapide, quo propuluinari erat usus, altare condit, & uocat domum Dei, quod ibi Dominus se reuelasset. Templum igitur est, ubicumque Deus se reuelat per uerbum suum, siue id sit ex auro, siue ex luto. Quamquam igitur ipsam domum,

quam

quam postea Salomo edificauit, etiam com-plectitur Dauid, tamen potissimum agit de fructu templi edificandi, quod ibi docturi Ecclesiam, oraturi, & sanctificaturi sint. Hec est illa læticia quam in hoc loco audiemus magnifice prædicari, quod lætatur, dum agnoscit illud inæstimabile donum, quando Dominus dat, ut possit eius uerbum audiri, quando reuelat faciem suam, & facit nos recte sentire de sua erga nos uoluntate. Hoc donum cum adest, pelles tabernaculi Mosaici præciosiores sunt omni auro & gemmis, contra cum abest, nihil interest inter Mosaicum tabernaculum, & alia gentilium templa.

Theologistæ nostri multa disputant de definitionibus personalibus diuinitatis &c. Sed illa omnia rationis sunt humanæ, quæ sine uerbo & uera Dei noticia cogitantur, nunquam eum deueniunt, ut aut doceant aut cogitent quid Deus nobiscum agat. Hinc sunt istæ horrendæ sententiæ, inter ipsos notissimæ: Nescit homo utrum amore uel odio dignus sit, et similes. Sed quæso quid hoc est de Deo disputare, si nescias quid de te cogitet, aut constituat? Hoc uero est Deum sic concludere & abscondere, ut nusquam eum nec audias, nec uideas. Verbum itaque est,

G v ex quo

Cognitio Dei
uera, quid?

ex quo statuere possumus de uoluntate Dei quid nobiscum gerat, quid ei placeat, quid uelit, &c. Qui ad hanc cognitionem non ueniunt, sunt Theologi haud multo meliores quàm asinus cytharædus. Itaq; illam ignorantiam & foedam inscitiam secuta sunt alia æque absurda, ut crederent se Deo placituros, si hunc aut alium ordinem uitæ monasticæ susciperent, si huius aut illius sancti patrocinium, peregrinationibus compararent &c. Hoc chaos infinitorum errorum & malorum, sequitur ubi non est uerbum & uera Dei noticia, quæ tantum ex uerbo sumi potest. Hoc amisso, nescitur quid Deo placeat aut displiceat, sequuntur igitur illa monstra Idolatriæ, quæ in Papatu experti sumus.

Furtum, quod lege diuina in septimo præcepto prohibetur, iudicatur paruum esse malum, si conferatur ad reliqua, ad ceteram, libidines, seditionem &c. Sed tamen finge hoc præceptum non esse positum, quantale sequetur tempestas maximorum incommodorum & uita nostra erit similis furoriluporum & urforum, rapientium & uastantium quicquid possunt: aut ut foedius aliquid dicam, erit inter uos uita qualis porcorum

Commoda
seu benefi-
cia uerbi.

corum est, qui cum ad cibum adhibentur, si possent singuli tantum uorare, quantum omnibus satis est, facerent, nulla habita ratione reliquorum. Quod igitur nostræ res in tuto sunt, & quanquam cauere pericula omnia non possunt, tamen quoddam omnia nostra periclitantur, beneficiū est septimi præcepti. Sed ascendamus ad maiora. Qualis nā futura esset uita, si uxores nostræ nō tutæ, non certi liberi essent, si magistratui liceret resistere & an non uita hæc esset perpetuus infernus? Quod igitur coniugia, quod Respub. & leges sunt, in quibus tuto tranquillam agimus uitam, hæc omnia sunt beneficia uerbi Dei, quod in secunda tabula propositum est. Quid autem esset, si prima tabula non esset, si non esset Sabbatum, non Ecclesia, nō locus ubi doceretur uerbum, si non esset noticia Dei, si non inuocatio, sed singuli haberent suum Idolū seu diabolū quem adoraret? Hæc sunt infinito maiora mala quam illa secundæ tabulæ, sed minus reputantur quia sunt spiritalia. Quod si haberemus oculos spiritus, & uideremus quantum quotidie animarum per Papam, & Mahometen perdat, pro quibus tamen Christi sanguis fu-

sus est

sus est, longe grauius doleremus quam si omni hora bonorum, imò etiam uitæ nostræ pericula expectanda et subeunda essent.

Debemus igitur lætari primum de illis exiguis bonis, quæ per secundam tabulam habemus, quod manet tutela rerum & corporum. Sunt enim exigua dona si compares cum illis primæ tabulæ, quòd Deus se reuelat quid de nobis facturum sit, quod dat uerbum, donat fidem, & Spiritum, audit orationes, per uerbum quotidie Ecclesiā auget, &c. Hæc tanta sunt ut nulla lingua possint pro merito amplificari & ornari, quod animæ liberantur à tyrannide Satanae & seruetur pax cordis, bona conscientia, pura Dei agnitio, per quam plures erudiuntur ad uitam æternam. In hæc Dauid coniicit oculos, hæc secum perpendit: itaq; mouetur ad gratiarum actionē, quā affectus læticiæ ei exprimit. Nam illi demum uere sunt grati, qui exosculantur dona Dei, & lætantur in donante. Alij qui hanc læticiam nō sentiunt, etsi hunc Psalmū organis et symphonijs ornant, tamē sunt & manēt in grati, neq; enim intelligunt hæc beneficia.

Hæc ideo libentius commemoro, ut mu-
niant se singuli contra summum uitium &
caput

caput omnium malorum in Ecclesia, nempe, contemptum uerbi, aut fastidium. Hoc enim est apostatare à Deo, sicut Ecclesiasticus dicit: Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo. Nam cū homines hoc morbo spiritus laborant, nō est possibile ut una cogitatio uera & pura de uita æterna, de remissione peccatorū, & spirituali uita possit existere in animis. Videmus autem, pro dolor, hoc malo nihil esse communius in mundo. Nobilitas, quæ uocatur, quā secure uerbum & eius ministros contemnit: Hos imitatur etiam rustici, pluris facientes numos suos, quā omnes conciones Euangelij. Hos spectare cogimur sicut Loth Sodomitas suos, superbe insultantes, et secure facientes quicquid libebat. Horribile est Dauidem labi in adulteriū & cædem, sed quanto horribilius est hoc modo impingere in primam tabulam, sicut Angeli impeerūt, qui ideo de cælo præcipitati sunt: Dauid autem pœnituit & in uia redijt. Tanto autem plus periculi est omnibus pijs ab hoc malo, quāto facilius hic lapsus est. Ita enim tacite obrepit uenenum hoc, ita illabitur sensim, ut penē effugiat sensum. In monasterijs accidiam uocabant, cum quis somno in-

Contemptus
uerbi fugiēdus

no indulgeret, & tardior ueniret ad cultus qui tum in templis erant. Nos si uocabulum Acediæ recte interpretari uolumus, accommodabimus id proprie ad fastidium & contemptum uerbi, cum uerbum auditur, docetur, discitur negligentius. Hoc uitium sequuntur contrarij affectus ijs qui in pijs sunt. Sicut enim pii toto animo feruntur ad gloriam Dei amplificandam, ita hi infernali ardore accenduntur ad propagationem, tum dogmatum, tum cultuum impiorum, sicut in rusticis quoque experimur. Hi enim affectum & cor quod ad Deum suum afferre debebant, afferunt ad Mammona, & cum summa uoluptate uersantur in perditione & damnatione sua. Ita quidem coniuncta hæc sunt, ut qui hoc uitio occupati sunt, simul in regno diaboli sint, & tamen sint læti quoque, sed sequetur tandem catastrophe, qualem historia Sodomitarum ostendit.

Precabimur itaque Deum ut nos à uitio hoc seruet & discemus hunc Psalmum cum læticia canere, & Deo gratias agere, & exultare, de isto inenarrabili dono, quod dedit nobis puram cognitionem sui, in qua reuelatur Christus, uictima pro peccatis nostris

nostris, & certa spes uitæ æternæ. Hoc uerbum ruminemus & acuamus nobis, neque unquam nobis uideamur id satis exhausisse. Habetur quidem abunde scriptum in libris Latinis & Germanicis, adeo ut hæc uerbi uulgatio in plæriscque fastidium hoc excitasse uideri possit. Sed profecto non est satis, centies audisse & legisse millies: Sicut tandem experimur in periculis tentationum. Quare exhortemur nos ipsos contra hanc pestem Acediam, & excitemus nos ad laudatissimam uirtutem quæ uocatur Reuerentia uerbi: Neque enim quiescit Satan. Nunquam autem est instructior, quam cum nos fastidio uerbi, & præsumptione scientiæ huius impleti sumus, Sed accedamus tandem ad Psalmum.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt I. mihi, in domum Domini ibimus.

Similis sententia est in Psalmo 60. Deus locutus est in sanctuario suo, lærabor. uterque uersus habet comparisonem cum alijs regnis in mūdo amplioribus et opulētiore, quasi dicat: Ego sum rex & habeo regnū paruum & infirmum si cum uicino
rura

templum; non sicut uacca fores sui stabuli inspicit, aut laruarum Episcopi inspiciunt templa, cum ea consecrant.

Tenenda igitur hæc definitio est, quod habere domū Domini, idem sit, ac si dicas, habere Dauidem illam gratiam, & donum illud, ut sciat, quod eundum sit tempore necessitatis, quod eundum sit cum optat audire & cognoscere, quid Deus uelit, quid cogitet de suo populo &c. Templum enim locus fuit, in quo esse, inuocari, orationes audire, coli denique Deus uoluit, & alibi nusquam, per totum orbem terrarum. Hæc igitur sunt dignissima gaudia & lætitia, habere accessum ad Deum in tempore periculi, & audire consolationem, qua dicit se esse Deum nostrum, qui adiuuare, in periculis nos liberare, condonare peccata, ad extremum etiam uitam æternam donare uelit. Pro hoc dono, inquit Dauid, gratias Deo agimus, & letamur, quod uenimus in istum locum, ubi illa omnia fiunt, & Deus operatur per uerbum: uerbum enim est solum, per quod Deum cognoscimus, & Deus nobiscum agit. Id uerbum apprehendit fides. Ita completur Dauid uocabulo, domus Domini, primam tabulam, quæ nobis proponit Deum, nomen

nomen eius, & uerbum, cui dicatum est Sab-bathum, ut in eo ab alijs seriemur, & audiamus Deum nobiscum loquentem. Habita autem prima tabula, fiet ut etiam habeas uxorem, parentes, tutelam corporis, Magistratum, & omnia, secundum uersum: Beatus uir qui timet Dominum. Hoc est ire in domum Domini, & ideo lætari, ac gratias agere. Est enim donum inestimabile & incompræhensibile impijs. Pij autem illi soli sciunt, quid sit uerbum, & quid in uerbo habeant. At requirit id quoque Deus, cum toties præcipit in Lege, ut populus cõueniat, ut lætetur, ut epuletur coram Domino, ut exultet, scilicet, in suis donis, et lætetur quod sic obruitur quasi, misericordia & beneficijs Dei. Huc etiã nos Dauid exemplo suo uocat, ut cum reuerentia, & quasi stupore quodam lætemur.

Stantes erunt pedes nostri, in atrijs tuis Hierusalem. 11.

Est eadem sententia, nisi quod hic locum definit, Hierusalem scilicet esse, cui sit donatum uerbum, & præsentia Dei, quasi dicat: Ante in Ephraim fuit hoc donum, nunc autem est in meo regno. Apellatio Atrij, nostrum

Hij est unde

Domus Domini completur prima & secundam tabulam.

In secundo uersu definitur certus locus.

est unde sit sumpta. Habebat enim & tabernaculum atrium, et Salomo in templo atria faciebat, in quibus consisteret Ecclesia seu populus, cum sacra fierent. Merito igitur prædicatur Hierusalem quæ sit sancta, quia habitat in ea Dominus, quia colligitur ibi populus ad audiendum uerbum Dei, quia Sacerdotes ibi constituti sunt, qui autoritate diuina benedicant populo, sicut est benedictio Num. vi. in Mose. Quid igitur huic Hierusalem potest deesse, in qua locus, personæ, ritus, & uerbum sunt, diuinitus donata ad salutem populi? In Papatu cum uerbum nusquam esset, uidimus quanto studio & conatu homines quæsiuerint certas personas, signa, loca placandi Dei. Hinc instituta sunt non opera solum uaria, sed etiam loca certa, ut peregrinationibus uisitarent Romanam, Hispanias, & nescio quæ alia loca. His signis nitebantur miseræ conscientiæ nihilo foelicius, quam qui Euboicas seu æternas faces sequuntur in mari aut desertis locis. Nunc autem Dei gratia, scimus locum, personam, & signa esse parata, nempe Christum, qui Ecclesiæ suæ certa gratiæ Sacramenta constituit, Baptismum, & Coenam Domini. Habemus itaque Deum loco & per-

sona, & signis certissime descriptum, ubi omnia inueniuntur, quibus ad corporis & animæ salutem opus est.

Quod Propheta utitur uerbo, Stantes, Stantes
pedes
quid?
significat perseuerantiam seu durationem,
quod Deus ista nō tantū donare, sed etiam
cōseruare & tueri uelit, ut sit Antithesis
tra hostes uerbi, qui uerbum conantur qui
dem opprimere. Sed Dominus dat opera-
rios, ut etiam nobis oppressis seu mortuis,
uerbum maneat. Hoc enim solet fieri, quod
prouerbio dicitur : Vbiunq; Dominus
erigit templum, ibi Satan erigit capellam,
(utar enim Germanica & usitata appellatio
ne) Neq; enim pater mendacię & homicida
potest aliud, quā ut persequatur uerbū.
Ideo ostendit faces Euboicas, quales hodie
sunt Anabaptistarum, Sacramentariorum,
olim Arii, Manichei, & aliorum dogmata,
quæ a uerbo abducunt ad proprias opinio-
nes. Hic quid faciamus aliud, quā ut ore
mus ad Dominum, ut stantes faciat pedes
nostros, ut pergat dilatare uerbum, etiam re-
pugnātibus portis inferorū. Duplex enim
hoc donum est: Primum, cum dat uerbum.
Secundum, cum uerbum conseruat & defen-
dit contra Tyrannos & falsos fratres. Post-

H in quam

quam igitur uerbum nobis contigit hodie, addamus quoque hanc precationem, ut Dominus perficiat quod operatus est in nobis, ut sint pedes nostri stantes in atrijs, ubi est inuenire Deum, & audire uocantem, doctorem, consolantem, iuuantem &c.

III. Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Non possum non repræhendere Interpretem, quod adeo non curauerit sic reddere textum, ut intelligeretur: Sic enim reddenda erat sententia:

Hierusalem ædificatur ut sit ciuitas, in qua conueniatur, scilicet, ad cultum Dei.

Est autem expositio seu amplificatio proximi uersus, quasi dicat: Hierusalem nomen, eam scilicet ciuitatem, quæ ædificatur, hoc est, quæ floret & crescit. Nam florere religione & uerbo Dei, necesse est florere Rem publicam, quoque, secundum sententiam: Primum quærite regnum Dei, & omnia adijciuntur uobis. sic tamen, ut maneat etiam illud uerum, quod Christus Paulo respondet: Vir tus mea in infirmitate perficitur. Nam cum

mundus

mundus non cesset uarijs iniurijs onerare Ecclesiam, sit tamē, ut quanto magis conentur aduersarij destruere, tãto plus uerbū ædificet. Destruere igitur, uastare, & euellere Ecclesiam, nihil est aliud (si Dei consiliū, & deinde euentum consideres) quàm ædificare, plantare, rigare, augere Ecclesiam. Domiciani, Maximini, Decij, quanto conatu nitebantur nomen Christi delere? Sed uerbum et Ecclesia, sicut palma, quanto premebatur grauius, tanto indies maiora incrementa sumebat. Sicut etiam figura populi Israel in Aegypto ostendit. Sic enim dicit Moses Exod. i. Quanto eos Aegyptij opprimebant magis, tanto magis multiplicabantur & crescebant. Sic insignis ueteris Ecclesiæ sententia est, Sanguine martyrum rigari Ecclesiam. Ratio huius mirabilis ædificationis & incrementi hæc est, quod ubicunque fidentur Deo, & habetur uerbū, ibi necesse est esse uictoriam, etiam si sancti uastentur, occidantur, & pereant, etiam si ipse Deus uideatur eos deseruisse, & simul cum sanctis opprimi. Ita enim solet Deus, cum infirmissimus est, tum est potentissimus, & cū obruitur in suis, tū maxime in suis uiuit, exaltatur, & muniendo crescit.

H iij Detall

Ædificari Ecclesiā, est opprimi, & tamen crescere.

De tali ædificatione hic quoque Dauid loquitur, quod & si Hierusalem in medio tot hostium & religionum posita esset, tamen ibi uigèret uerbum & floreret religio. Quis igitur contra nos, cum Deus sic nobiscum sit? An hoc non est ædificari Hierusalem? ad quam Reges uenerunt, sed transierunt, sicut dicit Psalm. xlix. nec potuerunt eam lædere. Nostra quoque experientia hodie didicimus, aduersarios uerbi quanto plus fecerunt, tanto minus efficere contra uerbum, imo uerbum tanto propagari latius. Sic & si sectarij uideantur Ecclesiae multum nocere, tamen occasione eorum apud nos quotidie uerbum fit illustrius, & purius: Sicut Augustinus dicit libro Confessionum octauo: Improbatio hæreticorum facit eminere quid Ecclesia sentiat, & quid habeat sana doctrina. Nisi enim ita excitaremur et cogeremur quasi ad inspiciendos et exercendos thesauros nostros, ignauis stereremus, & marcesceremus otio. Sic hostis noster perpetuus Satan, cum aliis tentationibus suis, quid aliud efficit, quam ut inquiramus uerbum studiosius, ut discamus orare, fidere, sperare. Vulgo dicitur, optimum condimentum esse famem, igitur

igitur afflictiones Christianorum sunt quoque salus Ecclesiae: crux & oppressio, est exaltatio & triumphus Ecclesiae. Faciant igitur hostes Ecclesiae quicquid libet, certum est, quo plus opprimimur, eo magis erigimur. Christus enim dux noster & caput nostrum, uere nulli malo cedit, habet enim infinitam potentiam qua deiectos erigit, mortuos uiuificat, oppressos facit ut opprimant. Quia enim Deus est, hoc eius proprium est officium, ex nihilo facere omnia, & ex eo quod est, facere nihil.

Ad hunc modum prædicatur hic Hierusalem. Hoc enim est donum super omnia dona, relinquere certum locum, personam, signum, sonum certum diuinitatis præsentis, ne in nostro arbitrio sit, querere locum, personam, signum &c. Hoc enim cum sit, ut nos statuamus, Deum recte hoc loco & cultu inueniri ac coli, actum est: sed cum ipse uenit & dicit: Hæc est requies mea, hic habitabo, hic loquar, hic erit uerbum meum & Spiritus meus, tum omnia salua sunt, tum in specie leuissima quoque opera, sunt præstantiora omnibus thesauris mundi, tum circumcisio pudendi membri, est gratissimus cultus, leuare de terra stipulam, si De-

H v us uer

Verbum Dei
commendat
omnia.

Esai. 28.
Nix ho dicit
in hi uerbum
psal. cxix
bonum mihi
Dm

us uerbo iubeat, maius, & excellētius opus, Deo quoq; gratior cultus est, quā omnia omnium Monachorum & totius Papatus opera, sine uerbo Dei suscepta. Hanc sapientiam gentes non habuerunt: Ideo facile eis fuit contemnere Hierusalem, & cum uiderent certis temporibus anni ad eam concurrere Iudæos, dicere, cur illd̄ potius quam ad alias ciuitates currerent. Sicut Naaman Syrus, putabat initio Damasci aquas nihilo deteriores esse Jordano. Sed de ijs non habebat uocem Domini, ut in eis lauaret contra lepram. Sic Baptismi aquam prophani homines iudicant nihil differre, ab alia aqua. Sic quidam nostro tempore eloquentia & doctrina præstantes, omnes caeremonias ridebant, non ex sacris literis, sed Luciano more & ex stulticia cordis sui: interrogati cur id facerent, nihil afferebant melius quam quod Cato dicit: Si Deus est animus, ergo, est pura mente colendus. Inde assuebant non solum indoctum, sed etiam impium hoc consequens, ergo Deus non colitur externis rebus. Hoc sanè non est euertere traditiones, quod tamen conabantur sapientes isti, sed prebere occasionē infinitis superstitionibus, erroribus & impietati.

Ceremonie
quomodo re-
cte proben-
tur aut im-
probentur.

tatibus ut tandem non solum traditiones istæ pontificiæ, sed etiam Christi uerbo institutæ ordinationes, rideantur, aut saltem non tanti fiant quanti debebant à nobis fieri. Sicut haud scio an non & Anabaptistis & Sacramentarijs huiusmodi imprudenter dicta, occasionem dederint, contemnendi Baptismi, & multorum aliorum errorū excogitandorum.

Verum est quidem Catonis dictum ceteris paribus. Sed dic tu mihi ubi est ea pura mens, de qua dicitur? aut quid ea est? hic alius moderationem affectuum, alius imaginationes de Deo, seu speculationes, alij alia respondent. Ergo nihil hoc est dicere, exterius Deus non uult coli, sed qui impias ac stultas traditiones, seu caeremonias uolunt euertere, oportet ut ueniant pulchre instructi uerbo Dei, & ut uerbi imprimis rationem habeant. Qui uerbum nō considerat, necesse est ut præferat Romam tanquam potentiorē urbem, Hierosolymis. Necesse est ut statuatur Græcos sapientiores esse Barbaris Iudæis: sic enim eos censebāt Gentes. Sed quid quod Roma quantumuis potens caret uerbo & promissionibus Dei? quid, quod Græci cū alijs gentibus quæ sapien-
tiæ

tiæ laudem habent, etiam carent uerbo & promissionibus Dei: Ergo pura mēs, quā cogitant & de qua disputant illi, ergo religio, & omnia quæ habent, sunt prophana, quia sunt sine uerbo Dei.

Sic Papatus non potest eueri in aqua benedicta & sale benedicto, sicut sapientes illi putabant, qui nihil aliud poterant afferre, quam sale esse salem, aquam esse aquā, ergo nihil posse facere ad benedictionem animi. Item, rasuram in monacho esse rasuram capitis, ergo ad pietatem nihil posse facere. Hoc est ridere monachatum, & benedictionem illam Papatus, sed non tollere. Sic autem tolluntur ista, cum quæro ubi sit promissio Dei, rasuræ, salis illi, & aquæ addita: ubi sit quod Dauid dicit: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: Oportet enim ut habeas dicentem de cœlo, hoc est, iubentem & promittentem Deum, hunc si non habes, frustra est quidquid tu instituis. In oculis tuis habet speciem sic radi: habet speciem, salis & aquæ benedici, sed tu non es, de quo Scriptura dicit: Ipse dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt. Sic Iudeorum sacerdos habebat uestitū suum, Gentium sacerdotes fortasse uestierunt aut splendidi

didius aut simpliciū. Hic non refert, quid ratio iudicet, sed hoc considerandum est, quod Iudei diuino mandato uestiunt sacerdotem suum, Gentēs non uerbum Dei, sed suam rationem sequuntur. Sic Papatus ferē nihil est quā nugæ illæ ungentorum sacerdotum (sicut ipsi uocant, cum in nouo testamento id nomen nemini nisi uni Christo tribuatur) uestium, templorum, uasorum, ungebantur autem in lege quoque sacerdotes, uestes, templum, uasa templi, Sed nostri ungunt sine mandato Dei, illi faciebant cum mandato. Hinc Iudeorum unctio fuit in cōspectu totius Ecclesiæ & Angelorum, præstantissima res, cū pontificiæ istæ unctiones quouis stercore & oleto, in oculis Dei & Ecclesiæ foediores sint.

Ergo non ita simpliciter pronunciandū est, Deus exterius non colitur, nec ideo omnia ridenda sunt in cultu Dei, quæ externa sunt. Cum enim Deus de festuca loquitur tantū momenti ad festucam affert uerbū, ac si de sole ipso loqueretur. Prophanus itaque sermo est, aquam Baptismi tantum dicere esse aquam, cum aqua baptismi habeat additum uerbum, et similis sit ferro candenti seu ignito, quod sicut reuera ferrum est, ita et

Externi
cultus in
Ecclesia.

ita etiam reuera est ignis, & omnia facit quae ignis solet. Sed uerbum in aqua uident & norunt soli pii, uacca aut canis tantum aquam uidet. Hos caninos & uaccinos oculos ad sacra afferunt tales disputatores, qui de ceremonijs tantum iudicant ut eas uident, non etiam aures afferunt, ut audiant, an habeant promissionem aut mandatum Dei. Praedicat igitur Dauid suam Hierusalem, si muros & alia aedificia spectes, Roma longem nobilior & dignior est, ad quam spectandam homines confluant. Sed si uerbum spectes, uidebis illam Hierusalem terrenam, esse positam in gremio Dei, & omnes eius lapides, omni auro & gemmis esse pretiosiores. Sic si sequareis oculos, Mariam grauidam esse, & uterum gestare uides, sicut alias iuuenulas foeminas. Quid enim aliud oculi iudicarent: Sed cum uerbum sequeris, quod dicit ex Spiritu sancto esse grauidam, & habere in utero filium Dei, per quem coelum & terra condita sunt, an non hic ingens discrimen offenditur inter Mariam grauidam, & alias mulierculas grauidas? Hic omnia sunt humana, istic autem omnia diuina sunt, & recte dicitur iam Maria sanctificatum templum Dei, in quo ipse
Deus

Deus habitat corporaliter, uterus & latera eius, recte dicuntur coelestia latera esse. Sic inter Ecclesiam & gentes etiam ingens discrimen est, non sane quod attinet ad externam speciem (nam secundum eam forte praeferas gentes) sed Ecclesia habet uerbum, secundum id iudicandum est, cum baptizat, cum docet, cum Coenam Domini distribuit, cum consolatur, obiurgat, absoluit, excommunicat &c. Gentes de sua religione & omnibus operibus suis, uerbum non habent.

Sic Hierusalem suam laudat, quod aedificatur, primum spiritualiter, quia ibi est regnum & sacerdotium, uerbum & cultus Dei, Deinde etiam corporaliter, quod habet muros, & domus, pacem, leges &c. Sed de hoc principaliter non loquitur, ideo addit: Aedificatur ut ciuitas, in participationem omnium simul, hoc est, ut conueniant ibi homines ad cultum Dei. Neque enim fuit locus in toto mundo, nec in illo populo sancto locus est, in quo oportuit populum congregari ad cultum Dei, quam in illo uno loco, in Hierusalem, idque non auctoritate humana, sed diuina, Deo ipso sic iubente & ordinante. Est enim quasi expositio illius in Exodus ubi fecero memoriam nominis mei, quasi dicat

omni loco, in quo
memoria fuerit
nomini mei. Venia
ad te, & benedi-
cam tibi.

dicat, ille locus est Hierusalem, in quo oportet congregari populum Dei, ubi Deus sedet, quo confluunt omnes, in omnibus necessitatibus inuocaturi eum, audituri eum, sacrificaturi ei &c. Hinc uides unde sit, quod etiam alijs in locis orantes, tamen ora uertunt Hierusalem uersus, quia nouerant illum locum ad id electum, ut Deus ibi audiret preces suorum. Hæc est gloria huius loci, cui nulla mundi gloria potuit par esse. Ideo in Mattheo sancta dicitur, & hic tam magnifice prædicatur à Dauide, quanquā propter peccatū, postea à gentibus propheta nata sit. Sed cur cōgregātur ibi populi?

IIII. Illuc enim ascendent tribus Domini, in testimonium Israeli, & ad confitendum nomini Domini.

Quia res de quibus Propheta dicit, absconditæ sunt à iudicio rationis, ideo Latinus interpres non potuit eas clare reddere. Est autem planè eadem sententia cum eo quod in Exodo est: ubi ego memoriam nominis mei fecero, ibi ad te ueniam. Significat autem memoria, totum cultum, cum uerbo, hoc est prædicationem promissionum

vocabulum

Memoria

significat

omni

locus & E

promissionum

num et Legis, exercitium Sacerdotum, non in sacrificijs tantū legalibus, sed in summo sacrificio prædicationis nominis Dei, in quo proponebantur conditiones spirituales de uictoria mortis & peccati, & temporales de regno & politia. Hæc dona prædicat, cum de ascendendo dicit, ac facit Antithesin: Ceteræ ciuitates possunt florere opibus & potentia, magis quàm mea Hierusalem. Sed hæc est, ad quā ascendunt tribus, non simpliciter, sicut etiam in alijs populis possunt esse tribus, sed Domini tribus, quas ipse Dominus delegit, ut essent suus populus, & ipse eorum Deus, præ reliquis populis in uniuersa terra. Porro non excludit hic profelytos, qui se ex Gentibus associauerunt huic populo. Dicit enim simpliciter de ascendentibus ad audiendum uerbum, & inuocandum Deum, sicut ostendūt quæ sequuntur:

In testimonium Israeli, & ad confitendum nomini Domini. Hæc duo nihil aliud significant, quàm quod sit locus in Hierusalem diuinitus designatus, ubi doceatur uerbum, & oretur. Erant autem hæc aureis litteris scribenda, quod Dauid non de alijs cultibus Dei dicit, quod de hisce duobus. Non di-

I cit tem

Præcipui cul-
tus Dei, præ-
dicare uerbū
& orare.

cit templum ad id diuinitus designatum, ut ibi mactentur uictimæ, ut ibi offeratur incensum, ut oblationes & libamina fiant, ut singuli donis suis se ostendant Deo gratos esse. Horum nihil meminit, quanquam in solo templo, ut fierent, præcepta erant, tantum meminit prædicationis, & gratiarum actionis. Hoc sine dubio à Sacrificulis tanquam nocentissima hæresis, in hoc populo damnatum est, nō aliter loqui de cultu Dei. Sicut nostri Papistæ non possunt ferre, cum docemus, extruções templorum anathemata, ornatum auri & argenti, non esse cultus Dei. Itaq; si Dauid de nostris templis sic hodie concionaretur, sicut tamen de suo templo facit, damneretur & cremaretur sicut hæreticus, quod pompam illam omnē tabernaculi, omnes externos cultus sic negligit, ac si non uideat: & quanquam non reprehendit, tamen pronunciat hoc religionis esse caput, audire & inuocare Deum. De Papistis nostris certum est, quod monasteria & alia templa non ideo ædificant, nec ædificari docuerunt, ut istic uerbū Dei audiretur: Præcipuum fuit, ut ibi missaretur, & ipsi congregarent magnas opes, dum irrident oculos ornatu isto magnifico, de quo Daniel

Daniel uidetur prophetasse, cum in xi. dicit: Colet Deum suum Maosim in auro & argento.

Possunt quidem templa ornari honeste, sed debet ea res habere modum. Hoc autem præcipuum est, quod Dauid de suo tabernaculo prædicat, & nos in nostris templis præcipue debemus spectare, quod tribus ascendant ad testificandum Israeli, hoc est, ad docendum & audiendum uerbū Dei. Habent enim Hebræi multa uerba, quibus significatur ministerium docendi, seu doctrina. Sicut etiam multa uerba habent, quæ irasci & gaudere significant. Eloqui, promittere, confiteri, sedere, iudicare, testificari, docere, hæc omnia serè significant idem, quod nobis, uerbum prædicare, seu concionari. At uerbum testificandi, habet pulchram Ety- mologiam. Nam Doctores sunt quasi testes populo, rei incognitæ, quæ non uidentur, nec sentiuntur, sed tantum creditur. Deinde testes etiam sunt qui audiunt uerbum: nam dum audiunt, testificantur contra diabolum & regnum mundi, contra peccatum & mortem, deinde etiam contra seditiosos, adulteros, homicidas, fratres falsos &c. pro gloria Dei, pro regno Dei, pro pace, obe-

Testificari
quid s

Testes sunt
doctores
audientes

I n dientia

dientia, castitate, charitate &c. Deus enim est inuisibilis. Dum igitur audiūtur qui docent, Deus auditur: neq; enim potest audiri, nisi per testes, & sicut Paulus appellat, legatos suos: Sic enim dicit: Legatione Dei fungimur. Sic res de qua in Ecclesia docentur homines, etiam est inuisibilis & absens, ergo solo testimonio uerbi apprehenditur. Sic totum Euangelion est testimonium, loquitur de persona & rebus absentibus, & est fidei prædicatio. Hæc propter rudiores dico de uocabulo Testificandi.

Hoc igitur est, quod Dauid gloriatur suam Hierusalem in hoc ædificatam esse, ut prædicetur ibi uerbum fidei, ut doceantur homines de uoluntate Dei, ut sciant quid Deus cogitet facere cum suis, quomodo minetur impœnitentibus impijs. Hanc prædicationem uocat testimonium Israelis, hoc est, tale testimonium, quod prædicatur populo Israelitico istic cōgregato. Distinguit enim hunc populum ab omnibus alijs gentibus, sicut in alio Psalmo, ubi dicit: Non fecit taliter omni nationi. Ergo nos quoq; hoc beneficium agnoscere, & summi boni loco habere debemus, q̃ in nostra Vuittenberga & alijs locis, sicut tum in Hierusalem, docetur

docetur uerbum Dei pure, quod audiuntur promissiones Dei, quarum spe & fiducia iunguntur pñ. Item minæ, quibus impij uocantur ad pœnitentiam, pñ autem retinentur in timore Dei, & mortificatione ueteris hominis, adiuuante eos Spiritu sancto, quem per & propter Christum effundit Pater in eos, qui testimonium hoc accipiunt.

Hæc est una pars ueri cultus Dei, ut discamus, quæ sit potissima ratio seruiendi Deo, & præstandi Deo eum cultum, quo maxime delectatur, nempe, docere uerbum Dei, & audire Deum per testes suos. Atque hæc etiam est causa, cur diabolus nihil æque cupiat impedire, quam prædicationem uerbi, & auditum uerbi. Ideo excitat, sicut in primo Psalmo audiuiimus, labia iniqua & linguas dolosas. Commouent mundum, ut gladio & ui conetur opprimere pios, tandē apud & contra nos ipsos, contemptu & fastidio hunc cultū conatur abolere, ubi econtra æquo animo patitur ædificari templa, & ornari: scit enim nō infringi talibus, uires & potentiam suam. Sed cum prædicatur de uita æterna, remissione peccatorum, & iusticia per Christum nobis donata, hæc doctrina destruit regnū eius. Itaq; rantepe

Satan hunc
cultum impe-
dit, Papista-
rum cultus
non impedit

no are
nostra nos
opponat

re facit, & omnia conatur, quæ putat impere posse cursum uerbi.

Altera pars cultus Dei, est Confiteri nomini Domini. Hoc actiuum est, illud passiuum. Primum enim est accipere uerbum, seu doceri uerbo. Hoc & si in mundo contemnitur, tamen Deus tanti fecit, ut uasa omnia, & ratio uestiendi tota, quæ in Lege & templo fuit, huius ministerij essent figuræ quædam & typi. Post hæc proximū est, cum uerbum audiuius, ut etiam Deo agamus gratias. Hunc cultum secundum facit Dauid, cū prædicat suam Hierusalem, atq; hic iterum memineris, cum tacere de sacrificijs & mactationibus. Non quidem, ut ante dixi, repræhendit ea, sed habet spiritum distinctionis, & reliqua omnia æstimat tanquam paleas aut testas, & prædicat Smaragdus hos, uerbum, & eius fructum, gratiarū actionem. Quod si mactationem raurorū & similia nominasset, non fuisset ea singulorum facultas, ut hoc genere officij Deo possent seruire. Itaq; hoc exigit, quod omnes habent & possunt sine magnis sumptibus, & tamen paucissimi faciunt. Aedificationem templi per Salomonem futuram, non damnabat, sed optabat maxime: hic autem causam

causam uides cur optarit, ut scilicet primū ibi doceretur uerbum: deinde ut Deus ibi acciperet nostras orationes, gratiarū actiones & laudes, de acceptis beneficijs.

Sed cur utitur hac figura docendi, ut potius dicat: Ad confitendum nomini Domini, quàm, ad confitendum Domino? Ideo, quia nihil ibi habebant, quàm nomen Domini, & nudum uerbum. Deus non uidebatur personaliter, sed fecerat ibi memoriam sui nominis, uerbo, & promissione, unde etiam appellabatur domus Domini, quod Deus uerbo suo testatus erat, se ibi habiturū esse. Ad hunc modum in nouo Testamento, Baptismus recte dicitur Baptismus, seu aqua Domini, quia habet additum uerbum Domini, quod Deus ibi esse, & efficax esse uelit. Sic uocale uerbum, recte appellatur uerbum Domini, licet ab homine pronunciatur, quia Dominus promisit se uelle cum uerbo esse, & per id operari. Ita desinit Dauid præcipuos & summos Dei cultus esse, docere ac audire uerbum, & pro eo agere gratias. Post hæc sequuntur etiam opera secundæ tabulæ, ut egentes singuli pro sua facultate iuuent: ut imprimis opibus suis potentes ad hoc utantur, ut ministri Ecclesiarum

clisiarum uacare ministerio possint. Hæc opera postea etiam suas promissiones habent, quod Dominus dicit, quicquid minimo inter suos fecerimus, hoc sibi fieri, & Prophetæ mercedem habiturum, qui Prophetam acceperit benigne. Contra, iudiciū impiorum ideo grauius erit, quia omnia ipsorum faciunt ad oppressionem uerbi. Ad hunc modū diligenter discernendi sunt cultus, seu partes religionis principales, à minus principalibus, ut in ordine & loco suo proprio singula collocentur. Hoc enim est pure & recte docere, & non confundere omnia, sicut indocti atque impij Papistæ faciunt.

Hactenus audiuius, quomodo Prophetæ celebret inenarrabile donum & beneficium Dei, uerbum scilicet, & pro eo agat gratias. Hoc enim demum est donū, quod agnoscitur & scitur esse donum Dei. Totus mundus, sicut uidemus, abundat, et quotidie fruitur beneficijs Dei usq; ad satietatē, & tamen manet hæc cæcitas in cordibus, quod non credunt esse dona Dei. Itaq; non aliter ijs fruitur mundus, quàm porci cibo & potu. Dauid autem uidet sibi donatum esse regnum, in quo floret purum uerbum, & religio

& religio pura: hoc donum intelligit. Ideo sic lætatur, & prædicat suam Hierusalem, quod sit ciuitas congregationis, hoc est, locus diuinitus ad id designatus, ut istuchi omnes conueniant ad audiendum uerbum Dei, & agendas Deo gratias, extra quem locum Deus nō possit inueniri. Nam Gentēs non quidem hoc uoluerunt, ut falsis dijs seu Idolis seruirent, sed cum uerbum Dei & hunc auditū, de quo Dauid hic loquitur, non haberent, non potuerunt Deum inuenire. Hinc facile intelligitur quam horribile peccatum sit, contemnere aut fastidire uerbum. Superat enim omnes Thyestes, & quicquid in omnibus Tragœdijs horribile est, quod homo tam nihili & infirma creatura, in eam superbiam extollitur, ut cum loquatur maiestas diuina & nos amicissime ad audiendum inuiter, tamen audire nō lit. Et tamē uidemus hoc peccato nihil esse uulgariū, inter omnes hominum ordines. Fit autem hoc propter laruam illam, quod Deus amplius non loquitur in maiestate, sicut semel locutus est in monte Syna, ubi exanimabantur homines terrore: & tamen quantulum interualum erat, cum obliti Domini, contra ipsum & Moſen murmu-

Contemnere
& fastidire
uerbum.

I v rarent

rarent. In hac maiestate non loquitur amplius, sed loquitur per doctorem, per patrem, fratrem, preceptorem, itaque contemnunt. Quod igitur Sodoma igni coelitus immisso confla-
 grarunt, horribile est. Quod totus mundus diluvio interierit, etiam horribile est. Illa quotidiana scelerum exempla, ut sunt parricidia, sine ingenti animi percussione, ne quidem audiiri possunt. Sed utcumque haec omnia sint, grauius & horribilius hoc est, contemnere Deum nobiscum loquentem, id quod ferè totus mundus facit, non enim tantum qui perse-
 quuntur uerbum manifesta ui, sed etiam qui inter nos sunt, & initio magno applausu ex-
 ceperunt hanc doctrinam. Quotus enim quisque est, qui non plus operæ impendit in stultissi-
 mas fabellas, quam in sacras conciones? In studi-
 um pecuniæ, quam in studium uerbi?

Hortatur itaque nos David hoc Psalmo ad gratitudinem & agnoscendum hoc bene-
 ficium summum, & dehortatur ut caueamus à contemptu Dei. Quanquam autem nemo est, qui hoc nomen habere uelit quod sit contemptor Dei, tamen certum est, con-
 temptores Dei esse, omnes qui uerbum Dei con-
 temnunt seu religionem, qui nostro seculo tur-
 bant Ecclesias nouis dogmatibus, pleno ore
 iactant

iactant se querere gloriam Dei. Sed sunt omnes in hoc peccato, pluris enim faciunt suas cogitationes quam uerbum Dei. Quan-
 to autem optabilius est, ferre pestem, famem, gladium, quanto etiam est tollerabilius Da-
 uidem homicidam fieri & adulterum, modo maneat reuerentia erga uerbum, quam poenitentia necessario secum affert, quam eò prolabi ut uerbum contemnatur? Hæc enim est ira super iram, sicut e contra gratia super gratiam est, cum Dauide habere uer-
 bum, & agnoscere quantum sit donum. Nunc quidem magna copia obtruditur mū-
 do, docetur in templis, scribitur in libris, proponitur in Psalmis & canticis, etiam in parietibus pingitur, sed quid fit? Magistra-
 tus occupatur alijs, & ridet hanc nostram sollicitam curam propagandi uerbi, maxi-
 ma pars principum & regum impie perse-
 quuntur & execrantur, ciues negligunt, ru-
 stici magis amant Ioachimicos numos, quam omnes conciones & Pastores, nos ipsi de-
 nique stertimus. Hæc an putas Deo placere posse? Post cum premimur à Turcis, cum annonæ caritas aut bellorum metus est, querulamur. Sunt sane satis magna mala quibus hodie premitur mundus. Sed quid
 sunt

Pœne certe
 sequitur con-
 temptum uer-
 bi.

sunt ad hoc, quod crucifigis Dei filium, & conspicias Saluatorem tuum securissimo animo? Quid enim est aliud uerbū Dei, quod propter salutem tuam reuelatur & offertur, irreligiose accipere, & præferre pacem, pecuniam, & alia leuissima huius uitæ commoda? Hoc qui faciunt & tamen securo animo tantum peccatum negligunt, negligant etiam poenam, quod uastantur à Turca, spoliantur & occiduntur: Sed hoc nō facimus, nostra pericula ualde amplificamus, cur igitur non etiam amplificamus pericula regni Dei? cur non etiam ploramus in contemptu uerbi, sicut ploramus ob Turcæ tyrannidem? Nam hoc definitum est, ut peccata ferant stipendium suum, mortem & alias poenas quas Deus infligit. Sic Paulus: Noluerunt uerbū ueritatis, igitur immisit Deus in eos uehementes errores, qui magna uis, hominum animos dementant. Item Psalmus: Noluerūt benedictionem, & elongabitur ab eis.

Vt summam igitur dicā quod res est, sicut est summa læticia & summum bonū audire & nosse Deum loquentem nobiscū, annunciantem gratiam & pacem, ita nihil tristius, nihil peius est, quā uidere contemp-
pium

ptum uerbi, quā Deum, cupientem nobiscum loqui, auersari, & conspuere tantum contemptum sui, quantum Deus fert quotidie. Est enim patiens, & expectat conuersionem, seu poenitentiam, sed tandem punit grauissime, sicut exemplum est ruina Synagogæ, & excidium Hierosolymorum. Aperte enim Christus hanc causam tantorum malorum indicat, quod non agnoscat tempus uisitationis suæ. Discamus igitur nos, hisce exemplis moniti, summum esse donum, audire Deum loquentem, & nobiscum, tanquam cum filiis matrem, suauiter confabulantem. Hoc enim prædicat Dauid, cum commemorat de tribubus ascendentibus, ubi testificatur Israeli, hoc est, ubi uerbum docetur, & hi qui id audiunt, addunt Amen, ac Deo gratias agunt. Hæc est ciuitas, quæ ornanda erat Smaragdīs: hic est populus, de quo dicit Christus: Beati sunt qui audiunt uerbum Dei, & custodiunt id in bono corde. Hic est regnum cœlorum: hic Paradisus: hic apertæ ianuæ cœli. Nunc sequitur:

Quia

Quia illic sedent sedes in iudicio,
sedes domus David.

Augustinum torsit hebraismus, sicut satis ridicule dicitur ipsas sedes seu sellas sedere, sed usitata figura est, ut dicant sedere pro manere. Sicut 4. Reg. 2. dicit Helias ad Heliſeum: Sede hic, id est, mane hic. Poterat igitur Latine uerti: Istic sunt, manent, inueniuntur sedes ad iudicandum. hoc est, Dominus benedixit huic loco, ut ibi sint iudices. Hoc potest intelligi simul de politica & Ecclesia, quanquam principaliter de Ecclesia dicit. Est autem usitata phrasis ut iudicare usurpent pro docere, sententia igitur est: Hæc est gloria huius populi, quod in ista ciuitate inuenitur cathedra seu sedes, in qua docetur uerbum Dei, instituuntur conscientiae, reguntur homines uerbo ad salutem. Sic Psalmo primo, Impij non stabunt in iudicio, hoc est, non perseverant in doctrina fidei, sed fingunt sibi suas opiniones, ideo dissipantur sicut paleæ. Puto autem Hebraica consuetudine adhuc hodie usurpari appellationes illas, sedes Romana, Moguntina, Treuirensis &c. Ac sanè fuerunt in his locis sedes Domini, nunc propter impiam

piam doctrinam, & Idolatriam, sunt sedes Satanæ, & cathedre pestilentiae.

Hæc igitur genuina sententia est, in hoc loco impletum est uerbum Domini promittentis facturum se memoriam nominis sui, hic enim est, hic habitat Deus: itaque est hic uita, salus, remissio peccatorum, iustitia, extincta & abolita tyrannus Satanæ &c. Hæc enim omnia dicit, cum uocat sedes iudicii, hoc est, administrationem ueritatis, ministeriū fidei, uocem maiestatis diuinæ, cum populo suo loquentis &c. Nam, sicut dixi, iudicium significat puram doctrinam, quæ de gratia Dei, de bonis operibus, de magistratu, de legibus ciuilibus recte docet homines. Hæc ubi est, ibi sunt sedes iudicii: sicut hodie de nostra Vuitenbergæ etiam gloriari possumus, propter sanam doctrinam qua homines recte docentur ex uerbo, de iusticia, de peccato, de gratia, de fide, de obedientia parentum, &c. Hæc doctrina est ceu sol quo illuminantur Ecclesiae, contra, ubi uerbum non est, ibi sunt sedes iniquitatis, & Satanæ: uerbum enim constituit & facit sedem, non sit à sede, sicut Pontifices impie disputant.

Quod

Magna h
Gloria
hunc populi
Enod hunc
vi andi
in luth
huc
pian uerbi
uerbina
qua conſe
vnde
vnde
a conſe
mau
omni

affertur
generi
hor beneficiis
et loquingha
potiſſe. & facili
v. p. 1.

Quod autem repetit, sedes domus Dauid, hæc causa est, quod respicit ad promissionem Dauidi factam, quod sedes tabernaculi seu templum, à filio eius in Hierusalem sit ædificandum, ubi iudicabitur, hoc est, conscientiae consolabuntur, terrebuntur, instituentur uerbo Dei. Hæc sunt quæ tantopere prædicat Dauid. Quod autem in mundo tanti non fiunt, sed contempta hæc sunt, ratio est, quia non habemus tales oculos, quales habuit Dauid, alioqui fieret ut sicut nunc rustici pastores suos tantum non pedibus conculcant, ita cum summa reuerentia eos adorarent. An non enim suspiciendus & colendus est frater, per cuius os Deus tibi loquitur, & te uocat ad æterna bona? Sed homines hæc non considerant, magis admirantur numos, & splendorem mundi, quam istos radios diuini luminis, & pulcherrimas stellas, sicut Daniel appellat. Nos autem decet dissimiles esse mundi, & agnoscere cum Dauide hæc dona, & orare, ut Deus potius, peste, fame, gladio, seu bellis nos affligat, quam ut sinat in talem contemptum uerbi & ministrorum eius, nos prolabi, qualē in præsentī mundo experimur & patimur,

Roga-

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, abundant qui te diligunt; VI.

Vidit Dauid primum in spiritu illum horribilē contemptū uerbi, seu ministerij. Deinde etiam hoc uidit, gloriam huius doni nō posse conseruari humana uirtute aut diligentia, ideo conuertitur ad excitandos animos ad orationem, pro conseruatione huius doni. quasi dicat: Est quidem hic sedes diuini iudicij, sed quā pauci sunt qui eam merito honore & lauore prosequuntur: maior pars mundi odit, & euersam eam cupit. Itaque saltem uos, pusillum gregem hortor, ut uos faueatis, ut rogetis ac precemini ei pacē, ut pacifice & amanter eam saluteris, & dicatis: Benedicat te Deus ex Sion &c. Hoc enim est rogare quæ ad pacem sunt, optare ut Sathan cursum & fructum uerbi non impediat. Causa exhortationis huius hæc est, quia florente hac ciuitate, habetis Deum loquentem, saluantem, danterem uictoriam contra omnes Satanæ conatus, contra peccatum, pauorem conscientiae &c. Quis igitur pro his donis conseruandis nō orat? Et tamen experitur Dauid Reges Syriæ, Aegypti, Ammonitas, & alios uicinos

K populos

populos, nullam pestem sic odisse, sicut Hierusalem & cultum Dei, qui in Hierusalem fuit. Orat igitur & optat, ut omnes habeant tales oculos, quales ipse habebat. Sicut nos hodie summis conatibus hortamur Pontifices & Episcopos, quoniam Ecclesiae bona habent, ut ipsi uti uelint ad propagationem ueri cultus & uerbi. Sed experimur diuersum eos facere & moliri, nempe, quomodo uerbum et omnes Ecclesias nostras funditus extirpent. Itaque manet hoc uotum paucorum, qui intelligunt donum uerbi, & id opibus & potentiae mundi anteferunt.

Porro Hebraismus est, Rogate quae sunt ad pacem: Pax enim significat, quod bonum, salutare, utile est. Hinc salutatio, Pax uobis, hoc est, bene ualeas, saluus sis. Habet autem pulchrum affectum hic uersus, quasi dicat Dauid: Ah, cur hanc ciuitatem odistis, in qua nobiscum Deus habitat, nobiscum loquitur, omnem benedictionem dat, spirituales & corporales? Sed haec ipsa causa est, cur Satan & impij eam oderunt, quia uerbum & uerum cultum Dei non possunt ferre. Mallet Satan immolari à parentibus liberos: mallet pro Deo adorari mammonam: mallet alia scelera designari. Contra haec,

haec, quia uerbum monet & seruat, ideo id odit & execratur.

Quod addit uotum: Abundent qui te diligunt, facilem sententiam habet: Optat enim ipsi qui fauent uerbo, & huic sedi iudicij, omnem benedictionem, ut Deus uicissim ipsis uelit benefacere. Atque hoc uotum etiam ualde est necessarium. Experimur enim, eos qui sanam doctrinam amplectuntur, uarie periclitari: imo quia hodie in nos quidam non saeuunt, sicut Pontifices, & Episcopi uellent, ideo in periculo sunt ipsi quoque, & experiuntur parum aequas aliorum uoluntates. Taceo de ipsi qui docent uerbum, & propagare student, hi omnibus anathematis subiunguntur. Non obscura Pontificum & Episcoporum est uoluntas, quod aequiore animo ferrent Turcae imperium, item diaboli & omnium furiarum, quam quod nos coguntur uidere incolumes. Igitur opus habet Ecclesia omnibus temporibus hac praecatione, ut Dominus eos abundare faciat, & omnibus bonis cumulet, qui uerbum & cultum Dei diligunt, aut quocumque modo ei non aduersantur.

K ij Fiat

VII. Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis.

Quod Latinus uertit : In uirtute tua, rectius sic uertitur : Sit pax intra muros tua. Postquam enim Propheta exhortatus est omnes, quotquot fouent & fauent Hierusalem, ne maledicant ei, nec oderint aut persequantur eam, uertitur nunc ad ipsam ciuitatem, & nō solum ei bene precatur, sed formam precationis alijs quoq; ostendit. Summa autem est, quod rogat ut floreat religio, ac defendatur ministerium uerbi, & ipsi ministri, aduersus pseudoprophetas : item, ut ut politia quoq; & omnia quæ ad eam pertinent, recte gubernentur. Quàm autem necessaria hæc oratio sit, docet quotidiana experientia : ubi enim hæc duo sunt, nempe, pax politica, & Ecclesiæ concordia, ibi nihil est quod possit requiri amplius. Ideo diabolus tanto conatu se opponit, ut hanc pacem utrinque turbet. Hinc tantus in isto populo pseudoprophetarū numerus fuit, & tanta semper seditioforum multitudo, sicut testantur historiae. Itaque usu edoctus Dauid, hæc duo orat, sine quibus mundus

mundus uere desertum est, & sterilis arena.

In proximo est exemplum eorum temporum, quibus sub Papa, ante hanc lucem Euangelij uiuimus. Ibi cum uerbi sana doctrina deesset, quid potuerunt quæso præstare omnes Theologi, Monachi, Sacerdotes, Iureconsulti, Medici? Quem uersum in toto Psalterio recte intellexerunt? Itaq; factum est, ut ne quidem manifestis impietatibus & idolatrijs potuerint resistere, quales fuere in locis peregrinationum, ubi palpabilia monstra & manifestas nugas approbarent, & coegerunt uulgus, ut adorarent eas. Si quis uno uerbo contradiceret, à Monachis proclamabatur hæreticus. Adeo uerum est, quod amisso uerbo, mundus totus in densissimis tenebris oppressus iacet, nec potest aliud quàm abuti donis Dei. Magnū ingeniū fuit in Scoto, Thoma, & alijs. Sed an non eo dono in totum abusi sunt ad impietatem? Sic Iureconsulti abusi sunt egregio dono legum politicarum, ad cupiditates suas & contemptum creatoris. Sic Medici inter reliquos pietatem ferè plurimū contempserūt, & admirati sunt illas suaues Epicuri opiniones : Ede, bibe, lude, post mortem nulla uoluptas, Sic necesse fuit, sine uerbo pro-

precatur &
opponit ut
sit pax in
urbem
ut solum
noli duri
na sensu
in me. ut
sit o m p o i
in e u r d
M u i m p
u e r b i

ho prolabi homines, aut ad manifestam impietatem, cū summa securitate cōiunctam, aut ad desperationem. Hoc cum sit, quid profunt opes? quid ingenium? quid magna potentia, & alia quæ mundus admiratur & quærit? Hoc uidet Dauid, & tanquā insignis Poeta, claudit poema suum uoto, ut hæc Hierusalem habeat pacem, ut seruentur fideles ministri in Ecclesia, & pñ Principes in Politia.

Hoc uotum ferè accidit, ut maneat uotū: rarissime enim uidemus impleri. Nunquā enim fit, ut totus populus corrigatur. Dixit itaq; Dauid: Fiat pax in muris tuis. Sed non est factum, neq; enim humanis uiribus ista possunt retineri. Sic si res, nostri arbitrij, & uirium nostrarū fuisset, nunquam essemus passi, ut sectæ, nostræ doctrinæ contrariæ, inualescerent. Sed gubernantur ista sic diuinitus, ut tamen Satan etiam non quiescat. Itaq; oratio necessaria est, & quicquid oratio hæc non impetrat, hoc nulla sapientia humana potest impetrare. Præterq; igitur quod est persistendum docendo, laborando, conando, etiam oratio adiungenda est, si modo hic fructus pacis debet sequi, & tamen fiet ut sequatur, nō tanquam

circum

circumferentia, sed tanquam centrum, hoc est, semper maior pars reluctabitur. Pusillus autē grex, sicut Christus loquitur, hanc pacem amplexatur & amat. Sicut etiam in Politia nunquam fit, ut omnes sequantur auctoritatem legum, satis est, ut aliqui sint, reliqui pœnis cohibendi sunt.

Propter fratres meos & proximos VIII.
mos meos, tibi pacem loquor.

Hic significat Dauid communem querelam omnium illorum qui præsunt, tum in Ecclesia, tum Politia, tum Oeconomia, q̄ semper maior pars ita est tota peruersa, & mala, ut sæpe ad desperationem, animi bonorum concitentur. Qui docet Ecclesias, cū summo studio cogitat mederi uitijshominum, uidet maiorem partem magis irritari. Pius Magistratus, cum officium suum summa diligentia facit, inuenit, qui studiose opponant, & diuersum moliantur. Sic in Oeconomia accidit: quoties fallunt seruicia, quæ tu putâras summa fide factura officium? Hęc cum experiuntur homines, concitantur ad furorem & impatientiam. Qui Ecclesias docet, cogitat de alio uitæge

K iij nere.

nere. Magistratus in tanta difficultate oēm curam Reipub. uult abijcere. Oeconomus laudat Monachorum uirum, quæ tali mole stia carere uidetur, qualem sustinēt qui uxorem, liberos, familiam alunt. Hęc impatentia nobiscum quasi nascitur, & tamen non potest aliter fieri. Habemus enim hostem Satanam, is necq; dies, nec noctes cessat seminare in Ecclesia discordias, et prauas opiniones: in Politia, inobedientes & seditiosos ciues: in Oeconomia, negligentem & perfidam familiam. Hic igitur cum Dauide adhibenda erat patientia, & nō respiciendum ad maiorem partem, quæ semper mala est, sed ad fratres & proximos. Sic Paulus ij. ad Timotheum ij. dicit: Omnia sustineo & fero propter electos. Hi enim nisi essent, quis in Ecclesia docere cuperet? Hos autem tanquam gemmas sparsit Dominus in profundissimum lutum. Itaq; non cogites te gemmis tantum uelle prædicare, quod quidem optabile esset. Sed ratio id non fert, cum eæ sint in medio luto positæ. Sic cum positus sis in Magistratum ciuilem, in Oeconomum, hoc primum cogita, non futurum, ut omnia sint gemmæ, aurum, argentum: satis tibi sit, cū, sicut in fodinis solet, unam uenulam

uenulam argenti in toto monte conspicis, satis sit, cum unam & alteram gemmulam inuenis in maxima luti mole. Maior enim pars in Ecclesia semper hæretica & impia est. Minor pars in politia est obediens & amans uirtutis. Itaq; sit ut omnia sint plenissima molestiarū cum pulcherrimis conatibus & cōsilijs pessimi quicq; cum successu repugnēt. Sed noli ideo deferere locū & stationē in quam te collocauit Dominus, noli ideo fieri inobediens Deo, & abijcere curā tibi mādātā. Hoc cogita: Deus dixit ad me ut sim princeps, posuit me in rectorē populi, familiæ &c. Hęc uocationem nō deferā, si enim peccarē contra Deū meum, cui obedientiā debeo. Sed etsi maior pars sit mala, tamen faciam officiū propter electos, propter fratres & proximos meos, orabo pro pace, hortabor meos, faciam quantū possum, non propter uulgus, sed propter fratres qui debēt fieri participes nostræ doctrinæ. Sunt inter nobiles, inter rusticos, inter ciues, inter aduersarios, alii qui boni, aut saltem nō plane peruersi, propter hos loquar corā Deo et hominib. quod est optimū &c.

Ad hunc modum expono hunc uersum, ut sit consolatio pro magistratu politico

K v & Eccle-

& Ecclesiastico, contra illam multitudinem prauorum hominum, & molestias quas pijs pariunt. Nostri monachi horum plane nihil intelligunt, aliam molestiam enim non norunt præter illam, quam ipsi sibi conciliant, ob neglectum matrimonium, nempe, æstum libidinis. Illas autem Ecclesiasticas & politicas molestias non sentiunt: quia enim princeps mundi eis non aduersatur, sed largitur omnia, facile eis est regere. Nunc autem per uerbum Ecclesiæ purgantur, & Magistratus recte docetur de suo officio, furit Satan sicut potens in atrio, cum uenit potentior & fortior, in his molestiis animus obsirmandus est, & cogitandum, sicut ista iubente Satana non cœpta sunt, ita etiam eo reluctante non abiicienda esse, aut deferendam uocationem. Sed seruiendum esse primo ipsi Domino nostro, Deinde etiam fratribus & proximis nostris, quos sæpe nec uidemus, nec nouimus. Propter hos Ecclesiæ doceri, Respublicæ autem regi debent, non propter mundum, is non dignus est ut sur suspendatur, aut plectatur capite homicida. Sed Dominus in cœlis, & fratres ac proximi in terra, sunt digni hoc officio magistratus, sicut subiicit:

Propter

Propter domū Domini Deī nostri IX.
stri, quæro bona tibi.

Prima ratio cur oret & bene precetur, est, ut seruiat fratribus, non ingrato & peruerso mundo.

Secunda est, ut etiam Deo seruiatur, & conseruetur domus illa in qua Deus loquitur, audit preces &c. Hoc debet satis luctari esse pijs, si qui mali contemnunt, aut etiam nocere pijs conantur, erit cum dabunt sui contemptus & impietatis satis magnas poenas. Nobis hoc satis sit, quæsiuisse salutem proximi, & conseruationem cultus Dei. Neque enim domū hic intelligere debes, lapides & ligna, sed cultum Dei qui in ista domo exercebatur. Neque enim fuit talis domus, in qua nihil ageretur, homines ibi orabant, docebatur ibi uerbum Dei, Deus autem audiebat preces & dabat oracula, sicut supra quoque dictum est.

Sed cur addit Dei nostri? Ideo scilicet ut intelligatur de tali Deo loqui, qui hunc populum circumcisum, fecerat suum populum. Hæc quoque causa est, cur non, sicut mundus, quærat malum huic populo, aut frangatur istis molestiis Politicis & Ecclesiasticis

propter gl
nam di
& propter
possum
inimic
in ben
propter
criminosos, & Regibus

fiasticis. Sed postquam uocatus est in regem & Prophetam huius populi, perdurat & consolatur se his duobus, quod seruiat primum fratribus, deinde Domino suo, quod non sit inutilis seruus, siquidem fructificat Deo, ut glorificetur, & proximo ut saluetur. Ad hunc modum nobis quoque est cogitandum, ut si non omnes sint boni, obediētes, sufficiat nobis saltem aliquos esse bonos. Si non omnes Ecclesiae, accipiunt doctrinam nostram, sufficiat nobis saltem aliquas esse, in quibus fructificatur Deo & fratribus. Hoc enim nunquam fiet, ut omnes boni fiant. Qui hoc non potest ferre, fiat monachus, scilicet, & plane nihil molestiarum patietur. Ergo meminerimus orandum esse propter fratres & donum Domini, cum Dauide, qui, sicut hic Psalmus ostendit, probe intellexit uirtutem & gloriam uerbi. Ideo non agit gratias, non exultat, propter auri & argenti copiam, quæ tamen ei non defuit, sed propter uerbum & cultum Dei. Hæc cum adsunt, facile omnia alia incommoda sarciri possunt. Nam sic Deus manet, & fratrum salus quaeritur, hoc quid uolumus amplius? contra cum uerbum non adest & nulli ueri cultus Dei ad-

sunt

sunt, amissimus simul, Deum, misericordiam, & salutem Ecclesiae seu fratrum, & nihil restat quàm sacrilega multitudo, quæ damnatur. Adhortatur igitur nos Dauid in hoc Psalmo, ut discamus uerbum colere, & eius successum per fidelem orationem quaerere, & non turbari, etsi maior pars est impia. Sint igitur alij suo periculo impij, nos autem agamus Deo gratias, quod dat pacem & pios doctores, qui uerbo gubernant Ecclesias. Vbi enim hæc non sunt, ibi necesse est esse, perturbatas conscientias, Idolatriam, impietatem, cedes, adulteria, & similia monstra, quæ Dominus Iesus auertat ab Ecclesijs nostris, & seruet nobis istas reliquias, qui colunt sacerdotium & regnū. Hæc enim duo uocabula, usu quidem uulgata ac nota sunt, sed longe plus in se habent quam mundus & aduersarij nostri intelligant. Itaque pro conseruatione harum rerum quas non intelligunt orare non possunt.

Psalmus

Ad releuauit oculos meos.

Oratio
breuis.

Ist hic Psalmus, sicut uide-
tis, satis breuis: Ideo aptum
exemplū est, quod ostendit
uim orationis nō esse posi-
tam in multiloquio, sed in
Spiritu, nam etiam pauca uerba magnare
rū pondera complecti possunt accedere spi-
ritu & inenarrabilibus gemitibus cordis.
Præsertim cum necessitas eiusmodi incum-
bit ut non sit spatium longioris orationis
meditandæ. Extant quidem orationes co-
piose & prolixæ in Psalmis, & inter reli-
quas Propheticas, insignis est illa Danielis
nono. Sed omnis oratio tū satis longa est,
quando affectus est uehemens, & intelligit
præsentem necessitatem, quæ sanctis obji-
citur, nō de leuiculis rebus, quales mundus
maximas iudicat, cum aut periclitandum
est de uictu, aut alijs similibus rebus. Sed
cum opprimitur Ecclesia, Tyrannorum ar-
mis, cum prophanatur nomen Domini im-
puris dogmatibus, & si qua similia sunt,
quæ ad gloriam Dei, ac salutem animarū,
proprie pertinent. Hæc pericula ferè non
possunt

possunt oratione dici: Ideo tum uere orant
Sancti, quando cum dolore animi, & anxio
spiritu ista in mundo uident & experiun-
tur, ac de ijs serio cogitant.

Ad hunc modum, hic Psalmus est oratio
contra superbos & securos, sicut ostendit
postremus uersus: Hi autem sunt, non tan-
tum inter eos qui impia dogmata sequun-
tur, sed etiam inter eos qui uolunt gloriari
de uerbo & sana doctrina, qui gaudent ti-
tulo, quod populus Dei & Ecclesia sint
quicq; nobiscū participes haberi uolunt no-
minis & gloriæ Christi, & tamen sunt secu-
li spiritus, qui aut rident, aut moleste exer-
cent sincere docētes. Talium magna copia
fuit in populo Israel, habebant enim regnū,
& cultū, uerbo Dei per Moysen institutum,
habebant ministerium copiosum in tanto
numero Prophetarum & Doctorum. Sed
quomodo Prophetas tractare soliti sint,
ostendunt historiæ cum Elisa 4. Re. 9. fili-
um Prophetæ ad Iehu mitteret, reliqui di-
cūt: Quid uenit ille insanus ad te? Ac Psal-
mi & conciones Prophetarum satis arguūt
cum de fide & iustificatione coram Deo po-
pulū docerent, à multitudine derisos, imo,
etiam ut hæreticos damnatos esse, quod sa-
crifi-

Summa
Psalmi

populus Israel
prophetae
pro lib. de
mundo & ludi-
brio habuit

Contemptus
piorum.

crificijs & cultui legali aliquid uiderentur
detrahare. Sic Dauid sub Saule seditiosus
iudicabatur, & sustinebat crimen regni per-
fide affectati. Postea cum arcam Domini
transferret Hierosolymam, & significaret
gaudium suum optimo animo, excipitur
ab uxore Michol his uocibus: Quam glo-
riosus fuit hodie rex Israel? qui se nudauit
in conspectu ancillarum & seruorum suo-
rum tanquam scurra aliquis. Non autem
cogitabimus Michol solam fuisse, quæ hoc
modo regis factum calumniata est, fuerunt
sine dubio alij in aula, sapientia & dignita-
te prestantes, qui idem iudicarent: siue enim
rex, siue princeps, siue Ecclesiarum doctor
sis, si uerbum serio amplecteris, mundus te
iudicabit insanum & fatuum. Hoc in mū-
do semper ita fuisse ostendunt historiae, &
docent nos idem nostra secula.

Vtile igitur exemplum nobis hic Psal-
mus proponit, quoniam uidere & experiri
illam superbiam & securitatem cogimur,
ut cum Dauide oremus contra superbos.
hoc est, Primum contra Papam & totum
eius regnum: hi enim securissimo animo
nos non solum contemnunt, sed damnant
quoque. Deinde contra falsos fratres et nouo-
rum

rum dogmatum, aut ueterum errorum pa-
trones, quos ita uidemus plenos odio no-
stri, ut ne quidem recte dicta sine calumnia
abire sinant. Postremo contra securos in no-
stris Ecclesijs, sicut hodie sunt nobiles, &
nummati rustici: hi enim omnes ed sibi ui-
dentur beati esse, quod nos ridere, uexare, et pla-
gis quoque, cum licet, excipere possunt, qui Ec-
clesias studemus uere & pie docere. Contra
hos hæc oratio humilium & uexatorum filio-
rum Dei est oranda, qui pro fatuis, seditio-
sis, hereticis, et probrosis hominibus à mun-
do habent. At retinenda simul hæc consolatio
est, quoniam Spiritus sanctus nobis hanc ora-
tionem per Dauidem ita præscripsit, futurum,
ut exaudiamur, & ex contemptis reddamur
gloriosi in regno Dei. Sed longa nobis hæc
mora est, & dolet ferè, quod Deus tam diu pati-
tur nobis à malo & securo mundo insultari.
Ideo necessarium est Christi mandatum, ut
possideamus animas nostras in patientia.
Sed ueniamus ad uerba Psalmi tandem.

Ad te leuo oculos meos, qui habi-
tas in coelis.

Hic est uehemens gemitus animi anxij,
& undique circumspicientis, ac querentis
L fautores

stu fateatur illum cœli Habitorem, habitare uere in tabernaculo in Hierusalem. Hoc eo consilio hic repetendum & admonendū esse duxi, ut prohibeam cogitationes, quæ ascendunt propria temeritate ad nudum Deum, & pingunt Deum in cœlo esse inuocandum. Nam is locus tenendus est, in quo Deus uult adorari. Is fuit locus tabernaculi, tempore Legis, & recte dicitur cœlum, sicut ministri eius loci & cultuum dicuntur stellæ, & populus, exercitus cœli: Sicut Esaias & Daniel loquuntur, Esa. xl. Daniel. viij. xi. In nouo Testamento diximus non esse aliquem corporalem locum, sed plenitudinem diuinitatis esse, et inueniri in uno homine & Deo, Christo. Eius populus seu credentes appellantur Regnum Dei, sicut Paulus dicit: Regnum Dei in uobis est: Ideo scilicet, quia Christus Rex cœli in Sanctis per Spiritum & uerbum suum regnat. Sic Paulus in Colossensibus dicit, nos esse in cœlestibus, non quod corpore simus in cœlis, sed quod ille Rex qui regnat, uiuit, loquitur, operatur in nobis, est Rex cœli &c.

Hoc ideo necessarium est scitu, ut maneamus in recta, sed tamen angustiore semita, nec putemus Dauidem orasse spreto templo.

plo. Qui enim hoc faciebant, erant sacrilegi, & apostatæ, sicut à Prophetis appellantur. Quare addamus hanc glossam, cū Dauid dicit: Qui habitat in cœlis, ut idem sit, ac si dicat: Qui habitat in Zion seu Hierusalem. Sic apud nos nulla est oratio extra Christum, sed quidquid oramus, oramus in nomine & fiducia Domini nostri Iesu Christi, qui ita est habitator cœli, ut tamen secundum uerbum & spiritum sit nobiscū in terra, & regnet in manu, lingua, & omnibus membris nostris. Omnia enim sanctorum opera, sunt opera Christi in eis regnantis. Neque enim separandum est cœlum à terra, sicut Dauid non separat cœlum & Zion seu Hierusalem. In Christo enim cœlum & terra coniuncta & idem sunt: In Christo omnia impleta sunt, & possidentur omnia. Itaque qui Christum habet & credit, habet cœlum & terram, & quicquid in eis est: Sicut tēpore ueteris Testamenti, Deus omnia collegerat ad locum tabernaculi.

Fanatici spiritus semper fingunt sibi proprias religiones, Sicut Iudei quærebant ualles, lucos, amœna flumina &c. Ii etiam uolebant uideri, quod leuarent oculos ad Deū habitantem in cœlis, sed fallabantur. Quo-

L iij modo

modo, inquis, an non coelum id est, quod supra caput est? Recte. An non ea sedes est Dei? An non Deus ibi inuenitur? Non. Quia Deus sic est habitator coeli, ut uerbo suo dixerit, se in loco tabernaculi habitaturum esse. Ibi quere cum Saul, Ahab, Baesa, Ierobeam. Ibi secundum uerbum suum eum inuenies: Alibi nusquam, neque in coelo, nec in terram inuenies. Turcæ etiam orant ad Deum, coeli & terræ creatorem, sed non inueniunt, quia in Christo Deum non credunt nec quaerunt. Sic Papa orat ad Deum Augustini, Francisci, Petri, Pauli &c. Sed talis Deus nusquam est, in Christo enim placuit habitare omnem plenitudinem. In eo qui orat, inuenit Dei aures apertas: qui extra Christum orat, huic Deus aures non præbet. Hinc facile est iudicare de Papistarum orationibus, quæ omnes ferè in genere nituntur non solius Christi nomine, sed meritis & intercessionibus Sanctorum. Impossibile igitur est, ut uel hunc uel alium Psalmum possint recte orare. Amisso enim aut posthabito Christo, amissus est Deus cum omni creatura, cum Scriptura & omnibus alijs quæ sunt.

Ergo hoc epitheton est Dei, non gloriosi in maiestate

In nomine Christi solius orandū, aut frustra oratur.

maiestate, sicut iudicant Papistæ, sed reuelati, non (ut sic loquar) Dei speculati, aut per nos reperibilis, sed manifestati per suum uerbum, in quo se reuelat talem habitatorem coeli, qui habitare uelit ad Arcam, in tabernaculo. Est quidem reuera coeli habitator, sed non mihi, cui per uerbum suum dicit aliud, nempe, quod tum in templo, nunc in homine Christo inueniri & esse uelit. Hanc regulam orandi & colendi Deum, nesciunt Idolatræ Iudæi, Turcæ, Papistæ, & omnes uoluntariarum religionum autores, qui putant se Deum uelle inuenire, & colere, secundum quod ipsis cor dicat. Tales cultores Deus non nouit, nec accipit, sicut ipsi Deum non nouerunt: Neque enim Deus nudus à nobis apprehendi potest. Circumstantiæ autem, tempus, locus, persona, non sunt sumendæ ex nostra ratione, sed simpliciter ex uerbo Dei. Qui ad hunc modum habet Deum descriptum circumstantijs in uerbo suo propositis, is postea sine periculo eum potest appellare secundum maiestatem suam, Habitatorem coeli, Deum habitantem lucem inaccessibilem, Creatorem coeli &c. sicut aliquando Prophetæ et Apostoli solent.

L iij Ecce

II. Ecce sicut oculi seruatorum respiciunt ad manus dominorum suorum: Sicut oculi ancillae ad manus dominæ suæ. Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec miseretur nostri.

Vtitur Propheta duabus similitudinibus, quibus incendit affectum suum, & simul orationem quoque facit ardentior. quasi dicat: Differt Dominus auxilium, sinit in nostro conspectu florere subsannatores illos, & secure superbos contemptores, qui gloriantur se esse filios Israel, & sedent in cathedra Moysi, ideoque timentur ac honorantur. Longa sanè nobis & molesta hæc mora est. Sed tamen faciemus, quod probi serui, & probæ ancillæ solent, ut in hoc contemptu & alijs periculis, ipsi nos non uindicemus per impatientiam, sed respiciamus ad Dominum, & expectemus eius manum. Sic confitetur Sanctus uir Deum differre auxilium, & protrahere moram, nec definire modum aut tempus, quo iuuare uelit, sed sinere Sanctos in eo sensu, quasi modus & tempus sint infinita, ut uideantur quasi inter

Auxilium in
tentatione
differtur.

inter cælum & terram pendere medijs. Hæc graua sunt & mirum in modum aggrauant tentationem. Quare tenenda cōsolatio est, quam Propheta hic ostendit, quod scilicet tentationis erit finis. Sed non secundum nostram definitionem, ne scilicet Deo tempus, aut modum præscribamus: Deus enim sicut in natura sua, sic etiam in modo agendi & uirtute sua, est infinitus. Itaque non patitur à nobis circumscribi. Proponitur igitur nobis hic exemplum patientiæ, quod expectanda sit manus Domini, & non dubitandum de auxilio diuino, & manu Domini affutura. Cum enim prima syllaba, seu potius primus gemitus orationis incipit, annuit Deus & respondet nobis, fiat, nō tamen debemus statuere, ubi, quomodo, quando, per quos, sit daturus quæ petimus. Hæc enim relinquenda sunt Deo ut ipse definiat. Nobis hoc agendum est, quod nostri officij est, ut scilicet oremus, & sicut seruus, respiciamus ad manum nostri Domini.

Ad hunc modum docet nos David suo exemplo, & monet ut etiam expectemus, non remittamus brachia, nec auertamus oculos à Domino, sed ut urgeamus, instemus, perseveremus, sicut Christus quoque

L v monere

monet in similitudine illa mulierculæ & iniusti iudicis, qui etsi neq; Deū nec homines timeret, tamen improba assiduitate uincitur, ad cognoscendam causam. Si enim homo pessimus, tam malus non est, quin superetur improbitate orandi, quid non de Deo sperabimus, qui se ultro ad audiendas preces offert, nos autem etiā mandato suo cogit ad orandum: imo, ut dicam quod res est, qui ad largiendum est promptior, quam nos ad accipiendum. Nam illa mora, qua auxilium differt, non hoc agit, ut ostendat se, nos non auditurum esse, sed ut exerceat fidem nostram, & nos discamus cognoscere uarias & multiplices rationes auxilij diuini, tā longe positas supra hoc q; capere & intelligere possumus. Statuamus ergo rem quam petimus differri, non negari: nec patiamur nos unquam eō adduci, ut moram hanc interpretemur esse neglectū: uult enim Dominus ita nobiscum agere, ut nomen suum retineat, quod Dauid in alio loco ei tribuit, quod scilicet sit, Adiutor in opportunitate. Hæc opportunitas definitur ab ipso, à nobis non potest definiri.

Sed obiter hoc quoq; admonendum est, quod Spiritus sanctus, hoc in loco probat
œcono-

œconomiam, quod liceat habere seruos, & simul significat bonum uitæ genus esse seruare, si tamen accedat fides. Siquidem serui hic inducuntur pro consolatione seruorum Dei, & probatur in eis patientia, & fides quam habent de Dominis, quod nō statim ad primum asperū uerbum fugiunt, neq; ita seueritate Dominorum terrentur, ut omnem de eorum benignitate spem abijciant. Sed respiciunt ad manum eorum, & expectant misericordiam: Sed profecto loquitur Dauid de melioribus seruis et ancillis q̃ hodie sunt. Nullū enim genus hominum est, quod fallacius, negligentius, & impatientius sit, etiam cū iustissimæ causæ sunt obiurgandi. Quare qui uolūt boni esse, meminerint exempli & regulæ quam Spiritus sanctus hic dicit à bonis seruis seruari, quod nō impatientes, non difficiles sunt, sed fideliter officium faciunt, & respiciunt ad manus Dominorum suorum.

Præcipue autem hoc in loco obseruandum est pronomen, quod non simpliciter dicit, oculi nostri sunt ad dominū Deum, sed addit, ad dominum Deum nostrū, hoc est ad eum Deum, qui manifestauit & reuelauit se nobis in uerbo suo. Nam absq; hoc
si esset

si esset, non esset noster Deus, sic Dñi Gentium & Idola quæ singuli sibi fingunt, dicuntur quidem nostri Dñi tanquam à nobis ficti & facti, sed non sunt ueri Dñi. Hic autē Deus, est noster Deus, qui se nobis reuelauit in uerbo suo, & promisit quod uelit esse noster Deus, &c. Ergo Carthusianus monachus non habet Deum, quia fingit sibi Deum secundum suas cogitationes, quæ sunt cogitationes Satanæ, et alienæ à uerbo Dei. Sic enim de Deo cogitat, futurum ut respiciat cucullum suum, ut delectetur si tam diu stet in tēplo, si non uescatur carnibus, si nō prodeat in uulgus, &c. Sed Deus reuera talis nō est, sed simpliciter est hoc Idolū cordis ipsius, & humana opinio sine uerbo, imō etiam cōtra uerbum concepta, & planata à Diabolo. Ad hunc igitur modum semper accipe, Deus noster, hoc est, qui se in uerbo suo reuelauit, quem non sinximus nos, sed qui ipse se sinxit & pinxit in uerbo, quomodo uelit colī, adorari, timeri, &c. Hic uerus Deus noster uidetur quidem sæpe esse alienus Deus, qui nos non respiciat, nec curam nostri agat. Ideo impij homines ab eo discedūt, querunt præsidia sanctorū Iacobi, Petri, nonnunquam etiā Satanæ & magi-

magiarum artium, quia hæc, cum Deus noster auxilium differre soleat, præsentiū iuuant, sed noster Deus ideo solet differre auxilium, ut nos probet & exerceat alij, sic deducat nos primū in cognitionem nostri, ut agnoscamus prauitatem cordis nostri, quā facile patiamur nos abduci à uero Deo. Deinde ut deducat in cognitionem sui, ut discamus quomodo uelit nos iuuare, item quomodo possit, longe meliore & faciliore modo ac uia, quā unquam cogitare humana ratio potuit.

Miserere nostri Domine, misere
re nostri, quia multum repleti sumus
despectione. III.

Hæc est Psalmi propositio, & causa cur ore, nempe contemptus hominum superbiorū & securorum, quem nos hodie quoque nimis sentimus, nec possemus superare, nisi huiusmodi exemplis & cōsolationibus reuocaremur ad patientiā. Non autem conquerimur tantū de nostro malo, maius hoc est, quod animos piorū exercet, quod scilicet uidemus illo cōtemptu uerbi & ministeriorū, paulatim futurum esse, ut nemo Ecclesiarū administrandarum munus susce-

pturus

pturus sit. Quis enim adolescens ingenio præditus, simul ætatem & substantiã ideo uolet perdere, ut tandem pro labore & pio studio nihil quam odium & contemptum reportet? Sic qui iam in ministerio sunt, cum uident & dignitatis et lucri plus esse in alijs professionibus, contemptu hoc eò adiungunt, ut cogitent de abdicaanda cura Ecclesiarum, & priuata uita, minus molesta & quætuosiore suscipiendã: Sic cõtemptus iste Ecclesiasticas gubernatoribus priuabit. Quid autem inde secuturũ sit, si ministeriũ ruat, facilis coniectura est, nempe quod simul necesse est ruere gloriam & regnum Dei, & salutem hominum.

Opus igitur est cohortationibus, ne patiamur nos isto cõtemptu uinci, sed sinamus tales contemptores suo periculo ridere & secure superbire, nos autem cogitemus Deum habitatorem coeli adhuc uiuere. Quare tanquam fideles serui, strenue urgebimus officium nostrum, spe promissionis, quod ipse est Sacerdos in æternum, & ponet inimicos scabellum pedum suorum. Qui hũc Sacerdotem de sede sua pellere poterit, illi erit impune risisse uerbum & ministerium. Docent nos quoq; ueterum Prophe-

tarum

tarum historiæ, fuisse similem eorum fortunam. Et caput nostrum Christus, quomodo quæso à superbis Phariseis irrisus & tractatus est? Quare non offendamur hoc contemptu, ponamus frõtem nostram ceu petram contra superbos, & faciamus officium nostrum docendo: Deinde etiã oremus, ut Dominus ministerium conseruare uelit, quod certe hoc modo uidetur ruiturũ esse. Sed etsi hic Vuitenbergæ, Noribergæ, & in alijs locis ruet propter ingratitudinem, tamen non ubiq; ruet. Nolebant Apostolos Iudæi, Gentes igitur eos admiserunt: Sic etsi ea loca in quibus nunc Euangelion docetur, hanc doctrinam propter ingratitudinem amittent, tamen excitabit Deus alibi Doctores & auditores, ut huic Sacerdoti regnum suum maneat. Isti autem qui pios doctores ita contempserunt, punientur seductoribus, sicut ante oculos multarũ magnarũ ciuitatũ exẽpla hodie sunt. Boni & fidelis serui est, nõ frangi, sed durare etiã tũ, cũ sentit se repletũ esse despectione, et quasi rapitur ad deferendã uocationem: utitur enim Propheta figura sumpta à poculo sic repleto, ut nihil amplius possit affundi, ut significet istã nausẽ, quã parit contemptus.

Quia

IIII. Quia multum repleta est anima nostra opprobrio abundantium, & despectione superbiorum.

Hoc auget dolorem, quod qui tales sunt contemptores, uidentur impune id facere, siquidem abundant omni copia rerum, & in mundo magni & clari sunt. Ideo etiam exemplo nocent, quod alios in eundem contemptum trahunt. David & alij etiam fuisse diuites & opulenti, sed uidemus eos tot calamitatibus & malis, tum domesticis tum externis uexatos, et exercitos esse, ut eis minime liberet aut superbis aut securis esse: sed impiorum alia conditio est, hi quasi praemium securitatis suae ferre uidentur, opes, dignitates, auctoritatem &c. Contra sancti afflictis & calamitosi sunt, & habentur a securis istis pro fatuis & stultis. Sicut summorum Prophetarum exempla testantur, & nos hodie experimur, cum summo studio homines conamur abducere, ab avaritia, securitate, & alijs uitijs, ridet nos, & cum audiunt de iudicio Dei, & futuris poenis, existimant nos recitare fabulam qualem Aeneas narrat de inferis apud Virgiliū. Quod si excercerentur ipsi quoque calamitatibus & ha-

& haberent, sicut Psalmus nonus precatur, magistrum, qui doceret eos esse homines, aliter sentirent. Sed quia hoc non fit, & occasiones securitatis & contemptus sibi uidentur habere, ferendi sunt, & contra eos cum Dauide orandum est.

Sic hic est Psalmus tum exemplum, tum consolatio, ne a studio & confessione uerbi seu ministerio patiamur nos abduci, propter securos contemptores, sed ut potius nos potentia & promissionibus Dei consolemur, & cogitemus, quando nos securissime ridet sapientes mundi, haeretici, Pontifices, Pharisei, uicissim eos rideri ab Angelis, & toto coetu sanctorum. Nos autem, si fortiter perstiterimus in nostro officio, coronam ab ipso Christo impositam, portaturos esse. Haec spes retinenda est pijs Doctoribus, & interim contemptus ille ferendus & deuorandus est, donec experiantur impij, quem riserint.

Amen.

M

Psal.

PSALMVS CX XIII.

Nisi quia Dominus erat in nobis.

Vnc Psalmum primum affectus fidei in Theologia, secundo proprietas in Grammatica arguit Dauidis esse. Hæc enim duo præcipua sunt, quæ habet præ alijs qui Psalmos scripserunt. Est autem hic Psalmus gratiarum actio pro dono & misericordia Dei, quod conseruat regnum & sacerdotium, uel ut clarius dicam, totum populum Israel. Sicut enim scitis, & Moses ad populum loquitur Deuter. vij. Non quia uincerent numero cunctas gentes, iunctus est eis Dominus, cum potius omnibus populis essent pauciores, sed quia Dominus elegit eos, & custodiuit iuramentum, quod iurauit patribus eorum. Testatur autem historiæ, & satis id ex descriptione terræ sanctæ ostendi potest, fuisse hunc populum positum in medio gentium, tanquam ouium caulam in uastissima sylua. Cingebant eos Reges Syriæ, Aegypti, Ammonitarum, Ismaelitarum, Moabitarij &c. qui omnes unanimiter extremo odio eos persequebantur, accendente Satana odium eo con-

Populus Israel
et tanq̃ ouis
in medio luporum.

eo consilio, quod oprabat cultū & uerbum Dei oppressum esse. Etsi autem populus Israel satis numerosus fuit, tamen respectu uicinarum gentium, fuit tanquam una aliqua ciuitas, collatu ad amplissimum regnū. Hoc periculum uidet Dauid, & Deo agit gratias, quod suum populum contra furorem tot leonum & draconum, seruat, ut quamuis acerrimo odio eum oderint, & omnes simul extinctum, & radicitus uastatum cupiant, tamen frustra id conentur. At sane magnum miraculum est, si quis hoc recte æstimer, potuisse hunc populum manere, tot diabolis contra eum furentibus. Sed postquam res perijt, & hæc tantū in libris scripta leguntur, uidentur leuicula esse, nec satis mouent animos.

Summa igitur Psalmi est, quod hortatur suos ad gratiarum actionem, & laudem Domini Dei sui, conseruantis, defendentis, & liberantis istum paruum populum, contra insidias & uim tot populorum & regnorum in circuitu, odientium & persequentium. A nobis quoq; recte canitur, nō solum contra nostros aduersarios, qui palam oderunt & persequuntur uerbū, sed etiam contra spirituales nequitias. Scimus enim ex Euan-

M ij gelio,

Pericula
profigen-
tium Euan-
gelium.

gelio, quod insidiantur nobis septem dæ-
mones, ubi antea ab uno tantū periculum
erat. Hi non cessant totum mundum con-
tra nos concitare, iuxta secundum Psalmū,
ut ferē nullus tam contemptus Magistratus
sit, qui non passim ostendat se Euangelio ad-
uersari. Sed, ut dixi, tolerabile esset, si solum
mundū sustineremus hostem, & non etiam
Satan cum omnibus angelis suis & infero-
rum portis contra nos sæuīret. Sed ne sic
quidem satis molestiarum & periculorum
est, accedit etiam tertius hostis, qui est con-
tra nos, quem ubiq; nobiscum circumferi-
mus, alimus, & delicate habemus, nempe,
sanctissima illa domina, Caro, uetus mere-
trix, quæ assidue nos uexat peccatis, tollit
quietem, impugnat fidem, militat denique
in membris nostris contra spiritum. Cum
igitur hæc pericula Ecclesia sustineat, cana-
mus nos quoque in Christi laudem hunc
Psalmum, quod nos sua membra assidue
conseruat ab istis hostibus omnibus. Ingra-
titudo namq; extrema esset, hoc miraculum
non agnoscere, quod Ecclesia cōsistit, quod
sunt qui Christum uere docent, confitentur
& credunt, utcunq; Satan sæuiat, utcunq;
mundus & falsi fratres insidientur, utcunq;
deniq;

deniq; caro nostra, tanquam indomita be-
stia, reluctetur uerbo & fidei.

Hoc igitur est beneficium, quod Dauid
hic prædicat, & optat, ut id sui quoque
discant intelligere, & pro eo agere gratias.
Ideo dicit:

Nisi Dominus fuisset nobiscum, I.
sic dicat Israel,

Nisi Dominus fuisset nobiscum, II.
cum exurgerēt homines cōtra nos,

Viuos nos deglutiuissent, cum III.
irasceretur furor eorum contra nos.

Hic uides statim in ipso exordio, quo-
modo se uerrat ad populum, & hortetur, ut
hæc uerba unā canere, & miraculum hoc in-
telligere, ac Deum laudare, eiq; gratias age-
re uelit, pro isto regno sic mirabiliter conser-
uato. Est autem non solum doctrina, ut sic
faciant, sed quoq; uotum, seu oratio, qua
precatur & optat, ut hoc faciant. Ac signifi-
cat sanè oratio hæc seu affectus, Israele
eiusmodi esse, ut sinat Dauidem canere quæ
uelit, ipse autem canticum hoc planè peruer-
tat, & tribuat ista beneficia non Domino
Deo suo, sed Regibus Aegypti, Syriæ, so-

Optat Da-
uid, ut sic di-
cat Israel: er-
go significat
Israeliem ali-
ter canere.

M in cjs

cijs Edomeis &c. ac dicat: Nisi Rex Aegypti esset nobiscum: Nisi Rex Syriæ esset nobiscum, uiuos deglutuissent nos inimici nostri. Notum enim est ex historijs, quantum semper auxilijs Gentilium & uicinorū Regum cōsili sint. Est igitur hæc Dauidis uox, uox fidei, qua urget primum præceptum, & conatur per experientiam populum suū deducere ad practicam primi præcepti, ut doceat, non gladij, non arcus, non murorū, non sociorū beneficium esse, quod uiuunt, spirant, salui & tuti sunt, ac pace fruuntur, sed solius Domini. Hoc caro non credit, ideo Canticum hoc adhuc hodie mutat, & alijs uerbis canit, sicut etiam nostri homines facto probant. Istæ munitiones & aggres, quibus hanc urbem cingunt, quid aliud loquuntur, quàm quod stolidi homines his præsidijs nituntur, & firma satis putant, quibus defendamur contra uirum hostium: Sed si præsidium diuinum nō esset, de quo Dauid canit, una hora doceret munitiones istas ne quidem muscæ impetum sustinere posse. Quia & si munitiones, propugnacula, gladij, machinæ, sunt quibus cōtra hostes possumus uti, tamē uerbū Domini docet, Non in curribus, nec in equis, non in

Dominus defendit, non arma.

non in arcu, nec gladio, non in tibijs uiri & fortitudine equi esse salutem. Sed sicut Dauid dicit (qui etiam regnum habuit, qui fudit Goliad, qui ursum & leonem occidit) Dominus, qui me liberauit à leone & urso, etiam à Philisteo hoc me liberabit, i. Sam. xvij. Item sicut hic dicit: Nisi Dominus esset nobiscum &c.

Dominus igitur cum armis et gladijs non stris utitur, imò cum ea regit & gubernat, tunc sunt foelicia: cum non gubernat, etiam obsunt. Id quod Gentes etiam intellexere, quæ tamen nihil quàm fiduciam propriæ sapientiæ & uirium habuere, & tamen senserunt nec sapientiā, nec uires per se ualere. Ideo tribuerunt omnia fortunæ, eam dixerunt esse gubernatricem euentus in bello: ac nō tantā industriæ & uirtutis in Imperatore deligendo rationem habuere, quantam fortunæ & foelicitatis. Sic rem habuere quidem usu edoctæ, sed causam non intellexerunt, quam nobis ostendūt Sacre literæ, dicentes, quod Deus est qui dat salutem Regibus. Sicut Dauid hic etiam testatur, tantum Domini beneficiū esse, quod populus iste tam uarie afflictus, tamen non possit opprimi, sed uincat. Hic cum uictoriam non donat,

foramina
regis uirtu
dominam
non sapien
ha
ni TVXan
vap in p
par, 82 an
pva man
npa 20 m

M iij nat,

nat, frustra sunt arma: Cum donat, etiam frustra est quicquid mundus armis & omni ui contra molitur. Ad hunc modum decurrit ad primum praeceptum, & excludit simpliciter quicquid non est Deus, nempe exercitus, gladios, arma, munitiones, sapientes homines, industrios, fortes, pecuniam quam neruos belli appellant, ac dicit omnia illa coniuncta, non potuisse seruare hunc populum, sed Dominum seruasse.

Hæc nobis quoque discenda sunt, ut sciamus, quibus praesidijs uere & tuto niti possimus. Alij qui diuersum canunt, eos sinamus sua spe frui, dum discant & experiantur eam frustra esse. Sicut Pontifex canit: Nisi Rex Galliae esset nobiscum &c. Sic nostri Episcopi canunt: Nisi Dux Georgius esset nobiscum &c. Hi enim sunt, in quorum opibus, potentia, & armis impij homines confidunt. Canant igitur quam diu liber, fiet tandem, ut deficiat uox eorum, & cantus tam alta uoce coeptus, exeat in asininam raucedinem. Nos quidem pauci & contempti sumus: contra illi gloriosi, multi, diuites, & magni. Sed erimus, Dei beneficio, superiores, & manebimus inuicti, si modo Dominum nobiscum habemus, & non nitimur
humanis

humanis praesidijs, sed Domini auxilio: Impossibile enim est credentem deferi. Sic inculcat dauid primum praeceptum in hoc uersiculo.

Est igitur hic grandis Sinecdоче, in uocabulo Israel: Maior enim pars populi cecinit, sicut dixi iam canere Papistas nostros: Nisi Rex Aegypti, nisi Rex Syriae esset nobiscum: Deo protectori uero & unico, laudem protectionis non tribuerunt. Hoc enim non totus Israel, sed septem millia quae Dominus sibi reliqua fecit, faciunt. Alia tota multitudo tribuit id opibus, potentiae, industriae, uiribus humanis. Ideo hortatur Dauid, & repetit. Nisi Dominus esset nobiscum, dicat nunc Israel: Quid autem opus esset repetita exhortatione, si omnes sua sponte agnoscerent hoc Dei beneficium, & non maior pars esset, quae huius beneficii alias causas esse putaret?

Sed hic Dauid se ostendit Rhetorem quoque esse. Dialectice dixit, esse Deo agendas gratias pro conseruatione & defensione huius regni. Nunc Rhetorice amplificat periculum cum dicit: Homines insurgunt contra nos. Est enim Emphasis in uocabulo, Homines, quasi dicat: Nos Iudaei sumus quasi ultima fex orbis, & minima hominum por

M v tio:

tio: Insurgunt autem contra nos homines, hoc est, Reges, Principes, Diuites, Sapientes, & quicquid in hoc seculo potens & magnum est: hi omnes nō aduersantur nobis, nec oderunt nos communi modo, sic contra nos insurgunt, ut conentur plane nos delere & opprimere. Si enim ad Orientem, ad Aquilonem, ad Septentrionem & Meridiem te uertas, & consyderes quot & quam ampla regna nos cingant, quā omnia capitali odio contra nos incensa sunt, plane iudicabimur similes ouiculæ, quā centum lupi circumstant, & omni momento irruere & uorare eam conantur. Quod igitur sumus incolumes, & nostrorum hostium conatus uani sunt, hoc agnosce, O Israel, Dei beneficium esse, qui tam paruum gregem, tam magnifico miraculo defendit & seruat.

Ad hunc modum cum nos hodie nobiscum rationem inimus mirabilis gubernationis diuinæ, cogimur sateri tantam esse Satanæ potentiam, ut unus eius angelus uno momento, omnes nos qui Christum docemus & confitemur, posset occidere, & totum orbem inuoluere cædibus. Iam palam est, multos esse Principes, quorum studia omnia spectant ad nos opprimendos.

Hos

Hos accendunt & adiuuant impia turba Pape, Pontifices, Episcopi, Monachi, &c. Contra hos tantos uiros, quid dicemus aliud esse, quo seruamur & defendimur, quā quod Dominus cōclusit super nos firmissimam manum, quæ, ceu æneus murus, stat immota, & excipit ac depellit tum mundi, tum Satanæ uiolenta iacula, quibus omnibus momentis petimur. Quod igitur uiuimus, quod docemus iam uerbum Dei, quod uos id auditis, quod in Ecclesijs est locus in quo baptizamus, quod ministri sunt qui Sacramenta administrant, & uerbo gubernant Ecclesias, hæc omnia certum est Satanam non posse ferre. Quare portas inferorum commouet, & tamen cogitur ferre, propter potentiam regis nostri Christi, qui sedet ad dexteram Dei: humanis uiribus nullo modo possent hæc defendi & retineri. Quod si nonnunquam succedit conatibus Satanæ, ut Ecclesias perturbet, Doctores occidat, & similia faciat, hæc fiunt, ut Deus ostendat nobis, quid omni momento Satan posset facere, nisi ei diuina potentia obfisteretur, ut scilicet ambulemus in timore Dei, & cum Dauide agnoscantes hoc beneficium, assidue id à Deo rogemus.

Disca-

Discamus igitur cum Dauide canere, Nisi Dominus esset nobiscum, cum homines contra nos insurgerent, deglutiissent nos. Non enim uires, non opes, non sapientia, non iustitia nostra, nos seruant, Sed uirtus & potentia omnipotentis Dei, quæ nobis proponitur in primo præcepto, ut in Deo habeamus positam fiduciã omnem, de nobis autem & nostris uiribus desperemus, ac nos proiciamus in certiore ac meliorem potentiam, quæ est diuinæ uirtutis. Cum enim sentimus nos esse infirmos, non debemus ideo desperare, sed respicere ad Christum, & sperare, quia Christus est omnipotens sicut consolatur in Ioanne, cum dicit: Confidite, ego uici mundũ. hoc est, non respicite ad uos, an possitis uincere mundum, ad me respicite, & sentite meam uictoriam esse uestram. Ergo in tentationibus cum à Satana uexamur, ideo confidamus, quia Christus dicit: Ego eis do uitam æternam, & nemo eos rapiet de manu mea Ioan. 10. Interim tamen non sunt obmittenda aut negligenda, quæ sunt nostri officij in Ecclesia, retinenda est spes auxilij diuini, & tamen quantum possumus debemus Ecclesijs adesse docendo, exhortando, consolando

lando, orando. Sic Magistratus politicus debet spem auxilij diuini retinere, & tamen hoc nõ committendum est, ut aut non muniat infirma loca, aut noctu sine excubitoribus portas non claudat, sic Pater familias de labore & industria nihil debet remittere, & tamen debet sentire quod alius Psalmus iubet: Nisi Dominus edificauerit domum, frustra laborat qui eã ædificat. Hæc enim non solum licita, sed præcepta etiam media sunt, per quæ uult Oeconomiam, Politiam, & Ecclesiam conseruare. Vbi autem hæc media infirmiora sunt, quàm ut sustinere pericula possint, ibi Deus potius quam relinquat confidentes in se, per miraculum solet ostendere potentiam suam. Sic in Ecclesia uisibilis Dei potentia est, quam exerceat per Pastores pios, qui per sanam doctrinã scandalis medentur. Hoc mediũ per se infirmius est quàm ut scādala prorsus tolli possint, Ergo Deus secundũ illã uisibilẽ potẽtiã, etiã ostendit suam potẽtiã inuisibilẽ, quod Arium subitus casus opprimit, Cherinthũ opprimit balneum, aliorũ alij exitus sunt: quibus Deus Ecclesiæ ostendit se palam improbare impia dogmata.

Ad hunc modum pingit Dauid hoc in loco

Deo confidendum, & tamẽ media ab ipso condita non negligenda sunt.

loco periculum Ecclesiae & piorum, quod totus mundus contra eos insurgit, nec id tantum, sed etiam furiose irascitur, ita ut intelligas, facultate nocendi etiam uoluntatem, studium, & ardorem nocendi coniunctum esse. Sic undique omnia plenissima periculi sunt, Satan circumit tanquam leo rugiens, quaerens quem deuoret: Principes mundi insurgunt & furiose irascuntur. Ad haec in carne & conscientia nostra haerent horribilia peccata. Quod igitur non omnibus momentis, aut in desperationem prolabimur, aut alia uia perimus, ideo fit, quia maior est qui in nobis est, quam cor nostrum & totus mundus. Sicut Dauid confitetur: Nisi Dominus esset nobiscum, inimici nostri uiuos deglutiuiissent nos. Nunc addit insignem similitudinem, qua amplificat illam magnitudinem periculi et potestatem impiorum:

III. Aque obruiissent nos, fluuij transiissent super animam nostram.

V. Transiissent super animam nostram aquae nimis altae:

Nota est, sed mire apta & significantissima similitudo. Horribilis est species incendiij

diij grassantis, sed longe uincit flumen exundans & cum impetu ruens. Nulla enim potentia, nullis uiribus potest cohiberi: Sicut igitur, inquit, flumen cum magno impetu fertur, & quicquid obuiam uenit, euellit & dissipat, ita etiam est furor hostium Ecclesiae, humana ui non potest cohiberi. Quare discamus uti praesidio et ope Domini. Quid enim est Ecclesia, quam nauicula alligata ripae, quae impetu aquae abripitur: aut frutex ad ripam haerens, quam sine ullo conatu diluuium euellit? Talis Davidis tempore fuit populus Israel, collatus ad uicinas gentes. Talis hodie est Ecclesia collata ad aduersarios. Tales sumus singuli, collati ad potentiam maligni spiritus, sumus tanquam fruticulus temere natus, & parum firmiter haerens: Ipse autem est sicut Albis exundans, & magno impetu omnia late sternens. Nos sumus sicut aridum foliolum leuiter herens in arbore: Ipse est tanquam uehemens Boreas, magna ui etiam arbores euellens & prosterbens. Hic quomodo possumus nostris uiribus nos sustinere, aut tueri? Discendum igitur est, ut nos coniiciamus fide in uerbum: Nam uictoria nostra aliud nihil est, quam fides. Et si enim munitiones et arma habet suum locum tamen

Ecclesia in
mundo,

tamē in eis nihil præsidiū est, nisi adsit fiducia in Deū, quā primū praeceptū nobis proponit. Ibi enim nobis ostenditur, Deū uelle esse nostrū Deū. At scimus eam Dei esse potentia ut nihil referat, siue ualidus uetus, siue magna uis fluminis quantū uis humilē casam in parētī campo posita inuadat. Hęc sit fiducia nostra, & summa auxilij nostri, quod Deus est noster defensor, ne flumina et torrētes abripiāt nos. Hanc defensionē & cōseruationē, impij neq; norūt, nec credūt: tribuūt enim omnia suis uiribus, consilijs, opibus. Sed Salomo etiā his præsidijs instructissimus Rex fuit, sicut Scriptura sapientiam & opes eius magnifice cōmendat & tamē canit: Nisi Dominus edificauerit domū frustra laborāt qui edificānt eā. Nisi Dominus custodierit ciuitatē, frustra uigilant qui custodiūt eā. Quod uertimus, aquae nimis altę, in Hebręo est, aquae superbg, tumidae, impetuosae, quae sustineri non possunt.

Hactenus David erudiuit et simul exhortatus est suos ad agendas gratias: Nam docuit nos quis sit cōseruator noster, & quo in periculis confugiendum sit, cui etiā acceptum ferendum sit, quod uiuimus, quod dormimus secure, quod fruimur sanis oculis,

lis, auribus, manibus, & quod fruimur uxore, liberis, & alijs quae Dominus nobis largitus est, ut scilicet super haec omnia scribamus hunc uersiculum: NISI DOMINVS FVISSET NOBIS CVM. Neq; enim nostri consilij, aut uirium nostrarum est, quod nos & nostra salua sunt, sed est uirtus omnipotentis Dei, qui facit nos durare in medio inundationis aquarum superbarum: sicut in proximo exemplum nostrae experientiae est, ut hunc uersum merito cum Dauide canamus.

Commouerat Pontifex Romanus Clemens maria omnia, quasi absorpturus esset uno spiritu oēs Ecclesias. Diabolus quoq; extrema conatus est, & multa millia diabolorum misit Augustam, qui instigarēt Principes ad nos opprimendos. Sic erant ibi inundationes. Sed Dominus, Pontificis & Satanæ impias cogitationes uoluit esse irritas, & prohibuit ne fierent. Ita manifesto miraculo, quod communem modum excedit, seruati nos sumus. Aduersarij autem nostri, quod Psalmus septimus dicit, pepērunt uanitatē. Hęc est nostra experientia, quam proximo anno uidimus. Quod igitur post illas machinationes et practicas im-

N piorum

Comitia
Augusta-
nae

16
S

piorum, nos rebus nostris in pace fruimur, quod adhuc hodie docemus Euangelion, et diabolus cogitur tacere, ac mundus quiescere, hoc totum fit beneficio Domini, nō nostra sapientia & uirtute, quare cum Dauide merito canimus: Nisi Dominus fuisset nobiscum, cum exurgerent homines Auguste contra nos, certe uiuos deglutiuiissent nos. Non enim obscurū est, quā cruenta consilia agitauerint uiri sanguinum, & dolosi Episcopi. Hæc igitur sunt communia miracula, quæ nemo uidet, nisi Dauid, & ij qui habent cognitionē primi præcepti, in quo Deus dicit, se uelle esse Deum & defensores nostrum, qui uelit facere misericordiam in millia, his qui diligunt eum. Nunc sequitur gratiarum actio.

VI. Benedictus sit Dominus, quod non dat nos prædam dentibus eorū.

Hic non exhortatur, sicut supra cum diceret: Sic dicat Israel. sed gratias agit pro ijs beneficijs, pro defensione & conseruatione, quæ hætenus commemorauit. Porro uerbum recte legitur in præsentī, non in præterito, sicut Latina uersio habet, ut scilicet

signifi-

significetur assiduitas perpetua, qua sine intermissione custos Ecclesiæ uigilat, ut salui & tuti simus ab insidijs dæmonum & impiarum gentium, quæ tanquam famelicus leo, prædę inhiant omni momēto, et optant lacerare & uorare Ecclesiam. Hæc pericula carnalis Israel non uidet, sed uiuit securus, ac nunquam de hoste cogitat, sicut ferē uulgus semper solet, præsertim cum opes & potentia accedunt. Ibi putant homines se in medio rosarū habitare, Deo non gratias agunt pro tutela hac & alijs donis, quibus cumulantur, sed putant fieri quadam naturæ consuetudine, quod pace fruuntur, & possunt augere rem suam. Atqui propter electos, tantis beneficijs mali fruuntur. Post cū aut pestis, aut bellum ingruit, & Satanæ conceditur potestas grassandi in homines, tum demum discunt intelligere, Dei potentia se hætenus seruatos & defensos esse. Nos igitur simus cauti, ne tali securitate beneficia Dei negligamus, sed cū Dauide cantemus, & gratias agamus Domino Deo nostro, qui nobiscū est, & impedit, ne famelici leones, qui acuerunt dentes suos ad nos uorandos, nobis nocere possint. Absque hac diuina tutela, non est ratio qua possit Satanæ

N ij & eius

& eius membris obfisti, ne uno momento quidem.

VII. Anima nostra euasit, sicut avis ex laqueo aucupis. Laqueus ruptus est, & nos liberati sumus.

Et si, ut supra dixi, prae terita hic sint, tamen recte intelliguntur de continuatione periculorum, quod Satan sine intermissione nos sectatur, & insidijs excipit, ex quibus nos Dei beneficio, sicut iam capta avis, ex laqueo rupto euadimus. Sic enim Satan imminet nostris ceruicibus, ut iam iam arrepturus nos esse uideatur, & tamen auxilio Domini, etiam cum iam capti uidemur, elabimur. Sed hic admonendi estis, ut illam singularum proprietatem, qua aduersarios uerbi Spiritus sanctus, tanquam optimus pictor, pingit, obseruetis. Periculi magnitudinem supra satis significanter expressit, cum istam hominum iram & furorem comparauit inundantibus aquis, & magna uim, magnosq; impetu uentibus: Non ideo solum, ut ostenderet quid aduersarii cogitent, sed etiam ut nos admoneret nostri, quod in hominibus tantum uirium non sit, ut sustinere illa, aut nos contra tantum furorem humanis

Diluvium
aquarum.

manis uiribus defendere possimus, ut scilicet in talibus periculis non solum obliuiscamur humanorum praesidiorum, quae uidentur apponi posse, sed etiam plane de ijs desperemus, & nitamur tantum eo, quod initio dixit: Nisi Dominus esset nobiscum.

Hic autem non solum periculum, ut uideatur, pingit, sed ipsos autores periculorum, hoc est, hostes uerbi, & aduersarios Christi. Hos primum comparat bestiis, praedam arripientibus ore seu dentibus. Nam inter reliquas bestias haec truculentiores, saeuiores, & efferatae magis sunt, quae dentibus lacerant, sicut lupi & leones, praesertim cum etiam fame incitantur. Significat igitur Spiritus sanctus, in aduersarijs uerbi, esse singularem truculentiam, feritatem, crudelitatem, saeuitiam, quae exaturari non possit, nisi laceratis & occisis uerbi confessoribus. Sicut famelicus lupo, qui in oues incidit, non exaturatur, nisi occisis & laceratis ouibus. Haec prima pars est huius picturae, sicut passim sine figura, Scriptura uocat sanguinarios, crudeles, ueloces ad effundendum sanguinem. Et testantur idem omnes historiae populi Israel, & Ecclesiae inter Gentes.

Dentes
ferrugineos.

N in Sed

Laqueus
aucupis.

Sed hoc cor tam saeuum, immite, & crudele, non ostendunt aduersarij uerbi, sed tegunt, & ornant simulatione officiorū, concordiae quærendae, sanandarum discordiarum &c. sicut hæc altera similitudo de aucupe pulcherrime ostendit. Auceps omnia simulat quæ potest: proponit escam, habet chorū auicularum tanquam in læta re secure canentium. Ipse quoque aucups aliquid accinit, ita ut si speciem consideres, omnia sint amicissime instructa. Sed in his simulatis officijs, quis nescit quale periculū struatur miseris auiculis? Laquei enim latent, qui & si aperti essent, tamen non haberent illam horribilem speciem, quam uel stricti gladij, uel nudi luporum dentes exhibent. Sed cur omnia hæc instruuntur ab aucupe? Nonne ut auiculis captis obtorqueat colulum, & eas strangulet? Sic significat hæc figura bellissime, astum, calliditatem, dolos, & insidias, quibus scitient & crudelitatem suam aduersarij uerbi tegunt, cum reuera aliud nihil agant, quàm quomodo nos capiant & occidant. Huiusmodi aucupium Satanicum perpetuo exercent, & cum summa crudelitate extremam calliditatem coniungunt, sicut manifestis exēplis declarantur.

De Vuor.

De Vuormatiensi edicto nihil dico. Augustinorum uero Comitiorum supra meminimus. Ibi Satanæ aucupes, Pontifex & Episcopi, tanquam in aucupio, Carolum, generosum illud, & pacis amantissimum pedus, tanquā noctuam, suo aucupio aptam, Augustam accersiuērunt, non concordie studio, quam simulabant, sed ut nostri aduolantes opprimerentur. Sicut etiam nostros dimiserunt, cum hac ultima responsione, Se coniuncturos non solum uires & opes, sed sanguinem etiam, ad nostram doctrinā opprimendam. Ibi tandem patuerunt, docti & crudelitas istorum aucupum Satanæ, quibus tamen clementia & bonitas optimi Cæsaris occurrit, Deo sic rumpente laqueos & nos liberante. Conueniunt itaque hæc, experientia nostra, & Spiritus sancti aptissimæ pietatē, quibus pingit aduersarios, quæ iuxta crudeles & callidi sint, nec possit esse contra eos aliud præsidium, quàm quod Dominus rumpit laqueum, et pios liberat, secundum sententiam: Nisi Dominus esset nobiscum.

Porro huiusmodi pericula, & liberationes, etiam priuatim experimur. Quoties accidit, ut seruentur, qui iam iam uidentur

N iij morbo

Sic solum d
lupis: uerum
clavis clavis
nam in
mundi iud
totum corpus
Euangelij. sed
etiam in
Sancto omnis
ad
una uerba
hominum
in uis

morbo uicti: Quoties in aquis præter spem
emergunt aliqui? Quoties accidit, ut peri-
culose lapsi tamen non lædantur? Hæcre-
cte tribuimus patrocinio bonorum Ange-
lorum, quo nos seruant ab insidijs Satanæ,
ex mandato Dei. Seruamur enim sine con-
silio nostro, imò tum ubi desperare nos co-
gunt omnes uires & omnia consilia nostra.
Hæc priuata sunt, sed sunt tamen signa istius
publicæ consolationis, cuius hic meminît
Dauid, quod Deus tum adest & seruat, cum
iam iam uidemur perituri. Sic Psalm. xcij.
Nisi Dominus adiuuisset me, paulominus
habitasset in inferno anima mea. Nam hoc
experimur in ijs, qui tristitiæ spiritu op-
pressi sunt, cum iam iam desperaturi esse ui-
dentur, quasi in ultimo puncto affulget
consolatio &c.

Sic igitur est uita nostra exposita laqueis
diaboli, & nos sumus ceu stultæ auiculæ,
quibus Saran tendit retia, non solum ut ui-
tam nobis adimat, sed ut conijciat in pecca-
ta, & alijs calamitatibus inuoluat. Si occi-
dere potest, facit: si non potest, saltem ad ca-
sum periculorum impellit: Est enim pater
mendacij, & homicida. Quod igitur non
seducimur, sed defendimur à mendacio &
peccatis

peccatis, ac uita incolumi fruimur, sunt Dei
dona. Ideo autem fit aliquando ut Satan effi-
ciat quod uult, & noceat aut corporibus
aut animabus, ut Deus nos admoneat peri-
culorum taliū, & exuscitet ad fidem ac ora-
tionem, ut contra hosce infinitos & innume-
rabiles laqueos, imploremus eius auxiliū,
& seruati agamus ei gratias.

Adiutoriū nostrum est in nomi- VIII.
ne Domini, qui fecit cœlū & terrā.

> Hæc est conclusio gratiarū actionis, quæ
continet insignem sententiam, quod con-
tra peccatum, mortem, & alia pericula, nul-
la sit salus, quàm nomen Domini, hoc nisi
esset, inquit, rueremus in omnis generis pec-
cata, in blasphemias, errores, item in peri-
cula omnia. Sed adiutorium nostrum est in
nomine Domini defendentis contra hæc, &
seruantis fidem & uitam nostram con-
tra Satanam & mundum. Sicut autem supe-
riora, ita hic quoq; uersus probat, quod
Deus finit sanctos suos tentari, & in tenta-
tione tanquam in aquis sic periclitari, ut ui-
deantur perituri esse: consolatur autē, quod
tandem non sit deserturus suos, ut scilicet in

N v in his

his tanquam exemplis, discamus cognoscere uoluntatem diuinam, & quærere salutem apud Dominum, qui ideo suos exercet in fornace Aegypti, ut occidat ueterem hominem cum fiducijs & spebus quas habet in sua iustitia & uiribus suis. Huc pertinent omnes experientiae istae, neque enim unquam futurum est, ut quis speculatiue & docendo tantum fiat Christianus. Practica requiritur, hoc est, Crux, quae redigat carnem in nihilum, ut homo de auxilio suo desperet, & se reiiciat in auxilium diuinum, idque patienter & cum spe expectet. Haec enim est uoluntas Dei, neque est ut nos alium Deum nobis fingamus, quam qui uelit adiuuare laborantes, & oppressos desperatione, atque alijs calamitatibus. Hanc doctrinam nosse, est quaedam uictoriae pars, nam qui eam nesciunt, hi mox ingruente tentatione hoc ipsum faciunt, quod Satan quaerit ac optat, ut aut desperent, aut aliena praesidia quaerant. Ergo discamus ex hoc Psalmi, Deum sic agere cum suis sanctis, ut exerceat eos & sinat flumina irruere super eos: Item ut laqueos, ac insidias sinat poni, ac omnia tenet, non quidem ut perdat nos, sed ut ostendat nos nobis ipsis, & doceat in suam

suam salutem sperare. Beatus uero qui ista hoc modo intelligit: Caro enim intuetur in potentiam & multitudinem aduersariorum, & suam solitudinem ac infirmitatem, ut uero in Deum speret, & eius auxilium expectet, id non facit.

Quare necessaria est haec conclusio: Ad iutorium meum in nomine Domini, qui fecit coelum & terram. Breuis sententia est, sed & doctrinam & consolationem grauissimam proponit, qua praesertim his ultimis temporibus nobis maxime est opus, uideamus enim quo furore Papa & maior pars principum, doctrinam Euangelij persequantur. Ad hanc quasi molem mundi, quid quiesco nos sumus? Imo etsi nulla hominum uis timenda esset, quid sumus nos contra tot demones & portas inferorum? Et tamen ex perimur, etiam cum arripimur & opprimimur, tamen ad extremum nos non deserit, sed tutos esse fiducia eius auxilij, quod est in manu Domini. Sed ad hanc sapientiam, impossibile est nos uenire, sine assiduis afflictionibus quibus frangi fiduciam carnalium praesidiorum necesse est: Vexatio enim, secundum Esaiam, dat hunc intellectum, ut clamemus: O Domine actum est, succurre tu no-

tu nobis. Sic in ultima hora, quando mors ingruit, tunc neque Cæsaris nec Regum opes & potentia, neque iustitia, neque quidquam aliud est, in quo animus possit acquiescere: In hoc autem solo auxilio manus Domini recte & secure acquiescitur, qui tum dicitur, Adiutorium meum in nomine Domini, isti foeliciter moriuntur & sunt extra periculum. Sic pertinet hic Psalmus ad primum præceptum, ut discamus quid sit, habere Deum, nempe, acquiescere in fiducia misericordie & auxilij Dei in omnibus periculis.

Sunt igitur hæc uerba uincens & triumphantis fidei: Adiutorium meum in nomine Domini, qui fecit coelum & terram, quasi dicat, Deus meus & adiutor meus, est factor coeli & terræ: huius Dei similem ostēdite mihi uos aduersarij mei. Quid igitur ad hunc Deum sunt uestri laquei? quid minæ, potentia, consilia? &c. Sic opponit magnitudinem periculorum, inundationibus & diluvijs illis tentationum illum, æternum Deum, & absorbet tanquam uno spiritu uniuersas furias totius mundi & inferorū, sicut absorbetur à magno incendio guttula aquæ: ac reuera quid est mundus cum omni potentia, armis & opibus, si eum spectes qui

qui coelum & terram fecit? Fremat igitur ac indignetur, modo nobis hoc adiutorium maneat, & si aliquid ferendum & deuorandum est, tamen uincemus tandem.
Amen.

PSALMVS CXXV.

Qui confidunt in Domino.

Ræcedens Psalmus fuit gratiarum actio, & sacrificium laudis, quod sancti experiantur se fideliter & oportuno tempore adiuuari. Hic Psalmus qui sequitur, penè eodem argumento est. Pertinet enim ad doctrinam fidei, & exhortatur ad fidem & spem in Domini auxilio repositam, quam magnificis promissionibus ornat & commendat. Porro ex superioribus facile est eum intelligere. Omnis enim sapientia hæc, in eo est posita, ut ex oculis remoueamus, quicquid caro potest comprehendere, & secundum uerbum, diuersum ab eo quod scimus, sentimus, & uidemus, statuamus. Proprie igitur est contra Philosophiam & rationem humanam. Necessè est, in-

Doctrina
fidei.

est, inquit Aristoteles, habentē intellectū, fantasmata speculari. Sed hic diuersum sit, Nam Christianum necesse est plane nihil speculari, & tamen intellectū habere & sapere, si quidem uidet, audit & experitur cōtraria. Qui decumbit in lecto mortis uicinus, is secundum rationem suam, aliud nihil potest speculari, quā phāstasma mortis. Atqui Christianus, obmisso eo phantasmate, scit ibi ueram uitam esse. Atqui, inquis, mortem uidet, sentit & experitur, uitam non sentit. Recte, sed quia in uerbo hæret, & secundum uerbum, non secundum suū sensum iudicat, ideo nihil aliud in ipsa morte quam uitam uidet, & in ipsis tenebris nihil quam clarissimam lucem. Sicut enim Deus ex nihilo facit omnia & ex tenebris lucem, sic etiam facit uerbum eius, ut in ipsa morte nihil sit quam uita. Ergo qui adherent uerbo promittentis Dei, & id sequuntur, hi tandem experiuntur quod Dauid alibi dicit: Dixit Deus & facta sunt, mandauit & creata sunt. Sed priusquam ad hanc experientiam perueniatur, aliquid ferendū est. Ideo exhortatione tali est opus, qualem hic Psalmus proponit.

Qui

Qui confidunt in Dominum, sicut mons Sion non commouebuntur, sed in æternum permanebunt.

Quod utitur similitudine montis Sion, inde fit: Quia Hierusalē (in qua erat Sion) Sion: cū templum istuc ædificatum esset, habebat promissiones Dei insignes, quales passim in Phrophetis obuię sunt, quod esset duratura inuicta cōtra omnes calamitates, propter Deum inhabitantem, & quasi ciuem, qui in ea habebat focum seu camynū suum, secundum promissionem ubi dicit: Hæc est requies mea. Itaq; alius Psalmus gloriatur: congregati sunt ibi Principes, uiderunt eam, & transierunt. Sicut insignis est clades Assyriorum sub Ezechia, item aliorum Regum, sicut historię ostēdunt, quæ commemorant Hierusalem in extremis periculis mansisse incolumem, non uirtute, aut consilio ciuium, sed Dei habitantis in ea, & sic ornantis ac desententis suam Rempub. Ad hunc modum, nomine montis Sion hic utitur Propheta.

Sicut igitur, inquit, mons Sion & sancta nostra urbs Hierusalem nō commouetur, sed manet incolumis et emergit ex summis

Iubet spe-
rare non,
hoc aut il-
lud opus
facere: ue-
limus ser-
uari.

mis periculis. Ita qui saluus fieri, uiuere, sa-
nus & incolumis esse uult, contra omnia pe-
ricula mundi & portarū infernarū, is cōsi-
dat seu speret in Domino. Hunc Doctore
diligenter considera, non praeipientē opus
aliquod, sicut in Papatu, Monachatus, pere-
grinationes, ieiunia, & alij stulti cultus in
periculis, hominibus propositi sunt. Sed
simplicissima uia ducentem ad Deum & ad
primum praeceptum, ac pronunciantem,
hanc esse summam salutem, considerare, ac
sperare: Hoc cultu Deum unice delectari.
Hæc enim est natura Dei, ut iam ante dixi,
ex nihilo creare omnia. Itaque in morte ui-
tam, in tenebris lucem creat & ostendit. Idē
fides sua natura, & propriissima proprie-
tate credit. Quando igitur Deus talem ho-
minem inuenit, conuenientem cum sua na-
tura, hoc est, qui credit in periculis auxiliū,
in morte uitam, in inopia opes, in peccatis
iustitiam, idque tantum propter misericor-
diam Dei seu Christum, talem hominem
Deus neque odisse nec deferere potest: est
enim uerus Dei seruus & cultor, dum con-
fidit in misericordia Dei. Hoc cultu Deus
unice delectatur, quia gaudet ex nihilo face-
re aliquid, Sic creauit mundum ex nihilo.

Sic

Sic erigit pauperes & oppressos. Sic iustifi-
cat peccatores: Sic uiuificat mortuos: Sic
saluat damnatos &c.

Ergo hæc regula retinenda est: Qui con-
sentit naturæ Dei, & obtemperat eius uo-
luntati, expectando aliquid ubi nihil est, ille
est qui Deo placet, & qui non commouebi-
tur. Sed hic cautela opus est, ne nobis singa-
mus falsam spem, pugnantem cum uerbo et
uocatione nostra: sicut si quis neglecto pon-
te, pedibus transire Albim uelit, fiducia
Dei, is profecto mergeretur. Sic si quis uer-
bi minister, neglecto ministerio, fiducia
Dei, militare uelit, & se immiscere armis,
stultefaceret, & merito periret in periculo,
quod amauit. Hoc enim primum est, ut
quisque sit certus de uocatione, doctrina, &
uita sua. Hanc cum urges, & facis officium,
ac cum pericula sese ostendunt, ibi confide
& spera, & spes tua non erit frustra. Sic qui
in coniugio uiuit, & certo uitæ genere, is ha-
bet uocationem suam: Hanc cum uel Satan
impedit, uel uicini, uel familia, uel etiam
propria animi imbecillitas, non debet ce-
dere, nec frangi animo, sed si quid incom-
modi obijcitur, expectet Dominū. Quod
si Dominus suo tempore non fert auxilium,

O argua

Spes non de-
bet discede-
re a uocatio-
ne.

Maritus
speret.

arguat me et Dauidem mendacij. Hic enim, nempe in operibus uocationis, Deus mandauit spem & fiduciam sui auxilij. Sed cum opus eligitur extra uocationem, de quo certus esse nō potes quod Deo placeat, ibi spes nulla est, sed potius præsumptio & tentatio Dei, itaq; non potest esse scilicet.

Theologus
speret.

Ergo fiducia hæc in Dominum, requirit, ut sis in eo loco, opere, instituto, quod uocationis tuæ proprium est. Sic qui uocatur ad Ecclesias docendas, certus est, se esse in tali uitæ genere, in quo Deus uult, ut diligenter officium faciat. Sed hoc Satan uarie impedit. Incendit odio ministerij rusticos & ciues. Deinde etiam commouet fanaticos spiritus. Hic memineris uigere tuum officium, & sperare opem: nec te defatigari sinas, siquidem scis Deum hoc uelle. Quod si uitæ periculum subeundum sit, ne id quidem recusa, non enim patietur Deus spem tuam frustra esse.

Magistratus
speret.

Sic qui in Magistratu sunt, hi norūt Dei mandatum esse, supplicio afficere improbos, ne licentia crescat, & ut boni in tuto sint. Hoc cum sedulo Magistratus conatur facere, non potest cauere odia & inimicitias. Hæc qui considerare uolunt, resiliunt, & malunt

malunt discedere ab officio, quàm tot odia sustinere. Sic hisce quasi spectris periculorū uocationem sibi patiuntur ob imbecillitatem animi excuti, & malunt retinere hominum fauorē, quàm Dei uoluntati obsequi. Hoc si spectare præcipue uellet Doctor Ecclesiæ, sanè posset sic dissimulare pleraq; & moderari orationem, ne à quoquam reprehenderetur. Sed nullo modo hoc licet, quin postquam certus es te uocatum esse ad Magistratum gerendum, exerce officium tuū, sine ullo metu periculi: Si quid autem incidit, commenda te Deo, & cogita, si Deus te uult hoc modo perire, ut seras ex quo animo. Hanc spem si singuli ad suum uitæ genus afferrent, longe gererentur omnia scilicet. Nunc paucissimi sunt qui hoc faciunt, maior pars potius ab officio discedere maluit, quàm hoc modo sperare, & subire periculum. Ideo tanta passim incōmoda tum in Ecclesia, tum Politia ingruunt, tanquam manifestæ poenæ huius tum diffidentiae, à qua hic Psalmus nos dehortatur, tum inobedientiae.

Videndū ergo est, ut articulus de fide misericordie Dei, & auxilij diuini, non contamineatur presumptione, seu tentatione Dei,

Fides contaminatur per presumptionem.

O ij quæ

quæ existit in falsa uocatione, ibi enim necesse est ruere & perire. Sicut econtra qui in obedientia & uocatione sua sperat & confidit, manebit immotus, sicut mons Sion, etiamsi omnia conetur Satan & tenter. Non cebit quidē, & contristabit, ac remeō deducet, ut uidearis tibi desertus ab omni creatura, & tamen ad extremum uictus discedet, si confisus fueris in Domino. Sic Augustē in proximis Comitijis, in tanto cōsensu Principū, causa nostra uidebatur planē corruisse & tamen adhuc uiuimus, & fruimur optabili pace, cōtra Satā, Pontificis, & omniū uerbi hostium uoluntatem. Hisce certaminibus assuescendum est, ut non frangamur statim animo, cum uidemus inclinari causam nostram. Sed quanto plus periculi est, tanto speremus pertinacius, ita fiet tandem, ut uicti uincamus, & uictor nobis det manus.

Hoc est quod Psalmus canit: Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion nō commouebuntur, sed in æternum permanebūt. Profecto insignis promissio, quod certum sit, nos mansuros. Si igitur non manemus, nostra ea culpa est, quod non perstamus in fide. Necesse enim est, promissionem hanc

ueram

ueram esse. Sicut enim impossibile est, ut Deus seipsum neget, & non sit Deus, sic impossibile est, ut deserat sperantes in ipsum. Sed non oportet offendi mora quæ intercedit. Neq; enim Dei potētia prius potest habere locū, quā nos ad extremum usq; simus, ut Scripturæ uerbo utar, exinaniti, & exuti omnibus p̄sidijs. Ad hunc modum cum nauicula iam tota obruta uidetur fluctibus, tū Dominus se reuelat, & pereuntem iam, PEREUNTEM, inquam, seruat, sicut geminæ Euangelij historiæ, una de nauicula, altera de Petri periculo, testantur. Quamdiu autem periculum uidetur nostro consilio depelli posse, non opus est auxilio diuino.

Mora
fenda.

In circuitu Hierusalem sunt montes, sic Dominus est in circuitu populi sui, ex hoc tempore usque in æternum.

Primum obserua illam fortissimam Synecdochen, qua Dauid utitur, cum dicit: Dominus est in circuitu sui populi. Nam ubi millies centena hominum millia sunt, inter hos uix septem millia sunt, qui Deum

Synecdoche
in nomine
Populus.

O iij habent

habent, seu credunt, & tamen propter hæc septem millia, totus numerus uocatur populus Dei. Sic & si in Hierusalem maior pars perditæ & impij essent, tamen Hierusalem appellatur sancta, non solum propter paucos sanctos inhabitantes, sed uerius propter ipsum Deum inhabitantem. Sic cum solus Loth unâ cum duabus filiabus Sodomis esset iustus, non potuerunt tamen Angeli Sodoma mergere incendio, dum Loth ibi esset. Ad hunc modum ubi quatuor, quinque, decem sancti sunt, tota ciuitas reputatur sancta. Hi enim sunt illæ nobiles gemmæ Dei, & angulares ac electi lapides, quas Deus tanti facit, ut multa millia hominum præ eis ducat nihil esse, imò propter eos etiam immeritis beneficiat.

Hunc populum igitur dicit sic cinctum esse præsidio Dei, sicut Hierusalem montibus. Sic in Zacharia est prophetia de ciuitate, cuius murus sit ignis. Hæ figurę pingunt Ecclesiam Dei, illum infirmum populum, imò uerius pusillum gregem, esse inuictum contra Satanâ & omnia pericula. Hanc promissionem debebamus includere animis nostris, qui hodie habemus uerbū Dei, apud quos Deus loquitur & creditur: ubi enim hæc

hæc sunt, ibi omnia sunt munitissima, non montibus et cuneis muris, sed ipso Domino. Hanc munitionē, hoc propugnaculū, quis destruet aut euerter? Sed sunt hæc omnia æstimanda, non secundū hoc quod uidetur & experimur, sed secundū uerbū & fidem. Ideo longe facilius est docere, quā credere, quod nos qui habemus uerbum, & credimus, sumus septi præsidio Dei. Quod si aheneos & igneos muros circa nos uideremus, securi essemus, & insultaremus Satanę. Sicut nemo est qui non magis se tutum credat, cum equitum turma in comitatu est, quā cum soli per loca infesta iter facimus. Sed fidei est, non coniti quod uident oculi, sed quod uerbū ostendit. Itaque hæc & si non uidentur, tamē credenda sunt, & tam certa æstimanda, ac si oculis cernerentur: neque enim Deus mentiri potest. Hoc igitur unum deest, quod non habemus oculos spiritus, sed tantum sequimur oculos carnis. Alioqui nihilo essemus magis pauidi, quā qui intra muros inexpugnabilis arcis, intrepide expectant irritos conatus hostium. Ergo dubitandum non est, quin simus, donec credimus, circumsepti montibus ignitis, hoc est, plane inuicti. Sed beatus qui credit.

Ipsæ Deus est
murus credentium.

O iij Nam

Nam si hæc custodia non esset, res declaratur, quanta Satanæ & mundi tum malicia, tum potentia sit. Quid autem sumus nos, qui hodie retinemus & profitemur uerbū, contra tantam multitudinem hostium, qui de nobis opprimendis atque occidendis omnibus momentis cogitant? Quod igitur seruamur, beneficium est horum montium, quibus septi & cincti sumus, ne nocere Satan & mundus nobis possint. Hi montes sunt Angeli, non priuati ciues, sed omnibus montibus mundi potentiores & excelsores: qui si non singulis momentis in nos intuerentur, & nos defenderent, longe atrociora nos manerent. Hoc testabuntur omnes ij, qui norunt & credunt Satanam esse mendacem & homicidam. Hic cum non uidere, non audire, non ferre pios possit, sed cupiat extinctos & deletos esse, an nō manifestum signum huius defensionis est, quod tamen pñ quotidie docent, baptizant, cōsolantur, & alia similia faciunt? Hoc nonnunquam fit, ut in nos, ceu per fenestram iaculetur, ac lædat non nihil, sed mouere non poterit.

Videtur similitudo sumpta ex historia de Heliseo, quæ est ij, Reg. vi. Eum cū Rex Syriæ cōperisset in Dothan esse, mittit istuc magnam

magnam multitudinē, ut urbe obsessa, Heliseum caperent. Cum itaq; Propheta mane cum puero institutum iter ingrederetur, uidet puer insidias, ac tanquam in manifesto periculo trepidat: cōsolatur eum Propheta, & monet ne trepidet, maiora se auxilia habere, quàm ut istæc hostiū multitudo aliquid incommodi afferre possit. Sed seruulus cum hostiū copias uideret, & auxilia, de quibus Propheta dicebat, nusquā oculis cernebat, non potuit pauorem, quē præsens periculum concitaret, excutere, donec Propheta Dominum oraret, ut seruuli oculi aperirentur. Ibi dicit textus, uidisse eū montes uicinos, plenos ignitis curribus, & equitibus circulantibus Heliseū, ac defendentibus. Præsidium igitur hoc, quod tum apertis oculis, Prophetæ seruus uidit, Propheta autem credidit etiam cum non uideret, dicit Psalmus, esse circa omnes qui confidunt in Domino: sicut etiam Psalmus 34. Angelus Domini circumualat timentes eū. Sed oculi nostri clausi sunt, & miracula hæc nō uident, quæ tamē quotidie sentimus.

Non igitur fallit promissio hæc, tantum ne nos fallamur. Itaq; si crederemus, dormi-

O v remus,

Experientia
huius auxilii

Miles quib.
cuncti sunt
pñ. ex
custodia
a angelis
qui uisunt
nos ab his
diabulis
grauantur

Helisei hi
storia.

remus, uiueremus, moreremur secure, imò
quod plus est, etiam secure pateremur. Sic
enim cogitaremus, si quid patior incōmo-
di, certum est me id pati magno Dei consi-
lio, non temere, sed ex certa ratione quam
ego non uideo, nec fortasse nunc intelligo.
Si itaq; Satan murum perfodit in una par-
te, non tamen ideo murum totum euertit.
Sic cogitaremus in periculis, & consolare-
mur nos bona Dei uoluntate ergo nos. Sed
de nobis exemplum capiamus, quam pau-
ci id faciant. Si centum millia militū habe-
remus, magno animo aggredieremur Tur-
cam, sed ut niteremur promissione hac, etiā
tum cū numerus militum nō tam magnus
sit, hoc nō sit. Sic priuatim quoq; pauemus
& perturbamur in periculis, securitatem
autem illam quam fides affert, nunquam ex-
perimur. Sic scilicet ferimus poenas incre-
dulitatis nostrae quam fouemus etsi tam co-
piofis & grauib; sententijs Scripturæ ab
ea auocemur.

Porro non satis est muris ignis, hoc est,
angelorū custodia & excubijs nos defendi,
ipse Dominus uult esse murus noster, ut in
circuitu per Dominū simus septi et defen-
si. Supra nos est Dominus nobis, cœlū à la-
teri.

teribus est nobis murus, infra nos est nobis
pauimentum solidum, in quo subsistimus,
sic undiq; circumcirca septi sumus. Quod
si Satan per has munitiones forte iaculum
in nos torquet, necesse est prius ipsum Do-
minum sauciari quam te. Sed o nostram
incredulitatem, quod hęc frustra audimus.
Docenda tamen & discenda sunt, si forte
usus ueniat, ne planē simus destituti consi-
lio. Nam certum est uenturam horam, qua
aut experiri ista, aut perire necesse est.

Sed Emphasin quoq; obseruabis. In cir-
cuitu populi sui. Populum enim Dei uo-
cat, qui habet Deum, hoc est, qui confidit
in Deum & credit Deo. Ergo ille simplici-
ter non est Dei populus, qui sacrificat in
Hierusalem, & incedit in lege seu ritibus
Mosi, sed is qui iam ante populus Dei est fa-
ctus, etiā hęc legalia obire & facere potest
in gratiarum actionem: Longe enim au-
gustius & amplius est, esse Dei populum,
quam ista legalia facere. Sic etiam nobis
testatur nostra conscientia, ueretur enim se
in hanc quasi superbiam attollere, ut glorie-
tur quod simus filij Dei, & serui Iesu Chri-
sti, & tamen primum præceptum utrunq;
nobis tribuit, cum Dominus dicit: Ego
sum

Populus
Dei.

sum Deus tuus. Specifica igitur differentia populi Dei est, nō q̄ facit opera legalia, aut etiā opera secundae tabulae, haec enim simulari possunt & fallere, sed quod credit & habet Deum, haec nota non fallit.

Quod addit: Ex hoc tēpore usq; in eternum. non proprie aeternitatem significat, sed incertum tempus. Nam etiam promissiones corporales fuissent aeternae, si populus seruasset mandata Dei, sed quia conabatur per incrudelitatem, promissionē de Christo eradicare, ideo etiā corporales promissiones amiserunt.

III. Quia non permanebit sceptrum impiorum super sortem iustorum, ne extendant iusti ad iniustitiā manus suas.

Populus Dei secundū spiritum munitus, secundū carnem autē desertus & oppressus est

Hic uidēs manifeste concedere Dauidem populum qui in tam firmis munitionibus & praesidijs sedet, secundum carnem uexari, & expositissimū esse periculis, & si secundum spiritum sit munitissimus, ibi altissimis montibus est septus, quos Satan non potest transilire, sed secundum carnem uetus homo exponitur omnibus iaculis mundi &

di & Satanæ. Ideo scilicet, quia Deus uult hoc modo uexare carnem, ut mortificetur peccatum & insipientia carnis, ac paulatim crescat spiritualis sapientia, & interior homo. Haec causa est, cur secundum carnem simus tanq̄ lacerata sepes, et tanq̄ ciuitas, cuius muri disiecti sunt, ut ad eā ex omni parte sit aditus. Itaq; nullum hominū genus tē abiectum est, quod non putet sibi omnia licere in ministros Ecclesiarum. Hinc iniuriarū, blasphemiarū, maledictarū, suppliciarū, caedes deniq; sanctorū existunt: neq; enim caro habet muros quibus defenditur, sed spiritus. Itaq; caro omnibus uētis & procellis exposita est, & conculcatur atq; atteritur ab impijs, sicut in Esaia est cap. 51. Dixerunt animae tuae, incuruare ut transeamus, posuisti itaq; corpus tuum ut terram, & quasi uiam transeuntibus. Hae uexationes sustinendae, & per patientiam superandae sunt, ac cauendum est, ne per externam uexationem, infirmetur homo interior, sed retinēda haec fiducia est, ut statuamus Dominum nos nō deserturū, sed esse nos in sinu Patris, et habere circa nos munitiones firmissimas, ut etsi eripiantur, opes, uxor, liberi, deniq; ipsa uita nostra, tamen Christus noster nobis non

non eripiat, per quem sic muniti erimus, ut etiam cum tentatione euentus & finis secuturus sit, sicut Pauli sententia testatur in Corinthijs.

Ad hunc modum uidemus cuiusmodi consolationes Spiritus sanctus ijs proponat, qui credunt uerbo Dei. Quia enim aliam uitam coguntur expectare quam haec praesens sit, siue totam, siue per partes consideres: Ideo hic omnia sunt plena periculis, mors succedit morti, sicut Paulus dicit: quotidie morimur. Tentatio excipit tentationem, donec tandem per mortem carnis, omnia pericula consumantur. Pertinet autem hic uersiculus ad consolationem, ut statuamus nos quidem multum passuros esse, sed sic ut tandem fiamus salui, & liberemur, si non statim, at saltim in futura, et aeterna uita. Quid enim aliud nobis possumus polliceri in hac diligenti angelorum custodia, imo, in custodia ipsius Dei, qui est in circuitu populi sui? Sed, ut supra diximus, fide hic opus est ut iudicium faciamus, non ex praesentibus casibus & tentationibus, sed ex uerbo promittentis. Quorsum autem promissionibus opus esset, si nullae essent tentationes? Haec siue sint intus in spiritu, siue foris in carne,

tamen

tamen futurum est, ut tandem uictoria nostra sit per Christum, sicut hic uersiculus, plenissimus consolationis, promittit.

Porro promissio haec utrinque incredibilis est, tum nobis qui patimur, tum etiam his qui nos persequuntur & affligunt. Si enim sensum consideres, quid aequum potest iudicari falsum esse? contrarium enim uerum est. Nam Christum considera, an non ita relictus est in cruce, ut uirga seu sceptrum impiorum super eum maneret: sic Prophetae, sic Apostoli, sic alij sancti martyres. Res igitur, si oculis sequamur, longe alia est quam uerba sonant. Promittunt enim non fore ut sceptrum impiorum dominetur pijs, & tamen omnes historiae & exempla omnia testantur hoc fieri. Reuocat igitur nos Spiritus sanctus ad suum uerbum & ad suas cogitationes, ac iubet considerare non quid nos patiamur aut uideamus, sed quid ipse in cordibus cogitet. Hoc autem artis est, sic posse se abripere a tentationibus & transferre in uoluntatem Dei, atque ibi acquiescere. Qui hoc non norunt, hi nihil in Theologia norunt. Quid enim est hoc nosse, si nescias Deum talem esse Deum, qui non passurus sit opprimi iustos ab impijs? Quia enim dicit: Ego sum

*Sceptrum
impiorum
in speciem
uidetur manere.*

sum Dominus Deus tuus, profecto hoc faciet, ut quod suum est, non sinat sibi neque per mundum, nec per inferorum portas eripi. Si igitur ipse manet, manebunt etiam qui sunt eius. Hæc statuere, & ad hunc modum inuisibilia apprehendere, est uera & Theologica sapientia, quam hic uersus nobis proponit, ut statuamus hanc propositi onem de inuisibili consilio Dei: Deus impios odit, iustos diligit, Ergo impios damnabit, et perdet, iustos autem liberabit et seruabit. Videmus autem, hoc quod in Psalmis & Prophetis optimū est, manare ex promissione primi præcepti: Ego sum Deus tuus.

Applicatio
huius conso
lationis.

Iam discendum est, ut uersiculū hunc recte discamus applicare: Debet enim Theologia prorsus esse practica. Vexamur uarie à Pontificibus, ab impijs principibus & alijs qui uerbum Dei & nostram doctrinā oderunt. Sed hæc puerilia sunt si cum illis uexationibus conferas, quas in conscientia nostra excitant Satan, peccatum nostrum, & infirmitas nostra. Discendum itaque est, ut de his omnibus statuas, quod sint uirga seu sceptrum impiorum, & opponas Dominum, reuelantem hic in uerbo suam uoluntatē, ac pronunciantem, quod nō passus

rus

rus sit, ut super sortem iustorum maneat sceptrum impiorum. Hoc cum ille Princeps promittat, qui omnia habet in manibus, quid requirimus amplius? Si enim patiens dum aliquid est, certa est uoluntas eius, quæ uexare sinit, sed non sinit conculcare & perdere. Sic utendum erit his consolationibus suauissimis.

Quod ad Grammaticam attinet, nota est phrasis, quomodo utatur Scriptura uocabulo uirgæ. Pueri in prima ætate corriguntur uirga, cum autem adoleuerint, baculo. Quod si ne sic quidem meliores fiunt, sequitur tandem uirga ferrea. Hinc fit, ut uirga significet omnem potestatem, seu gubernationem, ad emendandos & corrigendos homines. Sic Psalm. 110. Virgam uirtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, hoc est, regnum tuum. Significat enim ibi talem uirgam, qua gubernantur regna & populi. Ad hunc modum concedit hic Spiritus sanctus dominationē seu tyrannidem impijs in pios, quam pii coguntur ferre. Sicut nos cogimur, non uidere solum, sed etiam sustinere tyrannidem Pontificum & Episcoporum, occidentium Christianos, & omni crudelitatis genere grassantiū. Item cogimur susti

Virga.

P nere

nere tyrannidem Satanæ, uexantis & patie-
facientis meum cor, & omnium fratrum cre-
dentium in Christum. Hanc dominationē
seu tyrannidem, uocat Spiritus Virgam im-
piorum, & consolatur: Si uiuit Dominus,
tyrannis ista cadet, non quiescet super for-
tem piorum.

Sors. Sors portionem significat: Sors iusto-
rum, hoc est, turbula piorum, congregatio
piorum. Sicut Christus uocat pusillum gre-
gem, & Paulus, Pauperes sanctos: Super
hōs, inquit, & si Tyranni dominantur, tamē
dominium eorum non durabit. Persecu-
tores Euangelij & si premunt fideles, tamen
non facient id perpetuū: neq; iste consilio-
rum euentus erit, quem ipsi cogitant: Nam
cogitant quod uelint eradicare hanc doctri-
nam. Hoc non facient. Vos igitur, dicit Spi-
ritus, interim patimini, & scite meam uo-
luntatem esse, ut seruentur omnes qui cre-
dunt. Ergo habetis quod in media tenta-
tione speretis &c.

Deus nō tan-
tū uerbo, sed
etiam opere
consolatur.

Sed uide, quā mirabilem *ἀετιολογίαν*
seu rationem Spiritus sanctus attexat. Hoc,
inquit, cogitur Deus facere, ut auxilietur
pijs, alioqui fururum esset, ut amitteret Ec-
clesiam suam, & iusti ad iniustos extenderēt
manum

manum suam. Sic in Hieremia, antequam
populus traditur in manus Babiloniorū,
promittitur ei futurum, ut post annos se-
ptuaginta redeant Hierosolymam, ut scili-
cet, retinerent fiduciam misericordiæ, & nō
desperarent penitus, ac in gentilitatē transi-
rent. Sic in Psalmo: Ne conuertantur san-
cti ad stulticiam, hoc est, ne blasphement,
aut impatientes fiant. Hæc causa est, cur
Deus promissionem uerbi, & executionem
facti cogatur coniungere, alioqui enim fu-
turum esset, ut pii desperarent. Videmus
quā multos exercet fortuna, cum homi-
nes, opes, liberos, & alia quæ chara habent,
amittunt. Nisi igitur primum uerbo eri-
gerentur animi, deinde etiam facto adiuua-
rentur, multi dicerent non esse Deum. Itaq;
necesse est, ut Deus se ostendat esse Deum,
non tantum uerbo, sed etiam factis. Sic Da-
uid habebat maximas promissiones, & ta-
men à filio exuitur regno. Hæc eiusmodi
tentatio fuit, quā fortasse nullus nostrum
sustinere posset: Nam à filio spoliari regno,
& Regem nudis pedibus & capite nudo fu-
gere, grauissimum est. Promissiones itaq;
quas habuit amplissimas, nō erexissent ani-
mū eius, nisi Deus ipso facto eum eduxisset

P ij ex hoc

ex hoc periculo. Sic, si contra Papam & aduersarios uerbi tantū promissiones essent, & non etiam re ipsa Deus nos contra eos defenderet, frangeremur animo, & sollicitaremur ad desperationem. Vtrunq; igitur facit Dominus, uerbo erigit, & executione facit liberat, ut secundum Paulum tentatio non superet vires, & finem suum habeat, nosq; usu discamus, primum præceptum esse uerum.

Quod itaq; dicit: Ne iusti extendant manus suas ad iniusticiam. idem est, ac si dicat: Ne iusti deficiant. Deo enim utrunq; curæ est. Primum, ut fideles ferre possint tentationem, hoc facit promissionibus & uerbo. Secundum, ut tentatio nō sit perpetua, sed habeat finem suum. Hoc nos quoq; expectare debemus, ut post promissiones quas habemus certas de Dei benevolentia erga nos, & æterna uita, etiam expectemus futurum, ut liberemur, & aduersarij nostri pereant, & si nulla uestigia uidemus, qua uia Deus id facturum sit. Hoc est quod hic uersiculus dicit, Deum tam esse sollicitum pro suorum liberatione, ut uideatur metuere ne deficiant, & ipse non habeat populum, & sic nullus Deus sit. Deus enim est Deus uiuorum, & oportet

oportet ut habeat populum: ergo semper necesse est manere aliquos superstitres, qui eum laudent & colant. Hos si necesse est manere, hoc quoque necesse est, ut faciat finem tentationis.

Sed hic cauendum est, ne huius liberationis tempus nos definiamus: Deus enim sinit nos tentari usq; ad extremum, ut prius omnia consilia, & fiducia omnis purissime exhauriatur, ac nos uicini simus desperationi. Ad hunc locum cum uentum est, ut nihil quàm desperatio sit reliqua, tum mittit salutem, in ipsa morte ostendit uitā, in ipsa damnatione saluat. In summa, ex nihilo facit omnia, & cum res deploratissima est, restituit omnia in integrum. Hoc Deus huius mundi non potest. Igitur sunt hæc uere Dei opera, ut tum cum te plane attritum & perditum esse sentis, sis incolumis, & fulgeas tanquam clarus Lucifer. Ideo noster Deus est solus Dominus, & nos quia siue uiuimus, siue morimur, sumus Domini. Itaq; mors & uita nobis sine discrimine accidit, siquidem Deus noster utrunq; potest. Si ducit ad inferos, reducit: Si occidit, iterum uiuificat &c. Hæc facile dicuntur. Sed in usu discimus, quàm longe sint posita supra &

*Ne iusti
exhauriant
manus suas
i. deficiant*

Deus pios
oppositos
& afflicto
non modo
consolatus
sui. Verbi
& spū s.
suo. in am
brosium
liberum
miserabilem
& gloriosū
modo me
fidem, spū
& inuocant
bonum
abijungit

230 PRAELECTIONES

extra rationem ac vires hominum, et quam nos egre possimus credere, Deum ex nihilo facere omnia, esse sollicitum pro nobis, siue affligimur in carne, siue in spiritu: citius cogitare de redemptione quam nos ipsos. Inculcanda itaq; hæc sæpe sunt, ut discamus sapientiam cœlestem, quam primum præceptum nobis proponit, quod Deus noster sit talis Deus, qui soleat ex ueteribus facere omnia noua, ex pauperibus diuites, ex contemptis gloriosos. Atq; hoc posterius quidem omnes libenter haberemus. Sed non potest fieri, nisi prius præcellerit, contemptus & inopia.

Est igitur hæc insignis promissio & consolatio, quasi dicat: Dolet uobis uirga peccatorum, sed sperate & durate, qui estis populus meus: non enim patiar sic inualescere tentationem, ut omnē fiduciam & spem uobis excutiar. Procellæ orientur, & uidebitur, quasi nauiculam uestram iamiam fluctus oppressuri sint. Sed non permittam, ponam modum et finem uirgæ impiorum. Si accusat uos Satan & conscientia uestra, tanquam iniustissimos, non tamen destituet uos mea iusticia. Ad hunc modum docent tentationes usum & tractationem primi

IN PSALM. GRAD.

231

primi præcepti, quam sine tentatione ne mosciat.

Porro docemur hic quoq; de magnitudi ne periculi, quod in eo est, si per impatientiā discedamus à uerbo & fide. Siquidem Deus tanto studio hic significat se cauere ne id accidat. Certum enim est, qui à uerbo discedunt, eos longe peiores esse, q̃ fuerūt antea. Sicut Christus quoq; in Euangelio concionatur, septem spiritus nequiores inuadere tales. Durandum igitur & perseverandum est, ac ferenda potius extrema omnia, q̃ ut ab Euangelio deficiamus, & arripiamur septem nequioribus spiritibus. Ac retinenda hæc fiducia est, quam uersiculus ille nobis commendat, quod Deus nos, cum tali animo sumus, non sit deferturus, ut relabamur ad impietatem istam. Manifesta enim hic est promissio, & descriptio diuinæ curæ & prouisionis Dei de nobis, q̃ scilicet cogitet de fine tentationis, si tantum perseveremus. Quod si Poeta dixit:

Durate, & uos met rebus seruate secundis.
quanto magis Christiani se cohortari ad perseuerantiam debent, siue sint pericula in carne, siue in bonis, siue in conscientia. Siquidem habemus Dominū, qui potest ser-

P iij uare in

in xlium omnium
ex xlii nō sū
pō omnium
v. p. modo m
Periculum
defectiois q̃
sit magnū
frat
m
m

uare in ipsa morte, in inferno & medijs peccatis. Ad hunc modum primum praeceptum discendum &c.

III. Bene fac Domine bonis & rectis corde.

Consolationi subiicit orationem & prophetiam simul. Porro oratio hæc etiam tacitam querimoniam continet. Quia enim orat, ut rectis & bonis beneficiat Dominus, recte queritur, bonis hic male esse, rursum malos abundare benedictionibus. Sicut hodie uidemus Pontifices, Episcopos, & alios uerbi hostes, cum maximis dignitatibus etiam maximas opes tenere. Sic Romani olim potentia, quam habebant, contra sanctos & Ecclesiam utebantur. Hoc magnum est scandalum. Ideo hac oratione Ecclesia opus habet, ut Deus etiam bonis beneficiat, qui in ipsum confidunt, & gloriam eius ex corde quaerunt, ne hoc scandalo offensi, declinent ad impietatem. Hæc oratio promissionem & prophetiam includit, futurum esse, ut sicut oratur pro benedictione iustorum, ita euentus tandem respondeat.

Declinantes

Declinantes autem ad prauas uias suas ducet Dominus cum operarijs iniquitatis, at pax sit super Israel.

Declinantes uocat eos qui non perseuerant, sed aggregant se ad uirgam impiorum, aut lucri spe, aut aliarum commoditatum. Sicut hodie faciunt, qui ideo Euangelion deferunt, ut retineant amplas Præbendas et Canonicatus. Hi non perseuerant in promissionibus Dei expectandis, sed ob molliciem declinant ad uiam prauam, & uiuncuntur scandalis, hoc est, miseria & calamitatibus piorum. Hos, inquit, ducet cum illis qui operantur iniquitatem, nempe, discipulum cum Magistro, ut unam pereant. Sed hanc comminationem pauci curant, cogitant se bene posse saluari, etsi non profiteantur doctrinam nostram, dum modo retineant suaues & bonos dies, sed in iudicio Dei aliud experientur.

Hi autem qui perseuerant & sunt uerus Israel, hi pacem habebunt, hoc est, omnia salua, quantumcunque uideantur esse afflicti. Sic uidemus Prophetas in hoc articulo fidei, et usu primi precepti fuisse exercitati, si mos ac probe munitos, contra illos qui scandalis offensi, maluerunt corporalia commoda

P v quam

quàm promissiones Dei amplecti & expectare. Ac sine dubio Dauid, Ezechias, & similes sancti principes usu didicerunt quàm facile declinet homines. Igitur hortatur Dauid hoc Psalmo ad fiduciam in Deum, & monet ne offendamur, si multi quotidie declinent, habituros enim eos satis graue & durum iudicium. Discamus igitur stare & perseverare in fide, quod si mora uidetur longior esse, cogitemus Dominum certo promittere, quod nos non sit derelicturus, Amen.

PSALMVS CXXVI.

In conuertendo.

Ertat Theologi inter se, quænam ea sit captiuitas, de qua hic Psalmus loquitur: Alij enim Babylonicam, alij, ut Iudæi, Romanam intelligunt. Quidã putant in genere accipiendũ de omnibus captiuitatibus & redemptionibus huius populi, secundum promissionem quæ est Deut. 4. quæ promittit futurũ, si quando propter peccatũ captiui abducti fuerint, & post

post poenituerint, ut iterũ misereatur eorũ Dominus et deducat eos in terrã suam. Hac Catachresi qui uolũt uti, accommodabunt Psalmum ad omnes captiuitates, sed mea sententia rectius Psalmum hũc intelligunt qui eum interpretantur de illa maxime generali redemptione generis humani per Christum facta. Nam Propheta longe grauiore oratione utitur, quam ut istis particularibus & unius temporis captiuitatibus conueniat. Quid enim magnum est, hũc quasi pugillum populi Iudaici liberatum esse, præ illa splendida & maxima liberatione qua uniuersum genus humanum liberatũ est, non à temporalibus hostibus, sed æternis, à morte, Satana, et inferno? Quare statui mus hunc Psalmum esse Prophetiam de redemptione per Christum futura, et inuulgatione Euangelij, per quod regnum Christi propagatur, mors & Satan uincitur, & abolentur omnia mala. Stante hac generali sententia, postea liberũ est, Psalmum applicare cuilibet liberationi, tum corporali tum spirituali.

Porro notum est ex Prophetis, uerbum Euangelij & ipsum Christũ, ex Sion uenturũ, hoc est, ex eo populo, cui, sicut Rom. 3. est

est, credita erant oracula Dei, sicut etiam
 Psalmus, hoc beneficium uerbi magnifice
 prædicat cum dicit: Non fecit taliter om-
 ni nationi. Etsi enim promissio complecte-
 batur gentes quoque, tamen promissio genti-
 bus non est facta, sed Iudæis tantum. Cum
 igitur promissio hæc Iudæorum sit propria,
 sequitur ipsis opus fuisse Christo, contra
 spiritualem captiuitatem quæ eos tenebat,
 stante adhuc & florente regno ipsorum. Neque
 enim Moyses aut Prophetæ redemerunt eos,
 & transulerunt in regnum æternum. Itaque
 Psalmus 14. cum scilicet regnum sub Dau-
 de in flore esset, optat: Quis dabit de Sion
 salutare? Mira oratio, stante regno & sacer-
 dotio in summo flore, hoc flagitare, sed re-
 spondet: Cum Dominus conuerterit ca-
 ptiuitatē populi sui, exultabit Iacob & læ-
 tabitur Israel. Hic audis, hunc populum
 nondum saluum, nondum neque liberatum
 nec redemptum fuisse, cum lex & cultus le-
 gis uigerent. Quin lex tenebat eos captiuos
 sub peccato, morte, et diabolo. Ideo inquit:
 Cum hæc captiuitatem Dominus soluerit,
 exultabit Iacob. Sic Psalmus 68. Ascendit
 in altum, captiuam duxit captiuitatem. Ibi
 quoque de captiuitate loquitur, de qua hic
 Psalmus

Psalmus agit, nempe, de captiuitate pecca-
 ti & mortis, quæ durabat in eo populo,
 quantumuis legem, & cultus diuinitus in-
 stitutos haberet. Quare obmissis particula-
 ribus captiuitatibus interpretabimur hunc
 Psalmum de captiuitate generalissima toti-
 us generis humani, ac de liberatione quæ
 facta est per Christi sanguinem, & annuncia-
 tur in Euangelio.

Cum liberauerit Dominus capti I.
 uos Sion, erimus sicut somniantes.

Sunt grandia uerba, non Comica & ex- Sion.
 ista. Itaque uocabulum Sion, Emphasin ha-
 bet, ut intelligas eum loqui de populo qui
 habet promissionem de Christo. Nam re-
 demptio & salus primum exhibita est po-
 pulo Sionico, & filiis Abraham secundum
 carnem: Hi tenebantur conclusi lege, & per-
 legē erant captiui mortis & peccati. Quod
 si hic populus de captiuitate queritur &
 suspirat ad liberationem, quid de gentibus
 iudicabimus, sine lege, sine Dei cultu uiuen-
 tibus in Idolatria & cupiditatibus suis?
 Non igitur potuit magis generalem & gra-
 uiores captiuitatem significare, quàm cū
 dicit

dicit suum populum Sion hanc redemptionem expectare, qui secundum externam faciem sanctissima erat, et sub Dauide ac Salomone florebat pulcherrime.

Sed uide quomodo pingat gaudium, quod liberationem hanc securum est. Erimus, inquit, sicut somniantes. Nouo enim uocabulo exprimit rei magnitudinem, ut significet tantum gaudium & tantam futuram laeticiam, ut cor humanum non possit eam capere, quasi dicat: Cum audiemus, imo, cum experiemur & sentiemus illam liberationem à peccato & morte, præ gaudio quasi stupidi & insensati erimus. Ita enim solet euenire, leuiore affectiones faciunt uel gaudium uel moerorem. Sed magnæ, stuporem inducunt, sicut ille Aegyptius apud Herodotum testatur: qui cum à Cambyse interrogaretur, cur nunc in amici casu fleret, cum antea siccis oculis & filium euntem ad mortem, & filiam contumeliose tractatam spectare potuerit? respondit: Amici calamitatē admittere lachrymas, sed domestica mala maiora fuisse, quam ut potuerit in ijs flere. Sicut igitur magnus dolor quasi uia præcludit lachrymis, ita quoque eximium gaudiū, cū subito expectatio & spes

& spes superantur, ita obruit animos, ut ipsi se uideantur ignorare, & dubitare, sint ne uera quæ acciderunt, an ludantur quasi somnio quodam.

Significat igitur figura hæc, illam inenarrabilem gratiam, qua redempti sumus sanguine filij Dei, non parcentis sibi & uitæ suæ, ut nos essemus liberi à potestate Satanae à ira Dei, à mundi furore, & nostra pusillanimitate. Ac profecto cor humanum longe est angustius, quàm ut ista capere possit. Quanto autem plus capit, tanto fit hominacrior & animosior, in omnibus periculis. Quanto autem minus, tanto magis fatigatur terroribus, donec tandem, sicut Israelitæ in deserto, respiciat ad Aegyptum, & quærat iustitiā operum, in qua tandem nihil inueniet quam laborem & dolorem. Quare conandū est, ut cæteris studiis posthabitis, cor nostrum in redemptione hac acquiescat, et nos quoque partem aliquam huius gustus consequamur, quem Propheta uere comparat iucundissimo somnio.

Porro qui hic uult rhetoricari, habet amplissimam materiam, si amplificet hoc beneficium Christi, seu liberationem hanc à persona redemptoris, à mul-

Gaudium
quod excludatur
beneficio
Christi

à multitudine, ab ipsis rebus, seu periculis,
à potentia diaboli, à magnitudine & horro-
re mortis, à potentia peccati, &c. Hæ enim
res totum genus humanum deuorauerunt,
nec potuerunt nisi per filium Dei uiui. Hęc
est magnifica illa & inæstimabilis redem-
ptio, quæ animum præ gaudio stupere fa-
cit. Qui igitur gaudium non sentiunt, hi ue-
re beneficium hoc non acceperunt, sed uer-
bum est in eorum corde tanquam spuma.

- II. Tunc replebitur os nostrum risu,
& lingua nostra exultatione. Tunc
dicent inter gentes, magna fecit Do-
minus cum istis.

Sicut dixi, Psalmus hic singularem gran-
diloquentiā habet, ideo crebris figuris uti-
tur. Nam risum uocat hic uocē Euangelij,
sicut reuera Euangelio nobis aliud nihil esse
debet quam risus & oratio, præsertim si cū
lege id comparemus: Lex enim terret & occi-
dit, pertinet enim proprie ad conterenda &
mollienda saxea corda impœnitentium, si-
cut Ezechiel loquitur. Hi enim sunt hoc
quasi ferro scepro confringendi, & abripi-
endi in infernū, sicut precatur Psalmus 10.

Con-

Conuertantur peccatores in infernum, nem-
pe, omnes gentes quæ obliuiscuntur Dei.
Quia enim habēt cor ferreum, & sicut Pro-
pheta dicit, æneam frontem, terrendi sunt
fulminibus Legis, hoc est, deducendi ad ti-
morem Dei, & pauoribus mortis imple-
di, sicut accidebat populo Israel ad montem
Syna, cum uoce Domini Lex promulgare-
tur. Sed qui habent cor carneum, hoc est,
cor tenerrimum, sine ossibus & duricie, ac
meram pulpam carnis, hi non sunt Lege oc-
cidendi, sed uiuificandi & erigendi altero
doctrinæ genere, quod Spiritus sanctus hic
uocat risum & ouationem, nempe Euange-
lio. Hoc est quod Paulus monet, de uerbo
recte secando, ut duris dura, fractis autem et
mollibus mollia proponantur, ut qui sine
timore sunt securi, incipiant timere: qui au-
tem plus satis timore oppressi sunt, incipiāt
fidere & sperare.

Hęc satis uulgata differentia est, Legis &
Euangelij, sed usum tamen nō ita uulgata est.
Sic enim sumus infirmi, ut facilius sequa-
mur sensum de peccato & morte, quā istū
risum & lætitiā Euangelij. Nam ut de me
dicam, non ita percellitur cor redemptione
& uita donata per Christum, sicut cor ter-

Q retur

Praxis dī
stinguēdg
Legis &
Euangelij

Vbi lege
ubi Euan-
gelio utē-
dum sit.

retur uno uerbulo Legis, seu una cogitationum cula de peccato & iudicio Dei. Hoc inde accidit, quia hæc Legis & Euangelij differentia usu non satis potest disci, scribitur quidem & docetur. Sed corde non ita sentitur, alioqui fieret, ut territa corda, omnem tristitiam animo eijcerent, quia, ut audiuius, ad tales pertinet uox risus & gaudij, non uox terroris & tristitiæ. Sed sentimus hic etiam aduersarium Satanam, qui de Lege acutissime nobiscum disputat, & eiusmodi utitur argumentis, quæ negare non possumus. Fateri enim cogimur peccata nostra, quæ & si coram hominibus nonnunquam tegimus, tamen conscientia, quasi mille testes, contra nos pronunciat, nec patitur eorum obliuisci, aut ea tegi. Oritur itaque sæpe dubitatio etiam de sanctis operibus, taceo de ijs quæ manifeste flagitiosa sunt. His tanquam aculeis mollia corda Satan transfigit, & grauissime sauciat, tantum ideo, quia distinctio nem hanc, usu & praxi non ita habemus notam, sicut est nobis speculatiue nota. Nam si praxim haberemus, distingueremus inter doctrinam Legis & Euangelij, item inter discipulos Legis & Euangelij, & refutamus Satanam hoc modo, quod Satan tanquam

quam mendax spiritus, mendacis corda inuoluit & implicat. Siquidem ubi sunt corda saxea, ea non occidit, sed palpat, ut magis indurentur, ac implet promissionibus & spe, quæ ad talia corda non pertinent. Hæc Sophistica sunt, confunduntur enim mendaciter doctrinæ genera. Contra ubi corda plus satis sunt territa, ibi erigenda erant promissionibus Dei, at Satan tum maxime ea terrere nititur, & in hoc incumbit, ut iam antea fractos animos penitus conterat. Laborandum itaque est Christiano, ut assuescat in corde suo distinctionem hanc pure facere, & Satanæ respondeat: Abi Satancum mendacis tuis: quando sum sine timore Dei, securus, & durus, tum ueni, & inculca mihi Legem, tum te audiam libenter: nam is locus est docendæ Legis. Sed postquam nunc cum Lege uenis, quando cor meum iam ante, morte & peccato paue factum est, te non audiam. Non enim ad me pertinet tua doctrina, sed risus & ouatio, non terror & mors. Abi igitur &c.

Sic respondendum erat terrenti Satanæ. Sed experimur, cum maxime hoc responso opuserat, animum non posse sic respondere, utcumque sæpe hæc audiuerit. Ratio est,

Q ij Quia

Quia naturaliter fit, ut plus nos terreat hiatus inferni apertus, quam coelum apertum exhilaret: ut plus tristitiae afferat una cogitatio de peccato nostro, quam omnes conaciones ferere de merito Christi. Quare sudandum est, ut praxin hanc saltem aliquo modo discamus, & nos erigamus his uerbis, quae scilicet Euangelion sit risus & ouatio, quae proprie pertinet ad captiuos, hoc est, ad sentientes captiuitatem peccati & mortis, ad corda carnea, pauēfacta sensu irae & iudicii Dei. Hi sunt discipuli, in quorum cordibus plantandus est risus, & qui soli audire debent uocem exultationis in tabernaculis iustorum: Idque autoritate Spiritus sancti, quam hic uersiculus ostendit. Significat enim hunc populum esse in Sion, & secundum externam regni & sacerdotii speciem belle florere. Sed si quis spectet qualis sit secundum spiritum, uidebit esse in misera captiuitate: Ideoque linguam esse plenam tristitia & fletu, ob cor sensu peccati & mortis pauēfactum. Hec est Mosi lingua, seu os Mosi, plenum absynthio, & amaritudine mortis, quo debet occidere eos, qui nimium uiuaces & securi sunt, ac contemnentes Dei. Qui autem captiuitatem suam intelligunt, horum os debet impleri risu &

risu & exultatione, hoc est, per Euangelion debet eis praedicari redemptio à peccatis & morte, per Christi sanguinem parata. Haec est Spiritus sancti sententia, ut talium os impleatur risu, hoc est, nihil aliud praedicet, & sonet, quam summam laetitiam, & uoces triumphales de Christo uincente Satanam & mortem, & exolente peccata nostra. Nam quod dicit: Os nostrum erit plenum, non hoc tantum significat, quod ibi erit uox & sonus quidam, sed quod os simpliciter aliud nihil sonabit, quam risum, & illas Euangelij consolationes. Sic lingua nostra, id est, praedicatio, erit plena exultatione, hoc est, totum ministerium erit consolatorium. Hoc primum Iudaeis est dictum: Nam risus ille primum offerendus fuit illi populo habenti promissiones. Iam ad Gentes uenit, quas etiam uocat ad communionem huius risus.

Tunc dicent inter Gentes, Magna fecit Dominus cum istis. Gentes nominat, quae naturaliter oderant & fastidiebant Iudaeos, nec quicquam minus quam religionem eorum poterant ferre. Haec, inquit, praedicato isto risu, admirabuntur, & praedicabunt magnalia Dei. Hoc miraculum scilicet efficiet illerisus praedicatus per os & linguam nostram.

Q. iij. stram.

Gentes participes huius redemptionis

stram. Porro Gentes hoc nullo modo facerent, nec haberent pro beneficio, nisi ipsi quoque eius beneficii essent participes. Cum igitur Spiritus sanctus dicat nos praedicaturos & admiraturos hoc beneficium solutae captiuitatis Iudaeorum, manifeste significat etiam huius liberationis participes fore, sicut Christus in Euangelio dicit: Qui in nomine meo facit uirtutem, non est contra me, sed pro me. Ad hunc modum dicit, Gentes quoque illam redemptionem de morte & peccato praedicaturos esse, sicut idem testantur aliorum ferè omnium Prophetarum testimonia. Zachariae viij. est, quod decem uiri ex omnibus linguis Gentium, apprehendent fimbriam uiri Iudaei dicentes: Ibimus uobiscum, audiuius enim, quoniam Deus uobiscum est. Hic locus quasi ex hoc Psalmo uidetur transcriptus esse. Sic Esaiae primo: Confluent ad montem Domini omnes Gentes, & ibunt populi multi & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius &c.

Haec ad nostram consolationem pertinent, qui secundum carnem non sumus semen Abrahæ

Abrahæ, quod quanquam promissio nobis non facta est, tamen postquam impleta est, nos eius reddimur participes, sed tamen per Iudæos, secundum promissionis uerba: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et Christus: Salus ex Iudæis est. Certum igitur est, nos Gentes pertinere ad illam redemptionem, etiam si nobis non debebatur: nobis enim non fuit promissa, sed ex misericordia contigit per risum illum praedicatum, non solum in Zion, sed in Gentibus etiam, quæ praedicabunt & habebunt omnia cum populo sancto, sicut sequitur:

Magna fecit Dominus nobiscum, III.
ideo facti sumus lætantes.

Hic uides unam Ecclesiam constitui ex Gentibus & Iudæis, una uoce praedicantibus beneficia Dei, ut, sicut Paulus Rom. 15. ait, unanimiter uno ore glorificetur Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi. Hoc enim quod canit Ecclesia Iudaeorum: Magna fecit Dominus nobiscum. idem etiam canit Ecclesia Gentium, & sequitur idem fructus utrinque, & uerum signum populi Euangelij, nempe, quod sunt populus exul

Q. iiii rationis

Regnum
Papæ:

tationis & lætitię, sicut dicunt: Ideo facti sumus lætantes. Iam ipsi cogitate, & uidete quàm horribilis abominatio fuerit regnū Papæ, in quo nihil audiebatur, uidebatur, docebatur, legebatur, nihil exercebatur aliud, quàm traditiones humanæ, quæ sua natura aliud non possunt, quàm afferre tristitiam, & affligere corda. Regula enim parit regulam, obseruatio obseruationē, & sunt, quod deterimū est, ista omnia laquei conscientię, non manent simpliciter onera corporis, sicut debebant, ubi utiliter instituuntur. Itaq; in regno Papæ non fuit una gutta huius doctrinæ, quæ pareret gaudium & lætitiā. Si igitur ibi sunt pauca corda, non inueniunt consolatorem. Si anguntur & dubitant, non possunt distinctionem facere, de qua supra diximus. Quare debemus Deo pro hoc immenso beneficio gratiam, quod scimus nunc doctrinam Euangelij proprie esse doctrinam salutis & consolationis. Quantum igitur quisq; in suo corde secundum hoc uerbum gaudij sentit, tantum etiam habet uitæ & salutis. Si autē adhuc sentis tristitiā, signum id est, quod diabolus nondum desijt te uexare. Quare cor ad illum usum est instituendum, ut scias

Lege

Lege esse utendum, contra impœnitentes & induratos, ibi enim est in legitimo & proprio usu. Sed est in usu illegitimo & improprio, cum exercet & uexat animos iam antea territos: quare animi terriți legē audire & admittere nō debent. Ad hos enim pertinet risus et oratio, hoc est, prædicatio Euangelij, seu remissio peccatorū in Christo donata. Hac etiam sanctificamur, Lege non possumus sanctificari, sed magis rei effici-mur, sicut Paulus dicit in Romanis.

Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut aquas ad Austrum. IIII.

Hactenus Propheta uaticinatus est de regno Christi, & redemptione per Christum efficienda, ac inuulganda postea in uniuersum genus humanum, et totum orbem terrarū, sic ut ex Iudeis et Gentibus fiat una Ecclesia, in qua nihil prædicetur, quàm risus & exultatio, laus & gratiarum actio. Iam pergit describere eandem Ecclesiam & ostēdit quid sequatur ad illum fructum redemptionis, & ad illam communionem Iudeorum & Gentium: Nempe, quod necessaria sit oratio, sicut etiam Zacharias coniungit

Oratio

Q v cum

cum Spiritu gratiæ, Spiritum precum, hoc est, cum redemptione illa per Christum facta, orationem fidelium & iam redemptorum. Et si enim redemptio est facta & nos uere redempti sumus sanguine filij Dei, tamen necesse est, ut quotidie pro redemptione oremus, sicut Christus quoque in oratione sua iubet orari, ut sanctificetur nomen Dei, quod tamen constat esse sanctum & sanctificatum: ut ueniat regnum Dei, quod tamen uenit & est &c. Item Christus dicit: Pater glorifica nomen tuum, ac respondet Pater: glorificaui id & glorificabo adhuc amplius. Item Paulus: non arbitror me apprehendisse &c.

Hoc enim est quod etiam supra monui, beneficium Euangelij & inæstimabile illud donum redemptionis nostræ & uitæ æternæ facile dici quidem, sed difficillime credi. Quia habemus in hac uita non decimas, sed tantum primitias spiritus, plenitudo autem carnis ferè tota adhuc uiuit, & est incolumis. Ingredimur quidem in regnum Dei, ac ut sic dicam, uno pede certi sumus de promissione consequenda, sed non sic subsistendum est, etiam alter pes trahendus, hoc est, quotidie crescendum & proficiendum est in hac agni-

gnitione gratiæ & fide. Ideo Zacharias dicit, effundi spiritum precum, qui augmentum hoc requirat: & Paulus dicit, Spiritum gemere gemitibus inenarrabilibus, imò uniuersam creaturam ingemiscere, pro liberatione filiorum Dei. Igitur donec habitamus in hoc corpore, quod nos grauat & remoratur, quo minus possimus ista plene apprehendere, habemus non solum Spiritum gratiæ, sed precum quoque, ut sciamus quidem nos esse in gratia, propter Christum in quem credimus, & tamē assidue oremus, ut quod Deus in nobis cœpit, perficiat.

Nemo igitur tam sit arrogans, ut æstimet cum hæc semel audiuit, se esse Theologum, & plenè scire ista. Hæc enim arrogantia facit phanaticos spiritus, qui sicut canis Aelopicus, umbram sectantur, & quod uerum est amittunt. Verbum quidem, Baptismus, denique ipse Christus, plena, perfecta & integra sunt, sed nos hic non de rebus ipsis agimus, sed de apprehensione rerum. Sic uita æterna uere est perfecta, sicut Christus dicit: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Sed in his mansionibus nos dum hic uiuimus, nondum confedimus, sperantur eas possidemus, & uexamur interim

Reliquiæ
peccati in
pijs.

terim peccatis, desperatione, curis, laboribus &c. Ac nonnunquam, fides satis firma est, sed rursus accidit ut sit infirmissima, ibi immergimur tanquam in profundissimum lutū, ex quo eluctari non possumus, quin undiq; commaculemur. Talis est uita Christianorum, qui iam primitias spiritus acceperunt: Hi usu discunt, nō ista posse sic plane apprehendi, quin saepe fiat, ut labantur, periclitentur, & alleuatione opus habeant, sicut Christus Paulo respondit: Virtus mea in infirmitate perficitur. Infirmitas est nostra & manet nostra, dum uiuimus, uirtus autem est solius Christi.

Hoc in Papatu ignorauimus. Nam & de sanctis, etsi historiae sacrarum literarum diuersum ostendunt, credidimus, eos fuisse purissimos, et de nobis cogitauimus, si quis unum, ut sic dicam, gradulum gratiae haberet, saluum esse. Ac sanè non nego hoc potestum, & tamen uerum est, praesertim in pugna & tentationibus, tales saepe labi, & scintillam spiritus penitus extinguere, sicut Dauidi accidit in adulterio. Quare excutienda haec est Papistarum opinio, qua animi redduntur securi, ac putant satis esse, coepisse haec semel. At Christus dicit: Qui perse-

perseuerauerit in finē, hic saluus erit. Quod si quis post Baptismum aquae & Spiritus, statim extingueretur, is saluaretur, sed quia uiuimus longius, non potest aliter fieri, quā ut saepissime impugnemur à diabolo, qui conatur spem, fidem, & optimas uirtutes, quae in nobis per gratiam Dei sunt, conuellere & labefactare. Habet autem Satan hic eam praerogatiuam, quod gratia in nobis coepta, nondum autē impleta & perfecta est. Res quidem integræ & perfectæ sunt, sed nos nondum sumus integri & perfecti, ideo non possumus res integras & perfectas integre & perfecte apprehendere, sicut Paulus loquitur. Ideo autem inuadit Satan hæc initia, quod metuit ne perficiantur, & pugnat contra spem, fidem, & charitatem.

In hoc periculo Ecclesia se confert ad orationem, & dicit: Ne inducas nos in tentationem. Item, Da uictoriam, ne deficiat fides mea, ne confundatur spes mea, perforce bonum opus, quod coepisti in me &c. Tales sunt Christiani, qui habent perfectam redemptionem, & certam spem uitæ æternæ & remissionis omnium peccatorum, & ueram liberationem à diabolo, morte, & inferno.

no. Has res habent, nec in rebus ullus defectus est. Sed in me, & te est defectus, quod ista nondum plene apprehendimus. Nam caro & sanguis, ac peccati reliquiae adhuc uiuunt, ideo sanctus Paulus clamat: uideo aliam legem in membris meis repugnantē legi Dei. haec causa est, cur Christianus non possit esse securus, uidet enim se omnia pericula nondum superasse, quae quotidie hostis excogitat. Quod autem ad Christum attinet, quē fide apprehendit, uerum est quod habet omnia. Nam in Christo, Diabolus prostratus, Lex impleta, ira Dei submota, peccata exoluta, & mors ipsa deuicta est. Sic sunt haec cum in Christum, in quem credimus, respicimus, sed cum postea ad nos respicimus, cogimur fateri nos nondum esse puros, quia fides nondum perfecta est, quae ista dona perfecte apprehendere possit. Igitur in pugna formidamus, cedimus hosti, patimur nobis excuti spem, commouemur ad tristitiam, impatientiam &c. Sic Christiani sunt bellatores & ueri milites Dei, qui in acie stant, nec possunt esse securi, ideo orant solcite & implorant Dei auxilium: Contra qui securi sunt, nihil orāt, sentiunt enim Diabolum procul abesse, & se firmi

dem

dem etiam non sentientes amittunt, & postea in tentatione sunt tanquā aridū foliū.

Hoc dicit hic uersus, nempe quod in Ecclesia semper sit continuanda oratio, si non ore, at corde, & gemitibus, secundum praeceptū Pauli: Abūdet uerbū Dei inter uos, ut non tantum docendo publice & priuatim quotidie acuatur, sed etiam orando, & ut Moses in Deut. dicit meditando, siue cū stamus, imus, uigilamus, edimus &c. Non quidem ideo, quod in re sit dubitatio aliqua, sed quia aduersarius noster tanquam leo circuit, quērens quem deuoret. Nos autem sumus infirmi, gestantes thesaurū hunc in testaceis uasis. Imo aggrauati adhuc carne peccatis plena, in qua fides est ceu surculus qui nondū peruenit ad maturitatem & facile à uentis commoueri, aut excindi etiā potest. Hoc nesciunt, qui antequam in pugna periculum faciunt, se Christianos esse, & credere putant. Hi aut haeretici fiunt, apprehendentes temere omnia, aut plane prophani redduntur, sicut iam uulgus est, quod quidem doctrinam nostram uerbis aliquo modo referre potest, sed inclinatum, tanquā porcus in stercus, uere uerbum nihil curant, sed etiam deteriores nunc sunt quā ante

ante fuerunt. Hi non intelligunt quod necessarium sit quotidie crescere, ut in pugnis quotidianis contra sagittas Satanæ consistere possimus, impellentis ad contemptum Dei & hominum. Vigilandum itaque est & orandum, secundum praeceptum Christi. Ad hunc modum intelligo orationem hanc non in persona Prophetæ, quasi oret pro reuelatione redemptionis futuræ, sed in persona Christianorum, qui quotidie necesse habent hunc uersum orare, & dicere: Domine redemisti de captiuitate, redime amplius; remisisti peccatum, remitte amplius: occidisti Diabolum, occide amplius: sustulisti Legem, tolle amplius. Postulandum enim hoc est, quod iam ante habemus, donec siamus perfecte puri, id quod fiet mortuo hoc corpore nostro, in quo peccatum hic regnat. Sententia igitur est: Domine conuerte captiuitatem nostram. hoc est, nos qui incipimus esse initium nouæ creaturæ, redime, ut sicut redemptio per Christum plene & perfecte facta est, ita nos plene & perfecte eam apprehendamus & sentiamus. Multa enim sunt in hac uita quæ huic redemptioni aduersantur, quare opus est nos sic defendi, ne relabamur in captiuitatem, ne fides nostra

Quomodo
Christiani
orent pro
redemptio
ne, cum ta
mē tam an
te sint re
dempti.

nostra per Satanam euerratur. Caro enim est infirma, at Satan est potens: nisi igitur nos defenderit & seruauerit Deus, frustra incipimus redimi. Ad hunc modum semper orandum est, ut augeantur in nobis primitiæ spiritus, & renouemur de die in diem, donec uetus homo totus aboleatur per mortem.

Tunc enim futurum est, ut captiuitas per secte conuerratur, sicut torrentes seu aquæ Austræ exiccatae sunt, siue mare rubrum, siue Iordanem intelligas, parum enim refert. Similitudo enim hæc est: Sicut per manum tuam mirabiliter fecisti, ut mare exiccaretur à sicco uento, ita penitus exicca quicquid est captiuitatis in nobis, ut perfecte absumatur, sicut torrentes, qui per hyemem inundant, per æstatem autem toti exiccantur. Significat enim simpliciter siccitatem, siue eam intelligas quæ in mari rubro & Iordane fuit, siue quæ in torrentibus solet accidere.

Hoc igitur est quod moneo, ut assuefaciamus nos ad assiduam orationem, & meditationem Scripturæ sanctæ. Qui non pugnant contra Satanam, nesciunt quàm spiritus precum sit necessarius, paulatim enim
R crescit

Periculum
quod Chri
stianis immi
net.

crescit negligentia & securitas, sicut rubigo in ferro, & uerbum paulatim quasi de manibus delabatur, priusquam sentiamus. Hoc cum sit, iam dimidium uictoriae Satan abstinuit. Non enim dormit, sed obseruat omnia momenta, & tum adoriri solet, cum cor uacuum uerbo senserit. Ibi facile tanquam ex scintilla ingens incendium in conscientia excitat. Id prius quam retingui possit, & Christus ac uerbum iterum apprehendi, aut doloribus & cruciatibus oppressi, aut penitus enecati sumus. Est enim homicida, & omnia consilia sua instituit ad nos occidendos. Necessarium igitur est uerbum ruminare, & orare, siue cum surgimus, siue cubitum imus, ne nos uacuos & imparatos hostis inueniat, & redemptionem hanc penitus nobis excutiat. Ego etiam Theologus sum, qui mediocrem usum & peritiam sacrae Scripturae uarijs periculis sum consecutus. Sed non ita efferor hoc dono, quin quotidie una cum pueris Catechismum, hoc est Decalogum, Symbolum, & decem praecipua mecum orem, & intento corde inspiciam, non tantum uerba transcurrens, sed etiam obseruans quid singula uerba significant, & sancte, cum hoc non facio, & alius negotijs occupor,

Exercitium
um uerbi

cupor, sentio inde certum incommodum: uerbum enim à Deo in id datum est, ut id nobis acuiamus, sicut Mosi dicit, & exerceamus. Sine hoc exercitio, animi nostri contrahunt quasi rubiginem, ut ipsi nobis ipsis excidamus. Videmus, & quotidiana uirga satis magnum documentum est, quò homines cadant, et quibus excipiantur periculis. Sed huius rei quæ alia causa est, quam quod securi sunt, non orant, uerbum non audiunt, nec ruminant, contenti eo sunt, quod in libris habent & legere possunt. His paulatim inferit Satan contemptum uerbi, deinde aut in subitam desperationem, aut alia pericula coniicit. Quid enim reliquum est, uerbo amisso, quo homo contra hunc hostem se munire & defendere possit? Theologi igitur est, assidue discere, assidue exerceri in uerbo & oratione, non tantum quia res sunt maximæ, quæ animo plene includi non possunt, sed etiam, quia aduersarius noster non semel tentat, sed assidue, ergo assidue uerbo contra eum pugnandum, & orandum est. Ita ad populum Christi & Ecclesiam, seu redemptos & sanctificatos, pertinet oratio: increduli enim & impij non orant.

R ij Qui

V. Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.

Crux. Hoc etiam unum est de ijs, quæ proprie ad redemptos pertinent, quod subiiciuntur multis tentationibus, secundū sententiam: Per multas tribulationes oportet in regnū cælorum intrare. Itaq; Theologia recte uocatur professio sanctæ crucis. Sic Christum oportuit pati, caput Ecclesiæ: & Prophete per Spiritum sanctum, sicut Petrus dicit, prædixerūt passionem eius, & post eas etiam glorificationē. i. Pet. i. Ac quomodo posset fieri, ut Christiani non paterentur, cum nulum in mundo officium sit, quod sit sine cruce? Magistratum esse, & regere alios, an non miserrimum genus uitæ est, aded, ut Demosthenes sapientissimus uir, post tot in Atheniensi Repub. pericula & molestias, dixerit, Si geminæ uitæ essent propositæ, una quæ ad inferos, altera quæ ad Rempub. duceret, se malle eam quæ tendit ad mortem & ad inferos, ingredi. Itaq; Bias id genus uitæ certissimam regulam esse censuit, qua iudicari possit de singulorum ingenijs: Magistratus, inquit, ostendit uirum. Neq; enim nisi uir sis, & uere inuictum habeas animū, pericula

pericula & labores omnes sustinere poteris, quos hæc uita secum trahit. Quam multi sunt, qui priusquam inuidiam subeant, & offendant alios, a iusto et uero declinant? Ideo fit, ut paucissimi in Magistratu boni sint: Si qui autem sint boni, ferè ingratitude & extrema pericula pro laboribus reportant. Nam iusta administratio semper odium & inuidiam concitat. Sic si uxorem ducas, quæ ibi molestiarum moles obijcitur: qui, ut Basilij uerbis utar, *ἡ ἡμετέρα ὁδοῦ* *δορυβές* maritum excipit: siue familiam, siue liberos, siue alia domestica incommoda, siue etiam uicinatorum iniurias consideres. Quid multa? nullum uitæ genus inuenies, quod non sit plenissimum omnis generis molestiarum, nisi uelis iniustus esse. Si autem hoc serio conatus fueris, ut iuste & sancte uiuas, nō poterit abesse, quin statim Satan crucem obijciat, & te uexet.

Sunt autem hæc, ut uidemus, temporalia: Quanto igitur magis in Ecclesia idem accidet, ubi cum diabolo pugnandum est de iusticia & uita æterna? Nam si Satan iusticiam ciuilem ferre non potest, quomodo pateretur æternam iusticiam, qua ipse in æternū se periturū nouit? Christiani igitur

R iij habent

habent acerrimos hostes dæmones, qui eos persequuntur ac fatigant dies & noctes, quæ eorum miserrima uita est, præ omnibus hominibus, siue respicias ad ea quæ patiuntur in carne, siue in conscientia. In ciuilibus negocijs inuenitur saltem aliqua species lætitiæ & uoluptatum. Sed qui uolunt Christiani esse, hi sunt & manent in peccatis, quæ eum corpus, tum conscientiam coram Deo ream agunt. Coram mundo autem sunt uermes, abominatio, & καδὰ φάρμακα, subiecti odijs dæmonum & totius mundi, ideo omni genere suppliciorum in eos mundus sæuit. Qui igitur ueram imaginem Christiani oculis intueri uult, Hiobem intueatur, dæmonibus, cruciatibus corporis, & foedis ulceribus obfessum & oppressum. Quid faciemus igitur? Si uolumus et optamus consequi uitam æternam, hæc ferenda sunt. Si uolumus consisteri redemptionem & redemptorem nostrum Christum Iesum, sciamus paratos fore, qui iustitiæ & uitæ nostræ æternæ insidientur.

Præparemus igitur, sicut Sirach monet, animam nostram ad tentationem, & præbeamus tergum nostrum aratoribus, sicut Psalm. cxxix. dicit. Quisquis enim

Hiob imago
Christiani.

profitetur se baptizatum esse, & censerit nomine Christi gaudet, statuat, se non esse meliorem Christo Domino suo. Oporter enim conformes fieri imagini Filij Dei. Si Christus gestauit spineam coronam, non speremus futurum, ut nostro capiti ferta & rosæ imponantur. Nos quidem quærimus pacem & quietem, nec ullam damus occasionem iustam mundo sequendi in nos. Sed Satanæ odium hoc modo non placatur, sed incenditur magis.

Videte igitur nunc miserabilem illam formam Christiani, qui tamen redemptus est. Est plenus peccatis, tristitia, morte, ideo totus sibi ipsi displicet. Deinde est ceu Lazarus ante fores diuitis: Est ceu Hiob infinitis periculis & malis oppressus. Hic dicas: Quis igitur optet Christianus esse? Audi igitur quid Petrus dicat i. Pet. iij. Fratres, ne miremini seruiorem seu tentationem quæ in uobis fit, ad tentandos uos, quasi noui aliquid uobis contingat, sed tanquam communicantes Christi passionibus gaudete, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Hæc enim est Christi, Ecclesiæ, & omnium fratrum imago, ut patiantur. Sed noli ad passionem &

Imago Christi
Christiani.

R iij tribula

Finis
crucis

tribulationes tantum respicere, etiam ad fructum respice, qui sequi solet, quod scilicet qui in lachrymis seminant, in exultatione metent. Hac consolatione quid potest suavius obijci ijs, qui crucem Christi portant, & secundum spiritum à demonibus, secundum corpus autem à mundo uexantur? Sathan enim oppugnat fidem, & facit nos murmurare contra Deum; aut tristitia ita opprimit, ut quid agamus, aut ubi simus, nesciamus, & tamen uerum est, quod simus sancti, & redempti. Sed redemptio est abscondita, tentatio autem sentitur in spiritu & in carne. Deinde accedunt temporalia, uerbi aduersarii calumniantur nostra, & mendaciter deserunt, ac mille occasiones quaerunt nocendi nobis.

Hæc cum sentiuntur, tunc cor palpitatur, & clamat cum Dauide: Miserere nostri Domine, miserere nostri. Hoc totum uocat Spiritus sanctus, Seminare in lachrymis, ire & flere, ac mittere semina. Aliter fieri non potest, quam ut Christianus sit seminator talis, qui sementem faciat non in risu, sed in acerbissimo luctu & lachrymis.

Atinquis

Atinquis: Vbi manet risus qui prædicatur redemptis illis, de quo Dauid paulo ante dixit? In Spiritu: quantum enim habes fidei, tantum etiā habes risus: sed nunquam risus excutitur, non tamen omnino deferemur, quia promissio est, futurū ut in exultatione metamus. Porro non est ut intelligamus uerbum seminandi, tantum de officio docendi, sicut eo utitur Paulus: Qui seminant uobis spiritualia, sed significat totum uitæ genus omnium piorum, & actiones omnes quas suscipiunt ratione uocationis. Sunt enim tanquam semina in futuram uitam, quam spe habemus ac possidemus: sumus enim salui, & uictores moris, sed in spe. Interim autem dum hac uita fungimur, sumus in lachrymis, sicut Christus dicit: Mundus gaudebit, uos autem plorabitis, sed tristitia uestra, inquit, uertetur in gaudiū. Hoc expectandum est, & tristitiæ ac uexationes hac spe tolerandæ & uincendæ sunt. Sumus enim in oculis Dei tanquam ferg, quas uenationibus sinit exerceri, ut nusquam tūc esse uideamur: Christianus enim sine afflictionibus nihil ualeat. Sic uidemus quomodo Petrum, Paulum, & alios sanctos persequi sinat à uenatori-

Seminare
quid.Christiani
exercantur
sicut feræ
a uenatori-
bus.

R v bus

bus, hoc est, Synagoga, Cæsaribus, Principibus, ut scilicet discant in se esse humiles & patientes, & non superbiant.

Deus tan-
dem suos
liberat.

Cum igitur omnes qui pie uolūt in Christo uiuere persecutionem oporteat pati, retinenda est hæc consolatio, qua uexationes illas quasi condiamus, nempe quod Spiritus sanctus hic quidem uaticinatur futurū, ut seramus in lachrymis, sed confidendum esse: quo enim lachrymæ sunt uberiores & acerbiores, hoc risum & læticiam maiorem parient, sicut etiam contrarium exemplum ostendit. Mundus seminat in risu, sed postea in æterna tristitia & doloribus metit. Nos autē modicum hic tentamur. Sustineamus igitur & speremus futurum, ut æternum gaudium metamus, pro ista modici temporis laboriosa fatione. Deinde etiam in hoc consolatio est, quod etsi tota uita est tristissima & uere seminatio in lachrymis, tamen Deus interim nullam tentationem finit esse perpetuā. Sed sicut uices sunt tempestatum, ita semper illa nubila sequitur serenitas, & recreatio post labores, sic experimur cum animi, cogitationibus desperationis, diffidentiae, impatientiae coram Deo & mundo ad unum, duos, tres dies, aut amplius

plius uexati sunt, postea sequitur, ut animi consolatione aliqua spiritali iterum erigantur. Sicut enim parētes filiis uirga castigatis, postea iterum blandiuntur, & iaccaro, aut alijs illecebris ad se alliciunt, Ita Deus quoque nobiscum agit, ne si nulla esset refo-cillatio, perpetuum ab eo fugeremus. Itaque Paulus quoque monet liberos sic castigandos esse, ne tamen fiant pusillo animo, hoc est, alieno à parentibus. Et moderati parentes solent miscere ideo uirgam blanditijs et munusculis, quæ arguant amorem, ne dum plagas sentiunt liberi, prorsus nullam existiment ueniae locum relictum esse. Ad hunc modum solet Deus quoque. Si enim tentationes essent perpetuæ, quis eas ferret? Miscerentur itaque consolationibus, ut intelligamus Deum non uelle totos nos absorberi tristitia, corrigere uult, sicut Psalmus dicit, sed non morti tradere. Impelli finit, sed etiā manum porrigit qua nos suscipit: ducit ad inferos, sed reducit quoque. Contra Satan & Mundus infinito odio & insatiabili ira ardent, hi dicunt: Exinanite, exinanite usque ad fundamentum. Talis non est Dei ira, qui corripit ad salutem.

Discamus igitur hæc, quod tentationes nobis

nobis sint perferendæ, & seminandum in sa-
chrymis, ne scilicet cum tentatio ingruit,
tanquam noua & inusitata re offendamur
ac desperemus, sed retineamus hanc conso-
lationem, habere nos messem in uita æter-
na, quam cum gaudio facturi sumus, præ-
ter hoc, quod etiam in hac uita tentationes
ita temperantur, ut sustineri possint, se-
cundum sententiam Pauli: Fidelis est De-
us qui non sinit nos tentari supra quàm
possumus. Sed cum tentatione etiam facit
ἐκδοσις seu euasione. Hoc quidem acci-
dit, ut nobis uideamur non amplius sustine-
re posse, sed uirtus Domini perficitur in in-
firmitate.

VI. Euntes eunt & flent portantes
pretiosum semen: Et uenientes ue-
nient cū exultatione, portantes ma-
nipulos suos.

Quomodo potuit clarius pingi cōditio
Ecclesiæ, & iter quod ambulat sub sancta
cruce: ut scilicet muniamus animos no-
stros, ne amittamus risum illum quem fide
appræhendimus, sed crescimus per crucē,
et risum illum sentiamus augeri. Neque enim
fides

fides & Christianorū uita sunt hypocrisis,
qualis monachorum est, qui etiam ad per-
fectionem conantur peruenire speculationi-
bus istis unionis spiritualis, sicut ipsi uo-
cant, sed sicut meo exemplo didici, frustra.
Neque enim cum serio id agerem, ullum un-
quam gustum ex talibus speculationibus
fensi. Sunt igitur nihil quam periculosa fa-
bulæ & hypocrisis. Hæc autem est uita
Christiana, quæ hic describitur exerceri cru-
ce ac tentationibus, & appræhendere uer-
bum. Hæc est uera & practica unio nostra
cum Deo, in qua unione quotidie crescen-
dum est propter carnem, mundum, & Sata-
nam quotidie tentantem. Nisi enim in his
periculis recursus pateat ad uerbum & ora-
tionē, succubimus. Ideo crux est medium,
quo Deus nos exerceri, nō absorberi uult,
ut quotidie magis ac magis purificemur.

Porro quod ad textum attinet, parum re-
fert siue exponas hūc uersum, quod sit repe-
titio primi uersus, siue distinguas, quod lo-
quatur de consolatione huius uitæ, superi-
or autem de consolatione futuræ uitæ. Mi-
hi tamen proprie etiam hoc uidetur signifi-
care uoluisse, quod tribulationes non semel
tantum fiunt, Et si enim intercedat consola-
tio,

tio, tamen tentatio alia aliam excipit, ita ut tota uita sit continuatio quædam tentationum: sic in Ecclesia una hæresi deuicta & extirpata, subnata est alia: uiro tyranno oppresso manu Domini, secutus est alius: sic priuatim una desperatione uicta, succedit alia &c. Hanc continuationem etiam geminatione illa uidetur significare Prophetam, quod dicit: Eundo eunt. Nullus enim lachrymarum finis est, antequam descendamus in sepulchrum, et si tempus respirandi conceditur.

Quod uertunt præciosum semen, uiderint isti qui Hebraicæ linguæ magistri sunt. Nam nimis remota ea figura est. Mihi magis uidetur significare protractionem, ut exprimat continuationem tentationum de qua iam dixi, seu Epitafium. Alioqui Mesech sunt, sicut supra diximus, tacturi: sed hoc nihil ad hunc locum. Sententia igitur est: Portant prolongatum seu dilutum semen, hoc est, laboriosam uitam agunt, de die in diem exerceantur nouis periculis & calamitatibus, sine cessatione: ut sit protractum semen, idem ac si dicas, continuatas, successiuas, seu alternatas tentationes. Sed huius continuationis quis est finis? ille scilicet, quod æternum gaudi-

gaudiū possidebūt, sicut Epistola ad Hebræos egregie dicit: Omnis disciplina in præsentia quidem uidetur non esse gaudiū, sed moeroris (hic audis lachrymas) postea autem fructum paratissimum iusticiæ reddet exacerbat per eam: hic audis quod ueniētes, ueniunt cum exultatione. Si igitur protractum & prolongatum semen est, non tamen est æternū, gaudiū autem æternū erit. Sic regnū Christi non est positum in potentia mundi & opibus, sed in redemptione æterna, quam cogimur obtinere magnis uexationibus et crucibus infinitis, in quibus tamen sustentamur uerbo, & oratione, donec saluemur, Amen.

PSALMVS CXXVII.

Nisi Dominus.

Abet hic Psalmus titulum Salomonis, & sanè uerisimile est Salomonē autorem eius esse: Videmus enim in omnibus Salomonis libris, quod serè est doctor politicus, nec tractat principalem articulum patris sui Dauid, de iustificatione

ficatione, uel de Christo hærede & nepote Davidis, Sed ea tractat, in quibus uersatus & à Deo constitutus fuit, nempe, Politica. Id autem facit eo modo, ut nullus Philosophus, unquã sic de politicis docuerit. Trãs fert enim totam politiã ad fidem, & quid, quid uel in Repub. uel in Oeconomia geritur, id refert ad diuinam administrationẽ, quod alij scriptores, siue Philosophi, siue Oratores fuerunt, non faciunt. Quanquam enim leges dicunt, & rationes præscribunt, quibus recte administrari respublica, & familia pulchregubernari possit, tamen non sciunt unde successus petendus sit, ut illa quæ recte consulta sunt, succedant. Nam materialem & formalem causam, solũ tum Politia, tum Oeconomia norunt: finalem autem & efficientem causam non norunt, hoc est, nesciunt unde ueniant Politia & Oeconomia, & à quo conferuentur, item quò tendant. Aristoteles igitur in Ethicis & de Republica, item Xenophon, Plato, Cicero, & alij, quanquam de Repub. præclare scripserunt, tamen ueram, efficientem, & finalem causam non attingunt. Causam enim finalem optimam & præcipuam, putant esse pacem politicam, honestum, gloria

riam &c. Efficientem autem causam constituunt uirum sapientem, seu prudentem Magistratum, uel, ut ipsi loquuntur, uirum & ciuem bonum. Sed Salomonem audiemus aliter & proprie magis disputantem. Philosophi igitur formalem causam recte tenent, quomodo sit gerenda Respublica, quod alicubi iusticia commutatiua, alicubi distributiua sit sequenda, quod secundum hanc puniendi fontes, defendendi infantes sint, secundum illam constituendi contractus &c. Hanc causam pulcherrime & optime tractant, sed hæc non satis est: nam cum hæc ita instituta sunt, requiritur etiã successus. Videmus sapientissimos uiros grauiter commoueri, cum pulcherrimis suis consilijs successum deesse uident, Leges enim habent iustissimas & honestissimas, & summa ui in id incumbunt, ut Leges illæ seruentur: Sed in efficienti & finali causa hærent. Quia enim statuunt finem, gloriam, pacem, opulentiam, hæc autem non semper eueniunt, sæpe etiã diuersum accidit: Manifestum ergo est, hos euentus non esse causam finalem. Econtra alius quispiam, quo est peior & negligentior, eo est fortunatior: ea res magis commouet bonos ad impatientiam. Quare in

re in hoc omnia sunt, ut sciamus unde ista sic fiant, quod boni plerumque pessime habent, e contra pessimi optime: sicut multi dissoluti & maligni Oeconomi florēt, optimi autem egent.

Ergo apparet, quod non possunt Philosophi & Gentes de Rebus pub. & Oeconomia sic dicere, ut Spiritus sanctus: nam ipsi tantum habent & sequuntur rationem. Salomon autem & Spiritum sanctum habet, qui eum de finali & efficiente causa Imperiorum & Oeconomiae docet: habet item rationem & experientiam, quia & Rempublicam & domum gubernauit. Quare non tantum ex Spiritu sancto loquitur, sed etiam ex experientia, quod est in maximis causis uersatus, & magnum grauissimarum rerum usum habuit. Debet autem hoc nomine commendatior nobis hic Psalmus esse, quod eum uir tantus de Politia & de re familiari composuit. Qui quanquam brevis est, nam sex tantum uersiculi sunt, tamen est singulari doctrina refertus: ac formalem, item materiam causam non urget, uidet enim iam adesse domos, constitutas esse Respub. ac munitas optimis legibus ac Magistratibus. Sed sunt ne satis? Minime; duae enim principales

causae adhuc desiderantur. Nam quod ad formalem causam attinet, fieri potest, ut Leges meliores fuerint apud Gentes, quam apud Iudaeos. Et fieri potest, ut Magistratus quidam Gentium fuerint meliores quam qui in populo Dei fuere. Sed haec tantum sunt materia & forma. Quare eo perueniendum est, ut principales causae Rerum pub. & Oeconomiae cognoscantur, quis sit, qui faciat Rempub. & domum: item quare faciat. Has Gentes & ratio non uidet, sed ratio tantum in materiam & formam intuetur, & quia causam efficientem non nouit, conatur ea gubernare secundum eum finem, quem ipsa constituit ex sua uirtute, quasi ipsa sit, quae tantas res possit constituere: Fit igitur, ut impingat, & fallatur. Sic Demosthenes accedit ad Rempub. quam inuenit bene institutam legibus & moribus. Irruit igitur tanquam illotis manibus & pedibus, & conatur fieri causa efficiens Atheniensis Reip. hoc est, uult eam gubernare tanquam sapiens uir suis consilijs. Ad quem finem? Vt scilicet publicam pacem stabiliat, & sibi ac patriae gloriam & tranquillitatem patriat, & omnia sic eueniant, ut a se prudenter excogitata & deliberata uideret. Sed Deus

Sed quia

quia superba consilia odit, diuersum facit. Ergo in materia & forma nihil uitij est. In fine autem et efficiente causa, sapientissimus uir fallitur.

Idem in Romana Repub. Ciceroni, summo uiro, idem Iulio Cæsari euenit. Firmitur, ut cū neq; efficientem causam cernant, nec finalem attingant, ut clamitent, omnia casu & fortuna fieri, quæ rectis consilijs ferè semper aduersentur. Quia enim neq; uirtute, nec sapientia, nec diligentia cum finem quē optabant, attingere possunt, & uident quoq; inscitiam & malitiam hominum Rebuspub. plus nocere, quàm nonnunquā rectis consilijs adiuuantur, sinxerunt tertiū & medium quiddam, fortunā scilicet, quæ incerta causa esset, & alibi recta consilia successu inuaret, alibi impediret, ac coacti sunt dicere, maiorem rem esse administrationem Rerumpub. quàm quæ humanis consilijs regeretur: Nam præter consilia etiam fortunam requiri, quæ diuinitus iam huic, iam illi contingeret. Atq; hæc estratio, cur summi uiri inter Gentes neq; de Oeconomia, nec de Politia recte docere potuerunt.

Ergo subit hic Doctor, qui habet alium spiritum, cum experientia coniunctum, & docet,

docet, unde, & quod, hoc est, quæ uera causa efficiens, tam Politia, quàm Oeconomia sit, & quis earū sit finis: Nam utranq; complectitur, & docet, ut si quis uelit uel domū, uel Rempub. sceleriter gubernare, ne is se principalem causam constituat, alioqui fore, ut euertat omnia. Tot enim pericula, tot molestia & curæ in utroq; genere uitæ occurrunt, quæ ita perturbant animum, ut defatigatus ac desperans, omissis omnibus indignetur, & Satana duce se in has molestias præcipitatum dicat, Et merito: Quare enim præsumit de eo gubernando, quod est supra uires suas? Sic Demosthenes iactatus in Repub. uarijs casibus, tandem dixit: Si duæ uiaæ propositæ essent, altera ad Rempub. altera ad inferos, se citius eam ingressurum, quæ ad inferos duceret, quàm alteram. Sic in Oeconomia, qui coniugium ingreditur, omnia sibi expedita & suauia promittit: Putat enim se certam rationem & uxoris assuefaciendæ, & educandæ sobolis, ac gubernandæ familiæ secuturum. Hæc cum in experiundo diuersa accidunt, & uel uxor minus est morigera, uel liberi ingrati & inobedientes sunt, familia est negligens, uicini graues & molesti (sunt enim infinita

S iij coniugij

coniugij onera) ibi indignatur, & sero queri incipiunt: Hoc si scissent, nunquam ducturos fuisse uxorem: Suauiore Monachorū uitā esse, qui carent his molestijs &c. Talibus uocibus deplorant conditionem suam stulti homines, quasi uero si Monachus fias, omnia incommoda simul abieceris: Imò & si in monasterium te abdas, tamen non carebis omnibus molestijs. Quia sicut sub coelo & in terra es, quocumq; in loco sis, ita uel sub Oeconomia uel Politia necesse est ut uiuas, ubicumq; tandem uiuas, aliter non potest fieri. Quare compara te, ut uincere et deuorare molestias istas possis, & eas in aliam causam extra te reijcere dicas, quæ sit robustior quàm tu es. Solus autem Spiritus sanctus Doctor ille est, qui docet & monet, ut reijciamus nos totos in sinum diuinæ maiestatis, & confidamus illi, & in nomine eius ducamus uxorem, curemus familiam, gubernemus Respub. figamus Leges &c. quæ si succedunt, bene est: si non succedunt, etiam bene, quia illa est uoluntas, ut cum semel, uocante Deo, uel ad Rempublicam, uel Oeconomiam sis ingressus, tamen illo inuocando, in ea perstes & perdures.

Atq;

Atq; hæc est doctrina principalis huius Psalmi, quem Papistæ in omnibus templis canunt, & tamen omnium minime res, de quibus agit, intelligunt. Fugiant enim & Oeconomiam, & Politiam, & tamen in utraq; immerfi sunt: Nemo enim magis Politicus uel Oeconomicus est, Nam Papa & Monachi etiam magnos Monarchas & Principes impudentissime gubernauerunt, & ab officialibus coniugiorum causæ iudicatae sunt, tum confessionibus tam domus priuatas, quàm Imperia & Magistratus reuerunt. Ita autem accidit, ut per homines imperitos utrumq; uitæ genus pendè extinctum sit. Nam eos, qui in Politia uiuebant, & coniugio, damnabant, tanquam status seculares, & consulebant, ut uitam Monasticam potius sequerentur. Sicut Philosophi Gentium, qui priuatam uitam, hoc est, extra coniugium & Politiam positam tanq; optimam prædicabant: Deinde tales Leges præscripserunt, quas nec ipsi seruauerunt.

Contra hanc stultam & impiam uitam Papistarum & Philosophorum, consolatur nos Deus in Scriptura sancta, in qua uidemus, quod nullus sanctus unquā extiterit, qui nō uersatus fuerit uel in Politia,

S iij uel

uel Oeconomia. Maximos enim uiros intrusit Deus in aulas Principū, Heliam, Heliseum, Esaïam, Danielelem &c. Taceo iam de sanctissimis Regibus, Dauide, Salomone, Ezechia, et alijs. Quin Ioannem Baptistam quoq; oportuit aulicum fieri, & Regium consiliarium, sicut textus dicit: Herodes multa faciebat, audito Ioanne. Sic omnes sanctos suos coniecit uel in Politiam, uel Oeconomiam, excepto uno Christo, qui erat Sapientia Patris, is nec uxorem duxit, nec gubernauit Politiam, quia oportuit eū aliquid singulare esse præ reliquis, & tamen utrunq; uitæ genus honorauit, nempe nuptias & Magistratum.

Monachorum igitur uita uere est diabolica, quod & Oeconomiam & Politiam fugiunt. Ac sapiunt quidem: Quis enim non longe malit aliquo in solitudinem surgere, & sibi uiuere, ac de alieno tolerare uitam, frui ocio, pace, quiete, uoluptate, & alijs bonis, cum opinione sanctitatis, quam in mundo tactari inter illas miseras & calamitosas curas, quibus humana hæc uita plenissima est: Hoc uere est decerpere quod est lautissimum, & relinquere alijs feces, relinquere alijs grauissimos labores educandorum

dorum liberorum, gubernandæ domus, ad ministrandi Imperij &c. Sed ex hac ignauia meritū præmium ferunt, quod sunt homines imperiti, qui nullam rerum humanarum cognitionem habent. Sicut hypocriti & nugacibus suis speculationibus mundum perturbarunt, & perplexos reddiderunt, tam eos qui in Oeconomia præerant, quam in Politia. Imo fecerunt, ut inuiti sustinerent officia ad quæ diuinitus uocati erant, hi qui uel in coniugio uel politia uiuebant. Si quis enim uel Oeconomus uel Magistratus accedebat eos, & de illis incommodis domesticis uel publicis querebatur, non solum non consolati tales sunt ad ferenda onera illa, sed quasi phanatici ab his optimis uitæ generibus, ad monasticen eos uocabant, donec eò tandem uentū est, ut mortuos cucullo indutos sepelirent. Nesciebant ista genera uitæ, coniugium et Magistratū, à Deo creata & cōdita esse. Nesciebant quod oporteret tales ad constantiam & patientiam potius adhortari, nempe, quod essent diuinitus cōstituti in coniugiū & in Rempub. placere igitur Deo officium ipsorum, neque deserenda esse hæc uitæ genera, Sed siqua aliter quam uellent, euenirent, pate-

rentur ea incommoda propter Deum, & Deo cōmendarent omnia. Hoc uere fuisse docere & consolari mentes. Sed Papistae neq; ante hoc tempus id potuerunt, nec hodie possunt facere. Ratio est, quia sunt positi extra officium, usum & experientiam harum rerum, & tantum ociose de his cogitant, praeferquam quod sunt quoq; destituti Spiritu sancto. Salomon autem utrumq; habet, & maximam experientiam Politiae ac Oeconomiae, & Spiritum sanctum. His doctoribus didicit non posse res administrari humana sapientia, sed omnia diuinitus gubernari.

Naaman Syrus non tantum afferebat ad Rempub. magnam sapientiam, sed textus dicit, quod Deus eum dedit in salutem Syriæ, hoc est, magna illa sapientia infœlix erat futura, nisi diuinitus esset donatus successus. Sic si quis magnus & bonus est futurus princeps, non habet id naturæ dono, neq; ex institutione aut doctrina, sed donum Dei est. Hoc autem postea docet experientia ac usus, res sæpissime aliter cadere, quàm animo præuideris. Idem marito accidit: quoties enim fallunt consilia? Verū igitur est, quod uulgo dicitur: Homo pro-

ponit

ponit, Deus autem disponit. Et quod Salomon dicit Prouer. 16. Cor hominis disponit uia suā, sed Domini est dirigere gressus eius. Instituis tecum consilia, qua ratione rebus tuis mederi uelis. Res aliter cadunt, & his ipsis consilijs, quibus tantum confidebas, corrumpis causam tuam præter opinionem tuam & aliorum. Parit autē hæc res ingentem impatientiā. Quare discas, quod sapientia & consilijs tuis ne tuum quidem corpus possis regere, quomodo ergo regeres aliorum corpora & uoluntates in una aliqua domo, ciuitate, ducatu, imperio? Disce ergo quod sicut Hieremias dicit: Via hominis nō est eius, ita hoc ipsum corpus, quod sustines & circumfers, non esse in manu tua.

Hoc uere est docere de Politia & Oeconomia, ostendere scilicet causam efficientem & finalem. Est autem eò magis necessaria hæc doctrina, quod omnes uel in Politia uel Oeconomia sumus. Etsi enim non sis maritus, tamen necesse est te esse in aliqua Oeconomig parte. Nam aut es filius, aut seruus, aut habes liberos, seruos, uicinos, aut alia quadam conditione in domo uel societate hominum es. Caueri autem non potest, quin multa

multa molesta tibi accidunt. Discendum ergo est, quomodo in istis uitæ generibus sit uersandum, unde ista sint, & quis eorum finis esse debeat. Longe autem maxime hac cognitione opus est illis, qui in aliquo superiore uitæ gradu sunt, & uel Rempub. uel domum gubernare debent, ut sciant quis eius gubernationis sit finis.

Pertinet igitur Psalmus hic proprie ad Ecclesiasten Salomonis, & non solum doctrinam eandem, sed uerba quoque ferè eadem habet. In Ecclesiaste dicit: Vidi uanitates, quod nec in Oeconomia, nec in Politia succedebat, sed afflictio spiritus in utraque erat. Quare nihil est melius, quam lætari in Deo, & cum gratiarum actione frui donis præsentibus, quæ largitur, & facere quantum possis. Hic igitur Psalmus uidetur quasi compendiū & epiphonema eius libri esse, quo docet, & quæ sit efficiens causa Politicæ & Oeconomice, siue Reipub. siue rei familiaris, & ad quem finem gubernatio ista tendere debeat: Nempe quod tantum simus ministri & cooperatores Dei, nec simus causa efficiens, sed instrumentalis causa, per quam Deus operatur & facit illa. Sicut sapientia dicit: Per me regnant Reges, Sic pater est instrumentum

strumentum generandi, Deus autem est fons uitæ & auctor: Sic Magistratus tantum instrumentum est, per quod Deus pacem & iura cōseruat: Maritus & uxor in domo instrumenta sunt, per quæ Domus & res familiaris augetur. Hæc scire magnam consolationem affert. Si enim res aliter cadunt, nec pertingimus ad finem præstitutum, possumus dicere: Ego tantum instrumentū quoddam sum, nec sunt ista in manu mea, sed gubernantur ab alia maiore potentia & sapientia. Si igitur uxor moritur, si moriuntur liberi, si turbatur pax, aut aliud quiddam incommodi accidit, dic: Non sunt ista in manu mea, instrumentum sum, quantum omnino possum facio, laboro, curo, mado, uigilo. Tu Domine, in cuius manu omnia hæc sunt, da successum, alioqui frustra est omnis conatus, labor omnis &c. Nisi enim adsit prima causa, secunda causa per se nihil agit. Sic docet Psalmus de causa efficiente.

Eodem modo de finali causa docet, ut intelligas omnia esse donum Dei, & pertinere ad gloriam & cultum Dei, non ad nostram pacem, uoluptatem, gloriam &c. ut dicamus: Hoc fecit Dominus, is dedit hunc socium finem, ei sit laus & gloria in seculum, ego

ego tantum instrumentum sui. Eius igitur est donum, non meum opus. Agrum de-
beo colere, possum esse instrumentum, sed
quod proueniunt fruges, hoc Dei donum
est, non labor meus. Si enim nostrum opus
esset, nunquam perirent segetes exundatio-
nibus, æstu, imbribus &c. Sic in coniugio
tum demum apparet liberos donum Dei
esse, quando uxor non parit. Harum causa-
rum cognitio necessaria est Christiano, qua-
re iam ipsum Psalmum audiamus.

I. Nisi Dominus ædificauerit do-
mum, in vanum laborant, qui ædi-
ficant eam.

Sunt grandia uerba, quibus in uniuersum
damnat laborem nostrum, quod non
sit causa efficiens eorum commodorum pro-
pter quæ suscipitur. Adhibe autem huc om-
nes omnium Gentium historias, sacras,
Græcas, Latinas, Barbaras, & uidebis,
quod Deus hoc multis dederit, ut laudabi-
liter ordinare Politiam & Oeconomiam
inciperent. Verum quia successus non est
secutus, fracti sunt animis, nonnunquam
pro summo in Rempub. studio, extremam
ingra-

ingratitude sunt experti. Quot sum-
mi uiri in Atheniensi Republica? quot in
Repub. Lacedæmoniorum? quot in Roma-
na ab ingratis ciuibus damnati & proscri-
pti sunt? Adeo ut hæc communis omnium
fortuna sit, siue in priuata, siue in publica
uita, qui honeste agere & summo studio cō-
sulere rebus uolunt, ut inuidia & insidijs ali-
orum impediti, non possint hoc efficere,
quod conantur. Satan enim tot impedimē-
ta, tot aduersarios, tanta odia, & tam uarias
insidias in bonos uiros concitat, ut aut ui-
cti impatientia abijciant illam curam Rei-
publicæ, aut indignitate moti crudeliter
sæuiant in eos, quos sibi obstare uident, &
sic peccant uel desperatione, quod abijciūt
omnia, uel præsumptione, quod perrūpe-
renituntur. Hi laudabiliter quidem incipi-
unt, & delectantur consilijs suis, quæ cum
uident carere successu, sequitur uel furor uel
desperatio. Quare nos discamus media uia
incedere. Et si Deus nos uocauit ad famili-
am gubernandam, dicamus: Domine didi-
sti uxorem, domum, liberos, his tua autori-
tare præsum. Faciam igitur quantum po-
tero, ut omnia rectissime gubernentur. Si
non omnia ita succedunt ut ego uolo, scri-
bam.

bam, PATIENTIA . secundum illud uulgare uerbū Monachorū : Mitte uadere, sicut uadit, quoniam uult uadere sicut uadit. Sin succedit ex sententia, dicam, Deo gratias. Domine non est opus meum, non labor meus, sed donum tuum. Idem faciet is, qui ad Rempub. uocatus est, in qua ob magnitudinem molestiarum & laborum, longe magis hoc sancto consilio opus est. Qui autem est animo ita instituto, is coniugio, item administratione Reipub. cum pace frui potest, & manet quietus in pace & tranquillitate cordis, etiam cum summa pericula imminant. Hoc non faciunt pertinaces & capiti illi, qui simpliciter dicunt: Sic uolo sic iubeo. Post ubi diuersum accidit, non uolunt patientia, mala illa uincere, Sed aut Respub. & domos furiose perturbant, aut dicunt, se non posse sustinere molestias & labores illos, & discedunt ab officio. Inde fit Anarchia, ut omnia sinant ferri suo arbitrio, non legibus, non poenis licentiam improborum compefiant. Hoc Satanę consilium est, ut per hanc difficultatem, quæ in utroq; genere uitæ est, omnia ad Anarchiam relabantur, aut ad tyrannidem, quando ne latum quidem unguem discedi

à suis

à suis consilijs uolunt. Nemo autem media uia incedat.

Quare ego sæpe doceo & hortor, ut & Magistratum et coniugium incipiat ab inuocatione Dei & oratione: Vt qui uxorem uelit ducere, ante omnia serio ad Deum clamet, & imploret eius auxilium, ut & uxorē bonam donet, & postea totam uitam gubernet. Quando enim hoc nō fit, ducit aliquis uxorem ea spe, quod talem sit habiturus uitam, qualem amor recens fingit. Postea cū experiundo res aliter cadit, ut aut uitij aliquid in uxore hæreat, aut quædam alia obiciatur molestia, tunc aut fit leo in domo sua, ut Salomo ait, & poenitet eum facti, aut neglecta domo, ipse hac, uxor alia uia abit, & dissipat omnia: quia enim cogitauerat omnia pulcherrime successura, cū diuersum accidit, indignatur, & accusat coniugium, sed male. Tua enim culpa est, non rei familiaris, sed tuæ insipientiæ, quia uis esse efficiens causa Oeconomie, cum id tibi non sit concessum, tantū debebas esse causa instrumentalis. Quare potius te submitte alteri magistro, & dic: Domine mi, doce tu me, ut recte administrem domū, Politiam &c. Guberna tu, ad sis tu mihi, ne qua impin-

T gam

gam. Faciam enim quantum in me est: Si succedit, agnoscam donum tuum, & tibi agam gratias: Si non succedit, patiar ex quo animo, tu enim es prima causa, ego sum secunda causa: tu es creator, et fac totum, ego tantum sum instrumentum. Si hoc animo gubernaremus, recte omnia se haberent. Nunc autem, siue Magistratum, siue novos maritos intuearis, uidebis summam praesumptionem, ita enim instituunt omnia, ac si impossibile sit aliud euenire, quam ipsi cogitant. Incedunt tanquam sint prima & efficiens causa, & praestituunt finem pro gloria & libidine sua. Sed Deus dicit: Aut non sic facies, aut impinges, & merito, quia sunt sacrilegi & blasphemii, quod id inuadunt, quod erat primae causae. Cum enim uel calamus scribam docere uult, quomodo pingendae sint literae, uel securis fabrum, quomodo incidenda sit arbor, nihil rite fiet. Plane idem hic fit, quando nos uolumus gubernare, quod solius Dei est. Expediit autem uobis, ut exempla huius stultitiae consideretis, quae abunde multa suppeditant omnes aulae Principum, ciuitates omnes, & domus ferè singulae. Omnes enim ita incedunt: Ego sum autor & magister huius Oeconomiae, huius

huius Politiae &c. Merito igitur sunt inquieti, & indignantur, quod non succedunt omnia, deinde ulciscuntur dolorem suum. Et plane sunt eiusmodi, apud quos nihil neque humanitatis, neque consilij, nec auxilij inuenias, sed aut est Anarchia, aut tyrannis, & in neutra parte est bonum opus, sed utraque sunt noxia. Sic in coniugio, si neque maritus uxori, nec uxor marito aliquid uult concedere, praeterquam quod concordia coniugalibus dissipatur, etiam hoc accedit, ut aut maritus, in tyrannum mutetur, aut negligat omnia.

Quid igitur faciendum est? Papa respondet & consulit, deferendam esse Politiam, & fugiendum aliquod in solitudinem, aut monasterium aliquod. Non, dicit Spiritus sanctus, hoc non est Dei consilium, sed diaboli. Quin sic fac, cogita te esse instrumentum, & crede esse adhuc alium Magistratum, uel patrem familiam principalem, qui uocatur DOMINVS: is nisi fuerit principalis causa, tum fiet, quod Psalmus hic dicit, ut domus non aedificetur, & nec Politia, nec Oeconomia sit foelix. Sic de finali causa: Si omnia uoles ad certum finem a te praestitum referre, & existimas non fore, ut fallant te rationes tuae, erras. Sicut docet experientia: Ali

T ij quia

quis accedit ad Rempub. ad augendam potentiam & dignitatem suam, & contrarium accidit. Alius sperat ex coniugio uoluptates, querit uxorem pulchram, iuuentulam, morigeram, cōtrarium autē euenit: Recte. Cur enim ingrederis Politiam & Oeconomiam, tanquā Deus aliquis, & putas tuam sapientiam, potentiam tuam, satis esse ad illas res gubernandas, nec esse opus, ut aliquando oculos leues ad illum, qui suprā est, & implores eius opem. Cum igitur diuersum postea experiris, discis hunc Psalmum canere: Nisi Dominus aedificauerit domum, frustra laborat qui aedificat eam. Antea nō putabas esse alium dominū prāter te, quo opus esset ad gubernandam domum. Alij qui ad hanc cognitionem non perueniunt, ij aut quotidie bella cum uxoribus gerunt, aut desertis uxoribus fugiunt. Iure, iure, iuste, sancte. Cur enim cū esses sterco, es ingressus tanquam Deus aliquis, & gubernationem illam cōlestem & supernaturalem, naturali affectu cōepisti? Merito igitur fit, quod impingis. Quare nō sic potius dicis: Domine, dedisti mihi uxorem, liberos, familiam, ad sis ope tua, gubernes tu, alioqui frustra erit conatus meus &c. Quia autem
& sacre

& sacrae literae nos haec docent, & experientia cum ijs consentit, quod sine ope diuina frustra sint omnia quae suscipimus, ideo discere haec debebamus.

Frustra, inquit, laborant, qui aedificant eam. Ratio est, quia aut tyranni efficiuntur, aut redduntur desperati, & deserunt officium, tunc perit tam Politia, quā Oeconomia. Quae autem haec amentia est, sic regere, ut uel familia, uel tu pereas? Quin potius eam rationem inimus, quam hic docet Spiritus sanctus, ut utraq; maneat, tu, & familia. Id autem fit, non si Monachus fias, sed si discas agnoscere principalem causam, et uerū patrem familiās Deum, eumq; inuoces, & cōfidas ei, ac dicas: Tu Domine creasti me, ut essem pater familiās, dedisti quae pertinent ad domū. Sed maius id onus est, q̄ quod ego sustinere queam. Succedas igitur in meum locum, cedam enim tibi humiliter, & sis tu pater familiās, tunc Deus exaudiet, & dicet: Faciam, modo tu ita te pares, ut patientia uincas, si qua minus cedunt ex sententia, neq; desperes, aut Monachus fias, deserto hoc uite genere, ad quod te uocaui. Quia enim me inuocas, & illa quae dedi, agnoscis tanquam dona mea, ideo libenter

conseruabo te & familiam tuam. Si qua tamen molesta accidunt, ferendū est aliquid, nō ideo metuendum est, fore ut omnia corruant. Quæ Oeconomia fuit miserabilior Dauidis Oeconomia? & tamen permansit donec ex ea natus est Christus. Quare tu quoq; mihi tanquam creatori & gubernatori illa cōmenda, si qua deesse uidebuntur.

Sic docet hic uersus principaliter de Oeconomia, & notate Epitafin: FRVSTRA LABORANT. efficietur enim uel tyrannis, uel Anarchia, & uel deferent officium, uel impingent, & præsument. Vtrinq; autem magna sunt pericula & damna: nam uel seipso destruant, uel omittūt sua, quia uolunt laborare sine Domino, hoc est, sua sapientia gubernare illa, & esse principalis causa. Ideo impingunt Cicero, Iulius, & alij sapientissimi uiri, qui tamen, si successissent omnia, fortasse in tyrannidem essent lapsi, quod in magno successu haud serē unquam tyrannis abest.

Quod ad Grammaticam attinet, scitis, opinor, Aedificare non significare hoc loco congerere struem lignorum & lapidum, sed significat totum corpus Oeconomiae, nempe, regere, gubernare, ducere uxorem, pro-

creare

creare sobolem, educare liberos, familiam regere, alere, parare opes &c. ut sit ædificiū res domestica bene constituta, ubi sint optimi parentes & secundi, qui in pulchra pace uiuunt, & habent obsequentes liberos, ex quibus boni adolescentes & uiri optimi fiunt. Hæc est domus ædificata ex parentibus, liberis, & familia bene constituta, nempe pulcherrimum Dei donū. Alioqui uere sic uiuitur, ut etiam si multa bene præcipiat paterfamilias, tamen nemo sit qui obtemperet. Ea est domus ruinosa &c.

Sic, Laborare, est se fatigare, & uiribus, sapientia, uoluntate sua omnia gubernare uelle, ut nihil usquā peccetur, ut familia ubiq; officiū faciat studiose, ut res familiaris nulla in parte detrimentum accipiat &c. Hęc, inquit, sic conari, est frustra laborare, abijcere. Quę igitur instituenda ratio est, ne frustra labores? Nempe hęc, ut quantū omnino consilio & uiribus potes, facias: deinde omnia commendes Deo, ac ei confidas, qui te fecit maritū, dedit uxore, liberos, domū &c. Si succedunt omnia bene, age gratias Deo pro donis suis. Sin alicubi diuersum euenit, uince patientia malum, & cogita, q; Deus tentat te, an sentias eum uerum patremfamilias

T iij esse,

esse, in cuius manu successus est, an uero tibi id tribuas & tuis consilijs? Est igitur hæc doctrina Spiritus sancti, quod nec domus ædificari, nec ciuitas custodiri possit industria, sapientia, potentia, uiribus humanis.

Sed frustra prædicantur hæc, & uere surdo narratur fabula. Mundus enim tanquã captus auribus & oculis, suo modo agit, nempe plane contrarium ab hac doctrina. Quare oraculum hoc pro paucis illis erudiendis canitur, qui pii sunt, & credunt in Christum, qui se in Domino erudiri patiuntur. Alij sectantur præsentia, & putant res illas suas esse, & sua potentia ac sapientia gubernari posse. Ideo quoque accidit, ut nihil inde habeant, nisi perniciem, curam frustraneam, & solitudinem perpetuam. Id quamquam experiantur & audiant, tamen non sapiunt. Sequitur secundus uersus.

II. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam.

Sicut suprà domum appellauit rem familiarem, & quod nos dicimus, cōiugium, seu Oeconomiam: ita hic ciuitatem appellat Rempub. siue sit regnum, siue Ducatus, siue ciuitas, siue quæcunq; Respublica, uel

magna

magna uel parua. Quanquã autē hæc secundum carnem in nostra potestate esse uidentur, tamen reuera longe supra nos sunt posita: & est erudiendus pius animus, ut sciat se in illa gubernatione, uel priuata uel publica, esse tanquam instrumentum diuinum. Itaque ad Deum est respiciendū, & statuendū quod ex ipsius gubernatione euentura sint omnia, supra & ultra quàm nos cogitare possumus. Hoc qui nō uult credere, is feret præmium hic propositum, nempe, quod omnes conatus, consilia, studia, labores omnes erunt frustra.

Diserte autē dicit, Nisi Dominus Custodierit ciuitatem, non dicit, ædificauerit, sicut supra de domo dixit. Quia cum gubernatio domestica & priuata bene est constituta, tunc etiam bene habebit Respub. Oeconomia enim fons est Reipub. Si enim desint pater & mater, uxor & maritus, qui progneret sobolem, & educant, non poterit consistere Respub. Ex domo igitur propagatur ciuitas, quæ nihil aliud est quàm multæ domus & familiæ. Ex ciuitatibus fit Ducatus, ex ducatibus Regnum, quod illa omnia coniungit: Harū omnium Oeconomia fons est, à Deo creata

T v in pa-

in paradyso, ubi dixit: Non est bonum hominem esse solum. Item, Crescite & multiplicamini. Ergo nō docet Salomon in hoc Psalmo, quomodo sint cōstituēdę Respub. & ordinandę leges: Hęc enim iam ante sunt in natura, neq; sunt primum nata aut ostensa à iuriconsultis, sed nata ex fonte humanę rationis & diuina sapientia, Neq; enim iura fecerunt sapientiam humanam, aut ingenium, Sed econtra humana sapientia seu ratio peperit leges & iura. Sicut omnes alię artes, quas habemus, ex humano ingenio sunt natę seu ex ratione. Sicut autem creator est prior creatura, sic ratio prior est artibus. Geometer prior est & quasi pater Geometrię. Et iura non pepererunt ciuilia iusta, sed iusti homines pepererunt iura. Salomon igitur tanquam Theologus non disputat de legibus ferendis, nec de rebus instituēdis: Hęc enim in paradyso quasi plantata sunt diuinitus in naturam. Sic enim textus dicit: Creauit Deus hominem ad imaginem sui. Deinde hanc imaginem exponit: Dominamini piscibus maris &c. Hic textus manifeste ostendit implantatum diuinitus homini ius & scientiam rerum, agriculturam, medicinam, & alias artes.

Deinde

Deinde ingeniosi homines ea quę natura habebant, & usu ac diligenti cogitatione acuerant, mandarunt literis, sicut uidemus. Hęc sunt uires sapientię humanę concreatę & implantatę in paradyso, id quod platum est. Quare Spiritus sanctus illa non curat, tantum approbat tum leges, tum artes illas tanquam pulcherrimum & nobilissimum huius uitę thesaurum, & dicit: Hęc omnia sunt mea creatura. Deinde uult nostram cęcam & lapsam naturam erigere, & uocare à fiducia carnali, ne quid supra uires tentemus, aut nobis sumamus. Quia lapsu Adę sic corrupta est natura, ut dona Dei non uideat esse dona, sed Iureconsultus aut alius politicus uir putat se omnia ex se ipso habere, nec respicit sursum, nec glorificat Deum largitorem talium donorum, sed dicit, Hęc ego feci. Ex hoc, feci, uere fiunt feces. Ergo cum conditę sint Politicę & Oeconomice, cum leges & artes diuina ordinatione cum homine concreatę sint, natura ferē his abutitur, in eo quod dicit, Ego faciam, ego gubernabo, & perducam ista dona in hunc finem, quęram inde meam uoluptatē, gloriam, pacem &c. Hac pręsumpti one Deus summe offenditur quare non ad-

dit suc-

dū succēssum, & merito. Sicut enim solem condidit ut eo fruereris, non ut eum pro tuo arbitrio regeres, sic dedit agrum ut eū coleres, non ut pro tuo arbitrio ferret quid & quantum tu uelles, sed quid & quantum ipse donaret. Sic dedit Rempub. rationem, uxorem, familiam & reliqua. Sed hoc perpetuum est uitiū humanæ naturæ, quæ peccato Adæ sic est corrupta, ut dona Dei non agnoscat. De dono debebat cum gratiarū actione dicere: Hoc accepi, sed superbe & blasphemē dicit, Hoc feci. Debebat dicere: Hæc Dominus Deus meus dedit & conseruat, sed dicit: Hæc ego homo peperī, & gubernabo mea sapientia.

Quare particula D O M I N U S, in primo & secundo uersu cum Epitafi est legenda, ut respiciat Antithesin: Nisi Dominus ædificauerit, custodierit &c. Dominus dicit, non homo, aut nos. Non enim nos sumus, qui generamus filios, qui gubernamus uxores & familiam, sed Dominus. Sicut textus in Genesi quoq; probat: Adduxit ea ad Adā Dominus, ut uideret quid uocaret ea &c. Adam quidem uocauit creaturas omnes, & accepit dominium, sed accepit à Deo. Ipse nec creauit eas, nec ad se ad-

duxit

duxit, sed creatas & adductas nominauit, et positus est dominus, sic tamen ut gubernaretur à superiore Domino. Ita hic Psalmus dicit: Dominus est, qui ædificat domum, qui dat uxorem, liberos, uictum, qui ciuitatem custodit, pacem publicam donat, leges tuetur &c. Quare uoces, N I S I D O M I N U S grandioribus literis sunt scribendæ, quia natura humana maxime cōtra eas pugnat, idq; uitio lapsus Adæ, quod omnia in nos trāsferimus, quæ à Deo accepimus, quæq; Deo tribuenda sunt, arripimus tanquam nostra. Et Satan quoq; naturam sua sponte huc inclinatam, magis impellit. Fit igitur, ut et infelices simus, et nūquam simus qui eti. Si enim absq; hoc uitio præsumptionis esset, plus quietis & fortunæ haberemus. Deus enim diceret, Tu habes me pro creatore & donatore, ego igitur, tibi benedicam. Quia autem hoc non facimus, ideo varijs ærumnis & calamitatibus nos obruit, emittit in nos Diabolum, & quasi recludit infernum, ut in Oeconomia excitentur turbæ, in politica bella & cædes. Quia enim monentem per uerbum audire nolumus, poenis & calamitatibus nostris docere nos uult, ut Phrygum more, isti sapere incipiamus,

mus, & discamus nos non esse dominos rerum istarum. Sic Cicero ad extremum cantabat illud: O me nunquam sapientem, & aliquando tamen, id quod non eram, frustra existimatum, quantum te popule Romanæ de me fefellit opinio &c. Sic enim gubernabat consilijs suis Rempub. Romanā, ut plecteretur tandem capite. Hoc est uitiū nostrum, & non creatoris, quod habemus ex primo & originali peccato Adæ, dum non agnoscimus donantem, & gubernantem Dominum, sed omnia agimus sine timore, fiducia propriarum uirium. Sic in Oeconomia dat superbo cuidam iuueni formosam uxorem, quæ aut sit adultera, aut ad omnes res domesticas est inepta, & est perpetuum quoddā onus mariti. Idem in Politia principibus accidit, ut nullis consilijs euoluere se ex periculis possint, & recte, Cur enim nolunt Dominum habere largientem, sed ipsi uolunt esse aedificatores. Sed mundus hæc etsi audit, tamen non curat, nec credit.

Quare solis pijs hæc dicuntur: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra laborat, qui custodit eam. Quasi dicat, Dominus est custos, qui si non adest, infelix est, quid,

quidquid in Rebuspub. agitur. Ego cum discerem Erdfordiæ, audiui hanc uocem Martini Sengerhausen uiri periti, celebrari, Erdfordiam mansuram inuictam quod ad opes & munitiones attineret, sed defuturos potenti & opulentæ Reipub. homines. Sapientissima uox fuit, qua testatus est, Reipub. opibus & potentia non teneri, si desint moderatores periti. Aedificent igitur homines, & si fieri possit, ferreis muris muniāt urbes, colligāt auri mōtes, frustra sunt hæc omnia sine gubernatore. Primum igitur hoc det Deus, ut ciues sint boni, Deinde ut ij qui præsumunt quoque sint boni & periti uiri. Item ut principes eiusmodi sint, qui colant ac metuant Deum. Hæc uera & solida munimenta Imperiorum & Rerumpub. sunt, quæ cum diuinitus contigerunt, tum etiam de muris & uallis cogitari poterit. Sed hoc quia non fit, ideo regna & Imperia ruunt, unum post aliud. Et ego plane in ea opinione sum, Monarchias longe diutius fuisse duraturas, si Monarchæ hoc unum pronomē EGO, obmisissent. Hoc est si nō fiducia potentiæ & sapientiæ suæ superbiuissent. Iam cum Monarcha Babylonis Nabuchodonosor, præsumptione uirium suarum

rum inflatus dicit: Ego hoc feci, septem annis tanquā bestia herba uescitur, & in agris errat. Sic Persarum, sic Græcorum, sic Romanorum Monarchia ob prælumptionē uastata est. Cum canerent, Ego feci, mox secutum est illud, Ego perij. Circumspice hic omnia regna, Principes & Respub. omnes, quando rebus gestis addiderunt hanc uocem, Hoc ego feci, corruerunt: quia excludunt per hanc superbiam Deum tanquam stultū, & se in eius locum collocant. Fit igitur ut consilia humana, potentia & uires nostræ deficiant. Si chodie non deessent nobis muri, non alia munimenta, si non deessent homines. Horum maxima penuria iā est. & qui præsunt, hi præsentem fortunam nō possunt ferre, sed insolescunt potētia & opibus, munitionibus fidūt quas habēt, quasi uero difficile sit Deo dissipare etiam ferreos muros, & montes auri.

Necq̃ autem hæc edico, quod non sint muniendæ urbes, & paranda præsidia contra uim, quod non sint constituendæ leges & retinenda disciplina publica. Hæc recte fieri & debere fieri dicimus. Non damnamus Iureconsultos, non damnamus milites, sed additamentum illud, quod assuunt, damna

damnamus, quod scilicet in frontibus suis pingunt, E G O. Hanc additionem neque uult ferre, nec potest ferre Deus, nec debet etiam ferre. Mundus autem quia non potest obmittere, ideo Monarchia post Monarchiam, Princeps post Principem, Respub. post Remp. corrui. Sic Sennaherib apud Esaiam gloriatur de manu sua inuisita contra omnes Deos. Sequitur igitur nobilis illa cædes, qua opprimitur. De Cyro autem dicit textus: Apprehendi manum eius, ut aperiam ianuas ferreas. Nulla enim tanta uis, nulla tanta munitio est, quam non expugnet Deus. Quam difficile putas ei esse, Venetias potentissimam Rempub. ad extremam paupertatem redigere, uel bello, uel fame, uel peste, uel etiam exiccando mari? Paranda igitur sunt illa præsidia, est ædificanda domus, ducenda uxor, instituenda Oeconomia &c. Hæc non damnat Spiritus sanctus, sed uult, ne addamus peccatum originale. Quare serua creaturā, ac utere ea, tolle aut tuū uitiū originis, quo Deū offendis. Creaturæ sunt uxor, liberi, familia, leges, opes &c. Sunt res bonæ, & uere Dei dona, quorū usum nobis concedit Deus. Verū tu addis his tuum peccatū originale, & uis ea

V guber.

gubernare sapientia tua, cōtempo, & nō inuocato, nō credito Deo, qui ea tibi cōcessit: uis simpliciter incedere in hac prēsumptione: Ego sum qui ista rego. Merito igitur fit, ut et uxor, et liberi, et familia sint inobediētes. Proficiat uobis domine Rector, qui uolebat ista gubernare, Deo non prius salutato.

Idem accidit in Politia. Dicit igitur Psalmus: Nisi DOMINVS custodierit &c. Pone igitur nomen, Dominus, in prädicamentum Relationis, contra nostrum originale peccatum, & contra naturalem prēsumptionem nostram, quasi dicat: Ego quidem sic dico infelicitate custodiri ciuitatem, nisi Dominus custodiat. Sed est alius quidam dominus, qui uult gubernare ista, nostra scilicet sapientia, & prēsumptio, quę contempto Deo, præsūmit gubernationem tantarum rerum, & excludit Dominum. Et quidem succedit aliquando. Sed ea duplex ira est, quando Deus impijs dat successum. Est enim scandalum, quod & pios offendit, & infinitos alios illaqueat, qui spe eadem efficiendi accedunt, sed frustrantur. Sic Augustinus Rempub. bene constituit, & euasit illos tragicos casus Regū, quod ad ipsius per sonam attinet, quanquā quod ad domesticos atti-

cos attinet, infelicitissimus fuit. Eius exemplū alij postea Rempub. capessunt, & existimāt se idem pręstare posse. Sed uide q̃ paucis successerit, ut ueriss. sit illud Iuuenalis: Ad generū Cereris sine cęde et sanguine pauci Descendunt Reges, et sicca morte Tyranni.

Commemoro autem hæc ideo, ut discamus, nos non esse rectores rerū istarū sublimium, Politicę & Oeconomice, multo minus autem Ecclesie, ubi omnia infinito sunt maiora & difficiliora.

Custodire, conseruare est. Non autem loquitur hic, sicut supra etiam admonui, de uindendis Legibus. Nam has, quia ratio terre potest, pręsupponit in Repub. esse. Sed admonet & erudit Magistratum, ut inuocent Deum, & cum timore administrent negocia: Ut sicubi non succedunt consilia, sentiant Deum id facere ad frenandam superbiam, ne fidant sua sapientia & potentia. Esset enim occasio infinitorum malorum, si succederent omnia. Nunc autem cū fallitur sapientia, & frustratur potentia, discunt propria experientia, alium esse Dominum inuocandū, et pręficiendū Rebuspub. qui adsit & gubernet, ac sapienter cogitatis addat successum, ut ita cōfugiant ad oratio-

V ij nem, &

nem, & dicant: Adsis o Domine, ipse gubernet &c. Deinde sciant se habere promissionem largam, q̃ Dominus inuocatus uelit exaudire et adesse. Particula igitur, Nisi Dominus custodierit, posita est contra illos, qui non inuocant, sed ipsi sua sapientia et uiribus suis edificare domum, custodire ciuitatem uolunt. His dicit, q̃ frustra laborabunt & custodient.

Custodem uocat Regem, Principem, Magistratum. Paruo enim uocabulo res grandes & summas in mundo complectitur. Est enim Deus magnus Dominus, qui amplius os habet, & exilibus uerbis ac tenuibus, res nobis maximas effert. Reges igitur & Principes Custodes appellat, qui constituti sunt ad gubernandas Respub. Sed frustra uigilant, inquit, nisi Dominus ipse adsit, nec perueniunt labore & sudore suo quod uolunt, sed si Dominus absit, nihil aliud inde habent q̃ quod se frustra crucifigunt & flagellant, quod Propheta suis uerbis dicit, Frustra laborare. Sic ego cum essem adolescens, uidi quosdam, qui diu noctuq; assiduo labore se fatigabant, neq; tamen inde suppeditabat, unde tolerarent uitam. Nullum otio, nullum ludo tribuebant tempus, & tamen misere agebant cum uxore & liberis, Hos cum alij

alii patresfamilias lautiores uiderent, & dolerent uicem eorum, admonebant eos, nunquam fore, ut labore isto assiduo ditescerent: Adhibendam industriam ad laborem esse: In ea plus positum ad parandas opes, q̃ in labore. Nam Oeconomus in quo paululum nodo industriæ est, melius uti uno aureo, quam alius duobus potest: Natura enim sic comparatum est, ut industria sit foelicior. Sed illi ipsi, qui hoc consilium dabant illis egentibus, non uidebant, industriam quoq; donum Dei esse, & diuinitus homini donari. Sicut apparet, quod mulier perita Oeconomiae & industriae, ijs sumptibus totum annum cum familia sua uiuit, qui alij non industriae uix suppetere ad semestre. Ideo autem tantum momenti in industria est positum, quod obseruat personas, & loca, & tempora, neq; quicquam temere agit. Hæc qui non obseruant, uel in Oeconomia, uel Politia, necesse est sepe falli. Nihil igitur mirum est, si etiam magnæ opes non sufficiant obmisso homini & negligentia, non obseruanti tempus & locum opportunum. Illi igitur, sicut dixi, hoc consilium dabant, industriam labori addendam esse, quia labor sine industria sit infœlix.

Industria

Salomo autem magis proprie loquitur, & non industriam, sed Dominum dicere esse causam. Nam hoc ipsum donum Dei est, per industriam administrare Rempublicam uel parare aliquid, ne temere irruas, sed expectes occasiones omnes. Tale ingenium erat laudatissimi Principis Friderici, Saxoniae Ducis, Electoris: Is erat uir uere industrius, qui non dicebat, non faciebat omnia, quae poterat in praesens dicere & facere, sed expectabat tempus, personam, locum, commodum. Dissimulabat multa, suo autem tempore & loco, uno uerbo plus efficiebat, quam multi alij sine hac industria, potentia, & uiribus summis. Tales sunt industrii homines, qui possunt dissimulare, & expectare opportunum tempus, quo unum uerbum magis ferit, quam alio tempore multi gladij ferirent. Est autem haec sapientia humana, & non diuina, quare etiam non satis est ad tantas res gerendas, sed adhibenda est ad eam oratio, ut Dominus adsit, & uigilias obeat, alioqui frustra uigilabit, quantumuis magna industria. Sic Ducem Fridericum quam sapientissimum uirum multa fefellerunt, quae cauere non potuit, quae res etiam uehementer eum saepe commouit: Forte enim

enim non fuit in eo primis temporibus haec sapientia, ut diceret: Domine adfuis, & adiuua laborantem. Nam Monachi, qui tunc Principum animos ceperant, nihil tale docere poterant. Postquam autem ex hac nostra doctrina didicistis, Magistratum diuinitus esse institutum, mirabilem ex ea re uoluptatem cepit. Nostri homines hodie audiunt quidem, & sciunt haec, & tamen incedunt secundum peccatum originale, & secundum affectus & fines suos, quos sibi constituunt. Fiet igitur, ut aliquando ita se inuoluant suis consilijs, ut inde se expedire non possint. Eo autem maius peccatum hoc est, quod hanc diuinam sapientiam, quam audiunt, ita superbe contemnunt. Data enim est haec lux, ut homines eam cognoscant, et inde meliores fiant: sed fiunt deteriores, & duplo arrogantes. Fiet igitur aliquando, ut poenam satis grauem luanit suae presumptionis, sicut textus minatur: FRVSTRA uigilat, id est, se & alios homines frustra affligit. Quia enim uolunt omnia gerere suo consilio, neque rogant a Deo auxilium, Ideo cum non succedit, furunt. Sciunt se esse Magistratus, & constitutos in officio, inde existimant se omnibus terrori esse, & urgent consilia sua, sic fit, ut impingant. Sic erudit nos
V iij hic

hic Psalmus de principali causa, qua gubernantur consilia & negocia omnia, & prohibet, ne causas confundamus, ne ex prima causa faciamus secundam, aut plane nullam causam: Alioqui dicit futurum, ut ex secunda causa nulla fiat causa. Nō enim fecit, et abiit, dixit quidam Philosophus de Deo, & recte. Neque enim sic fecit coniugium & politiam Deus, sicut architectus nauim, qui postquam absoluit opus, ab eo discedit, & nauitæ regendam nauim committit. Sed adest creaturæ suæ Deus, & gubernat tam Politiam quàm Oeconomiam. Hoc nesciunt homines, & opinantur Deum non curare quæ agimus, sed permittere ea nobis. Contra hanc falsam opinionem erudit nos Salomo, ut timeamus Deum, & discamus tranquillo animo regere & inuocare Deum et dicere: Domine tu me cōstituisti maritū, adiuua igitur me, aut si soli mihi regendus erit currus, ita immergetur in lutū, ut inde nequeat retrahi &c. Item monet ne præsumamus de nostra sapiētia, potentia, muniti onibus et opibus. Plenæ sunt omnes historie exemplorū, tū nostra experientia quotidiana idē testatur, presumptionē esse infortiū, et tamē mūdus manet mūdus nec credit.

Quare

Quare solis prijs hæc profunt. Mundus autem siquidem audire & parare non uult, sennē collidatur, dum experitur, se frustra uigilare, frustra laborare, ac conteri in laboribus. Recte, iuste, iure. Quia hic est scriptū, Nisi Dominus: id abiiciunt. Deus igitur custodiam & ædificationem ipsorum quoque abiicit. Sic tantū remanet, FRVSTRA.

Vanum est uobis ante lucem surgere, III.
furgite postquā federitis, qui
manducatis panem doloris.

Oportune accidit, ut quemadmodum res, quæ in hoc Psalmo docetur, ita quoque uersio Psalmi esset obscurissima. Neque enim digni fuerunt Papistæ, qui sententiam bene redditam haberent, cum tam longe à re abessent. Quare sic uerte:

Frustra est uobis ante lucem surgere, sero cubitū ire, & magno labore parare uictū.

Hoc. n. significat panis. Hiero. uertit panē Idolorū, Sed nihil aliud est, quod nos nostralingua dicimus *Er lasst im saur werden*. Hebræi uocant panem afflictionis seu doloris. Sententia igitur hæc est, Quod tam in Oeconomia quàm Politia curæ, studia,

V v assidui

assidui labores frustra sint, nisi benedicantur superne. Voluit enim nimium conatū & laborem, curam & solitudinem nimiam his figuris significare, mane surgere, & diu sedere, hoc est, fatigari diu noctuq̃. Quasi dicat, Tuæ uires & studium tuum non faciet, sed benedictio Domini facit diuites. Non dabit Deus successum ex laboribus uel propter labores tuos, sicut neq̃ sine labore otiosos uult ditare, Sed laborandum est, & tamen sunt omnia relinquenda & commendanda Deo benedicenti.

Videtur autem hic textus sonare quasi laborem prohibeat, contra illud Gene. In sudore uultus tui comedes panem tuum. Et illud Pauli: Qui præest, præsit in solitudine, Roma. 12. Hic contrarium uidetur dici: siquidem pronunciat, quod labor, mane surgere, curare frustra sit, cum tamen alijs in locis damnetur otium & ignauia. Hic opus est, ut distinguas fidem & opera, uel spiritū & carnem. Corde debes considerare in Deū, & inuocare Deum. Quod si uxorem duxisti, aut ad Rempub. accessisti, bene pertinet ea res ad externum hominem, ad carnem, non ad spiritum, ad opera, non ad fidem. Ibi est laborandum, & exercendus uetus homo,

mo, ut mane surgas, sero cubitum eas, hoc est, ut sis sollicitus secundum ueterem hominem, quomodo pares uictum, administres Rempub. leges condas, præsidia & munitiones compares. Si bellum imminet, cura quomodo te pares contra hostes, instruas arma & acies, sed hoc tantum secundum externum hominem, Hoc est, ut animus sit uacuus & liber. Cura enim & sollicitudo non debet ultra externum hominem procedere, hoc est, externus homo non debet esse otiosus aut ignauus, sed sedulo facere officium, laborando, cogitando, inueniendo, curando, tanquam instrumentum, ut manus laborent, cor autem à labore sursum ad Dominum spectare, & opem rogare debet: Vt dum externus homo labore occupatur, cor seu nouus homo loco curarum preces ponat, & dicat: Domine sequor uocationem tuam, faciam igitur omnia in tuo nomine, tu gubernas &c. Hæc consolatio tanta est, ut uerbis non possit dici. Quia etsi male cedit res, es tamen quieto animo, & dicis, Deo sic placuit, Feci quod in me fuit. Si aliter cecidit, quam putaram, sit sine mea culpa, qui non sum principalis causa, sed tantum instrumentum, Sicut enim cum forte accidit,

ut dum

Insignis similitudo.

ut dum opus facis, manū ferro uel alia quadam relædas, nihilominus manet manus, quæ ante fuit, nec ideo abiicitur. Sic etsi familiaria inobediens est, commenda rem Deo, & fac quantum potes, tunc utrunq; facis ap probante Deo, ut & mane surgas, & non mane surgas, ut labores, & tamen non frustra labores. Secundū ueterem enim hominem uesceris pane doloris, cor autem est tranquillum & quietum, in spe auxilij & benedictionis diuinæ.

Hæc etsi quotidie docemus, tamen tanta iam hominum auaritia est, ut nullus finis cumularum opum sit, quo iure, quaq; iniuria. Ac ne iumentis quidem festo die ceduntur suæ feriæ. Cum autem in templū ad uerbum Dei audiendū eundum est, supputant accurrate tempus, & iacturam operarum, quam faciunt, æstimant, ac potius cultum Dei, quàm laborem obmittunt, Nec uident dum uerbum negligunt, se decies maiorem iacturam rerum suarum facere. Quod si id in præsentia non sit, accidet tamen aliquando, ut magno labore cumulatæ opes, aut furto, aut bello, aut incendio, Deo olim poenas experiente, pereant, aut nō perueniant ad hæredē quem ipsi destinant.

Atqui

Atqui in Papatu hæc persuasio in animis hominum fuit, ut crederent, audita Missa eo die melius cessura omnia: sed hoc repræhendendum fuit quia non confidebant in gubernatorem Deum, sed in opus suum, & tamen respondebat euentus, Satana adiuuante impietatem hanc. Inde hunc uersiculum in omnibus parietibus scribebant, Nec unctura rotā, nec tardat missa dietam. Addebāt fabulas, quibus superstitionē hanc augebant. Multos unā fecisse iter, qui cum fortē in pagum quendam tempore missæ uenissent, unū substituisse, et audisse missam, alios studio properandi neglexisse pium (ut num iudicabatur) Dei cultum, & incidisse in latrones, & occisos esse. Illum autem qui missam audierat, tulisse præmium piæ moræ, quam fecerat in templo. Hæc publice docuerunt in Papatu, quæ ego recito edo, ut nostram infidelitatem magis cernamus. qui non possumus Deo tribuere, quæ illi operi suo tribuerunt. Fiet igitur in poenam peccati, ut mundus ad maiorem redigatur inopiam, & maior de die in diem omnium rerum penuria fiat. Sicut uidemus etiā maiorem omnium rerum caritatem iam esse, quàm præteritis temporibus fuit. Quæ est causa

causa? Nimirum, quod mane surgimus, & tardamus sessionem, ac panem doloris comedimus. Delectamur sollicitudine, curis, labore, & negligimus interim Deum & uerbum eius. Fiet igitur ut Deus cumulet abū de curas, labores & molestias. Sic enim uolumus.

Sed redeo ad textum Psalmi, in quo uidetis, Oeconomiam & Politiam nobis commissas esse, Sed sic, ut sciamus nos instrumenta esse diuinę maiestatis, et organa seu cooperatores, non auctores, principia, uel causas primas istarum diuinarum rerum. Ideo non satis ei fuit affirmatiue dicere: Ipse Dominus gubernat & facit ciuitatem, Ipse Dominus ædificat domum, & constituit familiam, Sed ponit etiam negatiuam: Vos non facitis: Hoc enim est boni doctoris. Sed, sicut dixi, mundus negatiuam non potest ferre. Vult dicere, Ego hoc uolo, ego hoc feci, ego hoc faciā, uult esse gubernator Rerum pub. & uicem Dei obire. Fert igitur meritum fructum, quod uana tentat, quod frustra sunt labores, & studia omnia, Sicut dicit Psalm. 77. Defecerunt in uanitate dies eorum, id est, Prius mortui sunt, quàm hoc perficerent, quod conabantur. Quia enim nolunt

nolunt credere Deū gubernare omnia, ideo experiuntur uanitatem & frustraneum laborem, et merito. Cur enim nos, qui sumus secundæ causæ, imò organa constituta, presumimus esse prima & principalis causa? perinde ac si securis præsumat esse faber, aratrum præsumat esse agricola, calamus scriba &c. Maneat igitur unusquisque nostrum in suo ordine & conditione, & sciamus Deum hoc à nobis exigere, ut dicamus, Credo in unum Deum. hoc est, Deus uult manere Deus, creator & factor omnium, nos autem uult habere cooperatores, seu potius instrumenta non auctores. Quia autem postulamus esse auctores, sit ut inde habeamus uanitatem & panem afflictionis.

Porro phrasis hæc dilatāda est, & transferenda ad omnes ordines hominum, ac nō tantum ad opifices, qui mane surgunt ad faciendum opus. Non quod sit malum mane surgere, & sero cubitum ire, non quod sit malum tota die labore occupari. Nam hæc exiguntur diuinitus ab omnibus: contraignauia & otium est maledictum, Sed distinguendus est labor & præsumptio. Laborem non damnat, sed diabolicam præsumptionem damnat, qua nos non contenti

tenti labore, in super arripimus diuinam curam & solitudinem, quam ipse pro nobis habet, & uult nobis extorquere maiestatem diuinam, quam per illam curā inuadimus, nō uult nos obmittere laborem. Hæc enim tentatio nobis naturaliter adhæret, quod ambimus & inuadimus maiestatem diuinam, Hoc malum in paradyso primum coepit, cum Satā ad Euam diceret: Eritis sicut dī, & perpetuo huic carni adhæret, nec potest ita uitari, ut conueniebat, etiamsi id doceamur & doceamus: Sed uolumus & affectamus dī esse. Hic ergo uere est hæreditarius creaturæ morbus. Contra hanc præsumptionem & curā, quæ proprie ad ipsam maiestatem pertinet, pugnat Spiritus sanctus, cum dicit, non esse nostri operis ista gubernare, sed Dei, nos autem tantum instrumenta esse. Sed nihil proficitur apud impios, quin pī quoque in hoc peccant sepissime. Nos enim non contenti nostra sorte, uolumus quoque gubernatores esse, & constituere modum, medium, & finem nobis commodum. Maceramus igitur nos uanis curis dies ac noctes, sicut exempla totius mundi ostendunt. Alius constituit se hanc puellam ducturum in uxorem, & suas secutu-

rum

rum rationes in coniugio. Alius exactissimam formam administrandæ Reipub. animo concipit, in qua nihil desideres. Priorū incitiam reprehendit, suam sapientiam admiratur, & prædicat alijs. Sed in experiundo longe turpius fallitur, quàm priores. Sic pater familiās, de quo dixi, in experiundo longe aliam rationē inuenit, quàm ipse cogitauerat. Nunc decumbit uxor, nunc liberi moriuntur, nunc alia accidit calamitas. Recte & laudabiliter. ut scilicet uideas Deum uindicare maiestatem suam, quam tu consilijs tuis ei eripere conabaris. Quod si nihil incommodi hominibus sic presumptibus accidit, manifesta ea est occasio maximorū incommodorum, quæ securis hominibus impendent.

In summa, nullum uitæ genus est, in quo non plurima aliter eueniant, quàm putāras. Ad uersarijs nostris quàm multa præter spem acciderunt: quid eorū, quæ certa putārant, consecrūt? Sic singulis Magistratibus, singulis familijs accidit, ut non ubique hoc efficiant, quod destinauerunt. Quid igitur habet ex suis multis & uarijs consilijs, quàm uanitatem, quod seipsum frustra affligunt, & sic transfugunt uitā suā, ut paucissimas horas quieto

X animo

animo hilare traducant. Sic inuenies alios quos Principes beatissimos, si quiete ipsi donis frui possent, quæ cōtigerunt. Sic autem quiete ipsi fruerentur, si Deo omnia commendarent. Sed quid faciunt? Amissa hac fœlicitate, quam habent in manu, præsumunt ea quæ non sunt suarum uirium, nec sibi mandata, ipsi curis se consiciunt usque ad mortem. Et merito: Cur enim arrogant sibi res non commendatas à Deo, & ipsi quæ habent, non quiete fruuntur? Sicut Salomon dicit Eccl. v. Est malum quod uidi sub sole, ut cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus, ut comedat ex eo &c. Si enim essemus contenti ipsi quæ habemus, & frueremur donis Dei, lætaremurque cum uxore, liberis, familia, cum gratiarum actione, ac faceremus officium nostrum in bona conscientia et pace, quid esset nobis fœlicius? Sed facimus quæ uersus huius Psalmi uetat, Mane surgimus, affligimur, & cum dolore comedimus panem. Hęc est uita humana per totum orbem terrarum, sicut Spiritus sanctus hic testatur. Ratio est, quia nemo sua sorte cōtēntus est:

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Donum

Donum quod Deus nobis fruendum dedit, displicet. Circumspicimus igitur aliud, in eius cogitatione excruciamus nos, quomodo id possimus consequi. Ac nostra bona non inspicimus, sed sicut Poeta inquit: Fertior seges est alienis semper in agris,

Vicinumque pecus grandius uber habet. Quid autem habemus inde? nempe uanitatē uanitatū, panem doloris, & frustraneos conatus, sessiones & surrectiones frustraneas.

Ergo soli prius hoc possunt, ut presentibus contenti uiuant, quia sciunt Deum esse gubernatorem & largitorem omnis boni, spiritualis & corporalis. Laborant igitur in simplicitate, & labore partis fruuntur tantumquam donis Dei, neque se auctores eorum esse presumunt, quare pacem habent, & si quid mali incidit, possunt id superare, dicentes cum Iob: Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum: Sic & presentibus bonis frui, & mala omnia uinere possunt. Caro neutrum potest, presentia non intuetur, sed tantum in futura est intenta. De ipsi dum speculatur, amittit etiam presentia: sicut canis Aesopicus, qui dum umbræ inhiat, carnem, quam rictu tenebat, amittit unā cum umbra. Iuste. Quis enim

X ij hoc

hoc iudicium condemnare aufit? Canis igitur ille est pictura totius mundi. Ibi uideas unum patrem familiam, cui Deus dedit uxorem, liberos, familiam, rem &c. Hæc est caro in rictu canis. Quid igitur facit? Præsentia Dei dona non curat, nec ijs fruitur, sed interim macerat se alijs inanibus curis rerum non præsentium, quas nunquam consequitur, nec dissimile patitur ab ijs, qui in somnis conantur effugere, & tamē nec pedem loco mouere posse sibi uidentur. Sed non possunt hæc disci ex libris, experientia autem est unica glossa, quæ hunc Psalmum interpretatur. Nam ego quoque & intelligo hæc, & docere etiam alios possum, sæpe tamen accidit, ut ipse quoque uanis conatibus & studijs me fatigem. Ratio est, quod illa diuinitas semel affectata in paradylo, non potest plene abijci, ne in sanctis quidem. Sic autem accidit, ut quanto plus huius originalis ueneni habeas, tanto minus habeas quietis & pacis, secundum illud Augustini: Iussisti Domine, & ita fit, ut omnis inordinatus animus sit sui ipsius poena. Sicut enim ebrietas suam poenam secum affert, crudelitatem & dolorē capitis, ita quoque inordinatus animus, qui se curis exercet & fati-

gar,

gat, affert panem doloris & conatū frustra-
neum. Exemplū uidemus etiam in magnis Principibus.

Hoc est quod dixi, non tantum de opificibus, sed de rota massa generis humani in omnibus officijs accipiendam esse hanc sententiam, quod frustra sit mane surgere, hoc est, uehementer esse curiosum & præsumptuosum, in quocumque genere officij. Sic Magistratus mane surgit, cum sollicitus est, ut omnia gerantur secundum destinatum animo finem, secundum sua consilia & uoluntatem suam. Sic per omnia alia uitæ genera mane surgere est, nullum habere uacuum tempus à curis et consilijs, nisi eò peruenias quod constituisti: Sed hoc est frustra. Huius rei exempla infinita uidi, & uos quoque uidebitis, si uiixeritis. Iuuentus enim, quia experientia caret, nondum intelligit hæc, sed fiet tempore, ut in omnibus generibus uitæ, in rusticis, indoctis, doctis, Principibus, Regibus uideatis, quod mane surgunt, hoc est, ualde sunt solliciti, & præstituunt sibi fines, ac se causas efficientes constituunt, et omnia pro sua sapientia uolunt gubernare: Sed frustra. Viderunt hoc Gentes, quoque: Ideo dixerunt, Fortunam dominari in omnibus.

X iij Si enim

Si enim sapientia satis esset ad res bene gerendas, Cicero & Demosthenes non essent falsi suis sapientissimis & honestissimis rationibus. Si sapientia & robur, Hector apud Poetam Troiam, Caesar Iulius Romanum Imperium, seruassent. Non enim sapientia, non potentia, non cura, non sollicitudo, summis uiris defuit. Non defuit mane surgere, & tarde cubitum ire, non panis doloris, & tamen misere perierunt omnes, ac falsi sunt. Coacti igitur sunt dicere, Fortunam dominari in rebus: Item, Casu omnia fieri. Quia quo sapientiores fuerunt, eo ferè stultius administrarunt omnia, & maior sceleritas tyrannos saepe secuta est, quam summos in Repub. uiros: sicut ex Aristotele quoque citantur, Ibi maiorem esse fortunam, ubi intellectus est minor. Quanquam enim Aristotelis alia sit sententia: uerum tamen est, quod summa sapientia evertit summa Imperia. Sicut prouerbio quoque dicitur, Sapientes uiros non leuiter peccare. Quamquam igitur Gentes non illuminatae uerbo Dei, sed tantum experientia doctae, scirentur res non gubernari sapientia & potentia, sed fortuna, tamen non abstinerunt a presumptione suae sapientiae & potentiae, sed gubernare Respub.

Respub. proprijs consilijs uoluerunt. Post cum res aliter cederet, agnoscebant errorem, & fortunae tribuebant omnia. Nos non debemus fortunae illa tribuere, nisi fortunam uoces, quando sapientibus & potentibus, ac mane surgentibus aliter cedunt sua consilia, quam praesumebant: sed iudicio Dei, qui presumptionem sic punit. Quare enim homines praesumunt esse sapientes & potentes in his rebus, quae sunt positae supra sapientiam & potentiam humanam, ac quae reguntur diuinitus? Cur non ibi utuntur sapientia & potentia sua, ubi Deus uoluit, nepe in rebus infra se positis, de quibus dicit Gen. ii. Merito igitur falluntur, & clamant, Fortuna omnia fieri. Sed nimis sero, post perditas scilicet Respub. & euersa Imperia. Stultorum enim hoc carmen est, dicere, non putaram, & accusare fortunam.

Nec enim fortuna facit, ut fallant consilia nostra, sed tua stultitia, & ignorantia Dei & tui. Primum, quod non intelligis quis tu sis: Deinde quod non uides, quod sit mandatum Dei, & quatenus te uoluerit praeesse rebus. Altius incipis carmen, ac minorum more, ergo male desinis. Hoc postea cum uides, clamas: Nullus est Deus, Nulla est prouidentia diuina.

X iij Quia

Quia sapientissimi Principes nō perficiunt hoc, quod sapientissime constituerunt. Potentissimi Reges non efficiunt hoc quod possunt. Iniquus igitur est Deus, aut planē nullus, quia alioqui respiceret sapientes uiros, & omnia sic gererentur, ut destinaui-
mus. Egregie uero uoces, Quasi uero Deū, talem Deum esse conueniat, qui cū uideat te patrem familiās sapienter instituisse omnia, accedat, & dicat tibi : Domine paterfamiliās, recte consulisti omnia, sapientissimus uir es, qui gubernare possis, etiam sine me. Vbi autem interim manet gloria & maiestas diuina ? Vbi manet ipse Deus, si tu omnia prospicis, gubernas, & efficis ? si tua sapientia & potentia facit omnia ? nempe diuina sapientia & potentia hoc modo in nihilum redigitur. Quin potius destruantur consilia tua, dissipetur potentia & sapientia tua, ut experientia discas, q̄ quo quisq; est sapientior, eo minus efficit hoc quod uult, eo est stultior & infelicior. Econtra ubi nonnunquam minimum spei est, ibi facillime succedit, ut intelligas sapientiam & potentiam, qua tu fidis, nihil esse, nihil posse, sed potius nocere. Non quod damnet sapientiam & potentia Deus : sunt enim

enim dona Dei quæ dat hominibus : sed hoc damnat, quod homines sapientes & potentes fiducia horum donorum, excludunt Deum à gubernatione rerum, & ipsi per se omnia conantur regere. Sic Cicero, Iulius, Brutus consilia Reipub. bene constituendę ineunt : cogitant, sic faciam. Quis ? Ego Cicero, Cæsar, Brutus. Quare facies ? Mea sapientia, mea potentia. Hanc præsumptionem & arrogantiam non uident peccatum esse. Post cum sapientissimas suas cogitationes falli uident, blasphemii fiunt, & putant nullum esse Deum, aut Deum iniquum esse, qui uirtuti non honorem habet, & sapientia nō addit successum. Ideo autem infelices sunt, quia excedunt limites suæ sapientia, neq; eo sunt contenti, quod sunt constituti Domini super pecora campi, pisces maris, uolatilia coeli & super terram, quarum rerum dominium homini concessum est, Genesis ij. Sed uolunt etiam gubernare per se, hominē sibi similem, domum, uxorem, liberos, regna, Imperia, idq; autoritate & sapientia propria, non salutato Deo, non inuocata ad id ope diuina.

Ergo hic uersus est idea & imago totius mundi. Quid enim aliud est totus mundus,

X v cum

cum omnibus suis studijs, quàm frustra manesurgere? Inspice Principes, inspicere Magistratus, inspicere patresfamilias & Oeconomos & uidebis mane surgentes, sed frustra. A summo igitur ordine usque ad infimum omnes canunt hoc carmen, Monarcha & que ut ancilla in domo: Ego mane surgo, & fatigo me, ac manduco panem doloris. Paucissimi sunt diuinitus illuminati, qui hanc gratiam habent ut agnoscant se esse instrumenta, Deum autem gubernatorem: & qui donum existiment, successum, non opus suae sapientiae & consilij. Reliqui omnes incedunt in praesumptione, & quasi ipsi sint Magistri rerum, suo operi tribuunt omnia: Inde sit, ut inpingant. Sic Cicero, Demosthenes, alij summi uiri in Repub. non peccauerunt in eo, quod fuerunt sapientes, Sicut in regno Israel Ahas & Achab, quos apparet fuisse politicos uiros: Sed in eo peccauerunt, quod cogitabant res illas & Imperium illud suae sapientiae subiectum esse. Cicero uidebat se esse unicum Oratorem in Romana Republica, & uidebat, quid oportere fieri, quomodo gubernanda essent omnia: quia autem erat uacuus timore Dei, & suis consilijs omnia tribuebat, excluso Deo, ideo

ideo uoluit ei Deus ipsa experientia ostendere, non satis esse bene consulere, neque sufficere humana ingenia ad tantarum rerum administrationem, sed requiri benedictionem Dei de caelo. Quare Cicero suis consilijs non solum Rempub. non subleuauit, sed et sibi ipsi et Reipub. exitum accersiuit.

Idem sit in diuitijs & opibus. Opes non sunt malae, sed sunt donum Dei, sicut sapientia. Fauet igitur & concedit nobis Deus earum usum ac possessionem. Sed quod diues uult addere: Haec mea sunt, haec parauimus industria & labore meo, & intuetur eas tanquam suum partum, hoc est malum, & est affectatio diabolica diuinitatis, quam decepti à Diabolo parentes nostri in paradysum induerunt, ac postea nos ab eis procreati omnes nobiscum afferimus. Quam igitur impossibile est exuere carnem hanc, quam circumferimus nobiscum, tam etiam impossibile est, illam affectationem diuinitatis totam abijcere. Sancti tamen contra eam pugnant, & de die in diem magis eam mortificant, donec tandem tota per mortem unam cum uita aboleatur. Pij igitur, quibus contigerunt opes, dicunt, habeo aurum, habeo argentum, non autem est meum opus, sed tuum

tuum donum Domine, quod tu dedisti per meum laborem. Quantumcunque autem laborassem, nisi tu dedisses, nihil haberem &c. Mundus autem diuersum dicit: Habeo uxorem formosam, habeo liberos suauis. Cuius beneficio? Meo nimirum: Dignus enim sum, qui tales habeam. Atqui, inquit Deus, tu cum haec praesumis, mentiris. In signum eius rei faciam, ut moriantur liberi, aut corrumpantur, ut uxor aut aegra decubaret, aut fiat adultera, aut rem familiarem dissipet &c. Alius habet magnifice extructas sedes. Eum si quaeras, unde haec habes? cuius opera? cuius uirtute parasti eas? Respondet, Mea. Non. Et ut id uideas uerum esse, incendio perire eas sinam, aut tu priusquam ipsi pro libito fruaris, morieris. Alius in pace gubernat Rempublicam, ducatum, regnum. Cuius uirtute? Mea, inquit. Non. Et ut uideas id uerum esse, permittam excitari seditionem, bellum, aut aliam turbam ut mireris & dicas: Quis uel suspicari potuit haec futura esse?

Contra hanc praesumptionem docet nos Psalmus, ut dicamus, uxor, liberi, familia, opes, pax, regnum &c. sunt dona Dei, ipsi fruatur cum gratitudinem, quam diu Domino placuerit, & quam diu Dominus dederit. Si mori-

moritur uxor aut liberi, si aliquid publice turbatur, Domine Deus, eram possessor horum donorum, tu ea dedisti, idem tu abstulisti quoque. Libenter igitur feram hanc iacturam, tamen alioqui non potuit aeterna haec esse possessio &c. Animus ad hunc modum institutus etiam aduersa bene ferre potest, quae impij cum maximo dolore ferre coguntur. Sed mundus non audit: ideo experitur hoc quod Psalmus dicit: Vanum est uobis mane surgere. & sunt sibi ipsis carnis uices & diaboli, qui se ipsos affligunt, & frustra. Merito, Cur enim non audiunt. In tuere igitur in omnia regna, in Respublicis, omnes, quarum historiae extant, Romanam, Atheniensem, Lacedaemoniorum, Thebanorum &c. & inuenies imaginem uerissimam huius uersus.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini filij, merces fructus uentris.

Postquam supra satis redarguit praesumptionem nostram, & illam affectationem diuinitatis, accedit iam ad alteram partem huius Psalmi, in qua docet simpliciter omnia

omnia esse diuinæ benedictionis. Nā hoc de-
 mum est uere docere, primum destruere fal-
 sa, post ædificare solida & firma. Poterat
 enim quæri, Quid igitur faciendum est, si
 quidem potentia ac sapientia nostra nihil
 proficitur? Sicut in Cicerone uidemus, in
 quo tanta sapientia fuit, quāta omnino ca-
 dere poterit in animum humanum, & tamē
 nihil illa sapientia profecit, sed sibi & alijs
 obfuit. Ignorantia certe nō peccauit, quod
 ad res ipsas attinet. Ratio enim uidere po-
 test, quæ facta sint utilia, quæ non. Et sicut
 naturaliter cōparare inter se numeros possu-
 mus, quod denarius numerus excedat qui-
 narium, Ita potest Cicero certo pronuncia-
 re (quod ad res ipsas attinet) quæ in admi-
 nistratione Reipub. sequenda sint, quæ nō.
 Sapientia ei certe non deest, quæ est creatu-
 ra Dei bona. Quid igitur deest? Hoc scili-
 cet, quod addit præsumptionem, quod illā
 administrationem rei longe difficillimē pu-
 tat esse opus suæ sapientiæ. Quanquam
 igitur sit in Cicerone (sicut ante dixi, et mo-
 nimenta quoque eius indicium faciunt) tan-
 ta sapientia, quanta in hominem cadere po-
 test, tamen non est par suscepto negotio. Ra-
 tio est, quia Cicero accommodat sapien-
 tiam

tiam suam ad alios homines regendos, qui
 si idem sentirent & uellent, quod Cicero sen-
 tit & uult, bene se haberet res. Sed inter cen-
 tum milia uix unus aut alter est, qui probet
 consilia Ciceronis, & idem uelit: alij omnes
 diuersum aut aliud sequuntur & probant.
 Hicetsi multū clamet Cicero, & res quoque
 idem loquatur, suum consilium honestissi-
 mū & maxime ē Repub. esse, tamen maior
 pars uincit meliorem, & pauci ij, qui Cice-
 ronem sequuntur, unā cum ipso auctore in
 discrimen uitæ & bonorum ueniunt, dum
 pertinacius sua consilia urgent.

Ego igitur in principio causæ meæ, cum
 contra indulgentias & alios abusus scribe-
 rem, hoc donum diuinitus datum habebā,
 quod tantam causam in me unum recipie-
 bam, & mihi uni sustinendam auxilio diui-
 no iudicabam, nec putabam fiducia aliorū
 quippiam tentandum esse, alioqui idem mi-
 hi accidisset, quod Munzero & alijs sanati-
 cis accidit. Bonitate autem causæ, hoc est,
 ipso uerbo Dei nitebar. Id sentiebam ne à
 portis quidem inferorum euertere posse, etsi
 me & qui mecum sentiebant facile per ty-
 rannidē aduersarij possent opprimere. Ac
 sanè bonitas causæ effecit ut sequeretur
 quoque

quoque ingens approbatio omnium, etiam illorum, qui nunc nobis sunt infensissimi hostes. Hic si tam stultus fuisset, & cogitasset me habere infinitos meae sententiae suffragatores, ac fiducia multitudinis, cepissem aliquid tētare, sicut Munzerus fecit, idem meus, quanquā in causa meliore, qui illius, fuisset exitus, Sed malebam sequi S. Paulum, qui me sic monebat Galata. 6. Opus suum probet unusquisque, & sic in semetipso gloriam habebit, & non in alio. Ac prodest hoc praeceptum etiam in politicis causis grauioribus obseruare, ut si quis aliquid magni tentat, nequaquam id faciat fiducia aliorum: sed sibi soli id sustinendū esse putet, & ideo diuinum auxilium imploret. Alij qui amicorum gratia & auxilijs nuntur, nunquam de diuino auxilio cogitant: ideo etiam semper habent exitus infelices. Sic quidam in Sueuis cum iam ad ultimum supplicium raperetur, ob quaedā cōsilia in Repub. tērata, sapientissime dixit, Was einer allein nicht fonde erheben / das solt er selbst ander ligen lassen. hoc est, nihil fiducia aliorū tērandū esse. Propria experientia edoctus, uidit infelicitate tentari ea, quae aliorū fiducia suscipiuntur. Vt autē redeā ad in-

ad institutum, Cicero, Demosthenes, summi uiri, non putarunt eum negociorū exitum, qui fuit. Quod igitur res aliter cecidit, quā ipsi existimabant, non ideo factum est, quod parum prudenter consuluerint Reip. sed sua ipsorum culpa, quod uolebant gloriari, non solum in semetipsis, sed etiam in alijs, ut ciues dicerent: Ecce hunc sumus secuti, hic gessit illas res &c. Sicut testatur uersiculus Ciceronis:

O fortunatam natam me consule Romam. Hæc an non arrogantissima uox fuit, & dignissima quæ exagitaretur? Ad extremum itaque canebat aliam cantilenam, sicut apparet in Epistola ad Octauium. Hoc autem est ex diuino dono, facere opus superbiæ humanæ, seu potius Satanicæ?

Si igitur iam Cicero & Demosthenes rogent, cum sapientissima consilia eos sefellerint, quid faciendum sit? Sit ne obmittenda sapientia, & abijciendū Imperium &c? Responder Salomon: Non, sed debetis imperare, gubernare Rempub. consilijs. Sic Oeconomū iubet ducere uxorem, quærere opes, colere agrum &c. Sed sic, ut stet hoc: Dabit dilecto suo per somnum, ut uerbum, (Dabit) maneat, hoc est, ut quidquid ob-

Y uenit

uenit, donum esse agnoscatur. Item, quod dabit ei, qui est dilectus, & dabit quasi per somnum, ut sit donum, donatum amico, & facile donatum. Hæc est summa breuissime exposita, quam postea latius explicabit per partes, ut quidquid inspexeris, te ipsum, uitam tuam, corpus tuum, uxorem, liberos, pacem, successum &c. agnoscas esse donum creatoris, nemini datum nisi dilecto suo. Facies igitur & Idea mundi est in præcedenti uersu, ubi non sunt dilecti, sed dementati homines, natīua diuinitate & carnali, qui omnia suis consilijs uolunt regere & efficere. Hi nullum habent donum, quia & si habent, tamen nō agnoscunt tanquam donū, nec dicunt: Hæc Deus dedit. Ac licet Cicero & alij Philosophi interdum illas res dona Dei esse significant, tamen non credunt, sed ex se Deos quosdam faciunt, ac creatores, qui suis consilijs munierint Respub. Imperium propagarint, imminentes turbas cauerint &c. Hac præsumptione prouocāt Deum, ut immittat Annibalem aliquem, aut Pyrrhum, aut intestinum bellum excitet per Syllam, Pompeium, aut coniurationem nefariorum hominum per Catilinam, ut sic agnoscant se nō esse gubernatores tantarum

tarum rerum. Sic habent etiam impij dona Dei, & si nō intelligant esse dona. Nos autē debemus id discere, ut, si duxisti uxorem, præfectus es Reipub. aut alicui alij negotio, Bene, esto prudens, audi Verbum Dei, & intellige quid sis, quid non sis, uxorem, liberos, familiam, opes &c. orna hoc titulo, quod Dominus ea dedit, hoc est, sentias ex corde esse dona Dei, quæ Deus dedit, neque aliud pro ijs exigit, quàm ut grato animo agnoscas esse sua dona. Verum hoc ipsum agnoscere etiam est donū Dei, sicut dicitur Sap. viij. Sciui quod aliter non possem esse continens, nisi Deus id daret. Hoc autē ipsum erat summa sapientia, scire cuius esset hoc donum.

Qui igitur certo statuit uxorem, liberos, Magistratum &c. esse dona Dei, is non inflatur successu, quia scit donum Dei esse, non suum opus, non uirtutem et gloriam suam. Sic spero Carolum Cæsarem, cui Deus insignem fortunam donauit, sentire, quod tot ac tantæ res præclare per suos gestæ, nō suæ aut suorum industria solum, sed Deo donatæ ita gestæ sint: sicut fertur de eo, quod præclaram illam uictoriam, quando Rex Gallorum ad Papiam captus est, soli Deo ac-

Y ij cepiam

ceptam retulerit. Sic maritus ita institutus habet puram lætitiā in uxore & liberis, quia sentit ea Dei dona, & fruitur ijs cū gratiarū actione, quā diu Deus concesserit. Si iterum auferi ea Deus, æquo animo fert, non laborat, non edit panem afflictionis, sed dormit, quia est ille dilectus, cui fauet Deus, & uiuit ac si dormiat, eiq; tanquam dormienti rete trahitur, sicut de Timotheo dicebant. Nam uiderunt Gentes quoq; fortunam dominari, sicut Poeta dicit: Fata regunt orbem, Causam tamen nescierunt, cur sic fieret, quod sapientissimi fallerentur, & alij, qui nullam sapientiæ laudem singularem haberent, omnia cederent ex sententia. Cum primum Imperium ad Carolum Cæsarem nostrum inuictissimū delatum esset, mira erat omnium de eo desperatio. Papa, Gallus, Veneti ridebant nos, admiratione suæ sapientiæ, cuius nihil in Carolo simile uidebatur. Quid autem sit? Sapientia illa admirabilis, de qua hostes Imperij gloriabantur, turpiter cōfunditur, Carolus ubiq; triumphat. Clamant igitur, & conuicij loco obijciunt ei fortunam, quod habeat istas glorias non ex se, sed quasi dormienti cuncta obueniant. Verum tu uide, unde ista fortuna

tuna sit, & inuenies esse donum Dei. Id quia Carolus intelligit (ut spero) & testatur id tum facta tum dicta eius, ideo diligitur à Deo, & sicut Psalmus dicit: Dilecto dantur omnia quasi per somnū. Quod si aliquando (quod Deus prohibeat) sinistre aliquid acciderit, si est Christianus, dicit: Dominus dedit tandem successum, iam aufert, sit nomen Domini benedictum. Sic pius fruitur rebus & dominio illo concessio à Deo Gen. ij. Edit, bibit, dormit, delectatur uxore, liberis, opibus, cum gratiarum actione, dicens: Domine Deus, tuum est donum, tuum fuit donum: Si eripis, iterum est tuum &c. Sic est animus uere & pie quietus & tranquillus. Impij autem habent panem afflictionis, & ne noctu quidem dormiunt: Pius autem non solum noctu, sed in toto tempore uitæ suæ dormit, hoc est, est ocioso animo, & in regno quasi in molli lecto quiescit, summam gubernationem concedit Deo, ac fruitur donis eius, & scit se esse instrumentū Dei, atq; ita omnia habet tanq; per somnū in ocio, dans Deo gloriam, et nihil faciendo facit omnia, ac faciendo omnia, nihil facit.

Sic postquam supra satis damnauit presumptionem sapientiæ & uirium huma-

Y iij narum,

narum, docet tandem uerā causam, & principalem dominum & gubernatorem Politiae & Oeconomiae, scilicet, ipsum Dominum. Est autem mira breuitas: Dat amico suo per somnum. Somnus uero de quo dicitur, referendus est ad ocium & quietem animi, uel conscientiae, non ad ocium carnis & corporis. Laborandū est corpore, & sudandum, sed in laeta conscientia, ac fiducia benedictionis diuinae, sicut in Genesi scriptū est, Omnia nostra consistere benedictione diuina, non nostra cura. Jam pergit, & quae breuiter exposuit, latius explicat, eo ordine, quē supra seruauit, ut primū de Oeconomia, post de Politia dicat: Ecce filij haereditas Domini, & fructus uentris est merces. Est mirabilis obscuritas in hoc uersu, uitio interpretis, nec possibile est intelligi eum ab homine Latino. Non solum enim uocabula, sed & phrasia est diuina, qua Spiritus sanctus & scriptura utitur. Sententia igitur haec est: Ecce haec est sapientia, regula & modus recte sentiendi de Oeconomia, quod filij sint haereditas diuina, id est, Dei donum, & quod fructus uentris, hoc est, quicquid ex uentre nascitur, est merces, id est, donum Dei. Non est autem ualde inepta sententia, si primo loco differentiae

differentiae causa, filios accipias masculinū scilicet genus: secundo fructum uentris, id est, semellas omniū animantium, potissimū in hominū. Redic enim res eodem, nempe, quod patrē & matrē esse, nō sit humani operis, sed diuini: Et quanquā maritus generet per uxorem, uxor autē impregnetur per uirum, tamen utrumque sit donū Dei, & benedictio diuina, sicut textus dicit: Creauit Deus masculinum & foeminā. Creauit dicit, ut significet, quod nō sint sui ipsorum rectores & factores, sed quod tam masculus quam foemina sint Dei creaturae. Deinde addit, & benedixit eis: Crescite & multiplicamini. Ex hoc Genesis loco manat hic uersiculus Psalmi. Nam quod Deus dat liberos, hoc nō est operis nostri, sed est benedictio diuina. Quanquā autē mūdus hoc expectat, tamen neque intelligit, nec obseruat: quia enim illa procreatio sobolis est quotidianū beneficium, ideo uilescit. Sic mūdus tanquā porci, in caeno studiorū ac uoluptatū suarū uolutat, et haec summa Dei beneficia, in quibus uiuit & ambulat, neque agnoscit, nec mirat.

Obseruandum autem hoc quoque est, quod non ita promiscue benedixit Deus homini, sicut alijs bestiis benedixit, sed peculiari benedictione hominem ornauit, ut eo facilius

Y iij credamus

Somnus.

Vocabulum

omni

non hoc

loco signi

ficitur ocium

& quiescentia

sed animi

tranquillitas

habetur et

fiducia

benedictio

omni diuina

sen am mūdus

arguitur

secu

hom in

promissio

non diuina

Quandā autē

stabit mūdus

bonum non

non differat

et nobis

curatur

omnia

non differat

Quandā autē

stabit mūdus

bonum non

non differat

et nobis

curatur

omnia

credamus, donum Dei esse, habere filios & filias; nec sibi arroget maritus, quasi ipse fecundet uxorem; nec uxor sibi arroget, quasi concipiat naturali & propria quadam sua uirtute, sed discant esse haec opera uere diuina. Ideo etiam accidit nonnunquam, ut sanæ & formosæ mulieres robustis & sanis maritis coniunctæ in magnis opibus & delicijs, tamen sint steriles: ut uidelicet ostendat Deus, benedictionis suæ, non humane uirtutis aut naturæ esse, parere & gignere. Contra, alius qui uix contra famem se defendere potest, plenas ædes sobole habet. Recte igitur dicunt Germani nostri, cum de liberis loquuntur: *Unser HERR Gott hat mir eyu kind bescheeret*/ Deus largitus est mihi liberos. Hoc uerbum quanquā omnibus in ore sit, pauci tamen sunt, qui admittant istam benedictionem aut intelligant, propterea quod obscurata sit misera illa uoluptate, & alijs sceditatibus carnis, nempe, calamitatibus, periculis, sudoribus, laboribus &c. Hæc ita obscurant benedictionem diuinam, ut non benedictio, sed maledictio potius uideatur. Nam cū aut filij sunt inobedientes, aut uxor immorigera, aut moriuntur parentes, & relinquunt liberos orphanos

phanos, aut moritur uxor &c. Videtur maledictio superare benedictionem. Ideo reuocat nos Scriptura sancta ad se & iubet nos intueri ipsam rem, & substantiam coniugij, quæ est benedictio diuina, ut dum in eam inspicimus, absorbeamus quidquid est calamitatis et miseriarum in coniugio.

Cernitur autem hoc in loco infirmitas & incredulitas nostra. Eiusmodi enim ingenio sumus omnes, ut uno incōmodo plus moueamur, quàm centū commodis alijs. Sicut uidemus, si cui corpus sanum contigit, magis dolet de uno ulcere in genu aut cubito exorto, quàm lætetur de totius corporis reliqui incolumitate, iuxta Germanicū prouerbium, Si quem in humeris tuis Romam usq; deferas, & leuiter modo cum de humeris deponis offendas, omnem gratiam perire. Sicut cernimus in ingratissimis liberis quoq;, quos maximis laboribus & sumptibus postquam educarunt parentes, aut mortem parentum expectant, aut inobedientes fiunt, obliui omnium beneficiorum. Ad hunc modum in coniugio quoq; fit, ut obscuretur benedictio maledictione. Quare Spiritus sanctus benedictionē pulchre amplificat, ut in Dominum potius & in auctorem ac

Y v creato.

creatorem respiciamus, quàm in illas molestias, quibus sanctissimum uitæ genus obruitur. Hoc igitur uerbū nobis inculcemus, & in eo hæreamus, quod in Genesi legitur: Et benedixit eis. Hoc uerbo confirmemus nos contra illa mala, & dicamus: Si est benedictio Dei hoc nostrum uitæ genus, lætabor in benedicente Domino, siue bene siue male cedat, & credam ei placere hoc opus, Scio enim dona eius esse uxorem, liberos, domum familiam &c. ut hunc titulum, Donum Dei est, omnibus quæ habes & possides inscribas, & immiscendo benedictionē ac maiestatem diuinam tuo uitæ generi, ab sorbeas omnes calamitates, pericula & molestias omnes.

Gentes autem, & qui carent uerbo Dei, nihil minus quàm hoc statuere de coniugio possunt. Sed existimant coniungi maritum & foeminam casu, ac liberos eis nasci, sicut porcis. Eos cum habent, educant in magnā spem opum & honorum. Verum plerunq; accidit, ut summorum hominū liberi maxime degenerent: Sicut multa exempla ostendunt, non solum in historijs sacris & Gentium, sed etiam in hac quotidiana uita. Spiritus sanctus igitur nos reuocat ad uerbum Dei,

Dei, quod in Genesi est, ut discamus nostra corpora non esse nostra: Sed si es masculus, ut sentias quidquid in te est masculinum, esse donum Dei, sic liberos esse Dei donum non tuum opus. Tu igitur mane creatura Dei, & persuade tibi, Deo placere tuum masculinum corpus, & uitam tuam: tum potes sine molestia singulari ijs quæ Deus dedit, scilicet uita, uxore, liberis, opibus frui, & cum bona conscientia. Et si qua incidunt molestia, ea quoq; superare potes comparatione reliquorum donorū, quæ multo plurajū tuo uitæ genere inuenies q̄ incōmoda.

Porro uocat filios non solum fructum uentris, sed quidquid ad liberos alendos, educandos, uestiendos & curandos requiritur. Nam qui dat liberos, etiam unā dat & creat, quo alantur, alioqui non possent diu durare filij. Dat igitur illa Deus huic opulenter, illi minus opulenter, ita tamen, ne quisquam fame pereat, nisi cum peculiari ter tantat aliquos. Generali autem actione diuina & communi afferunt nati liberi secū uictum & amictum, ne per inopiam pereant. Quanquam aliquoties accidit, ut præsatis impatientia natos uorarint matres, non tamen uno & altero exemplo tollitur regula:

regula: hæ enim fuerunt singularia exempla iræ Dei & plagæ diuinæ. Aliud autem est loqui de Deo irato & immittēte plagas, Aliud loqui de Deo gubernante & regente nos. Quare uidemus liberos eorū qui aqua & pane misere uiſitant, optima eſſe habitudine corporis, & nitidiſſimos. Econtra multorum liberos, qui in maximis opibus ac delicijs uiuunt, quaſi umbras incedere & ſœde pallescere. Quare hoc? Quia filij ſunt donum Dei, quos ipſe Deus creauit. Dat igitur unā etiam illa, quibus carere filij non poſſunt, Sicut oſtendit nobis prima hominis creatio. Priuſquam enim Adam fingitur ex terra, ipſe Deus conditor terrā ei inſtruit tanquam domum, in qua habitet; Nec eam domum relinquit uacuam & inanem, ſed omni genere opum & deliciarum ornat, ut nobis poſteris Adæ oſtenderet ſe patrem noſtrum fore, & gubernaturū nos, ac abunde ſuppeditaturum omnia, modo credamus.

Sic dum adhuc in utero matris uiuit foetus, alitur ſine ullo ſuo opere & cura, à ſolo Deo: Quid enim faceret foetus, qui ſine ullo ſenſu iacet? Poſtquam iā partu eſt editus, paratam habet cellam, ubera matris, tanquam

tanquam fontem ad hoc inſtructum, paratam habet coquinā, balneas, lintea, & alia quibus habet opus. Et adſunt non ſolum mulierculæ, quæ ſua opera infantem curēt, ſed angeli quoq; ſicut multa clariffima exempla oſtendunt. Vnde hæc omnia? Nimirum, quod Deus dona ſua ipſe conſeruat, & quibus cōſeruentur, abunde donat. Quare filios hoc loco non ſimpliciter accipies pro liberis, pro carne, cute & oſſibus, ſed pro omnibus, quæ ad liberos pertinent. Ad eundem modum uxor & maritus non ſunt intelligenda nuda corpora, ſed habitaculum, focus, cibus, potus, & omnia quæ ad Oeconomiam requiruntur. Hæc autem ſunt Dei dona, ſiue ea habeamus opulenter, ſiue tenuiter: nam non eodem modo diſtribuit ea Deus. Sunt tamen eo ipſo etiam cū parce contigerunt ſatis magna & ampla, quod Dei dona ſunt. Sicut enim dona Principum, quantumuis tenuia, magis æſtimamus animo quàm precio. Ita quanquam exiguum donum tibi Deus contulit, ut te & tuos miſere alere poſſis, ſufficiat tamen tibi uoluntas diuina, & benediſſio diuina, quod certo ſcis, Deum tibi fauere, & illa dona contuliſſe. Quæ cū iterum eripit, æquo animo

animo id ferre potes, quia scis non tua, sed Dei fuisse. Sic quieto animo es & ocioso, siue abundes siue egeas. Et cum sic Deum suis beneficijs quasi induis, & ut sic loquar, incorporas, sunt ampliora & maiora illa beneficia, quantumcumque sint parua in specie.

Atque hæc sufficiant de sententia Prophe-
tæ: restat ut Grammaticam quoque nonni-
hil attingamus, quæ propter Hebraicam
phrasin paulo est obscurior. Nam quod He-
bræus dicit: Hæreditas Domini, filij, Lati-
nus sic diceret, Filij sunt donum diuinum.
Et merces fructus uentris, Latine posset di-
ci, filij sunt largitio diuina. Nam uocabu-
lum hæreditatis ualde late eis patet. Hære-
ditatem uocant terram diuisam in populum
per Iosua. Inde translata uox est ad omnes
donationes. Terra enim Chanaan simplici-
ter donabatur populo Israel, hinc omnes
alias possessiones, proprietates & dona, uo-
cant hæreditatem. Sic in Psalmo: Lex tua
est hæreditas mea, hoc est, donum à te mihi
donatum. Mein hochstes erbgut. Nos paulo
aliter utimur nomine hæreditatis, pro re à
parentibus nobis relicta. Sed Hebræis est
donum & portio diuinitus donata.

Merces. Nomen mercedis est Hebræis ualde usita-
tum,

num, Hieremiæ. xxxi. Merces est operi tuo.
Et in Hiob. Hæc est merces eorum, qui semi-
nant inuentum. Et Psalmo cvij. Hoc opus
eorum qui detrahunt mihi apud Dominum
&c. Significat autem donum, opere preci-
um, largitionem diuinam. Sic est apud Esai-
am cap. xl. & lxij. Sic Paulus in Cor. i.
Cor. xv. State quoniam non est inanis la-
bor uester.

Hæc igitur est doctrina domestica Spi-
ritus sancti, & uera Oeconomia Christia-
na, credere liberos & omnia alia esse diuinum
donum. Hæc cognitio quando est certa,
quod accipimus omnia tanquam de manu
largientis Dei, tunc statim per pulchram cō-
sequentiam, quam Dialectica Spiritus san-
cti nos docet, discemus, quomodo pericu-
la, calamitates & miseriæ omnes ferendæ &
superandæ sint: ut siue uxor, siue liberi mo-
riantur, siue alia mala in nos ingruant, cum
Hiob dicamus: Dominus dedit, Dominus
abstulit, sit nomen Domini benedictum.
Ratio enim iam illustrata per Verbum, be-
nedictionem agnoscit, et gratias agit. In ad-
uersis autem, Dei uoluntati non repugnat.
Non quod sine dolore carnis amittamus
Dei dona: neque enim consolamur carnem,
sed spi-

sed spiritum. Sed sancti quoque sentiunt illa mala, & eis afficiuntur, non tamen superantur: Sicut Iacob amisso Ioseph grauiter angerebatur, non tamen desperabat, non blasphemabat, sed ferebat calamitatem, quia uidebat eum fuisse donum Dei, & rursus eripit esse. Qui igitur sic instructus est, illi nunquam quidquam desit. Verum non satis est ex libro hanc doctrinam discere, sed requiritur usus & experientia, sine qua haec Oeconomia nunquam discetur. Sicut uidemus in ijs, qui nihil spectant nisi fortunam & casum. Hi dum incidunt in coniugium eo animo, ut uoluptates suas alant, ut liberos sua sapientia prouehant ad magnas opes & dignitates, omnia diuersa experientur, ut ipsi cum suis liberis, uxore ac facultatibus pereant, quia ignorant benedictione diuina opus esse. Contra, qui ista dona tanquam benedictionem Dei accipiunt, hi etiam si aduersa fortuna sit, tamen tranquillo & ocioso animo sunt.

V. Sicut sagittae in manu potentis, ita filij excussorum.

Est militaris similitudo, & subobscura, Pertinet autem ad politiam, Arcus in manu robusti

robusti iaculatoris, non frustra torquetur, sicut Dauid de Ionatha dicit: Sagitta Ionathae nunquam redijt retrorsum, hoc est, non aberrauit, ij. Samuel. i. sed ferit & penetrat. Hinc Elaias Apostolos sagittas uocat, item Zacharias. Sententia igitur est: Diuinum donum est, domi in pace sine seditione regnare, & foris uincere: Neque est sine hoc dono foelix gubernatio omnis, nec uictoria belli. In Repub. enim semper plus est hostium quam amicorum. Deinde semper maior pars est mala, & ferè uincit meliorem, nisi Deus adsit. Quare simpliciter diuinum donum est, statum Reipub. uel domi uel foris foelicem esse. Latinus fecit, Filij excussorum. sed est, Filij iuuentutis, qui debet armis Rempub. tueri, & bella gerere. Hi sunt tanquam sagittae, quae feriunt, quia diuinitus mittuntur & donantur. Senes enim non sunt apti bellis, sicut docet uersiculus uetus:

ἐργα νέων, ἐσλαί ἡ μέσων, εὐχαί τ' ἐρεόντων
hoc est, Labores in Repub. obire debent iuuenes: Qui autem medij aetate sunt, debent consulere: Qui in extrema etate sunt, uotis Rempub. iuuare debent. Sicut igitur supra in Oeconomia filios masculos posuit, ita hic ponit iuuenes, ut utriusque cōplecteretur,

Z Alere

Alere & Defendere: Hęc enim duo ad hanc uirā ciuilem & corporalem sunt necessaria.

Sed audi quomodo defensionem publicam honestissimo titulo ornet, q̄ donum diuinum uocat iuuenes, quos Deus facit uictorices sagittas, quæ sic irruant in hostes, ut uictoriā reportēt. Nam hoc Gentes quoq̄ experientia docuit, uictoriā nō sequi uires & potentiā, sed diuinitus donari, & plus momenti in industria ac cōsilijs, q̄ in armis esse. Ita sæpe accidit, ut parua manu, maximi exercitus sint fusi. Non quod ideo non sint comparanda arma, & cogendi exercitus, sed quod, cum necessitas bellandi Magi stratui incumbit, siue multos, siue paucos milites habeat, non ideo aut præsumere aut desperare debet, sed intueri uocationem, q̄ ex officio cogatur pugnare, & quærere uictoriā, ac rogare de coelo, & dicere: Domine, apud te est uirtus & uictoria, ad sis tu mihi &c. Sicut e contra, si hostibus numero & uiribus sis superior, non ideo promittes tibi certā uictoriā, sed rogabis eam à Deo: Domine, tua est uictoria, eam si daturus es, agam tibi gratias: Sin ulturus es clade peccata nostra, ecce adsum. Talis fiducia si uel in solo duce sit, qui agnoscit uocationē suam, & auxi

& auxilium à Deo requirit, haud dubie uictoriā consequetur. Sicut Iephta, is erat in officio, libenter unā cum suis uiuisset in pace, sed Ammon id nō sinebat. Iephta igitur proponebat Deo necessitatem pugnandi, sibi impositam, & rogabat opem contra hostes, & sic uincebat: Agnoscebat enim uictoriā non suum opus, sed Dei donū esse. Sic Dauid uarias & præclaras uictorias, aliam post aliam ex hostibus reportauit. Vnde: Habebat arma, equites, pedites. Sed illa, inquit, nihil ad uictoriā comparandam ualent, ideo à Domino eam rogabat et expectabat: Hanc fidem sequebatur certa uictoria. Salomo igitur hoc uersu docet, uictoriā uere esse donum Dei. Et sicut sagittæ cum impetu iactatæ & contortæ penetrant, Ita quoq̄ in bello ualere iuuenes diuina benedictione, non propria uirtute, nec præsumptione. Hebraismus est, Filij iuuentutis, id est, iuuenes, sicut filium mortis, uocant destinātū mortī &c. Iam concludit:

Beatus uir qui impleuit desiderium suū ex ipsis, non confundetur, cū loquetur inimicis suis in porta.

Verte sic: Beatus uir qui impleuit phantasmata
Z ij retram

retram suam talibus, non confundetur, si quando cū hostibus in porta res erit. Quasi dicas: Is est beatus Princeps, ea est foelix Politia, quæ habet hanc benedictionem, & intelligit eam esse donum Dei. Ibi necesse est esse uictoriam & pacē, domi & foris. Quamquam autem accidit, ut quidam pereant & occidantur (ea est quasi scabies & pustulæ in cutæ) tamen corpus saluatur, & paratur uictoria. Vix enim unquā uictoria omnino incruenta contingit: sed quo plus periculi fuit, eo plus gloriæ militibus accedit, & plus gaudiū est in uictoria difficili, q̃ doloris in sanguine. Sic neq; Oeconomia omnibus incōmodis caret, nec ulla omnino totius uitæ pars. Sed non est putandum incommodum, quodd cutis (utor enim libenter hac similitudine) leuiter scabie infestatur, totū autem corpus bene habet. Quare fiat hoc, Beatos esse, qui huiusmodi iuuenes defensores habent, licet quidā pereant: hoc est, beatos esse qui hoc donum habent, & norunt esse donum Dei.

Loqui in porta, Hebraismus est: Non enim tantū significat loqui, sed politice loqui, hoc est, leges condere, per leges gubernare, edicta proponere, coercere nefarios &c. quasi

quasi dicat: Vbi tales sunt iuuenes, ij sciunt in porta loqui, hoc est, in Reipub. negocijs recte uersantur, sunt gubernatores, constitutores, conseruatores Reipub. & legum. Sed audi quid addat, nempe, q̃ tales non solum habēt hostes impugnantes, sed etiam inimicos odientes. Quare oportet ut Magistratus discat ferre illa odia: Alioqui si odijs deterriti, gratiam hominum uenari uolent, ad Anarchiam res delabatur, sicut uidemus in aulis Principum: ibi quia omnes uolunt in gratia esse, ideo nihil reprehendere, nihil dammare audent, ne in odium Principū incurrant. At cur Magistratum ambiunt: cur in aula uiuunt, si non labores, & tantū præmia ac gloriā spectant? Hinc fit, ut nulla uiquā iusta Imperij species sit, & pessime administrēt omnia. Atqui si qui offensas & odia hominū subire nolūt, abstineāt à Magistratu. Quis unq; sanctius administrauit regnū q̃ Dauid: & tñ cum seditiosus filius Absalon eū criminaretur apud uulgus, facile inuenit, qui ei crederent. Cur hoc? Quia Dauid erat sanctissimus Rex, nec cōniuebat ad subditorū peccata, sed in ea acerbe pro merito animaduvertebat, ea res primū ei odiū & inuidiam confluxit ad uulgus. Deinde cum

filius dux seditionis & auctor accederet, facile pertrahi ad defectionē potuerunt. Neque enim potest aliter fieri, quin improborum odia in se cōcitet, qui officiū suū strenue in Magistratu facit, Sapiunt igitur nostri, qui honores & Magistratus sine labore retinere cupiunt, sed cū magno Reipub. periculo. Quare hanc particulam, In porta loqui cū inimicis, non sic nude accipies, tanq̃ dere ociosa, significat enim leges condere, & eas post exequi, urgere carcere, uinculis, & poenis improbos, irritare in se furorē maliciorū hominū &c. ut qui in Repub. preest, sic preest, ut nunq̃ metu grauissimorū periculorū, quod ad audaciam improborū attinet, careat: quia regere nihil aliud est, quā odij se grauare, & immiscere se in istā beluā dentatā & squissimā, sicut Aeschines quoq̃ dixit, cū à Repub. Atheniensi discederet, se gaudere, q̃ liberatus sit à Repub. tanq̃ à rabiosa cane. Et Bias dixit: Magistratus ostendit uirum. Quot enim hodie sunt Respub. quę suos ciues, quot Principes, qui nobilitatem suā in officio retineant? Est enim omnium operū humanorū lōge grauissimū, regere. Sicut autē si quis ideo. uxorē ducit, ut libidinem & uoluptates suas expleat, longe falli-

In portalo
qui quid.

ge fallitur, & nunquam cogitaris molestijs inuoluitur. Ita quoq̃ qui ad Magistratum accedunt, spe præmiorum & glorię adducti, omnia diuersa inueniunt, si modo facere officium uolent. Fit igitur, ut fracti magnitudine laborum & impatientia, indignantur, & abijciant omnia.

Quare discendum est, in administratione hæc omnia inesse uitia, odia, rebellionem, seditionem, inobedientiam, ingratiudinē, mille pericula, turbatores pacis & ocij, qui uitæ, fortunæ, & dignitati tuę insidientur. Hic quid faciet igitur Magistratus? Nimirum hoc primū, ut sciat Magistratum esse ordinationem, ac statuatur se uoluntate Dei accessisse ad Rempub. Deinde postq̃ hoc constituit, ut quoq̃ confirmet animū, et obfirmet contra omnia pericula, ac faciat officium suum, siue indignentur ciues, siue nō: tunc fiet, ut Deus addat benedictionem, & assistat tibi, & non inimicis, Sicut hic dicit: Non confunderis, etiamsi tibi loquendū sit cū inimicis, & inobedientibus ac seditiosis ciuibus. Item Psal. cxliij. Qui subdit populum meū sub me. Item Psal. vii. Tu es iudex populorū. quasi dicat: Nō est mearū uirū, prudentię aut sapientię meę, hūc populum regere.

Z iij regere.

regere. Dominus igitur est, qui dat obediētes ciues, & conseruat populum, qui naturaliter odit Magistratus. Omnes enim uolunt esse liberi, & ægre ferunt legum uinculis licentiam constringi: sicut in nobilitate hodie uidemus, quæ simpliciter omnia sibi uult impune licere: Si quis Princeps cohibere eos uult, deficiunt. Contra hæc pericula consolatur Magistratum hoc loco Spiritus sanctus: Cum leges condideris, inquit, non confunderis, quia Deus dabit tibi iuuenes, qui possunt iuuare. Vnus enim & alter bonus in Repub. uir, sæpe totam reliquā ciuium multitudinē in officio retinent grauitate sua, & seueritate. Alij autē qui ad omnia cōniuent, ne sibi conslent inuidiā, nō Magistratus, sed pīctē quēdā statuē Magistratuū, & pīcti sunt principes, ad nullā rem idonei.

Habetis Psalmum Politicum & Oeconomicū, quomodo in utroq; genere uitę instituendus sit pius animus, ne uel successu nimio in securitatē prolabamur, uel aduersa fortuna fracti discedamus ab officio. Quod utrunq; impijs accidit, qui sine timore Dei uel in coniugiū uel Politiam irruunt. Quia enim nesciunt diuinitus hæc regi, ideo suis cōsilijs moderari uolunt omnia. Hinc fit, ut aut pe-

aut periculose impingant, aut eo usq; securitatis progrediantur, ut reuocari ad sana consilia nō possint. Quare danda est nobis opera, quos aut iam in hæc uitæ genera coniecit Deus, aut olim conijciat, ut q; hæc doctrina omnibus est necessaria et utilis, tam eam studiose discamus. In ea re & nobis ipsis & Reipub. quoq; plurimū profuerimus. Tū Deo quoq; probabitur officium nostrum, qui, sicut promissit, addet successum, & recōprobabit beneplacitū sibi esse super metuentes eum, & super omnes qui sperant in misericordia eius.

Amen.

PSALMVS CXXVIII.

Beati omnes.

IN præcedenti Psalmo docuit Propheta de utroq; uitę genere, hoc est, de Politia & Oeconomia. Idem ferè hic quoq; agit, sed alio modo. Et si enim hic quoq; coniungit cū Politia Oeconomiam, & utriq; benedictionem ac pacem precatur, tamen magis ad Oeconomiam, seu coniugium re-

Z v

spicit

Oecono-
mia fons
Politiae.

spicit in hoc Psalmo, quod ea sit ceu fons & origo Politiae. Quos enim domi educamus & instituimus pueros, eos posteritas est olim habitura Reipub. gubernatores. Ita enim accidit, ex domibus seu familijs ciuitates, ex ciuitatibus prouinciæ, ex prouincijs regna constituuntur. Recte igitur dicitur Oeconomia fons Politiae, quod turbatis Oeconomij, non possunt constitui imperia, nec ciuitates, sicut indiuiduis sublati, neq; species, nec genus consistere potest. Quare faciemus huic Psalmo titulum, quod sit ceu Epithalamium, & nuptiale carmen, quo Propheta & consolatur coniuges, & eis omnia foelicia precatur, & promittit à Deo. Possunt autem hæc postea ad politiam tanquã à specie ad genus transferri: quia sicut cōiugio Deus benedicere uult, propterea quod coniugium est diuina ordinatio, & uitæ genus Deo gratissimum, Ita quoq; Magistratus diuinitus institutus est, & certam habet promissionem diuinæ benedictionis.

Argumen-
tū Psalmi.

Spiritus sanctus
colligit uera bo-
na coniugij &
ideo id laudat.

Apparebit autem in hoc Psalmo, quàm bonus tum Poeta, tum Orator sit Spiritus sanctus, qui omnes dicendi & persuadendi regulas optime nouit. Diligentissime enim

ea dissi-

ea dissimulat, quæ in hoc uitæ genere molesta aut odiosa sunt, & ea tantum multo studio diligit & colligit, quæ ad persuasionem aptissima & in coniugio, sola & uere bona sunt. Mundus diuersum facit: Nam uera bona coniugij non solum ignorat, sed etiã, si qua uideat, obruit ea presentibus molestijs. Ideo nihil mirū est cū de hoc uitæ genere homines impij loquuntur, q̃ alijs uerbis utuntur quàm Spiritus sanctus solet. Sequuntur enim tantum sensum carnis, & tã in Politia quàm Oeconomia nihil aliud uident, quàm quæ difficilia, molesta, aut laboriosa sunt: nec id solum, sed quæ sunt uere diuina bona in his uitæ generibus, ea propter illa carnis leuia incommoda, non animaduertunt. Hinc nata sunt illa dicta: Nulla ciuitas sine malo, hoc est, sine mulieribus. Item, Vxor malū necessarium, & si qua similia sunt conuicia in istum sexum, quæ apud Græcos sunt plurima. Sic citatur contumeliosa sententia cuiusdam Græci Poetæ, *γυναικα δ' ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς οὐ δύναται γένεσθαι*. Et quidam Romanus quoq; dixit: Si foeminis carere possemus, magna caremus molestia.

Mundus, tantū
mala colligit &
ideo coniugium
uituperat.

Ratio huius iudicij hæc est, quod origi-
nale

Ratio est pec-
catum origi-
nale.

nali peccato caro sic est uitiatā, ut illas poe-
nas peccati non possit æquo animo ferre,
sed tantum querat, quæ suauia sunt, mole-
stias autem & labores fugiat. Ideo coniugi-
um & politica officia aut omnino uitat, si-
cut Epicurei, aut ijs tantum abutitur ad
suas uoluptates. Adeo excœcata est per pec-
catum originis, cupiditate uoluptatum, glo-
riæ & opum. Necessè igitur fuit addere
pharmacum corruptæ naturæ, & lasciuie-
tem carnē his molestijs quētū in cōiugio,
tū Magistratu sunt, aliquantulū reprimere.

Antithesis
iudicij huma-
ni & Spiritus
sancti.

Cū ergo in Scriptura sacra legimus ista cō-
iugij encomia, debemus Antithesin facere
iudicij hominum, & hanc addere correctio-
nem, quod ista sint uera, secundum Spiri-
tum sanctum, sed secundum carnem non
sint uera. Sic cū infra dicit, de pio marito:
Beatus es & bene tibi erit. caro diuersū sen-
tit, & iudicat coniugem esse miserrimum,
& esse ei pessime quod duro labore uictum
cogatur quærere. Quia mundus ea non in-
telligit quæ sunt Spiritus sancti, & ista bo-
na quæ uel in Oeconomia uel Politia sunt
non uidet, sed tantum hæret in creatura,
Deum condentem, regentem, & benedicen-
tem creaturæ, non uidet.

Contra

Contra Spiritus sanctus in Creatorem
intuetur, & benedictionē Domini, quantū-
uis uarijs afflictionibus obrutam, magni-
fice extollit: Alia incommoda aut prorsus
dissimulat aut extenuat egregie, hoc mun-
dus non potest facere. Ideo uidemus in hi-
storijs, homines quanto fuerunt sapientio-
res tanto cauissè diligentius, ne ad publica
negocia et administrationem politicam ac-
cederent. Idem in coniugio accidit: iuuen-
tus difficillime sibi patitur id imponi iugū:
sicut senex apud Comicum ait: Omnes qui
amant grauiter sibi uxorem dari ferunt.
Etsi qui amore cōpulsī, colla huic iugo sub-
mittūt, cum postea nō fluunt ad uolūtātē
sed alia atq; alia incommoda incidunt, quæ
amore excœcati nō prouidere, tum demum
querelæ & nimis sera reprehensio facti se-
quitur. Et fit, ut multa facilius omnia uitia
in scorto uel adultera tolerant alij quàm
maritus in uxore. Sicut ecōtra uxor quoq;
nisi insigniter proba sit, facilius ad adulteri
peccata, quàm leues mariti offensiones con-
niuet. Quia natura uincula ista non potest
æquo animo tolerare, nisi animi edocti uer-
bo, & Spiritu illuminati, respiciant ad crea-
torem, qui tum Politicam tum Oeconomiam in-

Mundus
coniugium
fugit.

am in-

am instituit & uult utraq; ab hac misera carne administrari. Qui hanc cognitionem non habent, aut leuiter admodum meditatam tenent, non facile commouentur ad impatientiam, cum minus recte succederet omnia.

Ergo etiam piorum animi erudiendi, exhortandi & erigendi sunt, ut aliquid spectent ultra illa incommoda, quæ prima incurrunt in oculos, & reiectis iudicijs sapientum mundi, respiciunt ad uera & summa bona quæ Deus in hæc uitæ genera abdidit, atq; ea alte animo includant, tunc fiet, ut & facilius tolerant molestias illas, & Deo libenter pareant uariè tentanti. Atq; in hunc usum hoc Epithalamium nunc interpretabimur, ut et uidere ista spiritualia bona, quæ Deus in coniugio abscondit, possimus, & admirari, ne siamus mundo similes, uidentia opera Dei, & tamen non intelligenti, audienti benedictionem diuinam & suauissimas promissiones, & tamen non credenti.

I. **Beatus omnis qui timet Dominum, qui ambulat in uisibus eius.**

Hortatur
primū ad
timorem
domini et
enitū pri-
mæ tabulæ

Hic primum uide quod Propheta non statim irruit in promissiones coniugij, tanquam propter coniugij simplicitatem obtin-

gant

gant. Sed incipit à prima tabula & beatum prædicat qui Dominum timet. Facit autem id ideo, ut significet mundum non intelligere quid sit coniugem fieri, seu uxorem ducere. Ideo etiam si quæ molestiæ incidunt, non potest eas æquo animo ferre, ideo etiam non beatus sed miser est. Qui autem Dominum timet, is siue ad politiam accedit uocatus, siue uxorem ducit, beatus est utcumq; cedat uel coniugium uel Magistratus.

Potest enim fieri, quod etiam istis qui timeant Dominum, non bene cedat coniugium, sed coniungantur aut cum malis, aut morosis uxoribus aut alia quædam incommoda eos premant, qualia sunt bonæ uxoris præmatura mors, aut liberi degeneres, aut matrimonium sterile, & infœcundum. Hic si pius sit animus & timens Dei, facile uincet illa incommoda, & sic cogitabit, Ecce cõigit tibi uxor multis modis incommoda, cum qua alius nullum diem quiete posset uiuere. Sed Deus tibi hoc largitus est, ut & agnoscas Deum esse creatorem & patrem tuum, & discas uoluntatem eius patienter ferre &c. Hoc dono leue compensatum est matrimonium tristius, siquidem non ad matrimonij solum molestias superandas, sed ad

Etiam qui
dominum
timent se-
pe infœcun-
des sunt in
coniugio.

sed ad alia quoque mala uincula donum hoc prodest.

Coniugium
incipiendum
a timore Dei
& ab oratio-
ne.

Ergo sic incipit Propheta Epithalamium hoc: Si uis esse foelix & beatus, & adiecisti animum ad coniugium, hoc experieris. Deus tibi dabit uxorem, dabit domum, dabit liberos & alia. Sed hoc primum da operam ut Deum timeas, & in nomine Dei, id uitae genus incipias. Haec utilis doctrina est quam statim initio tradit Spiritus sanctus, ut is cui non datum est ut contineat, incipiat matrimonium à primo praecepto, & diuinam imploret opem, ac in conspectum Dei prodeat & dicat: Domine Deus, tu dicis ad me in uerbo tuo, quod sis & esse uelis Dominus & Deus meus, creasti igitur me masculum, & creasti foemellam: haec tua creatio & hoc opus tuum est, ego me sic non feci, nec fortuito ita sum factus: Adde igitur creaturae tuae successum, & da ut sim foelix maritus, ut sim uxor foelix &c. ut sic incipiamus in timore Dei, non simus securi, aut praesumentes, nec sicut rustici & imperiti homines temere in hoc uitae genus irruamus, sed inuocemus illum, qui ad id uitae genus nos creauit, tunc fiet, ut foeliciter eueniant omnia.

Longe

Longe igitur alio modo epithalamion suum Spiritus sanctus orditur, quam alij Poetae: hortatur enim, ut inuocemus primum Deum, & fiduciam misericordiae eius animo concipiamus. Non enim Deus inuitus audiet, si appelles eum creatorem tuum, sed uicissim agnoscet te creaturam suam esse, nec negabit, se tibi dedisse, ut esses masculus, aut esses foemina. Praesumptionem prohibuit, nec uult priuato consilio hoc uitae genus incipere, sed uult, ut tua consilia tibi sint suspecta, & quod ea Deus non sit fortunatus, nisi ipsum in consilium adhibueris. Recte igitur dicit: Beatus uir qui timet Dominum. Nam exempla quotidie sunt ob oculos, quod saepe uehementissimus amor initio inter coniuges est, qui postea facillime extinguitur, ut aut uiuant inter se hostiliter, aut alter alterum deserat. Nonnunquam ita immerguntur uoluptatibus aut opibus, ut plane sine omni Dei metu uiuant: ea duplo maior est infelicitas & miseria. Sed merito haec eis accidunt. Cur enim non addunt timorem Dei?

Disce igitur hic, ut uiuas in timore Dei, qui te creauit, ut possis esse maritus, uel uxor, et uult etiam coniugium tuum guber-

a nare.

Timore Dei
opus est, De-
tis enim prae-
sumptionem
odis.

nare. Quod si eum gubernatorem non adhibueris, & ipse uxorem & familiam pro tuo arbitrio, sine oratione ad Deum, gubernare uoles, fiet, ut aut evertas omnia, aut perpetuo successu dementatus, in grauiora mala incidas. Vult timeri & coli Deus, hoc est, uult, ut confiteamur nos nihil posse felicitate incipere, aut gubernare, sine ipsius auxilio & consilio.

Hanc doctrinam utile est inculcare iuuentuti, ut si qui futuri sint coniuges, discant ista, & sequantur. Ratio est, quia coniugium in mundo & in carne, hoc est, in medio inter daemones uersatur. Caro cito fastidit uxorem, sicut quidam nequam senex dixit ad sponsum subinde in nuptiis respicientem ad sponsam: Amice, ne ita respicias saepe, fiet non post multos menses, ut magis cupias cum famula, quam cum coniuge cubare. Huius rei quae causa est? Hec scilicet, quod coniugium uersatur in carne, quae tota peccato est corrupta. Hanc postea accendit Satan uel odio ex leuissimis offensionibus, uel zelotypia. Nisi igitur respicias ad uoluntatem Dei, non potest esse coniugium aut stabile, aut iucundum diu.

Ergo debet iuuentus recte de coniugio edoceri

edoceri, ut si quis ducit uxorem, possit cum ea uiuere in fauore & benedictione diuina, ac dicere: Domine, dedisti ut essem masculus, dedisti etiam hanc uxorem: sumus autem ambo in mundo & carne hac infirmissima, & inter medios daemones turbatores coniugalis amoris. Da igitur benedictionem tuam, ut etiam si quae offensiones incidunt, eas tua benedictio, & admiratio donorum, quae in hoc coniugio sunt, uincat &c. Haec ratio est, cur à timore Dei carmen hoc incipiat, ut praesumptionem nobis adimat, ne cogitemus omnia eo modo euentura, quem nos animo concepimus. Non enim ita fiet: aut si fit, fit cum maiore malo, nempe ad suppressionem uerbi & cognitionis Dei. Media autem uia est, Deum timere, & ei confidere, & in nomine Dei, cum humili oratione, in omnem euentum, coniugium incipere.

Sub Papa egregie deformarunt coniugium: Nam appellabant statum secularem, & coniuges docebantur, ut inter peccata in confessione etiam consuetudinem istam conjugalem enumerarent. Inde inter Sophistas disputatio fuit, de peccato ueniali inter coniuges, & mortali in copula carnali, ut uocatur

a ij bant.

Oratione
pus est coniugibus, propter pericula uaria.

Coniugium
sub Papatu
deformatum

bant. Sed fuerunt istę inutiles & stultę, partim etiam impię disputationes, quibus occasionem prębuisse Augustinus uidetur, cū alicubi de peccato ueniali dicit, id esse simile peccato coniugū, pro quo oratur : Dimitte nobis debita nostra. Verum quidem est, debet ista consuetudo coniugum esse moderata, ad extinguendum feruorem carnis : Et sicut modus in cibo & potu seruari debet, ita etiam pię coniuges carni non debent indulgere nimium. Nam ille feruor carnis & foeda libido, qua caro estuat, ex peccato est. Ideo in pœnam libidinis huius, admixtum est absynthium plurimarum curarum & solitudinum, pro uictu, pro liberis, pro administratione negotiorum communium : Item offensiones familię, uicinorum &c. Hęc tanquam sal aspersa sunt, ut macerent petulantia carnis. Cuius infirmitati Deus consulere uoluit per coniugium, nō uoluit excitare ardorem carnis. Ideo uoluit etiam membra apta esse procreandę soboli, sicut ad alios usus alia membra creauit : ad alendum foetū ubera, ad gestandū brachia &c.

Ergo hęc prima doctrina, si modo coniugium debet esse foelix, & iucundum, & quod Deo placeat, ut cōiuges timeāt Deū, hoc est,

hoc est, ut ponant pręsumptionem suorum consiliorum, & incumbant in humilem orationem, qua petant, bonam coniugem, pudicam, & morigerā : item successum in alijs rebus : & cum postea aliquid accidit pręter uoluntatem, ut æquo animo ferant falli spem & cogitationes suas.

Non solum autem hoc requirit, quod in primo pręcepto requiritur, ut suum cultū Deo exhibeant, hoc est, Deum timeant, & eius bonitati fidant, hęc enim reuerentia est, quam Deo debemus, sed addit : Beatus qui ambulat in uīs eius. hoc est, qui etiam secundę tabulę opera pręstat, qui obedit parentibus & Magistratui, qui non facit cædem, non lędit alios, qui se non polluit scortis & adulterio, sed uxorem ideo ducit, ut possit caste uiuere, & cauere talia peccata. Cecinerunt & adhuc hodie canūt hunc Psalmum Papistę, sed non intelligunt : sequuntur enim Hieronymus, qui satis irreligiose & inerudite cōtra coniugiū infert : Si coniuges beati sunt, sequitur Isaacum ante annū quadragesimū, & alios sanctos, qui uxores non habuerunt, non fuisse beatos hac beatitudine. Sed nos scimus Psalmum non loqui de priuilegiatis, sicut Hieremias man-

In uīs Domini
ambulare

a iij datum

datum habuit non ducendæ uxoris, & Io-
hannes Baptista etiam certo consilio à con-
iugio abstinuit: sicut Christus quoq;. Hi
nauigent suo uento, & teneant cursum suū
diuinitus datum, Cæteri autem, qui dono
hoc carent, & sunt sine priuilegio isto sum-
morum hominū, discant hoc carmen, hoc
est, in timore Domini fiant coniugēs, & am-
bulent in uis Domini. Ac sciant se in hoc
uitæ genere ita posse uiuere, ut & Deum ti-
meant, & ambulent in uis eius, contra ua-
nam & impiam persuasionem Monachorū
& totius Papatus, qui fingunt coniugium
tanquam uitæ genus, quod cum religione
aut pugnet, aut non ualde conueniat.

II, Laborem manuum tuarum cor-
medes, beatus tu & bene tibi erit.

Coniugibus
mandatus
est labor,

Hoc etiam docendi sunt coniuges, ut la-
borent, quia iuris naturalis est, ut maritus
alat uxorem & liberos. Postquā enim hoc
sciunt coniuges, qd debeant timere Deū crea-
torem suum, qui fecit ipsos, & addidit bene-
dictionem tanquā creaturæ suæ: debet hoc
secundum esse, ut tale aliquid instituant, ne
occidentur. Sicut etiam admonuit Hesiodus:

ὅτι καὶ μὲν πρῶτος αἰὼν ἦν ἀφ' ἧς ἀνθρώπων,

Vult

Vult enim primum certam deligi sedem,
ubi cum uxore & liberis habitare possis:
Deinde uxorem quæri, sed ita, si habeas bo-
uem aratorem, hoc est, si habeas quo te &
tuos alere possis. Et si enim neq; studium no-
strum, nec opera satis sit ad alendam fami-
liam, tamen Deus nostro studio & opera no-
stra tanquā medio utitur, per quod nobis
uult benedicere. Sic corium non futuri, fa-
tio non agricolæ, Doctori non prædicatio
dat unde uiuat, & tamen Deus per hæc, seu
potius cum his dat uictum.

Vult igitur omnem maritum uiuere in
sudore uultus sui, & exerceri labore, ad pre-
mendandam carnem, & mortificandas cupidi-
tates carnis. Nam qui in ocio uiuunt, am-
bulant non in Domini, sed in diaboli uis.
Non enim sunt, nec uiuunt in ordinatione
diuina, siquidem laborem ordinauit Deus.
Atq; hic uide Spiritus sancti consilium. La-
bor est etiam unum de incommodis uitæ
coniuugalis. Sed quā belle abscondit hoc
incommodum, cum primum & mandatū
Dei esse ostendit, & postea promittit Deum
per laborem, quantumuis dura & incom-
moda res esse uideat, uelle benedicere. Hoc
uere est absynthium saccaro miscere. Sicut

Laborem com-
mendat Spi-
ritus sanctus
quia per eum
uult benedi-
cere.

a iiij etiam

etiam Iesus Syrach laborem hoc nomine ornatur, quod dicit esse conditum à Deo, & beneplacitum in oculis Dei.

Est autem hac quoque admonitione opus propter nostram corruptam naturam: Verum enim est quod Comicus dicit: Omnium hominum ingenium à labore proclive esse ad libidinem. Ideo etiam quarundam barbararum gentium mos fuit, prostituere uxores & liberos, tantum ut possint in ocio vivere.

Monet igitur hoc epithalamion sponsum & sponiam in nuptiis, primum ut timeant Dominum, & credant ei, nec praesumant de sua opulentia, aut sapientia. Deinde ut sciant hoc habituros incommodi, ut laborent, & labores manuum comedant. Quod igitur libido in carnem sparsa est, quae coniuges coniungit, id non est principale vinculum, sicut etiam cito dissolvitur alijs incommodis. Haec autem vera vincula coniugij sunt, scire quod etiam iste labor manuum & sollicitudo pro familia, sint sacrificium Deo gratum; quod uxor cum prebet mammam infantis, maritus cum ad sudorem usque corpus defatigat laboribus domesticis, Deo talem cultum exhibeant, qui omnium Monacho

rum

rum cultibus & quantumvis asperis studiis longe praestet: Quid enim dicat Propheta quaelo uide: Beatus es tu & bene tibi erit.

Hec non est satis magna & suavisissima commendatio laborum & totius coniugij: Es maritus, inquit, & laboras ut te & familiam possis honeste alere, audi quid iste tuus labor sit: Est res sanctissima, qua Deus delectatur, & per quam vult benedictionem suam tibi donare. Hoc encomium laboris debebat scribi in omnium opificum instrumentis, in fronte, & in naso sudante ex labore. Mundus enim laborem non iudicat benedictionem esse, ideo eum fugit, & odit. Hinc ille querelae & dirae imprecationes, quas per impatientiam impij coniuges effundunt, cum iam ad hoc, iam ad aliud negotium rapiuntur. Sed pater & qui Dominum timeant, animo alacri & laeto laborant. Quia agnoscunt mandatum & voluntatem Dei. Sic pius agricola in curru & aratro suo: furor in corio, & acu: faber in ligno & ferro scriptum videt hunc versum: Beatus es & bene tibi erit. Mundus inuertit, & dicit: Miser es & male tibi erit, si quidem ista semper toleranda & ferenda sunt: foelices autem sunt qui in ocio uitam tolerant, & sine la-

Labor.

a v bore

bore habet unde uiuat, sicut Martialis commendat rem non partam labore, sed relictam. Talia conuicia spargit Diabolus in coniugium, magis quam in Magistratum politicum, quia etsi ibi quoque sunt incommoda aliqua, tamen illa facile deuorant homines ambitiosi, ob gloriae & dignitatis accessionem.

Opus igitur est hac consolatione contra scandalum hoc mundi, ut coniuges sciant Deum hoc uitae genus ordinasse, in quo suent ac laborent, & ferant peccati originalis maledictionem, in paradyso inflictam. Deinde ut praeter id, hoc etiam sciant, Spiritum sanctum hic pronunciare, beatos eos esse, qui officium faciunt & strenue laborant. Haec tanta sunt, ut facile pii molestias laboris sint toleraturi. Quid enim amplius uis est? Primum audis Deum uelle per laborem, uictum & alia ad tuendam uitam necessaria per benedictionem suam largiri. Deinde etiam tuo labore delectari, eumque approbare ac sacrificij & gratissimi cultus loco habiturum esse: Siquidem non simpliciter labor est, sed opus obedientiae seu uocationis. Haec impii nesciunt, ideo aut sectantur ocium, aut impatientissime ferunt laborandi necessitatem

tatem, quia non uident oculis Spiritus sancti, sed simpliciter secundum oculos carnis iudicant, qui oculi nihil praeter incommoda & molestias uident, & merito: sed Spiritus pios erigit & consolatur, quod & Deus per laborem uelit benedicere (Ociosis enim etiam si quid dat, dat eis in perniciem) & quod sudor iste ac labor, Deo placeat. Hoc duplex commodum est, pro uno incommodo, quod caro tantum uidet.

Sed est hic etiam admonendum, laborem dici non tantum, cum fatigantur membra, sed etiam sollicitudinem & curam. Nam Propheta eiusmodi uocabulo utitur, quod non solum sic significat laborare ut aliquid agas manu, sed incommoda etiam complectitur, quae inter laborandum patimur. Cuiusmodi in Oeconomia plurima occurrunt. Sepe cum maritus magno conatu facit officium, molesta est uxor & lites mouet, liberi implicantur morbis, familia non solum negligenter peccat, sed saepe perfida est, & clauas pecunias aut suppellectilem furatur. Magistratus quoque difficilibus temporibus enecat exactionibus, & seruitute. Haec nos non labores, sed molestias uocamus: & tamen Propheta utrumque complectitur uocabulo laboris

Labor non solum opus sed sollicitudinem quoque significat.

laboris: ut siue agēdo, siue patiēdo nobis afflicti esse uideamur, & quo animo id feramus, & cogitemus Deum hanc uitam non condidisse ad uoluptates. Ideo enim ad mulierem dixit: Multiplicabo ærumnas tuas dū grauida es, in dolore paries filios tuos. Nam & tempus ante partum plenissimum est maximarum molestiarum. Ipse partus autem quantillum à morte differt: Sic uero dixit: Maledictus sit ager propter te, in dolore comedes fructus eius, omnibus diebus uitæ tuæ. Hic audis non diem, non annum unum dolori & labori, sed omne uitæ tempus destinātū esse. Ergo inquis, cum hæc sic sint, præstat uiuere cœlibem uitam & scortari. Fac periculum, & uiue an sic te euoluere ex his incommodis possis. Imo magis te inuolues & grauioribus periculis onerabis. Nam hoc modo iratum Deum, & malam conscientiam tibi comparabis, ac ipse damnabis te & uitam tuam. Dum enim sectaris gaudium carnis, & uoluptates, incidis in amaritudinem spiritus, quæ quid sit, suo tempore experieris. Nam una guttula malæ conscientiae, ut sic dicam, totum mare mundani gaudij absorbet. Quid fiet ubi per impiam tuam uitam, non unius diei,

diei, sed multorum annorum malam conscientiam sustinere cogeris: E contra ubi est læta conscientia, & certa de fauore ac benedictione Dei, ibi etiā est æterna læticia, quæ illas guttulas humanorum incommodorum & molestiarum, ita haurit & absorbet, sicut sol meridianus rorem.

An non igitur turpe est, illas guttulas ac scintillas laboris sic metuere & fugere, cum uideas Deum eas melle & saccharo suauissimo condidisse, nempe, quod hic in Psalmo omnibus sic laborantibus & ferentibus cōmunes coniugij molestias dicit: Beatus es & bene tibi erit hoc est, Quod in isto uitæ genere es, quod laboras, quod uarie tentaris, & iam hanc, iam aliam molestiam deuoras, hoc non solū mihi placet, sed tibi quoque utile est, ut hoc modo caro mortificetur, & peccatum originale uexetur & tu in coniugio, tanquam schola, hanc perfectissimam Philosophiam discas, ut Dei uoluntatem patienter feras, & mille occasiones declarande patientiæ & dilectionis habeas, quas extra coniugium in uita cœlibe non haberes. Qui hoc modo in coniugio uiuunt, etiam cum calamitosissimi sunt, tamen uere beati sunt: & cōtra qui hoc modo non uiuunt, uere

uere infœlices sunt. Nam labores & molestias, quibus simpliciter hæc uita carere nō potest, eo modo ferunt, ut dolorem dolori addant. Hinc inter ipsos coniuges oriuntur lites. Hinc oritur fastidium, ut unā ire, colloqui, edere, bibere pigeat. Hæc plane diabolica uita est. Ergo hæc exhortatio diligenter discenda & exercenda est, ut laborem & omnes molestias æquo animo feramus, & per patientiam uincamus, contenti hoc dono, quod scimus Deo nostrum uitæ genus gratum esse, & ideo ipsum benedicturum esse nobis. Hoc modo cum bona ac læta conscientia, familia regi, & omnia incommoda deuorari possunt.

III. Vxor tua erit ut uitis frugifera in lateribus domus tuæ, & filij tui sicut plantulæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ.

Audiuimus duo præconia sancti coniugij, ubi coniuges Deū timent & in uis eius ambulant: Quod scilicet Deo grata sit hæc uita, & ipse sit ei benedicturus. Quare tolerandas esse æquo animo molestias & labores, quos Deus ideo huic generi uitæ addit, ut

dit, ut uitium & morbus naturæ paulatim sanetur, dum per huiusmodi molestias premitur, humiliatur, & coercetur. Nā quod Monachi philosophati sunt fugiendos labores, & tranquillitatem ac uitam solitariam expetendam esse, hic Psalmus satis arguit id Deo nō placere. Hoc autem placere, ut in laboribus & molestijs iāstemur, & cogitemus nos diuinitus esse positos ad serēdos illos tum actiuos tum passiuos labores, quos sane tum coniugium secum affert, sicut dicit: Labores manuum tuarum manducabis. Non dicit, in ocio uiuendum & alienarum manuum labores manducandos esse, sicut Papæ sancti faciunt, hoc est, Epicurei & delicati illi martyres.

Porro supra attigi, Hieronymū, & post eum, alios quoque disputare de hoc Psalmo, cur Dauid tantopere commendat, beati uiuitam, si uxorem habuerit, cum tot in sacris literis sint sancti qui cœlibes uixerunt, qualis forte fuit Helias, Heliseus, & similes: quanquam de his affirmari id certo non possit, de Hieremia potest. In nouo autem testamento longe speciosius exemplum est, omnium ferè Episcoporum præsertim si posteriora tempora spectes. Imo, etiā quorundam

Sententia Hieronymi grauius refutatur, contumeliose tractantis coniugium.

rundam coniugum: sicut de Rege Henrico & Kunegunde commemorant, qui abstinuerunt à copula carnis, ut loquuntur, & uixerunt casti. Tales igitur omnes an nō sunt beati, dicunt, cum Spiritus sanctus hic tantum coniuges beatos prædicet. Hieronymus hic se ad allegoriam uertit, & sequitur suum Magistrum Origenem, & ex uxore facit Ecclesiam: sicut postea cœlebris hæc sententia fuit, cum Paulus dicit: Episcopus sit maritus unius uxoris, ut exponerent, id est, unius Ecclesiæ. Item habeat filios honestos & obediētes, hoc est, discipulos seu auditores honestos. Ad hunc modum respondent isti. Quidam cum uident quā hoc ridiculum sit, eò decurrunt, ut dicant Prophetam locutum esse pro ratione suorum temporum, quibus frequentior coniugij fuit usus. Sed ne hoc quidē satisfacere potest ingenioso homini.

Quomodo
Psalmus cō
mendet con
iugium.

Sic itaq; respondemus. Psalmum hoc solum agere ut erudiat homines pios de hoc genere uitæ, diuinitus instituto, non hoc agere ut cogat aut præcipiat pariter omnibus quod oporteat uxore ducere, sed ut qui duxerunt, aut sunt ducturi, intelligant quid habeant, cum uxores habent. Ita
ut li-

ut libertas sua maneat tum cœlibatui, tum coniugio. Quis enim ad coniugium cogat non indigentem coniugio? Qui tales sunt, ut hoc uerbum possint capere, maneant cœlibes, & glorientur in Domino: Sicut qui non uocantur ad Rempub. priuati manēt: qui non uocantur ad ministerium Ecclesiarum, manent inter auditores. Par omnino hic ratio est, cum per infirmitatem naturæ suæ non cogantur ad coniugium, sed ex eorum numero sint, qui coniugio carere possunt, recte faciunt, quod coniugio abstinēt, & ijs molestijs se non onerant, quibus carere possunt. E contra, qui nō sic robusti sunt dono Dei, sed sunt propriæ infirmitatis sibi conscij, quod nō simul caste & extra coniugium possint uiuere, hi pluris facere necessitatem suam debent, quā incommoda & molestias coniugij.

Nunc facilis responsio est ad disputationem illam, si prius statuas Psalmum tantū ornare & commendare donum hoc, non ut gere & cogere ad coniugium. Ne insaniamus sicut primus phanaticus spiritus, qui in schola nostra extitit: is ex loco Pauli ad Timotheum hoc uolebat euincere, nō posse pastore esse, nisi etiam maritus esset. Quasi
b dicas

dicas, non posse esse Principem, aut Magistratum, nisi uxorem habeat. Hæc neque Pauli sententia est, nec Psalmi huius, in quo Spiritus sanctus laudat coniugium, & docet qui in eo sunt, quomodo recte eo possint uti. Cæterum unus Spiritus alijs sic, alijs aliter distribuit dona sua. Sumus quidem in uno corpore, & ornatur ab uno & eodem Spiritu, sed non eodem modo. Itaque qui sine coniugio non possunt caste uiuere, uxorem ducant, & sciant se habere insigne & excellens donum à Deo conditum, ad infirmitatem suam medicandam: sicut Scriptura foeminā uocat adiutorium uiri. Qui autem castitatis donum habent, uiuant coelibes, ut ita, quanquam donis sumus dispares, tamē singuli in nostris donis seruiamus Deo, & uiuamus sine scandalo, ad utilitatem proximi.

Hæc itaque uera est solutio, quod Psalmus hoc uitæ genus commendat: non itaque negat nos esse beatos, qui extra cōiugium sancte & caste uiixerunt, sed hoc manifeste prohibet, ne coniugium uituperetur. Oculis sanè præstantius est membrum quàm auris, & tamen non potest nec debet officium aurium aspernari. Sic ineptum esset ita laudare Theo-

re Theologum professionem suam, ut professionem Legum damnet. Sic & Iureconsultus non debet cum contumelia Medicinæ, Poeta cum contumelia Rhetorices, professionem suam ornare. Diuersa sunt dona: hoc igitur faciendum est, ut unusquisque in suo dono laudet & honoret Deum, atque utatur ad Reipub. utilitatem, & sinat alios quoque in suo genere pro uiribus adiuuare Rempub. Theologus sanè maior est Grammatico, & Astronomo, sed non ideo Grammaticum & Astronomum contemnere, multo minus in eum contumeliosus esse debet. Ament inter se tanquam fratres, & sint pia familia summi Patris familiās, ac singuli in suo uocationis genere seruiant Domino. Hoc non norunt, qui putant, cum Dauid coniuges laudet, ac beatos prædicet, alios qui extra coniugium sancte uiuunt, negare beatos esse. Nam Spiritus sanctus pure laudat dona Dei, sine contumelia aliorum donorum: nec sic prædicat coniuges beatos esse, ut eos damnet qui in coniugio non uiuunt. Sed cum coniugium in mundo uarie uituperetur, & obscurantur eius ueræ laudes, primū sensu carnis, deinde etiam suggestionibus diaboli, & sugillationibus mundi,

b ij uult

Diuersa dona sunt: his utendum est, non ad aliorum contumeliā, sed ad edificationem proximi.

uult Spiritus sanctus hoc donum sic contemptum ab ijs qui id habent, extollere & amplificare, ita tamē, ne alijs donis aliquid detrahat. Maneant uiduæ, maneant uirgines in suo loco: Spiritus sanctus enim nunc instituit dicere non de uiduis, non de uirginibus, sed de coniugio, ut qui in coniugio sunt, norint donum suum.

Quod igitur Hieronymus satis indocte obijcit: Abraham, Isaac, & alij Patriarchæ, ætate plus satis matura duxerunt uxores, & multos annos uiixerunt in coniugio sine liberis, ergo non fuere beati secundum hunc Psalmum. neganda est consequentia. Nam Abraham, Isaac, & alij, fuere beati, etiam ante ductas uxores, & susceptos liberos: sicut omnes credentes & baptisatæ, tum uiduæ, tum uirgines, beatæ sunt. Quod autem ad Psalmum attinet, simpliciter de dono loquitur, & docet, non urget ad donum, sed donum in mundo sic conspurcatum, ornat. Ergo id ex Psalmo non sequitur, quod isti conantur efficere odio quodā coniugij: Fingunt quidem Monachi se coniugium ideo fugere, ut castitatem amare uideantur: Sed non est uerum. Diuo Paulo potius credendum est, dicenti, quod spiritu
erroris

erroris, non studio castitatis, coniugium damnabunt, præsertim nunc posita lege, qua coniugium prohibent. Ambrosium multa arguunt sponte abstinuisse à coniugio: huius exemplum fortasse alij quoque certo consilio secuti sunt. Sed Hieronymus ita contumeliose de coniugio loquitur, ut prorsus nō possit excusari. Sicut nec hodie nostri Papistæ. Sic neq; Gregorius excusari potest, qui legem de coelibatu & cōiugijs soluendis, propagauit etiam in alias Ecclesias. Loquuntur uterq; mendacium in hypocrisi, quando dicunt, quod amore castitatis coniugium detestentur. Non enim sunt nec possunt esse casti, sicut quotidiana scelerum ipsorum ostendunt, Sed hoc sectantur, ut sint liberi & securi ab illis molestijs, & simul specie ac hypocrisi opinionem sanctitatis apud uulgus colligant, ut uideantur tanq̃ spectacula & Angeli in mundo esse, non homines, & ideo digni habeantur, qui labores alienarum manuum manducent. Hæc est præsertim nostrorum Papistarum, Monachorū, Sacrificulorū, & Monialium sacra, hoc est, execrabilis castitas.

Qui hoc modo à coniugio abstinent, uelut Antichristi, secundū sententiam Dauid
b iij nielis,

Castitas Papistarum impura & hypocrisis.

nielis, qui hanc insignem Antichristi notam esse dicit, quod concupiscentiam mulierum non curabit. Id glossa quoque de Antichristo exponit his uerbis, quod simulaturus sit castitatem, ut facilius decipere possit. Nos autem hanc quoque causam addimus, ut delicatum hominum genus, molestiam, curas, & sollicitudinem istam effugeret, quam coniugium secum affert, dignam quidem pio uiro, si ita ei Dominus dederit, Sed qui sine peccato coniugio carere possunt, fruuntur in suo dono, sine aliorum contumelia, quibus id donum non est. Alii omnes potius quam impure uiuant sine coniugio, deligant castitatem coniugalem, puriorem et meliorem, et Deo magis gratam, quam omnium Papistarum castitas esse potest, etiam si in totum a mulierum congressu abstinerent, quod tamen quomodo faciant, non est. Si igitur sunt quidam, qui donum castitatis habent, ut sine coniugio, ardoribus carnis careant, hi maneant in suo dono. Contra, qui uruntur, hi imbecillitati suae consulant, secundum Pauli uerbum, & ordinationem Dei, qui homini uoluit foeminam esse adiutorium: ut & si dona sint differentia, tamen eiusdem Domini serui maneamus, retinentes bonam conscientiam, & nemini scandalum praebentes.

Sic con

Sic coniugium, sanctum, laudabile, bonum & utile genus uitae est, quare meretur, sicut Psalmus hic facit, laudari, & si caro & mundus, propter incommoda quae habet, non possit id laudare, sed potius admiretur ac praedicet coelibatuum. Sed hoc non est uerbum Dei sequi: Caro enim praedicat & distinguit dona secundum suum iudicium, & statuit melius et purius seruire Deo in coelibatu, quam coniugio. Sicut Hieronymus facit in pestilentibus libris contra Iovinianum, quem tamen apparet plus eruditio- nis & iudicii habuisse in uno digito, quam Hieronymum in toto corpore. Neque enim uirginitatem cum contumelia coniugii laudare debuit, sed sic potius dicere, ut qui uirgines sint, seruiant Deo in suo dono, non ideo coniugium damnandum esse, sed praedicandum tanquam genus uitae a Deo conditum, etiam tum cum natura adhuc esset integra, & peccato nondum uitiata. Sed Hieronymus neque pietatis, nec iudicii tantum habet, sed simpliciter, sicut indocti Monachi adhuc solent, prorumpit: Bonum est homini sic esse: Ergo coniugem esse, malum est. Item: Bonum monile Ecclesiae, Eustochium uirgo. Qualis quae so haec uox est?

b iij Monile

Hierony-
mi libri
contra Io-
uinianum

18

Monile Ecclesiae est, credere in Christum, esse baptisatum, & communicatum. Sed uirginem aut coniugem esse, sunt diuersa dona, Deo aequagrata. Nam quod de coniugio obijciunt: Tribulationem carnis habebunt eiusmodi, hoc nos libenter concedimus. Sed ea non coniugij culpa est, sed peccati quod habent etiam isti, qui non sunt coniuges, Gen. iij.

Hec respondere uolui ad Hieronymi sententiam nugantem cum Origene suo, & fingente per Allegorias ineptos patres & filios spirituales. Quibus sermonibus occasione dederunt Pape, ut se faceret sponsum, seu maritum Ecclesiae: Ita error errorem peperit. Ego autem optarim sponsum hunc cum Iuda ex arbore pedere, et in inferno sepultum esse, potius quam ut hoc modo Christo nomen suum eriperet. Unus enim, sponsus & maritus Ecclesiae tantum est, Christus Iesus: Reliqui omnes sancti sunt amici sponsi, sicut se Baptista uocat. Ecclesia est sponsa seu uxor. Filij sunt fideles, qui quotidie accedunt. Hi per fidem etiam fiunt sponsae: communicant enim cum bonis sponsi, & consequuntur si de iusticia Christi & merita. Si Papa bonus est, est in horum numero, non sponsus, non maritus, sed sponsa accipiens de bonis sponsi: Sin malus est, est sponsus Satan, & amicus Iude.

Summa

Summa igitur responsi nostri est, quod hic Psalmus non cogat ad coniugium tantumquam necesse sit omnes in coniugio uiuere, neque enim praedicit Christi uerbo, dicens, qui potest capere capiat. Sed simpliciter laudat coniugium aduersus carnem, & pestilentia exempla mundi, quae omnia hoc genus uitae impugnant, propter molestias quae coniugibus obijciuntur: eas qui decreuerunt fugere, polluuntur fornicatione & adulterijs, & sic etiam exemplo nocent. Aduersus has uiperinas linguas, & exempla plena scandalum, munit hic Psalmus animos. Mundus uocat uxorem necessarium malum, Ac Petrus ob certam causam, & tamen sine contumelia, uocat uas infirmum: sed uide quid hic Spiritus dicat, quomodo ornet ac praedicet uxorem: dum eam comparat uitis secundae, & liberos quos marito parit plantulis oliuarum. Dic uero an in ullis literis extent tam elegantes & significantes ac iucundae similitudines duae, sicut haec sunt? Imo an etiam in alijs locis sacrae Scripturae inueniantur? Apprehendit enim duas nobilissimas arbores, uitem & oleam, unde duo praestantissimi liquores colliguntur, atque his comparat illos, scilicet coram mun-

Conclusio quomodo Psalmus de coniugio loquatur, nempe quod id laudet contra mundi iudicium non quod ad id cogat.

Duo nobilissimos liquores.

b v do con-

do contemptas res, uxorem, & fructus eius liberos: si conditionem consideres uxor est infirmum uas, & sexus longe infra masculam uirtutem positus, praesertim si compares ad eas res quae per masculos geruntur, per mulieres autem geri non possunt, sed Spiritus sanctus donum considerat, & amplitudine doni abscondit quicquid in sexu incommodi est, idque splendidi dissimilis similitudinibus obruit.

Cause cur sic
praedicetur u-
xor.

Ut autem aliquomodo possimus uidere causas, cur tantopere praedicet hunc sexum Spiritus sanctus, fingamus nos omnes non esse coniuges, siquidem coniugium mundus detestatur, sed coelibes. Imo fingamus neque masculum nec foemellam esse, sed quidam unum quod neutrum sit, ut ideo coelibatus possit fingi perfectior, quid quaeso cum tali mundo & foelici ac puro coelibatu futurum est, quam diu subsister species? An non intra annos uiginti totus mundus deserti, & uastae solitudinis imaginem habebit? Quis tum erit usus auri? Quis argenti? imo quis erit usus, solis, lunae, & omnium terra nascentium? deficiente subito genere humano si hoc modo coniugium abolitum, & beatus, si dijs placet, coelibatus

tus

tus statuatur? Quin huc uide, ubi tum erit ministerium uerbi? Quis fructus erit beneficii Christi? Cur igitur coelibatum sic laudas, ut extenues dignitatem & maximos fructus coniugij? Quin utrunque lauda pro sua dignitate & merito, ac praesertim considera hoc in loco quomodo Spiritus sanctus te doceat tuam inspicere uxorem: Nempe, non sicut infirmam carnem, quae (saluo pudore, sic cogor loqui propter blasphemos contemptores creaturae Dei) mingat, sudet, & reliqua naturae faciat. Cur enim hoc non etiam in uite facis? Cur eam non contemnis propter sterces quod ad radices ponitur? An non potiore rationem habes succi, qui hoc modo ex uite produci-
tur? Sic in olea neminem offendit asperitas corticis & quod fimo curanda ac quasi saginanda radix est: Nam fructum potissimum spectamus omnes. Quis igitur non serio indignetur, eam hominum esse prudentiam, ut deligere in alijs uilioribus rebus optima, & mala aut regere aut negligere soleant propter maius bonum seu commodum, & tamen hoc non faciant in nobilissima Dei creatura, foemina? Quasi uero non etiam uxores eiusmodi foeditates (sic enim

Sicut in uite
propter sua-
uitatem fru-
ctus quae foe-
da sunt negli-
guntur, ita in
uxore quoque.

enim delicati isti uocant) in maritis reprehendere possint.

In prole possumus discernere inter prolem, & stercur, ulcera, morbos, et si quid aliud dici potest. Quis enim abiicit filium, quod stercore se defœdarit? Imo quis abiicit, quod aut scabie deformatus est, aut peste, aut alio contagioso morbo infectus? An non stercur abluitur? an non in morbo sollicitè curatur, ut nobis maneat incolumis? sic naturalia uitia obruimus magnitudine eius boni, quod putamus nobis in incolumitate liberorum esse positum. Hic quis non rideret, imo quis non execraretur eum, qui diceret propter stercur, aut morbum etiam grauissimum, puerum abiicendum, sicut tamen belli & delicati homines odiose exagitant ista officia quæ non grauati mariti præstant uxoribus, cum ita postulat earum ualetudo. An non enim cogitabimus Dei esse creaturam, & participem beneficij Christi, præterquam quod nobis addita est à Deo ut sit adiutoriū nostrū? Diabolicę igitur ille uoces sunt, quibus impij exagitant consuetudinem coniugum inter se, ut scilicet uideantur uiri esse, & merito ista contemnere. Si digni essent

tales,

tales, ut fierent patres, intelligerent quàm etiam dignitate præstanti patri nihil noceret, osculari ægrotum filium, & curare eius ulcera. Si enim aut ægroti, aut stercore defœdatis infantes abiicendi essent, te quæso, ubi ego, ubi tu essemus? Dignissimus igitur est mundus reprehensione, quod etiam in optimis rebus tantum solet considerare uicia, non etiam uirtutes. Et cum usu uirtutum istarum non possit carere, atq; eas quasi in manu quotidie habeat, tamen ita cœcus est, ut eas uidere non possit. Sed hoc est peccatū originis, etiam in præstantissimis creaturis cœcutire, & non intelligere quid in eis boni sit, sed magis offendi longe inferioribus in commodis. Adeo ut opus sit contra istam cœcitatē docere, & tamē homines id ægre credant.

Est igitur hic faciendum, quod Cicero dicit se solere in causis agendis, ut si quid mali sit, id dissimulet, ubi autem in causa insit boni aliquid, id urgeat, ibi totus sit, & quasi ibi habitet. Quis enim ideo sui corporis minorem rationem habet, quod aut ulcus in pectore, aut aliud uitium in alia corporis parte habet? an non ideo maiore diligentia corpus curamus? Quin uidēs

aulicos

In liberis facimus idem, non abiicimus eos propter scabi-

Bona, quæ in uxore admittari debemus.

In uxore considerari debet quid boni inest.

aulicos nostros, hi cum bene pasti, stercore
 refertum uentrem circumferant, tamen ne-
 glectis sordibus & contemptis, incedunt
 aurati ac sericati, ac si totum corpus esset me-
 rum balsamum. Sic cælamus uitia studio-
 se, honesta autem ostendimus: sed quare
 idem non etiam facimus in coniugio, ut ob-
 ruamus & tegamus uitia, & inspiciamus
 in uirtutes & commoda? Hic omnes faci-
 unt diuersum, non rerum culpa, sed pro-
 pter peccatum originis: id sic exerceat homi-
 num animos, ut in rebus optimis & san-
 ctissimis, tantum ea deligamus, quæ calum-
 niari possumus: Idem facimus in uerbo Dei,
 & omnibus quæ ad regnum Dei pertinent.
 Nam cum solem dat, cum dat annonam,
 corpus sanum, sanos oculos &c. nemo cõ-
 siderat, nemo gratias agit pro his donis.
 Cum primum autem aut pestis ingruit, aut
 annonæ difficultas, aut saltem unus dens
 dolet, tunc fit, ut hoc quasi centrum seu pun-
 ctus doloris, totam spheram beneficiorum
 Dei nobis obscuret, aut prorsus adimat.
 Sic est mûdus, et ratio nostra, uno malo plus
 mouetur, quàm mille bonis, sicut Papistæ
 nostri etiam solent, hi ex optimis donis &
 uirtutibus quas nostræ Ecclesiæ habent,
 tantum

tantum ea deligunt quæ calumniari possunt,
 ea sic amplificant, ut obruant uniuersas
 uirtutes uerbi.

Sed Spiritus sanctus contrarium facit,
 uitia tegit, & hoc quod boni in re est ornat
 meritis laudibus. Ideo uxore sic pingit ut
 iubeat eam considerari tanquam uitæ plan-
 tatam & donatam tibi à Domino in domo
 tua, cuius fructus uero diuinæ plantæ sunt
 longe iucundiores aspectu, & usu præstatio-
 res quàm oleæ. Etsi enim degenerant & ma-
 li sunt, tamen non potest negari esse Dei do-
 nū, id agnoscendū est. Hoc est uere erudire
 coniugē. Qui aut donū castitatis habet, illi
 hac uitæ careant, & delectentur sua alia arbo-
 re & alijs fructibus. Nos autē nunc sumus
 in hoc uitæ genere laudando, in eo uxor est
 sicut uitis, & proles sicut olea, ita enim nos
 docet Spiritus sanctus, et res idem testatur.
 Etsi Scriptura sancta hoc non traderet,
 nam etiam Gentes recte prædicauerunt
αγάπη *quoniam*: & testantur idem etiam
 nostrorum hominum Germanica cantica,
 quibus summis laudibus prædicatur fi-
 des coniugum, quod hæc uita nihil habe-
 re suauius & præstantius quàm est uxor
 marii amans. Idem uno ore omnes sani ho-
 mines

Vxor tam
 quam ui-
 tis a domo
 no planta-
 ta in do-
 mo tua.

Vxor tam
 egregius
 amor erga
 maritos.

*Ein andres
 zwin*

mines fatentur, non quidem propter uoluptatem carnis, quæ in scortatione, adulterio, pollutionibus maior est. Ibi enim incēditur libido, in matrimonio autem extinguitur. Sed quia summa uoluptas est, uxorem esse paterno, materno, filiali, hoc est, summo affectu ergo maritum. Hoc illud excellens donum est, & dignum quod in mulieribus admiremur ac prædicemus, de quo porci illi nihil norunt, qui sentiunt uxorem tantum porcile uolutabrum esse uoluptatum: est longe melius & dignius instrumentum, diuinitus plantatum ut in domo tua sit tanquam frugifera uitis. Quare etiam magis quam uitam suam, uxorem & liberos, mariti amare debent.

Pertinent igitur hæc encomia magnifica contra uirulentas linguas Satanæ & hominum quibus hoc genus uitæ incessant, item contra carnis nostræ deprauatum iudicium, quo fit, ut aut ad fastidium, aut ad impatientiam sollicitemur, cum scilicet oculi cecutiunt ad æstimanda commoda, & tantum herēt aut in uitijs aut molestijs. Atqui hoc ne quidem saniores inter Gentes fecerunt: uiderunt enim istam naturalem affectionem erga prolem, & mutuam amorem
ac si

ac fidem coniugum inter se, & utrunq; laudauerunt egregijs testimonijs. Ita Deus per paucitatem sanorum hominum, etiam inter gentes superauit illam multitudinē linguæ uiperinæ contra hoc genus uitæ. Quanto autem magis nos decet coniugio patrocinari, inuitante Spiritu sancto his tam claris & illustribus similitudinibus, quibus ostendit Deum sic delectari uita coniugali, ut det non solum benedictionem suam ad sustentandam uitam, sed etiam benedictionem uentris & uberum: Sicut Moyses appellat. Hoc profecto Deus non faceret, si coniuges odisset. Atqui ad Adam dixit: Omne quod prouenit de terra, sit uobis in cibum. Post diluuium etiam concessit usum animalium mundorū. Imò coniugio donat quicquid est thesaurorum & opum in mundo, & quicquid omnino hæc natura habet. Hæc omnia uiua testimonia sunt, quod Deus hoc genus uitæ approbat, etiam si non hoc ostenderent sacræ literæ. Postremo ipsa propagatio speciei, quis non uidet, quod creata & condita sit à Deo? Meminerimus igitur harum similitudinum aduersus calumnias nostrarum cogitationum, diaboli, & uiperinarum linguarum, quæ extollunt uanitates

*Certa testimonia,
quod Deus
coniugium
uitæ amet*

& impurissimas impuritates suas : hæc autem Dei summa dona uituperant.

XIII. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.

Caro coniugium fugit, Spiritus factus autem benedictionem uocat.

Haecenus audiuius illas magnificas commendationes coniugij, quas Spiritus proponit, ad eos confirmandos & consolandos, qui in hoc uitæ genere sunt constituti, ut patienter ferant incōmoda, tentationes, & uexationes coniugij, & non sequantur iudicium mundi, qui non secus quàm mulus & asinus sequitur sensum carnis, & patitur se impediri illis incommodis. Bona autem diuinitus data non intelligit, sed nonnunquam execratur etiam & horret. Sicut multos inuenias, quibus ingrata est sobolis multitudo, ac si coniugium esset institutum tantum ad uoluptates pecuinas, non etiam ad gratissima officia, quibus Deo & hominibus seruimus, cū sobolem diuinitus datā curamus et educamus. Hi quod coniugij suauissimū habet, nō intelligūt. Quid enim superat amorē sobolis? præsertim cū hic audias eam esse præcipuam partem benedictionis diuine? Sed hic iterum opus est fide. Nam mundus

mundus non habet pro benedictione, laboribus uictum quærere, ferre incōmoda uxoris, liberorum &c. quæ uaria obijciuntur. Hæc omnia mundus & ratio habet loco maledictionis, & abhorret. Spiritus sanctus autem, ut confirmet piorum animos, hoc totū quod hæcenus dixit, commendat hoc suauissimo nomine, & uocat benedictiones: ut scilicet exuscitet nos ad Deum & dona eius recte cognoscenda, ne, quod mundus solet, qui semper præsentia fastidit, & absentia appetit, in medijs donis Dei fastidium concipiamus. Emphasis igitur hæc diligenter notanda est, quod hanc uitam, secundum rationem miseram & calamitosam, appellat benedictam, cum dicit: Ecce sic benedicetur homo. quasi dicat: Quid amplius uis? hoc quod uxorem habes, quod habes liberos, quod manuum labore uiuis, uere est benedictio Dei. Itaque non solum non offendaris, sed etiam Deo agas gratias pro benedictione sua.

Sed quàm pauci sunt, qui hoc credunt? & si qui credunt, tamen per infirmitatem sepe abducuntur ab hac fide, & obliui benedictionis, tanquam in maledictione fiunt impatientes. Optabile igitur erat hanc uocem

c ij Spiritus

Si coniugium uitæ est benedictio, ergo Deo placet

Spiritus sancti tanquam summam consolationem semper obuersari piorum oculis atque auribus. Quomodo enim certius argumentum potest ostendi, coniugum uitam Deo placere, quam hoc est, quod eorum omnis uita sit benedictio? Hoc quidem accidit, ut saepe impatientiae peccatis uexentur, propter peccata familiae & sobolis: Item inuidia contra uicinos. Sed quid tum? Non possunt omnia in hac infirmitate ita munda & perfecta esse, ut non saepe sentiantur uel excessus uel defectus in domo & extra domum. Sed haec impatientiae peccata, quotidiana oratio piorum extinguit, & debent prius coniuges semper hanc consolationem retinere, ut statuunt se esse positos in benedictionibus, & habere uitam a Deo benedictam. Haec fides quanto est firmitior & uberior, tanto plus gaudij adest. Et si enim accidunt quaedam molestiae, nonnunquam etiam peccata nos occupant, tamen uerbum Dei est omnipotentis. Ideo in omnibus tentationibus uictoria eos sequitur, qui id fideliter retinent.

Haec igitur uoces, tanquam diuina oracula apprehendendae sunt, & assuescendum est, ut hoc uitae genus merito honore afficiamus, siquidem ipse Deus suam benedictionem in

nem in id tam copiose profudit. Hoc non intelligendum est tantum, ut ornemus id uerbis, & commendemus alijs, sed singuli qui in coniugio sumus, nobis ipsis id debemus commendare, ut siue paupertas, siue morbi, siue calamitates rei familiaris, siue alia incommoda nos excipiant, ea feramus aequo animo, contenti illa opulentissima consolatione, quod Spiritus sanctus appellat uitam benedictam. Atque hoc experiuntur, norunt, & faciunt, qui timent Dominum, & uere colunt, sicut dicit: Sic benedicetur uir qui timet Dominum. Nam uerus cultus Dei est, timere Deum, fidere Deo, & omnem spem habere in Deo fixam. Hos motus animorum postea sequitur obedientia in uocatione & alijs, quae diuinitus nobis mandata sunt. Haec enim omnia complectitur timor Domini, Qui Deum non timent, horum nihil intelligunt, nec de eis Spiritus sanctus hic canit.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, ut uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitae tuae. V.

Post insignes commendationes coniugij addit Spiritus sanctus precationem ualde
c iiij magni-

Precationes
habent inclu-
sam promissi-
onem.

Dominus ex
Zion.

magnificam, qua precatur, ut benedictum hoc uitæ genus Deus magis benedicat, & etiam propter tales coniuges Rempubli- cam tranquillam faciat ac fortunet. Porro omnes huiusmodi orationes habent inclu- sam promissionem, futurum, ut sicut ora- mus, ita eueniant ista. Neque enim sentien- dum est, Spiritum sanctum aut ea orare, aut oranda præscribere, quæ Deo non pro- bentur, & exaudire nolit. Quod autem di- seruit addit: Dominus ex Sion, facit id ideo, quia cultus Dei eo tempore in Zion erat. Ideo non solum corde ad eum locum respi- ciebant, sicut supra aliquoties ostendimus, sed etiam faciem oraturi eò conuertebant, quod Deus promiserat se ibi habitare uelle, & accipere preces ac sacrificia. Hinc sunt ap- pellationes illæ: Orare coram Domino: Offerre coram Domino: Apparere coram Domino, hoc est, in tabernaculo in quo erat arca & propiciatorium, ad quod Deus se alligarat, quod ibi uellet inueniri. Ideo uo- carunt hunc locum, Fortitudinem, Re- gnum, Maiestatem, Gloriam, Pulchritu- dinem, seu Decorem: Item Requiem Do- mini, Sicut in Psalmis & reliquis Prophe- tiis est uidere,

Post

Post Christum exhibitum, & Euange- lion inuulgatum, locus ille cessauit. Itaque nunc non canimus t Dominus benedicat ti- bi ex Zion, aut templo sancto suo, sed: Per Christum Dominum nostrum. Hic enim est nostrum uerum propiciatorium, cuius illud ueteris testamenti, umbra seu typus fuit: In Christo enim habitat diuinitas cor- poraliter. Itaque ad Deum orantes, roga- mus exaudiri in nomine Christi, sicut etiã ueteris Ecclesiæ exemplo, orationes publi- cæ omnes clauduntur hac particula: Per Christum Dominum nostrum. Sed de hoc supra aliquoties diximus, quanquam non possunt satis hæc inculcari. Est enim hæc Christiana cognitio & sapientia, ne habea- mus cogitationes (ut sic appellem) uola- tiles, & dispersas, sed collectas in unum ob- iectum, nempe in Christum. Sicut enim in ueteri testamento populus colligebatur ad arcam seu tabernaculum, non permitte- batur in Dan, Bethel, Gilgal, & alijs locis (quæ contra uerbum impij Idolatræ delige- bant) sacrificare. Ita hodie nõ est ad Deum querenda uia per inuocationem sancto- rum, aut ullos alios cultus ac opera, nisi per Christum, & in Christo, secundum sen-

c iij tentiam

Zion non
testamenti.
Christus.

Omnis cul-
tus Dei colle-
ctus in unum
Christum.

rentiam: Quicquid rogaueritis Patrem in nomine M E O, hoc dabit uobis. Hoc enim corda purissime debent statuere, Deum non esse in monasterijs, non in peregrinationibus, non hic, non illic, ac ne in coelo quidem, sed tantum inueniri & coli in illa unica persona, quæ ex Maria nata est, hoc est, in Christo Iesu. Hic est propiciatorium uerum, & certus thronus diuinitatis, ubi diuinitas corporaliter habitat & inuenitur, si cut docent sententiæ Euangelij: Nemo uenit ad Patrem, nisi per me. Ego sum uita, ueritas, & uia. Hoc obiectum qui non habent, horum animi errant, & uagantur in infinitas opiniones, Sicut in Monachorum exemplo patet: Alius Franciscū, alius Dominicum, alius Benedictum, alij alios delegerunt patronos, per quorum regulam tanquam certam uiam, ad uitam ueniant. Hi omnes quid fecerunt? Cor eorum excute, & uno ore dicent omnes, se Deum uoluisse quærere, Deum autem cogitauerunt esse in coelo talem, qui si cucullo induti sint, si à carnibus abstineant, si uiuant coelibes, si pecuniam non contrectent &c. eos auditurus, ac eis propitius futurus sit. Sic relicta uera & unica uia, quæ est Christus,

diuagati

diuagati sunt unusquisque in suam propriam uiam, plane eodem exemplo quo Iudæi, quibus cum esset proposita una uia iuueniendi Dei, si ad tabernaculum irent, ibi adorarent, sacrificarent, relicta hac unica & uera uia, discurrerant ad lucos, ualles, flumina &c. Hic duplex incommodū passi sunt: nam cum crederent se Deum inuenire, fallabantur, & cum crederent se Deum placare, magis offendeabant, sicut manifestæ sententiæ exant in Prophetis, in quibus Deus dicit, & dānare uias quas ipsi sibi eligunt, nec uelle se ab eis inueniri. Cur enim rectam uiam & infallibilem per uerbū Dei ostensam non infestunt?

Hæc dico, ut sine offendiculo legamus, quod dicit: Dominus ex Zion. Necessario enim facit mentionem huius loci, ad cauendam Idolatriam. In hoc enim uno loco Deus reuelarat se uelle coli. Itaque per inuolucrum promissionis, etiam Christum ibi colebant, quem promissio includebat. Iunc autem sepulta & destructa Zion, thesaurus apertus est, nempe, Christus qui tum in promissione, tanquam in inuolucro, erat absconditus. Quare memineritis huiusmodi locos omnes ad Christum esse accommo-

c v dando

Vocabulum
Zion admo-
net de cauē-
da idolatria.

Deum quere
re extra chri-
stum.

dandos: sicut etiam experientiam docemus in tentationibus non esse consolationē qua erigi possunt animi, ne in Deo quidem, nisi illam unam de Christo. Non solum enim periculosum, sed etiam horribile est de Deo extra Christū cogitare: Nam præterquam quod Satan tum facillime opprimere nos potest, splendore maiestatis diuinæ: etiam ideo periculum adest, quia Deus istis uirgulis non uult comprehendī. Herendum igitur est in illo unico obiecto, in quo Deus se & animum suum nobis ostendit, in Christo. Qui autem extra Christum aliud querunt, hi in tentatione, suo periculo discunt, quā id non sit tutum.

Pax concedi-
tur propter e-
ducationem
pauca uis.

Sed inquis, quomodo Dominus ex Zion benedicit amplius: sic scilicet, ut uideas bona Hierusalem. hoc est, Dominus propter bonos coniuges ac timentes Dei, dabit pacem politicam, quæ non solum prodest ad uitium facilius parandum, sed magis ad recte educandam sobolem. Atque hæc causa initio fuit condendarum ciuitatum, ut coniunctis uiribus depellerent iniurias hominum ac ferarum, ac in pace se suosque possent alere. Postea cum in una ciuitate non esset satis præsidij, coniunxerunt se plures inter

inter se. Ita principatus & regna nata sunt tantum propter pacem, qua coniugibus opus est, ac ratio fingit hæc naturam sic conciliasse & docuisse. Sed Spiritus sanctus uetam causam ostendit hic, nempe, quod ista contingunt ex benedictione, quam Dominus largitur coniugibus, maxime autē pijs. Hi debent agnoscere primam benedictionem esse, imere Dominum: alteram, habere uxorem & liberos: tertiam, frui pace politica. Hoc quid uis amplius? Ergo propter uitam & soleas tuas quas domitux habes senties Dominum dare, Reges, Principes, iudicia, leges, & quicquid ad conseruationem Rerum publicarum & pacis necessarium est. Hinc etiam illud recte admonemur, cum certum sit seruire Principes & Magistratus pauperibus familiis, debere eis uicissim pro officio hoc beneficij, ut dentur tributa, uestigalia & si quid aliud est, quo Magistratus opus habet dum uigilat pro conseruatione pacis. Sunt enim ministri Dei, sicut Paulus quoque appellat, in hoc à Deo donati, ut tu possis pace frui. Quam magnum autem beneficium pax sit, commune Germanorum prouerbiū testatur, quo dicunt, patrem familias qui duas uaccas habet, alteram

Magistratus
propter con-
seruationem
pacis debe-
tur tributū.

ram

ram debere dare, ut altera in pace frui, & ea retinere possit. Quid enim profuerit, si domum habeas refertam opibus & eam contra prædones aut fures tueri non possis? Hoc igitur cum Magistratus præstet, imò, cum iudicia & leges iterum uendicent Domino quod iniuste creptum est, merito ei honor debetur, & iuste penditur tributum, tanquam ministro benedictionum Dei, quas coniugibus destinauit. Nam hæc tertia coniugij benedictio, hic a Dauide numeratur, ut coniugio uideant bona Hierusalem, hoc est, ut uideant Hierusalem florere: Primo per ueram religionem & sanam doctrinam: Secundo per bonos Magistratus. Hæc enim sunt bona non unius tantum domus, sed totius Hierusalem. Sic pulcherrimo ordine Spiritus sanctus nobis commendat dona Dei. Primum est timor Dei: hic complectitur ea quæ primæ tabulæ sunt. Propter timorē Dei, postea donat & conseruat Deus domum & Oeconomiam: tandem propter Oeconomias recte institutas, & in timore Dei administratas, sequitur etiam tertia benedictio, scilicet Politia.

Porro caro de his Politicis benedictionibus, planè eodem modo iudicat, sicut de

Occo-

Bona Hie
rusalem.

Oeconomicis. Est enim impatientissima legum. Hinc sequuntur uulgi odiū, maledicta, conuicia in Magistratus, etiam cum officium diligentissime faciunt. Quando enim uulgus non est impatientissimum, etiam cum iustissimis de causis exiguntur pecuniæ? Quasi uero hoc solū sit quod agat, ut pecunias colligat, & ijs pro uoluptate, sine omni molestia & onere utatur? Quis quæso est qui gratis seruit sine mercede? Quæ igitur illa tandem est ingratitudo, Magistratui seruienti Reipub. cum maximo periculo, & in laboriosissimo uitæ genere, non uelle reddere quod ipsorum labor meretur? An putas tibi gratis hoc officij præstandum esse, ut in hoc, uel alio oppido habitares, fruaris pace, foro, Ecclesia, sine ullo sumptu tuo? Pij sanè hoc non postulant, sed agnoscunt Magistratum propter pacem a Deo constitutum esse, ideo proprii sunt ad honorem, tributum, uel etiam eis pendendum, tanquam Angelis pacis, nos custodientibus & pro nobis uigilantibus. Hinc Scriptura etiam de grauiore officio admonet, & id nobis imponit, ut etiam pro Magistratu oremus. Hoc qui non faciunt, & publica onera etiam impatienter sustinent, meren-

Ingratitudo
erga Magi-
stratū quas
mereatur
poenas.

merentur ut loco bonorum Principum tyrannos habeant, qui ad grauiora eos cogāt & non ordinaria onera exigant, ubi ordinaria, aut cum molestia susceperunt aut maligne executi sunt. Hæ sunt iustæ poenæ inobedientium ciuium & uulgi, quod in periculis unicum refugium habet ad Magistratum, in eos quasi euomit quicquid animo dolet, & ægre est. Ibi Magistratus suis rebus relictis, singulorum incommoda audire, ijs remedia quærere cogitur, ac maxime tū curæ oriuntur, cum publica incommoda sananda sunt. An non igitur digni tyranni sunt, & sumptuosus ac negligentibus Dominis, qui pio & sollicito Magistratu non student reddere gratiam? Nam tyranni postea faciunt, ut tales discant quid sit bonus Magistratus, ut ipsi se reprehendant, quod peccarint per inobedientiam: quod peccarint dum maligne soluerūt ordinaria tributa, dum reprehenderunt Magistratū &c. Hæc si per tyrannos Deus hoc modo non punit, at facit id per seditiones & bella, ne istis porcis impune sit, non obdisse, & nō honorasse Magistratum: Sicut enim porci tantum hoc agunt, ut ingluuiem suam expleant, ita rustici putant se tantum

tum in hoc natos, ut pace fruantur ad colligendas opes, & explendā auariciam suam: ut autē de collectis opibus aliquid in commune conferant, hoc aut cum molestia aut maligne faciunt.

Quare assuesciamus nos, ut recte intelligere discamus illa Magistratus beneficia, & pro ijs grati simus, ne sicut uulgi, offendamur oneribus quæ Reipub. causa libenter sunt subeunda. Deinde ut discamus hoc beneficium boni Magistratus donari propter pios coniuges, quo etiam impij postea fruuntur, tanquam porci esca, sine gratiarum actione. Sicut enim Sodomorum exitium propter Loth differebatur, ita sæpe propter unam & alteram piam domum, toti Reipub. benedixit Dominus: propter unum & alterum pium Principem totum Imperium fortunat Dominus.

Et uideas filiorum tuorum filios pacem super Israel.

Donum liberorum multis contingit in coniugio, multis non contingit. Recte igitur supra diximus esse commendationem, non promissionem quæ ad singulos pertineat, sed ad ipsum genus uitæ. Ita quibusdam

VI.

dam contingit ut uideant filios filiorū, seu nepotes. Quidam sterile coniugium habēt, sicut hęc Dominus distribuit singulis pro ipsorum commodo. Et tamen pijs coniugibus ista sunt precanda, & ut plurimum obueniunt. Ac digna admiratione est, praesertim in senibus illa storge, seu amor singularis, quo nepotes complectuntur: Nam impensius eos amāt quā suos liberos. Itaq; cum Psalmus ueretur in ornando cōiugio & coniugibus etiam bene precetur, addit hanc ceu summam uoluptatem de longa posteritate, ne quid eorum obmittat quę coniugibus diuinitus donantur, si non omnibus tamen pluribus. Etsi autem supra diximus huiusmodi preces includere promissiones, tamen nota est ratio promissionum corporalium, quod eas Dominus ita dat, ut singulis prodest. Quare hanc promissionem huic prece in clusam, ad ipsum uitę genus, non ad singulos coniuges applicabimus. Quod pii coniuges & timentes Dei crescent in magnam posteritatem, & quod propter eos, benedictio manatura sit in totum populū, sicut addit: Pax super Israel. hoc est, Israeli propter te omnia felicia obueniant.

Sic

Sic commendat Psalmus nobis coniugium contra illas carnis calumnias, quę tantum secundum sensum iudicat. Itaq; sicut offenditur molestijs & oneribus, quę coniugium habet, ita etiam offenditur ijs, quę in Politia usu ueniunt, cum parendum legibus, tributum pendendum, & alia onera subeunda sunt. Sic enim uellet uiuere, ut quod optimum in coniugio est, & Politia, eo solide & sine ulla molestia possit frui. Sicut uidemus delicatos homines ideo coniugium inire, quod imperiti rerum in eo putant nihil quā theros amores & suauia esse. Sic inuenias, quos ita dignitas, & glorię studium dementet, ut tantum per ambitionem, Magistratus aut captet, aut inuadant. Sed cum postea in coniugio infinitę molestię: in Magistratu inuidia, odium, maledicta, calumnię ferendę sunt, clamitant quod sua spe decepti sint. Hęc necesse est ita fieri. Quia hoc quod in utroq; genere praestantissimum & optimum est, nempe, benedictionem Domini, eam pro nihilo estimant. Benedictio igitur est inspicienda, & Domini uoluntas ac uerbū habendum est in oculis: ut cum alia omnia plena periculis, tribulationibus, & execrationibus sint, in uoluntate

Impatiētia
carnis mtra-
bilis in con-
iugio & Poli-
tia.

d luntate

luntate Dei acquiescamus. Sic in Ecclesia, an non quæso omnia plena sunt molestissimis molestijs in tanto impiorum et profanorum hominum numero? Sed hæc omnia consideratione uoluntatis Dei facile feruntur & superantur. Sicigitur in coniugio quoque consideremus primum uerbum Dei: Dein de donum quod Dominus dat, cum dat uxorem & liberos: Tertio etiam benedictionem politicam & pacem. Pro his donis agnitis, postea agamus gratias. Ita futurum est, ut prouocetur Deus ad ampliorē benedictionem. Vbi, cum hæc non fiunt, prouocatur ad eripienda etiam illa dona quæ habemus. Sic magna imperia, urbes, & Respub. possent quidem in flore longius durare: sed quia non agunt gratias Deo, & uerbum eius contemnunt, fit, ut propter ingratitudinem pereant. Nos itaque discamus grati esse, & benedictio Domini abundabit in nobis.
Amen.

Psalmus

Dona Dei agnoscenda, & pro iis gratias agende.

PSALMVS CXXIX.

Sæpe expugnauerunt.

Abet hic Psalmus duas partes. In priore agit gratias pro defensione & redemptione perpetua populi Dei. In posteriore orat contra aduersarios,

Argumentum Psalmi.

& orando simul prophetat. Porro utrunque pertinet ad nos erudiendos, ac exhortandos ad patientiam, quæ non unius ætatis, aut temporis est, sed sicut Ecclesiæ perpetua historia ostendit, est omnium temporum, & totius uitæ. Porro cõplectimur hic utranque Ecclesiam, Gentium, & Iudæorum. Sicut Paulus etiã serè eas coniungit, cum dicit: Primum Iudæo, deinde Græcis. Nam quod ad Ecclesiam seu populum Iudæorum attinet, notum est ex historijs, quod in medio inimicorum suorum fuerint positi, ceu elegans rosa in medio spinarum. A Meridie Ismaelitæ, Arabes, & aliæ effere gentes eas urserunt: Ab Occidente Aegyptij, Aethiopes, Troglodytæ etc. A Septentrione Philistæi, Assyrii &c. Sic Ecclesia, post Synagogæ exitium, undique circumdata est hostibus, & regnat Christus, secundum Psalmum, in medio inimicorum suorum.

Iudæorum Ecclesia.

Ecclesia Gentium

d ij Vtrinq;

Vtrinque igitur uerum est, quod sepe expugnati sint. Sed hic etiam miraculum hoc ostendit Deus, quod semper sic expugnatos iterum liberauit. Sic regnum Israel uere miraculosum, ut sic loquar, regnum fuit: quod cum Dominus castigare uellet, permittebat uictoriam Philistinis, Edomeis, Moabitibus, Assyrijs, Babylonijs. Rursum cum uiderentur plane oppressi Iudaei, erant liberi uictores hostium suorum. Sic mansit hoc regnum inuitis uicinis, & etiam ipso Satana, sicut hoc pulchre cernitur in libris Regum & Paralipomenon. Quia autem tum de afflictionibus, tum etiam de liberatione extabant & minae, & promissiones, magna huius populi consolatio fuit, etiam cum affligerentur & uastarentur, quod scirent accidere ista, non simpliciter uoluntate hostium, aut uiribus, multo minus propter iusticiam & meritum hostium, sed simpliciter uoluntate Dei, sic punientis peccata populi sui, imò id in Prophetis comminantis & praedicantis, quod inobedientes affligere uelit. Hec consolatio non est exigua, ut in calamitate dicas: Flagellum Dei hoc est, sic uisitantis peccatum meum: non est ira, aut meritum aduersariorum meorum.

Porro

Porro haec ad nos quoque debemus transferre, ut sentiamus quando succumbimus, nos non succumbere uirtute mortis, peccati, inferni, uel cuiusque creaturae, sed uoluntate Dei creatoris nostri, tradentis nos in afflictionem, & punientis peccata & ingratitude nostram, sic tamen, ut paternam promissionem relinquare, quod nos non sit deserturus. At huiusmodi totius regni Christi pictura in Apocalypsi ostenditur: quam enim multa de malis angelis, de bestiis, & similibus Ecclesiae pestibus loquitur, quae in Ecclesiam & regnum Christi grassaturae sint permittente sic Domino: Semper tamen sit, ut calamitatem sequatur consolatio, & quantumuis afflictam ac oppressam Ecclesia perducat, ac tandem triumphet.

At sane nostris temporibus imprimis conuenit hic Psalmus, quibus Ecclesia tum à Turcis, tum à Pontificibus grauissime afflictam & quasi extinctam est: ut si quis diligenter rem aestimet, melior conditio Iudaeorum in Babilone, quam Ecclesiae sub Antichristo fuisse uideatur. Verus usus Sacramentorum ablati: Beneficium Christi obscuratum: Fides ipsa plane extincta erat: Nulli ueri cultus, nulla uera bona opera ostensa

d iij aut

Consolatio
haec ad nos
transferrā
debet.

Ecclesiae pi-
ctura in Apo-
calypsa.

Ecclesiae con-
ditio miserri-
ma sub Papa

Consola-
tio Iudaeo-
rum in ca-
lamitati-
bus.

aut usurpata sunt. Simpliciter omnia, quæ ad ueram religionem pertinebāt, aut adempta, aut obscurata erant. Sicut igitur Iudæi in Babylone priuati fuere conspectu & usu templi, sacrificiorum, cerimoniarum, & omnis Politicæ, ita Ecclesia sub Antichristo non habuit uerum ministerium, non cultus, non regnum suum, sed coacta fuit seruare ritus Papistarum uere Babylonicos & gentiles. Ita utrinque eadem ira, eadem ferè poenæ fuere. Necessarium ergo est tenere consolationem hanc, quod sicut Psalmus dicit: Impugnamur, denicimur, conculcamur, sed non uincemur. Stabit enim Ecclesia inuicta, quanquam uictoria eius incredibili infirmitate abscondita est. Sicut sub Papa fuit: Omnes cathedre, templa omnia, nihil aliud resonabant, quam impiam & blasphemam doctrinā Pontificum, & Monachorum somnia. Hoc uere erat, quod Psalmus lxxiiij. conqueritur: Signa nostra non uidimus. & tamen habuit etiam tum Dominus Ecclesiam suam, quanquam & ualde raram, & uarie deformatam. Ante Pontificum impium regnum, quantus fuit hæreticorum prouentus? Ab his quoque Ecclesia grauiter impugnata est. Sicut Iudæos impugna-

pugnabant uicinæ gentes, cum adhuc essent in sua terra. Sicut autem eam impugnationem captiuitas excepit, ita regnum Pontificum uere captiuitas illa fuit, quæ secuta est hæreticorum impetum, & in quam ceu sentinam confluit, quicquid usquam mali unquam in Ecclesia fuit. Nunc Dei beneficio captiuitas conuerti incipit, & restauratur templum Domini & cultus.

Loquitur igitur Psalmus secundum mentem sententiam in genere de omnibus eiusmodi periculis Ecclesiæ, quæ omnibus temporibus fuerunt. Quod regnum Iudeorum adhuc sub bonis Regibus quotidie oppugnatum sit, & tamen non expugnatum. Quod postea ab Assyrijs & Babylonijs penitus uastatum, & abductus populus sit, non tamen penitus desertus. Nam & ex captiuitate Iudæi liberati sunt, & in sua terra consecuti sunt promissionem de Christo exhibitam. Ita canit Psalmus primum de Iudeorum Ecclesia. Deinde complectitur etiam tanquam prophetia, Ecclesiæ Gentium fortunam & conditionem, quod Deus eam seruaturus sit, contra omnes hæreticos, contra omnem furorem mundi, contra Pontificum seu Antichristi regnum, denique etiam priuatim con-

Sicut Psalmus complectitur historiam Ecclesiæ Iudeorum, ita est prophetia ad Ecclesiæ Gentium.

d iij traten-

Ecclesiae
pericula.

tra tentationes peccatorū omniū. Ad hunc modū Psalmus hic dilatandus est per Ecclesiam omnium temporum, & omnes casus, & pericula omnia, mundi, carnis, peccati, legibus, mortis, etiam portarum inferni. Mundus enim eam impetit potētia & sapientia: diabolus desperatione ac dubitatione: heretici erroribus in fide; conscientia autē peccatis. In his periculis omnibus dicimus: Benedictus Dominus Deus, qui nō sinit nos tentari supra hoc quod possumus. Tentari quidem oportet, sed cū tentatione etiam euasione contingit, prāterq; q̄ Deus sufficit uires, ut tentatio ad tēpus euasione sustineri possit. Hoc beneficiū Dauid hic celebrat, & nobis sui populi fortunam ostendit, ut consolatio nem hanc discamus: Sicut Dominus illum populum seruauit, ita etiam futurū esse, ut nos seruemur. Habemus enim eundē Deū, eundē Spiritū, idem uerbū, easdē promissiones. In summa, habemus omnia eadē. Itaq; possumus dicere et canere cū Dauidē:

- I. Sape expugnauerūt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel,
II. Sape expugnauerūt me à iuuentute mea, & non preualuerūt mihi.
Hostem

Hostem certum non nominat, ut scilicet omnes & singulos comprehendat. Quod autem dicit, à iuuentute, etiam uniuersum tempus comprehendit à primitiua ipsorū Ecclesia, sicut nos appellamus, hoc est, à Mo se usq; cum primum coepit Israel esse populus Dei. Et si enim nos semper laudamus priora, sicut primitiua Ecclesia recte laudatur, tamen manifestum est, Deum istam disferentiam non curare, qui etiam in nouissimis temporibus insignes Prophetas dedit populo Israel: ante captiuitatem, Esaiam, serē principem reliquorum: post captiuitatem Aggeum, Zachariam, & alios. Medio tempore inter Mo sen & hos, fuere praestantes Helias, Helieus &c. Ita cernimus primitiuam Ecclesiam puriorem quidem fuisse ab haereticis & impijs opinionibus. Sed nihilominus tamen etiam in fine extitisse praestantes aliquot Prophetas & uiros: Ac cum iam radix Iesse exaruisse uideretur, tamē extiterūt Anna, Simeō, Zacharias, Eli faber. Deus enim suā Ecclesiam, quantūuis oppugnetur & expugnetur, seruat secundū promissionem suam, tantum oculos aperiamus, & uideamus unde sit.

Non autem respiciemus ad illa quae mūdus
d v dus

Facies Ec-
clesiae.

Nota, qua
Ecclesia ag-
noscitur
et afflictio.

dus admiratur, ad expugnatam, afflictam, calamitosam respicere oportet. Is enim eius ornatus & titulus proprius est, quod infirmitas, obfessa, & omnibus machinis, itē furoribus omnibus Diaboli, mundi, carnis, peccati, mortis &c. cincta est. Hæc qui non inspicere, sed fugere uult, Ecclesiam nunquam inueniet. Neque enim est eius ea facies quam pictores pingunt, qui aut elegantem uirginem, aut bene munitam & ornata ciuitatem pingunt: uera quidem est ea pictura, sed non secundum oculos carnis, spirituales oculi uident hanc formosam speciem & summam elegantiam, quod Christus est eius sponsus & eam sibi generauit per Spiritum sanctum, ac ornauit sanguine, meritis, & iusticiis suis. Horum nihil caro uidere, aut iudicare potest, quæ diuersum uidet, quomodo odijs acerbissimis inuidijs, maximis supplicijs, & cruciatibus sit subiecta. Itaque si, ut uidet eam, ita pingere eam uelit, pinget deformem & pauperculam puellam, sedentem in infesto nemore, in medio famelicorum leonum, urforum, luporum, porcorum, denique serpentum uenenatorum. Item in medio furiosorum hominum, admoventium ferrum, ignem, aquam, ad occidendam eam & tollendam

lendam de terra: sicut in Apocalypsi elegantissima pictura est (qua ferè ille liber nihil elegantius aut melius habet) quod Ecclesia ceu uirgo solitaria, fugiat antiquum serpentem, seu draconem insidiantem ei & eius filio. Ideo etiam conueniunt ei uoces istæ, quas hic Dauid usurpat: sæpe oppugnauerunt me inimici mei, sæpe oppugnauerunt me.

Habet autem hæc oppugnatio, speciem expugnationis, si carnem sequaris, ac si hostes Ecclesiae uincant & superiores discedant, uicta & oppressa Ecclesia, sicut singuli experimur in nostris certaminibus quæ priuatum in corde nostro sustinemus, cum Satan terret & confundit conscientias. Hic tanti excitantur pauores, ut nemo possit aliter iudicare quam quod uictoria sit penes Satanam obruentem nos cogitationibus tristitiæ, blasphemijs, molestijs, & sic adimentem consolationes omnes, quas Christi meritum & uerbum nobis exhibent: secundum hunc sensum recte legitur. Sæpe expugnauerunt me. non enim simpliciter oppugnatio, sed expugnatio esse uidetur: si cuiusque singuli hæc experimur, ita quoque tum corpus Ecclesiae consistetur omnibus tempo

Oppugnatio
est similis ex-
pugnationi.

temporibus se cinctum & oppugnatum exercitiis bellicis omnium gentium, & machinis omnium tribulationum seu tentationum à iuuentute usque, hoc est, ab eo tempore, cum ex Aegypto liberati, coeperunt discer- ni à reliquis gentibus & esse populus Dei.

Consolatio,
quod hostes
non preuale-
bunt.

Sed hic erigit se Ecclesia, tanquam saepe idem experta, quod in hisce malis Deus uirtutem suam ostenderit, & tum peccatum, tum poenas ita auerterit, ut Ecclesia maneret, & hostium conatus frustra essent. Itaque & periculum repetit, & postea ex abundanti gaudio hortatur, ut huius corporis singula membra praedicent beneficium Dei & dicant: Non potuerunt me uincere. Haec consolatio tenenda est, non solum pro Ecclesia, sed etiam singuli in nostris periculis, contra magnificas spes quas iactant, & conceperunt aduersarii nostri. Haeretici, & sectae gloriantur quod sint perrupturi, Papa subnixus sua & principum potentia, clamat, uincemus. His etiam Satan acclamat, ita miscens negotia ut non dubia ipsorum uideatur futura uictoria. Hoc non solum priuatim perturbat singulos, sed totum corpus tristitia & dolore implet, sicut in comitijs Augustanis proximis sumus experti, in quibus aduersa

Augustana
comitia.

rii ui-

rii uidebantur nos oppressuri esse. Sed an non ibi quoque experti sumus, hanc plenius consolationis uocem, Non potuerunt. Haec consolatio etiam tum retinenda est cum occidimur, sicut primitiae Ecclesiae exempla testantur: nam sanguine piorum rigata est quasi Ecclesia, ut maior seges Christianorum proueniret. Sicut autem haec ad persecutionem, quae gladio fit, recte accommodantur, ita etiam accommodanda sunt ad impugnationem haeticorum, & sectarum. Horum enim proprium est gloriari de uictoria, & ante euentum canere epinicion. Sed ubi sunt qui nobis primi de Baptismo, de Coena Domini, dedere turbas? Hoc igitur faciendum est, gloriantur aduersarii quocumque uolent modo. Nos tantum hoc faciamus, ut uerbum pure retineamus, & quicquid agimus, hoc totum referamus ad regni Christi propagationem & uerbi. Si tum (quod certo eueniet) expugnationes, & certamina sequuntur, canamus cum Dauide, Non potuerunt. Nam etsi occidant nos, non tamen uerbum extinguunt neque Haeretici, nec Papa, nec Turca, nec Satan ipse. Deinde neque contra nos preualebunt, si pure maneamus in uerbo. Concedendum quidem est Sa-

est Satanae, quod uiribus sit maior, & uariè uexet nos. Multae enim sunt tribulationes iustorum, sed tamen ex his omnibus liberat eos Dominus. Cur & quia uerbum Dei est quod sequuntur & docent, & causa Dei est quam tuentur. Etsi igitur Papa multum conetur, ac totum orbem studeat contra nos concitare, etsi non cessent falsi fratres, non incedentes in sana doctrina, etsi Satan ipse portas inferorum commouere non desinat, tamen cum Dauide canemus usque in finem: Non potuerunt. tantum propter uerbum.

III. Supra dorsum meum arauerunt aratores & prolongauerunt sulcos suos.

Vide quàm dissimilia coniungat, & penè contraria dicat. Magnifice cōsolatus est, futurum ut hostes nihil contra Ecclesiam possint efficere, quod uere inuicta sit, & hic queritur arari in tergo Ecclesiae, & eiusmodi duci sulcos, qui uidetur in infinitum protrahi. Hoc igitur illud scandalum est quod grauissime exercet pios: quod Deus sinit tam diu furere Satanam & mundum, quod fortunat eorum consilia, dat successum malis etiam tum, cum dignissimi essent, quod poenis & omnibus calamitatibus exerceretur: Contra

Contra prius quanto plus orant, quanto sperant pertinacius, tãto minus respondet euentus spei & consilij: quotidie magis ac magis affliguntur, ac minus minusque spei relinquuntur. Recte cōuenit igitur similitudo, quod comparatur terrae, quae assiduo aratur, et in qua longissimi ducuntur sulci, quae si non sit Deus, quod aut ipsorum calamitatem, aut hostium uerbi impietatem & iniuriam crudelitatem uideat. Significat igitur opus esse aeternae patientiae, quae non unius diei, non anni unius, sed totius uitae perpetua sit, ut isti qui habent uerbum, secum ita statuunt, se ab eo non discessuros, etsi mille annis eadem ferenda & patienda essent. Vidimus nostra aetate quàm multi defecerint cum persecutione, tanquam sole exiccante segetem in petris, fructus uerbi impedirentur, saepe tandè etiam ipsi cadunt, qui tamen aliquandiu steterunt.

Ergo discendum est, patientiam Christi-anorum, sicut hoc uersu describitur, eam esse, quae parata sit præbere dorsum aratoribus & pati, non ad unum aut alterum diem, sed per omnem uitam. Comparat enim afflictiones prolixae arationi in dorso piorum, sicut Christus idem significat, cum dicit: Qui

Deus certo liberat. Sed longa patientia interim opus est.

Qui perseverauerit in finē, saluus erit. Neque enim sufficit incipere: nam eam patientiam quæ certis finibus descripta est, etiam inter Gentes inuenias, sed Christianorū patiētia æterna est, hoc est, eiusmodi est ut infinita esse uideatur, siquidem finis eius non apparet: sicut e contra finis diuinæ consolationis etiam nullus apparet, ut sic coniungantur, quæ uidentur maxime esse contraria, nempe, prolongatio sulcorū in tergo piorum, & uictoria piorum canentium de his qui aratrum ducunt, Non potuerunt.

Patentia
Christia-
norum.

Prolonga-
tio sulcorū
significat
quod im-
pii diu sunt
foelices.

Porro hæc prolongatio sulcorum includit illud scandalum, quod nulla sapientia carnalis potest uincere, nempe, quod impij diu foelices sunt, & uidentur quasi præmiū ferre persecutionis & odij in Christianos. Si enim unum aut alterum diem Deus tyrannidem eorum toleraret & statim pro merito puniret, diceremus omnes, Deum suos respicere, & impijs irasci. Nunc autem cum ad multos annos impietas foelix sit & impunita, sit quod Diogenes de Harpalo dicebat, ut uideantur dicere uiuum testimoniū contra Deos. Ita tentatur pij quoque illa mora, ut nonnunquam eò prolabantur & statuunt, Deum non respicere ipsos. Assuescen-

dum

dum itaque est, ut etiam si prolongatio sulcorum sentiatur, tamen nō ideo offendamur, sed paremus nos, una tentatione finita, ad aliam: siquidem tergum nostrum ad hoc paratū esse debet, ut feramus prolongationem sulcorum.

Hæc est prima pars Psalmi, in qua confitetur miracula diuina & potētiam Dei, quæ suos seruat non solum contra mundum, sed etiam contra peccatum, mortem, & diabolū, & agit gratias, quod dat uictoriam uictis, uictiores autem facit cadere. Hunc euentum iubet nos expectare, & hortatur ad patientiam. Nunc ad preces uenit, & non solum orat, sed etiam promittit, hostes Ecclesiæ, & si pertinaciter pergant nocere, tamen id facere sine benedictione sibi ipsis ad talem ruinam, ut non possint unquam resurgere: Sicut etiam experientia ostendit. Te enim quaeso, quod regnum ab initio mundi mansit incolume: Spacia terrarū adhuc reliqua sunt, sed regna, ut ille in fabula dicit, οὐρανῶν. Contra, non ita magnus furor, nō ita magna potentia regnorum mundi fuit, ut Ecclesiam opprimerent: hæc enim adhuc durat, & durabit usque in consummationem mundi, sicut sequitur:

ε Dominus

III. Dominus iustus, concidit funes peccatorum.

Hæc formam orationis habent, qua in periculis, sanctis nihil est prius, aut melius. Experiuntur enim eam omni armorum apparatu, & omnibus muris esse firmiorem. Primum igitur considera, cur Dominum appelles I V S T V M, & uidebis ideo id eum facere, quia cum res ipsas, & administrationem diuinam consideras, qualis est secundum carnem, omnino uidetur Deus iniustus esse, dum fouet impiorum tyrannidem, magnis opibus, potentia, dignitate &c. Hæreticos autem cumulat gloria & applausu apud uulgus. Hoc cum uidet ratio, non potest aliter iudicare, quam, Si Deus est, esse iniustum. Nam hoc primum ratio colligit: Si Deus est, potest impijs resistere, & eos perdere: Deum enim esse, est omnipotentem esse. Iam etiam hoc uerum est: Si Deus est, debet ista scire, quæ in mundo geruntur. Neque enim in Deum cadit, nescire aliquid, aut stultum esse. Ex his autem quid aliud sequitur, quod Si Deus scit ista sic geri indignis modis, & potest prohibere, certe etiam uelle debet. Alioqui si statuamus eum non uelle quod scit

& potest

& potest, sequetur eum non bonum, sed malum, non iustum, sed iniustum esse. Iam collige ista: Si Deus habet potentiam, sapientiam, & bonitatem, si potest, scit, & uult iuuare, quare res hoc modo geruntur in mundo, ut impij etiam præmium impietatis ferant, potentiam, opes, dignitates & contra prius ob pietatem ab impijs uarie affligantur. Sic sunt hæc quasi uiuum testimonium, sicut supra de Diogene diximus, contra Deum. Hoc argumentum Epicuri & similium plane insolubile est. Itaque cæca, & his quasi nexibus irretita ratio in eam sententiam inclinat, ut statuatur aut nullos esse Deos, aut humana non curare, sicut Velleius ex Epicuri sententia apud Ciceronem disputat. Porro apud ingeniosos etiam ista per se difficilima Sathan acuit: Quia enim cogimur Deo tribuere omnipotentiam, sapientiam, et bonitatem, arguit diabolus ex concessis principijs contra nos, & hoc ipsum quod cogimur Deo tribuere, iterum quasi de manibus excutit, ut uicti rerum presentium administratione, statuamus Deum aut nullum esse, aut infirmum ac impotentem esse: sicut Aristoteles in eam ferè delabitur sententiam, ut & si Deum non appelleret stultum, tamen ignarum

e n̄ omnium

Scandalum
quod impijs
bene est, fa-
cit ut ratio in-
dicet, Deum
non esse iustum

Tribuere
Deo nomē iu-
sticiæ, solius
fidei est, supe-
rioris presen-
tia scandala-

omnium rerum statuatur, qui nihil nostrorum negotiorum intelligat & uideat, nihil confideret præter seipsum, & tantum delectetur in speculatione sui ipsius. Hoc autem & si non est stulticiam tribuere, tamen certe est adimere scientiam, & constituere ignarum rerum humanarum. Sed quid ad nos talis Deus, aut quis eius est usus?

Contra hoc scandalum monet nos Spiritus sanctus, cum Deo tribuit nomē quod iustus sit, cui non placet iniusticia & impietas. Ideo & si sinit aliquandiu florere impios, tamen ad extremum concidit funes eorum, hoc est, perdit potentiam eorum cum ipsis. Pios autem liberat & eripit secundum sententiam: Non Deus uolens iniquitatem es tu. Ergo discamus respondere ad hoc argumentum illo uulgari dicto, à Musicis usurpato: In fine uidetur cuius toni. Iudicandum enim est Christi-ano, non ex eo quod sentit in præsentia, sed ex eo quod uerbum promittit de futuro, quod scilicet impij cum prolixè arauerunt, & uarie afflixerunt bonos, tandem sint perituri, quia Deus iustus est: Non igitur patietur iusticia eius, iustos opprimi in finem.

Confut.

Confundantur & conuertantur retrorsum qui oderunt Zion. V.

Dixi orationem esse: Sed scitis in omni oratione esse promissionem, quam promissionem etiam in præcedenti uersu cum singulari Emphasi ostendit uocabulū, Iustus: ne scilicet murmuremus, neue blasphememus Deum, quasi nostri oblitus sit, & nos non respiciat. Porro quod hic dicit: Confundantur & conuertantur retrorsum, est quædam explicatio eius quod supra dixit, futurum, ut concidantur funes eorum, hoc est, ut auferantur regna, potestas, opes, leges, ipsum denique totum corpus politicum: Si aut accidit Babyloni, Ninie, Hierosolymis, Athenis, Corintho, Thebis, Romæ: in summa, omnibus regnis & Politijs nō submittentibus se Euangelio. Cum enim attollerent ceruices, & Christo Regi se opponerent, tanquā potentia sua oppressuri eum, perierunt. Ad hunc modum debemus nos quoque orare, & expectare certā uindictam eorum, qui se hodie Euangelio opponunt, quod confundentur tandem Papa, Episcopi, & omnis eorum factio, cum omnibus Regibus & Principibus, qui impietatem eorum

Promissio inclusa in hanc precessionē.

e in fouere

In fine uidetur
cuius toni

fouere & defendere conantur. Euangelion autem seu uerbum Domini manebit in æternum, cum omnibus quæ per uerbum instituta sunt, nempe, Baptismus, Cœna Domini integra, Absolutio, & similia. Nomen enim Christi non opprimetur, sed inuocatum à fidelibus, aderit, & iam huius, iam illius impij funes concidet &c.

Ad hunc modum uarie consolatur nos Spiritus sanctus, et erudit: postquam enim didicimus Satanam esse talem spiritum, qui non cesset nos tentare, sed cum magnitudine ac multitudine uexationum non possit, saltem assiduitate et prolongatione conetur uincere, uult ut nos eo consolemur: quod & si diuturna ista sint, tamen non forè perpetua. Nam cum utrunque prædictum sit, prolongatio & finis, facilius est scientibus ista sustinere. Huc pertinet etiam quod diserte addit, quibus male precetur, nempe, odientibus Zion. Hoc non est accipiendum, quasi ex humana philautia maledicat talibus. Sicut homines solent male precari ipsi, qui non eadem probare & amare uolunt, quæ ipsi amant & probant. Sed significat Dauid hoc odium quo oderunt Zion, esse odium contra Deum. Nam quod Satan Ecclesiam odit,

Homines &
Satan euro-
derint Zion
seu Ecclesiā.

facit

facit non tantum hominum causa, sed magis odio Dei, quem Ecclesia prædicat. Porro Zion erat locus Dei. Sicut igitur eum lo cum Deus sibi elegerat ad diligendum, ita Satan elegerat eum ad odiendum, ut sic dicam, & infestandum. Ad hunc modum non Satan solum, sed Papæ Ecclesia quoque odit nos, non quod aut Politice aut Oeconomice mali simus, hoc enim ferre possent, imò etiam gauderent, si audirent nos esse scortatores, adulteros, homicidas, sicut ipsi sunt. Sed causa odij uere hæc est, quod dolent nos esse innocentes in secunda tabula, & obediētes primæ tabulæ, qua iubemur Deum prædicare, sperare in eius misericordiā, eum timere &c.

Fiant sicut fœnum tectorum, quod VI.
prius quam euellatur exaruit.

Est profecto elegans Psalmus, propter crebras & aptissimas similitudines, quibus contumeliose serè traducit tantas maiestates, & principatus illos in mundo, Euangelio resistentes. Comparauit eos supra aratoribus prolixè trahentibus sulcos, non quidem ea ratione, quasi tam longe concedatur eis abuti potētia & opibus suis, sed propter affectum patientium aratra, uulnera, & con-

Similitudine
fœni utitur,
ut ostendat,
breui duranti-
ram tyrannide-
dem.

e iij culcatio

culcationē. His enim uidetur lōga & quasi infinita aratio. Ideo optāt liberari, & quantumuis breuīs mora propter affectum eis uidetur esse intolerabilis. Contra hunc affectum igitur consolatur hac similitudine fœni in tectō, per fictionem Poeticam, quasi dicat: Cur tam longa tibi est mora? Cur non discis tandem recte intelligere, quid aduersarij tui, aratores illi, sint? Nunquam ne uidisti fœnum in tectis? Quis unquam est qui conquestus sit id nimis diu florere? Quis unquam studuit id euellere, quasi non sua spōte exarescere soleat? Disce igitur plane eandem esse conditionem aduersariorum tuorum &c. Ad hunc modum pugnat similitudine contra similitudinem. Sed si quis posset credere, hanc similitudinem à Spiritu sancto esse factam, & plene includere in animum, is non Turcam metueret, nō Papam, non Episcopos, non furiosos Principes, sed contemneret omnes, & negligeret tanquam fœnum in tectis.

Species fœni qualis.

Sed uide speciem quam fœnum habet: Si quis puer id uideat, putabit præstare omni ordeo, cum non sicut reliqua in terra, sed in superiore & nobiliore loco crescat, & recta premar. Sed uirum adhibe intelligen-

tem ista

tem ista: is iudicat nihil quam speciem esse, sine omni fructu. Sic Spiritus sanctus elegit istam similitudinem ad nos docendos, ut non optemus fœno similes esse tyrannos, sed certo statuamus eos esse similes fœno in tectis, quod quidem speciem habet ordeī, sed priusquā messis tempus adest, perijit sine ulla humana ui. Statuamus itaq; cū uidemus uicinum Episcopum magnifice nos contemnere, & ornare puerorum more templa sua: item cū uidemus uicinos Principes summa ui oppugnantes & opprimere conantes doctrinam nostram, uirere & florere eos tanquam fœnum non in terra, ideoq; tanquam elegantes rosas gestari in corollis & adorari à summis. Hoc enim est fœnum quod non humi sed in tectis nascitur, sed cum maxime sguiunt, & uidentur iam Christum & uerbum eius oppressuri, dicamus cum Psalmo: Erunt & sunt hi magni Principes (nam oratio & promissio idem sunt) sicut fœnum, sed optabile esset posse nos hanc idēam hoc modo in animū includere, & statuere, sicut Spiritus sanctus definit Principes, Reges, ciues, rusticos: in summa omnes qui aduersantur uerbo, esse similes fœno. Senaherib qui obsidebat

c v

Hiero-

Hierosolymam, uolauerat quasi super omnia regna, conculcauerat & opprefferat omnia. Non itaq; potuit censerī ab Ezechia & alijs scœnum esse. Et tamen antequam hoc efficeret quod conabatur, peribat, & cum summa trepidatione ac maxima clade suorum soluebat obsidionem. Sic Pharaon non crescere uidebatur humi, sed in aere et tectis: miseri autem Iudæi opprimebantur. Hæc non arescentis sed florentis scœni species est, sed quàm cito exaruit: cū de eis opprimēdis cogitaret, peribat in aquis.

Talem imaginem tyrannorum Spiritus sanctus in hoc loco nobis ostendit. Cur igitur pauperes? cur trepidares? cur abijceres animum, quasi uero nunquam uideris florentissimum scœnum paucorum dierum spacio, sua sponte exarescere: imo ea natura esse ut non possit esse diuturnum? sic Athanasius, cum Iulianus uarie tum ipsum, tum omnem Ecclesiam uexaret, ac non solum crudelitate, sed astu etiam contra pios pugnaret & alij tanquā in magna tempestate desponderent animum, dixit: non tempestate sed nubeculam esse illam Iuliani persecutionem. Hoc sanè cor fuit fide plenum quod statuere potuit Iulianum similem esse

non

non tempestate magna ui grassanti, nō crasse nubi inuoluenti omnia tenebris, sed nubeculae quā sol nullo negotio haurire soleat. Ad hunc modum nos quoq; debemus extenuare aduersariorum potentiam, furorē eorum pro nihilo ducere, non quidē propter nostram potentiam, sed quod sua natura uere sint bulla, scœnum in tectis, & umbra, potiusquam homines; præterquam quod etiam Deum contra se prouocant, ad cuius potentiam collatus eorum furor, etiam inanius quiddam est, quàm scœnum in tectis & bulla in aquis: uere enim nihil est quàm nudissima species, quæ quidem aliquid uidetur esse, sed nihil est, sic sunt aduersariorum studia minantia quidem, sed reuera sine effectū.

Hæc Christianorum est sapientia, ut extenuent uim & potentiam aduersariorum, contra uerbum & auxilium Domini amplificent ac magnificent, sic Diabolus, peccatum, mors, tentationes aliæ spirituales sane magnæ sunt & potentes, sed Christianus distinguit de magnitudine. Nā ut scholasticè loquamur, magnitudo uno modo dicitur quoad oculum. Alio modo quoad ueritatem rei. Hoc est, est duplex magnitudo alia

Christianorū
sapientia magnificare uerbum et alia omnia paruipendere.

Athanasius
tyrannum cō
parat nubeculā
dic.

Athanasius

Duplex magnitudo.

do alia oculorum, quam oculi iudicant: secundum apparentiam, alia ueritatis, quam fides iudicat secundum uerbum. Magnitudo igitur peccati, mortis, impiorum Regum, Principum, Pontificum, est tantum magnitudo secundum oculum, quia Deus qui dicat: Confidite, ego uici mundum. Item, Nolite timere eos qui possunt occidere corpus, animam non possunt, ille Deus, inquam, solus est uera magnitudo, ad quem si confiteas Satanam & omnem furorem totius mundi, quid est quam bulla? quid est quam leuissima stipula? Sed cum ista extra Deum considerantur, sane terrent specie & uidentur magna esse.

Debent igitur Christiani res iudicare, non secundam opinionem, sed secundum ueritatem. Opinio autem est, quam ratio affert, praeter uerbum, sed ueritas ex uerbo petitur, quod iudicat illum furorem & potentiam mundi contra uerbum sequentis similem esse foeno in tectis. Haec promissio recte inclusa & infixa animo, confirmat animum, contra opinatam potentiam mundi & Satanæ: ubi e contra, cum uerbum non adest, animi territi magnifica specie, & opinionibus rationis, metu opprimuntur. Porro non

non sunt hæc ita accipienda quasi damnum simpliciter uires principum & mundi, quas iudicamus esse creaturam Dei, non utique simpliciter damnamus uires, sed praesumptionem uirium & abusum, quod ipsi contra Deum & Ecclesiam eius pugnare nituntur, sint Principes in terra, utantur uiribus suis in terra, sed quod in coelo pugnare, & uiribus suis uerbum conantur inuadere ac opprimere, hoc recte damnatur: & ueredit ac iudicat, quisquis eos bullis, foeno, stipulae, imò, nihilo comparat. Cur enim sunt *θεομάχοι*? an nos nescire putant, quid Deus sit, & quid homo? quid creatura & Creator?

Recte igitur comparantur foeno tectorum, etsi uix potuit contemptius loqui Spiritus sanctus. Nam id foenum eiusmodi est, ut breui tempore priusquam falx adhibeatur exarescat. Imò, nemo dignum falce iudicat, nemo curat, permittunt omnes ut fruatur momentanea ista superbia & se de tecto ostendet hominibus, tanquam sit aliquid, cum re uera nihil sit. Sic impij persecutores uerbi in mundo, qui secundum speciem iudicantur esse tam horribiles, contemptissimi sunt. Christiani enim non cogitant de ijs euellen

Fœnum exarescit sua spōte priusquam falx admoveatur.

ad illud
et mox
ad illud

euellendis, non persequuntur eos, nō uindictam iniurias, sed sinunt eos crescere & superbire pro libidine: sciunt enim eos impulsū uehementioris uenti non posse sustinere. Imò etiam si omnia tranquilla sint, tamen sicut foenum in tectis a sole paulatim exurit. Ita ad leuissimas occasiones intrent tyranni. Patiēdo itaq; eos Christiani ferunt, & uincunt, ipsi autem agendo pereunt, & succumbunt, sicut omnes historiae omnium temporum ostendunt.

VII. De quo non impleuit manum suam qui metet, & sinum suū qui manipulos colliget.

*Ecclesia
patiēdo
uincit, ty-
ranni age-
do pereunt*

*Antithe-
sis foeni et
frumenti;*

Hic Spiritus sanctus collationē facit foeni ad ueras fruges & foecundas segetes, ut hoc modo magis commendat nobis similitudinem hanc, & abducatur animos a metu et trepidatione quā species illa obijcit. Foecundę segetes, inquit, eiusmodi sunt, ut qui metit eas, impleat manum suam, et qui colligit manipulos, habeat quod deferat in horreum. Hic ueritas est, non uana species, sed Foenum in tectis simpliciter mentitur specie sua, est enim sine omni fructu; sic tyranni, Pon-

ni, Pontifices, Episcopi, habent similitudinem seu speciem quod sint Ecclesia, retinent dignitates, stipendia, beneficia, sicut foenum habet culmum & spicam suam, sed reuera non sunt Ecclesia: sicut neq; foenum est frumentum, arescit enim priusquam possit ad frugem peruenire.

Hoc enim est præcipuum argumentum quo contra nos pugnant, quod propter hanc speciem quam dixi, sibi usurpant titulum Ecclesie, ac sane si quis specie uult contentus esse, iste decipietur. Nos autem mandatum habemus, ne specie contenti simus. Imò monemur etiam speciem occasionem fore maximorū periculorū. Nam Christus præcipit & monet, Cauete a pseudopphetis, qui ueniūt in pellibus ouium. Item: Ex fructibus eorū cognoscetis eos, Quod igitur sibi usurpāt nomē Ecclesie, & uolunt ob specie, quā uirens foenum in tectis habet, esse uerū frumentū, hoc nos eis nō cōcedimus: si enim sunt frumentū, impleant manū mesori. Sed hoc nō faciūt: uere sunt inutile foenum, & foeno deteriores, q̃ ne specie quidē retinet in istis impuritibus libidinū et barbaica crudelitate quam exercēt cōtra uerā Ecclesiam. Itaq; cū nihil quā species: eaq; uarie

*Species non
est sequenda.*

uarie deformata, nihil quàm hypocrisis sit apud aduersarios, iudicamus eos non Ecclesiam Christi sed Satanæ esse. Ideoq; sicut paleæ & stipulæ ad incendium parantur, quantumuis nos sub specie & apparentia illa Ecclesiæ affligant.

VIII. Et nō dixerūt qui pręteribant, benedictio Domini super uos. Benedicimus uobis in nomine Domini.

Tyranni
carent be-
nedictione.

Pertinent hæc quoq; ad similitudinem de sœno commendandam nobis & illustrandam. Nam uere fruges habent hanc laudem quod sint benedictio diuina. Itaq; cum germinant qui eas aspiciunt, precationibus prosequuntur eas. Hoc, inquit Dauid, nō dicetur de sœno illo, de tyrānis & hostibus Ecclesiæ, sed potius maledicetur eis ab uniuerso genere humano, & coniungetur sic ac cumulabitur super eos maledictio Dei & hominum. Sic floruit Ecclesia Papæ ante doctrinam nostram. Sed cum Euangelioniam speciem ei detrahat, & ostendat sine fructu esse, sit ut nemo Papæ, Episcoporum, Monachorum, & totius damnatę hypocrisios meminisse amplius uelit, nemo optat ut redi-

ut redeat pristinus status religionis. Sed simpliciter perijt eorū memoria cū ipsis apud pios. Sic precatur Propheta, & simul promittit, quod impij, qualis qualis eorū species est, tamen uere nihil sint, & sint perituri. Deinde etiā carituri benedictione Dei & hominum, sicut perijt Phariseorum, Iudej, Cherinithi, Arij, Pelagij memoria. Sunt enim mortui simul re & nomine. Idem accidet ijs qui hodie turbarunt Ecclesias deprauatis dogmatibus, de Baptismo, Cœna Domini, & alijs rebus. Florere quidem uidentur, sed cum benedictio ibi nulla sit, nihil hereditabunt quàm maledictionem, & peribunt cum re & gloria omni, quam nunc uidentur habere, ita ut nemo piorum optet in eorum numero esse.

Quare nos, qui Dei gratia doctrinā per omnes partes sanam & consentientem cum tota scriptura habemus, meminerimus huius similitudinis: Vt cum propter uerbum sustinenda est inuidia, & omnis generis iniuriæ, non terreamur, sed iudicemus Papam, Episcopos, & administratos crudelitatis eorum, impios Principes, nihil esse quàm sœnum rectorum, quod quidem apparet esse aliquid, sed reuera nihil est. Itaq; caret benedictione
f dictione

ditione omni, & dicetur talibus cū diuite illo in inferno: Fili, memento, quia bona accepisti in uita tua. Nam cum omnem historiam totius Ecclesie ab initio mundi consideramus, uidemus hanc diuinorum consiliorum constantem fuisse practicam & rationem, ut Tyranni, sicut foenum, non peruenirent ad maturitatem. Itaque duremus nos quoque in talibus periculis, cum foenum adhuc uiret, & expectemus in patientia, dū declaret exitus nihil fuisse quā foenum, & præter spem subito exaruisse. Fruuntur quidem impij propter Ecclesiam omnibus beneficijs, sicut foenum in tectis æque fruitur pluuia & sole, sicut segetes in agris. Sed præterquam quod non dimidiabunt dies suos & consilia sua, experientur frustra esse, etiam fient perpetuum opprobrium hominum, quibus nemo quidquam boni precabitur, sicut hodie Iudæ, Pilati, impiorum Iudeorum, Diocletiani, Maximini, & aliorū Tyrannorum memoria, omni honore caret. Hæc consolatio à Spiritu sancto ideo talibus ideis & crassis similitudinibus proponitur, ut saltem speciem aliquam diuinorum operum animo cōplectamur, cum res nondū possumus recte iudicare secundum ueritatem, sed

sentiamus

sentiamus ob illam magnificam speciem, quam tam diu foelices sunt, eos esse optimum triticum. Hærendum itaque est in uerbo, quod talibus similitudinibus negocia ista nō pingit: & est sensus abducendus ab aspectu & specie, ne aliter de aduersarijs uerbi iudicemus, quā de uilissimo & uanissimo fœno quod in tectis crescit, & ab omnibus negligitur. Sic enim dicit Spiritus & fides: sed sensus nostri dicunt aliter.

Idem faciendum est in alijs tentationibus, quando uenit cōscientia, accusans nos, & urgens testimonio suo, quando opprimimur periculis mortis: hic cum speciem sequimur, iudicamus hosce hostes esse, Factum, & simpliciter nos oppressuros esse. Hæc est oculorum, seu sensuum magnitudo, quæ ex opinione, non ex ueritate nascitur. Sed cum respicimus ad ueram magnitudinem, quam nobis uerbum proponit, cogimur dicere, quod mors, peccatum, Satan, cum portis inferorum, uere nihil sint, quā foenum in tectis, quā stipula & bulla innatans aquæ, quæ leuissima occasione rum pitur & euanescit. Sic sunt hæc dilatanda aduersus omnia genera tentationū, siue sint persecutores uerbi, mūdus et Principes, siue

f ij peccatum

Fœnum frui
tur pluuia et
sole, sicut se-
getes.

Idem sentien-
dum de spiri-
tualibus ten-
tationibus,
quod de ty-
rannis.

Omnia peri-
cula, respec-
tu capitis
nostri Chri-
sti, sunt exi-
gna.

peccatum, mors & Satan, omnia hæc disca-
mus extenuare quantum omnino possumus,
ideo scilicet, quia Christus uiuit, & nos uer-
bum eius retinemus. Is enim est, qui deuo-
rare ista omnia potest, & dicere, quod sint
unum nihil. Cum uero ista consideramus
extra uerbum & Christum, respectu nostri
et nostrarum uirium, tunc profecto non sunt
foenū, sed magni & insuperabiles montes.
Sed debemus esse Dialectici, & quando ad-
uersus hostes pugnandum est, nos debemus
nos ex simplici & absoluto substantiæ præ-
dicamento transferre in prædicamentū re-
lationis: ut scilicet pugnemus non simplici-
ter, ut homo constans ex corpore & anima,
sed ut Christianus, baptisatus in nomine
Christi, habens donum Spiritus & uerbū,
Diabolus itaque, mors, infernus ipse, mun-
dus cum omnibus iratis Principibus, com-
paratus ad Christianum, uere sunt foenum
rectorum, et si quid aliud potest dici uilius,
ac contemptius: Habet enim uerbū, quod
est omnipotens, siquidem est potentia Dei:
Item habet ipsum Christum. Itaque Christia-
ni sunt inuicti, etiam tum, cum uincuntur,
& succumbunt: Nam Christi uirtus in in-
firmitate perficitur, Ad hunc modū confir-
marunt

marunt se sancti Prophetæ & Martyres con-
tra mundum & Satanæ regnum: ideo tan-
to animo omnis generis pericula sustinue-
runt, ac statuerunt uictoriam fore, non foe-
ni, sua sponte sine hominum conatu exa-
rescentis, sed uerbi Dei. Verum enim est
quod Basilius scribit, cum Alexandrinos
consolatur contra furorem Arianorum:
*ὅτι οὐ τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐχθρῶν διαγωμὸς πλε-
θύνεται ἡ ἐκκλησία καὶ μάλλον θάλλει.*

Id quod nos quoque experti sumus, &
faxit Dominus, ut experia-
mur adhuc amplius,
Amen.

PSALMVS CXXX.

De profundis.

Hinc Psalmum etiam numera-
mus inter eos, qui maxime ex-
cellunt, tractat enim principa-
lem locum nostræ salutis, Iu-
stificationem scilicet: cuius pu-
ra cognitio sola Ecclesiam seruat, est enim
cognitio ueritatis & uitæ. Econtra cum hæc
cognitio iustificationis amissa est, simul
amittitur Christus, & uita, & Ecclesia. Neque
f iij ullum

Hic' Pal-
mus est in-
ter prin-
cipales.

ullum doctrinae aut spirituum iudicium relinquitur, sed occupant omnia tenebrae & caecitas. Vt igitur pro uirili nostra, posteris hoc lumen conseruemus, etiam huius Psalmi explicationem aggrediemur.

Quomodo
Prophetae de
Deo loqui so-
leant, & eum
describere.

Initio autem hoc monendi estis, quod sepe alias ex me audistis, Prophetas, cum loquuntur de Deo, aut nominant Deum, loqui de suo Deo, cuius promissiones & cultum habebant. Ne putetis nobis parere aditum ad Deum per nostras cogitationes, quas de Deo concipimus sine uerbo eius, sicut Turcae, Iudaei, & Papistae de Deo speculantur, aut omnino sine uerbo, aut transformato uerbo à Germana sententia, ad eam phantasia seu speculationem, quam ipsi sibi sinxerunt. Prophetæ enim norant uerum Deum, quanquam sua natura infinitus est, tamen inclulum esse in propiciatorium, cui se alligarat uerbo. Igitur & si appellarent Deum cœli & Creatorem omnium, tamē hanc ceu propiorem, & ideo certiolem notam Dei ueri habebant, quod norant eum habitare in Zion. Oraturi igitur ad Deum, aut de Deo concionaturi, faciebant id secundum eum modum, quo ipse Deus se eis in uerbo & promissionibus reuelarat. Quare & si hoc in

hoc in loco nulla additur mentio tabernaculi, nec promissionum, sed uidetur simpliciter loqui ad Deum, tamen tenenda sententia hæc est, eum tantum loqui ad Deum, qualis est in uerbo & cultu suo: sicut nos hodie de Deo non aliter cogitare nec loqui debemus, quæ qualis est in nostro uero propiciatorio Christo. Ita enim Christus dicit ad Philippum: Qui me uidet, uidet Patrem meum. Item: Nemo ad Patrem uenit, nisi per me. Hæc cognitio cum tenetur, tunc sine periculo potest Deus conditor cœli & terræ adorari, & certo apprehenditur. Quam enim sua natura, & extra hanc reuelationem sit incomprehensibilis & infinitus, tamen in uerbo suo & promissionibus, quibus se inuoluit, est finitus & comprehensibilis. Igitur Iudæi ad arcam adorantes, uerum Deum cœli & terræ adorabant: nam Deus uerbo suo significarat se affuturum, & auditurum ibi preces sui populi. Sic nos respicientes in Christum & adorantes, uerum Deum adoramus: nam Deus in Christo se reuelauit. Ideo Christus quoque dicit: Quicquid rogaueritis Patrem in ME O nomine, dabit uobis. Qui igitur ad Deum orant, & non in Christum oculos atque animum defigunt, hi errant, & ad

Extra Christum
Deus nec
coli nec ad-
orari potest.

f. iiii Deum

Deum nō perueniunt, sed cogitationes cordis sui, loco uerī Dei, adorant, & idolatræ sunt. Neq; enim Deus quæri, inueniri, nec audire uult, nisi in nostro propiciatorio Christo. Igitur cum Deum uere inuenire, Deum recte cognoscere, & ad eum certo peruenire uolumus, Christum intueamur, secundum sententiam: Qui uidet me, uidet Patrem. Item: Si nouistis me, nouistis & Patrem. Ad hunc modum colligit uerbum uagas cogitationes nostri cordis in hanc unam personam, quæ est Christus, Deus & homo, ita, ut extra Christum sentiamus nullum Deū esse & inueniri posse. Non credis, inquit, q̃ Pater in me est, & ego in Patre?

Ad hunc modum statuendū est, sanctos Iudæos quoq; orasse ad Deum, habitantem in Zion. Eum locum qui negligebant, & si iisdem sacris, iisdem inter orandum uerbis uterentur, tamen idolatriam committēbāt, non aliam ob causam, quā quod faciebāt contra hoc præscriptum, quod Deus præceperat, se in Hierusalem adorari uelle. Hæc igitur generalis regula est, omnibus in Psalmis & tota scriptura obseruāda, q̃ in ueteri Testamento nō erat Deus, nisi in Zion, seu loco tabernaculi, & q̃ omnes orationes ad Deum

Deum sedentem & habitantem inter Cherubim siebant. Destructo autē templo hoc, posuit Deus aliud templum, quod est Christus, in quo uult quæri, adorari, coli: Extra hoc templum, non est Deus, sed Diabolus quæritur ac inuenitur, & animi aut in desperationem incidunt, si accedat conscientia mala, aut in præsumptionem per hypocrisin, sicut Idolatræ Iudæi & nostri Papistæ præsumunt multum de sua iusticia & Dei fauore.

Huc pertinent hæc & similes Psalmorū & Prophetarum sententiæ: Leuauī, inquit Dauid, oculos meos ad montes. Item: Benedicat te Deus ex Zion. Ad hunc modum reliquæ sententiæ sunt accipiendæ, in quibus non additur manifesta loci, seu templi significatio, sicut hoc in loco: De profundis clamo ad te Domine. Dominum uocat non simpliciter creatorem cœli & terræ, sicut etiam Turcæ appellant, sed eum qui habitat in Zion: cuius promissiones & uerbum habebant, quod ibi accipere uota, & audire uellet. Incedit igitur in purissima fiducia misericordiæ & gratiæ Dei, etiam cū adhuc floreret lex Moysi, sed istius Dei, qui in Zion est, quiq; dixit ad Satanam: Inimici

citias ponā inter te & semen mulieris. Neque enim Deus nostris cogitationibus uult quæri: si enim id possemus facere, quid opus esset uerbo? cur in lege locus, in nouo Testamento persona Christus reuelata & designata esset? Vide quid accidat aduersarijs nostris Papistis: Hi multum orant, recitant Psalmos, dicunt: Pater noster qui es in coelis &c. Sed quia uerbum Christi contemnunt, imò quia ui persequuntur etiam, ideo sub istis pulcherrimis uocabulis, quæ ex Psalmis recitant, mera Idololatria latet. Idem Iudæis, idem Turcis accidit, etiam tum cum dicunt se adorare Deum uiuum, creatorem cœli & terræ.

Ergo sæpe & libenter hoc inculco, ut extra Christū, oculos & aures claudatis, & dicatis, nullum uos scire Deum, nisi qui fuit in gremio Mariæ, & suxit ubera eius. Vbi ille Deus Christus Iesus est, ibi est totus Deus, seu tota diuinitas, ibi inuenitur Pater & Spiritus sanctus. Extra hunc Christum Deus nusquā est nec inuenitur. Multos noui monachos, qui, cum crederent Deum apprehendi posse humanis speculationibus, in grauissima pericula inciderunt. Et nisi me Deus singulari beneficio ab eadem tentari-

OM

one liberasset, præceps ruissem in exitium. Vtile autem est ad uitam, aliorum periculis cautiore fieri.

Etsi autem Propheta, ut dixi, hic nullā manifestam mentionem facit templi, tamē uidebitis quomodo inuoluat promissionē de Christo. Hoc enim huius Psalmi argumentū est, quod nulla salus, gratia & iustificatio nulla sit, nisi in Deo remittente peccata, & ignoscēte. Is autē Deus, an est alius quā qui dixit: Semen mulieris conteret caput tuum? Ergo Deum promissorē intelligit, & sic Christum ostendit promissum à Patre, ut esset uictima pro peccatis mundi, & tractat principalem locum, qui est de iusticia Christiana, item de sapientia Christiana, seu de gloria Christi. Hæc Dauid tractat, uigente & florente lege ac cultibus legalibus, & profilit extra septa legis in paradysum, uel potius in ipsum cœlum gratiæ & misericordiæ. Cur enim gratiam non appellaremus cœlum, per quam ad cœlū transimus, & quæ non legibus, non factis, non studijs ullis potest comprehendi, sed tanquā amplissimum cœlum apprehendit nos, credentes quod imputatione simus iusti corā Deo per Christum? Ad hunc modum Da-

Propheta quia
orat pro remis-
sione peccato-
rum includit
Christum.

uid

uid locum iustificationis tractat, & quanq̃ id non faciat solus (nam omnes magni Prophetæ, Moses, Esaias, & alij, hunc locum attingerunt) tamẽ cum singulari diligentia & magna copia facit.

Ex his pater argumentum Psalmi, nempe, quod David uult nos docere suo exemplo de uera uia ad iusticiam, uitam & salutem. Item quod uult ostendere ueram euasionem à morte, peccato, & ira Dei, ut ex hac uita transeamus ad æternam uitam. Docet autem hæc, nõ sicut in scholis Sophistæ, qui sine omni usu de sacris docent, sed affert propriam experientiam, & proponit nobis cor suum, quod Spiritus sanctus uarijs tẽtationibus exercuit & erudiuit, ut ad hæc doctrinam perueniret, quam hic nos quoq̃ docere instituit. Doctrinæ autem summa est, quod acquiescit in spe misericordiæ Dei, & fiducia remissionis peccatorũ. Sed hæc inter tractandum elucescent clarius. Quare exordiemur tandem Psalmum.

1. De profundis clamaui ad te Domine.

Videtur initio Battologia esse, sed inspicienti causam, quæ Prophetam urget, facile patebit

patebit, nulla copia neq̃ affectum huius exprimi, nec periculum satis dici posse. Nõ enim premitur aliqua tentatione usitata & uulgari: non queritur de periculis, quæ imminebant à Saule, Absolone, falsis Prophetis, & alijs: non de alijs tẽtationibus dicit, quæ ex inuidia & odio, quo mundus pios persequitur, enascuntur: Sed significat illum conscientia morbum, & ueras mortis angustias, cum desperatione quasi occupati animi, sentiunt se à Deo deserì, cum conspiciunt indignitatem & demerita sua coram Deo iudice accusari, cum uidetur Deus nõ deseruisse solum, sed etiam abieciisse eos propter peccata & odisse. Hæ tentationes non paulo sunt intolerabiliore, quàm alię quę plerunq̃ incidunt: hic enim agitur periculum animæ & æternæ salutis. Ideo etiam utitur hac forma dicendi, ut dicat: De profundis clamo ad te. quasi dicat: Extremis urgeor malis, sentio enim peccata mea, & iustam Dei iram, huic prorsus nescio, quomodo mederi possim. Odio, quibus premimur inter homines, item alijs calamitatibus, inueniri remedia possunt, sed hoc uerè immedicabile malũ est, nisi mittatur salus ex alto.

Magnitudo
tentationis,
qua David fuit
implicatus.

Ac sa

Consolatio est,
quod uidemus
sanctum Dauidē
tērationibus irę
Dei esse exerci-
tum.

Ac sanē reliqua incommoda, quibus ex-
ercantur pii, possunt patientia uinci, ut cū
periclitantur opes, dignitas &c. Quin etiā
in peccatis inferioribus, qualia iuuentutis
sunt, potest facilius iterum erigi animus.
Sed hi nodi sentiuntur & sunt inexplicabi-
les, cum cogitationes hę infernales animū
occupāt, ut homo nihil sentiat aliud, quā
quod sit proiectus à Deo in ęternum. Qui
igitur tales tentationes sentiunt, habent hic
exemplum, quod similia Dauid passus &
expertus sit. Nam hoc quoq; tentationem
hanc auget, quod tales sibi uidētur soli hec
pati. Discendum igitur est, sanctissimos
quosq; eadem passos, & terroribus legis ac
peccati ad mortē usq; fatigatos esse, sicut ui-
demus Dauidē, hic ceu in inferno cōstitutū,
clamare: De profundis clamo ad te Domine.

Sed non in eo consistendum est, quod nō
soli tales tērationes et pericula sustineamus,
etiam uia discenda est, qua ij, qui eadē sunt
passi, emersere. Vides autē Dauidem quid
faciat? Vides quod eat in illis difficultati-
bus? Non desperat, sed clamat, tanquam
certa spe auxiliij & consolationis relicta.
Igitur tu quoq; idem sentias, & facias. Nō
enim ideo tētatur Dauid, ut desperet. Qua-

retu

re tu quoq; ne eo animo accipias tentatio-
nem, ut in tristitia & desperatione quasi ab-
forbearis. Si deductus es ad inferos, credas
Dominum esse, qui ab inferis uelut reduce-
re. Si comminutus & contritus es, scias Do-
minum esse, qui iterum sanare & mederi ue-
lit. Si tristitia plena est anima tua, expectes
iterum consolationem ab eo qui promissit,
sacrificium sibi esse spiritum contribulatū.
Vtile autē est in talibus paroxysmis adesse
fratrem, qui consoletur nos uerbo. Voluit
enim Deus Ecclesiam sic esse, ut alter alterū
consoletur, & promissit se tertiū fore, cum
duo congregati sunt in nomine ipsius. Et
sanē animum sic saucium nihil æque erigit,
quā audire ex fratre, quod huiusmodi ter-
rores immittantur, non ut pereamus, sed ut
humil iemur ad agnoscendam gratiam, &
cum gratiarū actione suscipiendam. Quod
si hoc præsidio fratrum destituti sumus,
hoc faciendum est, quod Dauid hoc in loco
facit, ut clamemus, & hunc Psalmum cum
Dauidē oremus: in quo uides gemitus, qui
pingunt summas animi angustias, ex qui-
bus hęc non ociosa copia profluit, ut non
solum dicat se ex abyssu clamare, sed etiam
admoneat Deum promissionum, ut au-
dias.

In tentationi-
bus peccati et
irę Dei quid sit
faciendum.

diat clamantem. Neq; id satis est, sed addit eandem sententiam commutatis uerbis:

- II. Domine exaudi uocem meam, si anteaures tue intendentes in uocem deprecationis meae.

Loquitur, ut antè dixi, cū Deo, cuius se des erat in Hierusalem, sicut nos cum Deo loquimur, & eum Patrem appellamus, qui est & colitur tantum in Christo. Hunc Deum orat, ut diligenter uelit audire orationem suā. Quod si nobis uidemur nō posse eodem animo & eadem uehementia orare, quam uerba hæc ostendunt, meminimus neq; Dauidem in paroxysmo tentationis, ad hunc modum orasse. Desperatus enim & tristis animus non orat, dum desperatio & tristitia durat, sed blasphemiae & murmur cōtra Deū tū sentiuntur, neq; potest animus rectè de Deo sentire; sed cum remittit paroxysmus, tum primum incipit clamor hic & uehemens desiderium, quod in paroxysmo ita obrutum fuit, ut uix sentiretur. Plurimum autem adiuuatur animus, sicut antè dixi, cum audit fratrem cōmode tractantem uerbum Dei. Quid tristis fra-

Dauid in tentatione non sic exauit.

ris frater? an non audis Deum mortem peccatoris non uelle? An oblitus es præcipi spem & fidem in Deum? Inspice primū præceptum, id quid est, aut quid exigit, quam ut Deum colamus fide & spe? Cur igitur tu nihil eius benignitate confideres? cur de sperares? Hoc scilicet est, peccato addere peccatum; & cum ante in inferiore mandatorum Dei ordine peccator sis, nunc etiam te constituis in supremum gradum, addendo ad reliqua peccata desperationem & incredulitatem &c. Cum ad hunc modum fiducia in Deum, & misericordia Dei animo anxio inculcatur, tum surgit scintilla fidei & gemitus cordis: O si possem. Hos gemitus inenarrabiles Spiritus adiuuat, & sequitur tandem sensus gaudiij. Neq; enim Deus hos gemitus potest contemnere, aut negligere. Horum gemituum umbrā quasi uidemus in his primis uersibus. Sed cur gemis? quid est quod doles? Audi:

Insignes consolationes cōtra desperationem.

- Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? III.

Hic uersiculus, sicut nouistis, in nostra Theologia est celeberrimus, neq; uideo quomodo eum aut aduersarij, aut Saran ipse possit

g

possit

David petit
remittere pec-
cata, & non
obseruari in
iniquitates, er-
go simplici-
ter negat ul-
lam esse iusti-
ciam operū
coram Deo.

David.

possit eludere. Quid enim est de quo possit dubitari? Habet David testimonium, quod sit uir secundum cor Dei, & sanè insigne exemplum est in omni genere Christianarū uirtutum. Nam & si cæde Vriæ, & adulterio Bethsebes infamis est, an non etiam insignis humiliatio, & ardens eius fides est, Prophetæ arguente peccatum eius, & iterum erigente? Vide deinde, quanta in aduersis rebus tolerantia, quanta in constituendo & propagando cultu Dei, diligentia & assiduitas fuerit. Quid multis? David non est unus, multis, siue eius fidem & uitam, siue Dei de ipso testimonium consideres, & tamen uir tantus & tam sanctus diserte & manifeste dicit: Si obseruaueris Domine iniquitates, Domine quis sustinebit? An non ergo hoc est negare simpliciter omnem iusticiam, sanctitatem, & mundiciem omnem? sicut etiā in Psalmo xxxij. manifeste sanctos uocat, & tamen dicit: Pro hac orabit ad te omnis sanctus, scilicet, ut condones peccata. Vbi igitur sunt, qui iusticiam operum tanto opere prædicant? cum David simpliciter opera & iusticiam omnē abijciat in conspectu Dei, & simpliciter hoc petat, ne obseruet Dominus iniquitates? Ac sanè aduersarij nostri

nostri nunc aliquanto moderatius loquuntur, quā initio. Non enim simpliciter negant amplius, quod fides iustificet, sed addunt tamen, eam fidem quæ iustificat, debere charitate formatam esse. Sic scilicet pitarum instar, non intellecta uerba sonant. Sed formes fidem quocumque modo uelis, hæc generalis sententia est: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine QVIS, QVIS sustinebit? Nullus scilicet. Nam si quis sustinere posset, profecto David quocumque sustinisset, uir tam sanctus, in uerbo Dei tam eruditus, tot malis & periculis toties exercitus ad fidē & timorē Dei. Neque enim credo tam esse impudenti animo quenquam inter oēs Papistas, qui non longe se, si iusticiam operum spectes, infra Davidē abijciat: & tamen dicit David: Iusticia nō est per opera, quia si iniquitates obseruaueris, nemo sustinebit.

Quare discamus, ne ad iudicium Dei ueniamus fiducia nostrorum operum, aut iusticiæ nostræ, etiam si fecissemus omnia quæ potuissemus facere. Narrant de Arsenico, credo, cū decubuisset toto triduo, mire animo fuisse consternatū. Id cū uiderent discipuli, accedunt, Magistrū consolantur, nihil esse cur trepidet animo, uixisse eū secundū

Arsenicus.

g ij uolunt.

Here-
mita.

uoluntatem Dei. Hic Arsenicus: In ueritate, inquit, timeo: Nam & si ex uobis audio, me seruasse mandata Dei, tamen certum est, alia Dei, alia hominum iudicia esse. Vides hominem positum in cogitationibus de iudicio Dei, noluisse confidere in iusticia & operibus suis. Sic de quodam alio Heremita fertur, cū esset adhibitus ad quendam consolandum, qui iam agebat animam, iussisse ut mortem patienter ferret, ita enim futurū, ut consequatur æternam uitam. Sicut Monachi nostri soliti sunt cōsolari homines capitali supplicio afficiendos. Ibi de merito Christi aut parum, aut nihil dicebatur, tantum dicebant de morte, quam subituri erāt condemnati, quod per eam essent ingressuri ad uitam. Sed quid accidit huic consolatori? Cum is, quem hoc modo consolatus erat, decessisset, grauissima tentatione excipitur, in mentem uenit, q̄ parum firmā consolationem fratri suggesserit, cū iussit eum niti patientia sua, & non potius merito & morte Christi. Hæc cura intra triduum hominem confecit, ut ipse quoq; moreretur. Huius generis innumerabilia exempla hæc quotidiana uita ostendit, quæ probant, nō satis esse nostram iusticiam & uoluntariam mortem,

mortem, sed requiri fidem in Christum Iesum. Huius morte tuto possumus niti, quia est sacrificiū pro peccatis mundi. Nonstra mors, etiamsi eam patienter toleremus, & omnis alia nostra obedientia, pro peccatis reputatur, cū Christi meritū negligimus, et sentimus nos ijs subleuari in iudicio Dei.

Ergo nemo pius subeat mortem & iudicium Dei, fiducia meriti aut iusticiæ suæ. Nec sanè puto quenquam inter aduersarios esse, qui ausit iudicium Dei subire fiducia suæ iusticiæ. Et tamen docent, iubent, & hortantur, ut alij faciant. Nos autem contrariū docentes, & deducentes Ecclesiam ad fiduciam meriti & mortis Christi, damnant tanquam hæreticos. Hæc an non extrema est malicia? Ipsi non faciunt quod docent, ut fiducia suorum meritorum moriantur, & uolunt ad hoc alios cogere, aut tanquam hæreticos damnant. Sic omnium sanorum hominum experientia hoc docet, neminē uincere in conspectu Dei, suis operibus, aut iusticia sua, & tamen tota natura, cū extra tentationem est, circūspicit ad opera, & querit quomodo per ea Deum possit placare. Sed hic proponitur simplex & clara doctrina: Si peccata obseruaueris, nemo sustinebit.

g iij Quis

Morte Christi
sola tuto
possumus niti.

Papistæ docent
quod ipsi
non faciunt.

Quis igitur cupiat sic in iudicium descendere, ut uiuatur & condemnatur?

Quare hæc summa est, quod nos omnes (Dauid, Petrus, Paulus &c.) peccatores nascimur, uiuimus, sumus, & morimur. Hæc autem est gloria nostra & salus, quod edocti per Euangelion, de misericordia Dei & merito Christi, prosumus extra legem, & nostra opera, quasi in alium orbem doctrinæ, & aliam lucem, & cū fiducia ad Deum accedentes dicimus: O Domine, nō possumus tecum iudicio contendere, non possumus de nostra iusticia & peccato tecum disputare. Quod si uis iniquitates obseruare, si uis tanquam in iudicio interrogare an iusti simus, perijmus. Appellamus igitur ab hoc iudicio ad thronum misericordiæ. Si quid sanctè egimus, fecimus hoc ex tuo dono. Igitur nos respice oculis misericordiæ tuæ, nō oculis iusticiæ iudicij tui. Nisi enim indulseris iniquitates nobis, et ad eas claueris oculos ne uideas, non saluabimur &c.

Hanc doctrinæ lucem uidemus Dauidē in tenebris legis secutum esse. Nostra hodie melior est conditio, quod hæc clare uidemus in nouo Testamento proponi. Nam quid docemus hodie aliud, q̄ sola fide in Christi

sum nos saluari & solo Christi merito tegi, & tolli peccata nostra & secundum sententiam: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Remissio peccatorum igitur est cœlum illud, sub quo habitamus fiducia meriti Christi. Qui enim credit, non iudicatur, sed transijt à iudicio in uitam æternam. Dauid non addit manifestam de Christo mentionem, & tamen quia propiciationem sperat, testè respicit ad hoc propiciatorium, in nouo Testamento reuelandum clarius. Nō enim uides, q̄ significet sibi desperandum esse, si uelit Deus peccata obseruare? Nam extra remissionem peccatorum, seu cognitionem gratiæ, quid est quo possumus fidei, aut tuti esse? Qui igitur non in hoc uno fidunt, q̄ per mortem Christi peccata sublata, & Deo quasi clausi oculi sint, ne peccata nostra uidere possit, hi sine dubio periēre. Hoc enim unum proponunt sacræ literæ, Vitam nostram esse tantum sub remissione peccatorum, sub conuiuentia, tolerantia, indulgentia Dei, ut nihil sciamus, nisi iusticiā Christi: non quod nō sit bene operandum, non quod peccatum non adsit, aut id Deus non oderit, sed quod dicit Deus, & promittit, se non uelle obseruare transgressionem nostras

Per solum Christum est remissio peccatorū, ergo etiam sola fides qua Christus apprehenditur, iustificat.

Fiducia misericordie Dei sola nri debemus.

nostras, quia credimus in Christū, & Christo fidimus. Hunc clypeum qui obijciunt, & sub eo latent, illi habentur pro filiis, quia habent propiciatorem: qui non habent, coguntur desperare. Quid enim promouent cursitando ad loca Apostolorū? quid promouent induendo cucullum, et miserè affligendo corpus? cū simpliciter dicat Dauid: Si obseruaueris iniquitates, QVIS sustinebit te Domine? Ergo in eo posita sunt omnia. Quod sequitur:

IIII, Quia apud te propiciatio est, & propter legem tuam sustinui te Domine,

Propiciatio
apud Deum
solum est ex
glorie.

Hic uersus pessime est redditus. Ac uidetur Interpres ed respexisse, quod simus iusti, si sustineamus Dominum, aut seruemus legem, cum tamen non solatium, non spes aliqua sit salutis, quam in eo, quod Deus per Christum remissionē peccatorū promissit, reiectis simpliciter omnibus alijs legibus & iusticijs, Nam hoc etiam prior uersuli huius pars affirmat, cum dicit: Quia apud te est propiciatio, Ergo propiciationē nō inuenies in Mose, nō in lege & factis legis, nō in professione uitę monasticę, nō in dura

dura & laboriosa uita, non in eleemosynis, non apud diuum Iacobum, aut Romę in æde diui Petri. In summa, nusquam inuenies propiciationē, quia nusquam est, quā APVD TE. Est autem propiciatio non nostrum meritum, aut iusticia nostra, sed gratuita remissio peccatorum, ignoscentia, & indulgētia per Christum. Hanc, etiam si mille annis te affligas in monasterio, in monasterio tamen, & tuis alijs operibus, non inuenies: sicut satis probat conscientia, quę sentit desperationem, etiam in sanctissima & durissima uita. In hoc autem uno acquiescit conscientia, quod simpliciter, sine ullo additamento proprię dignitatis, nudissima, ut sic dicam, nudissimę misericordię Dei per Christum se committit, & dicit: O domine, habeo tuam promissionē, quod ex sola misericordia sit iusticia, quę iusticia nihil aliud est, quā tua ignoscentia, id est, quod non uis obseruare iniquitates &c.

Propiciatio
quid.

Commendo igitur uobis hanc Davidicam definitionem iusticię Christianę: Quod obseruare peccatum, est condemnare: contra non obseruare peccatum, est iustificare, seu iustum pronunciare. Et quod iusticia est, quando non obseruantur pecca

Obseruare in
iquitatem.

Iusticia.

g v ta, sed

ta, sed ignoscuntur, condonantur & non reputantur : sicut alio in loco beatum de-
finit, & Paulus eam definitionem ualde pro-
priae allegat : Beatus uir cui non imputauit
Dominus peccatum. Non enim dicit : Bea-
tus uir qui non habet peccatum, sed cui pec-
catum, quod habet, Dominus non imputa-
uit, sicut hic quoque dicit : Cum non obser-
uantur peccata. Haec testimonia diligenter
colligenda sunt, ut uideamus quomodo haec
doctrina sit fundata in scriptura sancta, &
quomodo omnis fiducia iusticiae operum
& legis in iudicio Dei praecisa sit.

Doctrina ius-
tificationis
adequat om-
nes homines.

Nam sine discrimine adaequat haec do-
ctrina omnes homines. Si enim tantum su-
mus iusti imputatione, sequitur, nos non
solum omnes peccatores esse, sed planè ni-
hil interesse quo ad Deum, inter coniugem
& monachum, inter heremitam & ciuem,
inter principem & agricolam. Haec enim
differentia conditionum, nihil subleuat ho-
mines in iudicio Dei : hoc autem subleuat,
quod peccata condonantur. Quod si in Ec-
clesia haec doctrina diligenter tradita esset,
non monachatus, non alia uitae genera in-
uesta essent, quae homines stulti crediderunt
coram Deo plus commendationis habere.

Quali

Qualis qualis enim uita sit, in hoc omniū
eadem est conditio, quod opus habemus re-
missione peccatorum, sicut Paulus in Actis
dicit, Deum tulisse mores Patrum in deser-
to quadraginta annis : ἡγοράσεν αὐ-
τὸς inquit, Act. 13. Sicut bonus maritus
fert mores uxoris, praceptor discipulorum,
Princeps suorum aulicorum. Quod si haec
ciuili uita opus habeat ista epñkia, ut non
summo iure homines omnia inter se agant,
quanto magis hoc necesse est, ut Deus sit
ἡγοράσας in hac nostra tum imbecillita-
te, tum prauitate. Esset quotidie quod ob-
seruaret, & puniret, sed non uult obseruare
nos : hoc uult, ut nos credamus in Christū,
tunc uult ipse ἡγοράσαι, uult ad nostram
imbecillitatē coniuere, & ignoscere, ac pro-
pter fidē in Christū nos pro iustis habere.

Ad hūc modū Dauid à desperatione ad fi-
duciam et certā spem misericordiae se cōuertit.
Nam cum ad peccata nostra respicimus, ne-
cessario perturbamur & prolabimur ad de-
sperationē. Sed nō sunt oculi ad peccata so-
lum defigendi, huc respiciendum est, ad pro-
piciatorium, ut quanquam non possimus
negare nos esse peccatores, tamen etiam
non negemus remissionem peccatorum.

Cur

In peccatis
quid cogi-
tandum.

Cur autem remissio peccatorum promissa est, si non peccatores eam debent consequi? Quin quod propiciationem Dauid nominat, hoc ipso testatur se esse peccatorem, & propiciationē ad se proprie pertinere. Sed inquires, peccata indignum faciūt, cuius Deus misereatur: Sperent igitur Dauid, Paulus, Petrus, tanquam sancti & digni, at ego peccator sum, sperare nō possum &c. Huiusmodi cogitationes, ceu ipsissimā pestem animae tuae fugias, & sic potius cogites: Quia peccator sum, ideo remissio peccatorum ad me pertinet. Non igitur desperabo, non absorbebor tristitia, sed conuertā me ad Dominum, qui promisit propiciationem, qui iubet sperare & credere &c.

Sic proponit Dauid in his duobus uersiculis summam totius doctrinae Christianae, & solem illum qui illuminat Ecclesiam. Stante enim hac doctrina, stat Ecclesia: ruente autem, ruit ipsa quoque. Ego autē ideo saepius eam inculco, quia scio Satanam nihil aequē uelle & agere, quā ut hanc cognitionem ex conspectu & animis tollat. Huc principaliter spectant omnes turbae, quas tum publicē tum priuatim excitat. Per Sacramentarios & Anabaptistas uide-

mu

mus quantū malum dederit Ecclesiae, quod non solum homines intenti in nouas disputationes, articuli huius serē obliiti sunt, sed multi deterriti dissensionibus, etiam odisse hanc doctrinam coeperunt. Boni igitur pastoris est, ne sinat se ulla disputatione ab assidue huius loci tractatione abduci. Priuatim autem quoties accidit, ut per cogitationes legis & peccati, haec cogitatio remissionis peccatorum aut amittatur, aut periclitetur? Ideo Dauid in hoc Psalmo nō solum propriam experiētiā, sed adhortationes et promissiones, sicut audiemus, proponit, ut appareat eum anxie laborasse pro conseruatione huius doctrinae. Et sanē periculi magnitudo, diligentiam hanc excitare & augere debet. Amisso enim hoc loco, omnis generis tentationibus obruuntur animi. Sic cum in Papatu hic articulus amissus esset, quid tam monstrosū fuit, quod nō aequis animis et auribus acciperetur ab omnibus? Pudet dicere, tantum non crepitus uentris sui nobis impudens monachorum temeritas adorandos proposuit. Ecce nā cum hęc cognitio retinetur, facili omnis generis haereses euertere possunt. Et insigne exemplum Papatus est, qui unico hoc loco uictus, & ex ani-

Diabolus hanc
de iusticia do-
ctrinam extre-
me odit & per-
sequitur.

Doctrina iusti-
ficationis sola
Papātū euerit.

ex animis hominum exturbatus est. Nam etiam si Papistarum uitam insecteris, & sceleratam libidinem, auariciam, crudelitatem &c. exagites, atq; ex malis legis operibus eorum impietate arguas, nihil profeceris: concedit enim id totum Papa: sicut non potest negare manifesta suorum scelera, sed, inquit, nihilominus uocatio nostra, doctrina & regnum nostrum sanctum est, etiam si uita sit deformata peccatis. Ad hunc modum Diabolus quoque in lege & operibus non potest uinci. Sic enim tum leges, tum opera tractat, ut ceu per aranei telum perumpat, salua sua potentia. Sed tum uincitur, cum doctrina fidei & hic locus urgetur, quod Christum & rationem iustificationis Papistae non amiserint solum, sed etiam foedis dogmatibus deformauerint & obruerint. Hoc ceput cum petitur, uertere terga coguntur, tum Papa, tum Satan. Nihil enim habent quo se tueri possint, si doctrina conuincatur quod falsa sit. Hunc igitur principalem locum, date operam ut diligenter agniti, & firmiter fundatum habeatis. Nec quisquam uestrum ita sit arrogans, ut existimet se hanc diuinam sapientiam plenè haussisse. Nam dum Satan & mundus item nostra

nostra ratio ualent, nunquam erimus in hac cognitione perfecti: & quia sicut milites in acie collocati sumus, quotidie pericula obiciuntur, in quibus omnibus stare, non est humanae aut uirtutis aut sapientiae.

Summa igitur est huius uersiculi: Quoniam apud te propiciatio est. quod concludit Deum non uelle nobiscum agere secundum legem, ut nos uicissim cum Deo non agamus secundum legem, sed dicamus cum publicano: Domine propicius esto mihi peccatori. Qui extra haec gratiae septa progrediuntur, & relictæ hac amplitudine gratiae, de lege disputare uolunt, quod hæc fecerint, illa non fecerint: hi quanto progrediuntur longius, tanto altius demerguntur in infernum. Non frustra hoc moneo, uideo quid acciderit optimo uiro Bernhardo. Eum si diligenter excutias, inuenies esse duplicem. Quando enim est apud se in fide, tunc pulcherrime docet Christum, prædicat eius beneficia, accendit animos ad amplectendum Christum: hic nihil spirat nisi rosas et mella. Rursum cum disputat, ex lege aut de lege, tunc non aliter disputat, quam Turca aut Iudæus aliquis, qui Christum aut nescit, aut negat. Legat eius disputationes quisquis uolet, deu-

Deus non uult nobiscum agere secundum legem, ergo nos quoque non debemus cum Deo secundum legem agere.

de uita monastica, de obediētia erga Abba-
tes &c. & uidebit me uerum dicere. Idem
alijs Doctoribus omnibus usu uenit. Quā-
do sunt secum extra disputationes, purē do-
cent Christum: cum autem in campum le-
gis progrediuntur, sic disputant, quasi nul-
lus usquam esset Christus, qui instituisse,
imò qui suo sanguine remissionem pecca-
torum emisisset. Idem nos quoq; experimur,
cum in legalia & traditiones incidimus.
Ergo in illo Paradyso seu coelo gratiae con-
sistendum est, & nusquam progrediendum
aliò, ut maneamus in hac simplici confessio-
ne cum Dauide: Apud te propiciatio est.

Hypocritę nō
timent sed prę-
sumunt, gratis
autem iustificamur,
ne pręsumamus,
sed timeamus.

Sed cur addit: ut timearis? Nam si credenda est altera pars huius uersiculi. Nimirum ut ostendat nobis contra quos pugnet, & ut magis illustret sententiam, addita Antithesi, quasi dicat: Experientia didici, cur apud te sit propiciatio, & cur tu hūc titulum tibi uendices, quod sis misericors & ignoscens. Quia enim omnia colligis in gratuitam miserationem, & nihil relinquis meritis & operibus humanis, ideo timeris. Quod si non essent omnia posita in misericordia tua, & nos nostris uiribus possemus peccata tollere, nemo timeret te, sed totus mundus

mundus superbe te contemneret. Hoc enim quotidiana experientia testatur, quod ubi-
cunq; hæc cognitio misericordiæ Dei nō est, ibi homines ambulant in pręsumptione suorū meritorū. Intuere Monachū, pręsertim autē Minoritam, quod genus ob istam superbiam semper maxime oditis quia habet regulam & legem, ad quam uiuat, sine omni uero Dei timore est, & in summa securitate ambulat. Paucissimi sunt, qui ueniūt in cognitionem peccati, & qui desperationē sentiunt. Nam qui sentiunt desperationem, libentissime admittunt, quod aptid Deum sit propiciatio. Isti autē, etiā ferro & igni doctrinam de propiciatione persequuntur. Sic enim solet lex, facit pręsumptuosos, superbos, ac contemptores gratiæ, sicut Paulus egregie ostendit in Iudæis, Rom. ij. Iudæus appellaris, & niteris lege, & gloriaris de Deo &c. Qui tales sunt, non autoritate Apostolorum, non Christi miraculis excitant mortuos mouentur, sed tanquam saxa stant immobiles. Neq; enim intelligunt propiciationem in ista securitate, sed etiā persequuntur. Dupliciter igitur peccant tales prę publicanis, & recte dicit Christus: Meretrices & publicani uos præcedent in

h regno

regno coelorum. His enim facile persuadetur quod sint peccatores, & quod opus habeant gratuita condonatione. Contra, Annas, Cayphas, & alij Pharisei, cum haec audiunt, ridet, nec possunt ferre, utrum quoquam doceantur.

Quod autem ad utrosque attinet, iustissimè decrevit Deus iusticiam estimandam esse, non secundum opera nostra, sed simpliciter secundum misericordiam et remissionem peccatorum. Quia si iusticia esset ex operibus aut lege, necesse esset aut desperationem se qui ex lege non sancte seruata, aut praesumptionem, si seruata esset. In desperatione autem timor maior est, quam debeat esse: In praesumptione planè nullus timor est. Mediam igitur uia est, quod Deus omnia concludit in misericordiam. Non quidem tollit legem, nam haec uita sine lege non potest consistere. Quae enim Reipublicae forma futura esset, si caedes, adulteria, furta, impune admittentur? Deinde oportet etiam priorum exercitia & opera uerbo Dei regi. Ad hunc usum relinquit Deus legem, & accipit eam pro obedientia in ijs qui credunt. Sed quod ad ipsum peccatum attinet, iubet, ut posita omni fiducia legis, tantum speremus in misericordiam

Iusticia tantum est ex gratia.

Legem non tollit Deus, et tamen lex ad iusticiam nihil facit.

ricordiam, quam in Christo Iesu pro peccatis passio, ostendit Deus. Ita tollitur praesumptio, & relinquitur timor, non qualis in desperatis est, sed qualem inuenias apud recte institutos liberos erga patrem. Ergo nullus Monachus saluabitur propter regulam & duram uitam. Ego etiam non saluabor ideo, quod cum summa fide & studio Christum praedico. Non saluatur Princeps, quia diligenter praestit suis, & defendit suos. Ac de Monacho facile probaueris hoc uerum esse, nam totum uitae genus est sine uerbo Dei. Sed docere Ecclesias, gubernare Respublicas, sunt quidem sanctissima & summa opera, sed tamè sunt opera legis, quae per se aut desperationem, aut praesumptionem pariunt. Igitur etiam stantibus his operibus, non contingit salus, nisi per id, quod apud Deum propiciatio est, ut timeatur.

Recte igitur conclusit Deus omnia sub peccatum, ut omnium misereatur. Nam si aliquid relinquo humanae naturae, quo Deum possit demereri, nemo timebit nec collet Deum, sed uenient ad Deum omnes, sicut Monachi, afferentes ieiunia, orationes, obedientiam, & similia. Sed hoc modo amittitur Deus, et loco Dei colitur Idolum cordis.

h ij Nam

Etiam sanctissima opera non iustificauerunt.

Fiducia operum, amittit Deum, & exciudit timorem.

Nam dum cogitat Monachus Deo placere funem, quo rectius ex arbore penderet, quā cinctus est: dum cogitat placere Deo alias traditionum obseruationes, nonne à uero Deo discedit, & cogitationes cordis sui in Dei locū collocat: dum sentit Deum idem cogitare quod ipse cogitat: Sequitur igitur ex iusticia legis uera idololatria, quæ fingit alium Deum, & uerum amittit. Nam uerus Deus est propiciatio per Christum. Operarij autē uolunt opera sua esse propiciatoria. Deus igitur abiicit opera omnia, & nudam misericordiam suam proponit, ut scilicet timeatur, ut non contemnatur à præsumptuosis, omni causa præsumptionis sublata.

Discamus igitur ex hoc uersiculo hanc maximam, quod cū doctrina remissionis peccatorū gratiæ, seu propiciationis, amissa est, necessario sequitur, ut Idololatriaregnet. Nam sublata gratia, etiam timorem Dei tolli Propheta dicit. Quid autem est timere Deum aliud, quā colere & uenerari Deum: Item, agnoscere quod sit beneficus, & ideo ei obedire: Hunc Deum amisi ego, cū essem Monachus, & ambulare in fiducia iusticiæ meæ. Nam facto & uerbo probare possum

Deus non timetur, ubi nō creditur gratuita iusticia.

possum, ex perfectissima iusticia legis nihil aliud posse sequi, quā aut desperationem, quæ est rarior, aut præsumptionem, quæ est communior: Natura enim & diabolus non possunt cauere quin præsument,

Quid igitur, inquires, an nō facienda lex est: an non sunt facienda bona opera: Perfecto facienda sunt. Nam ideo Ecclesiam habet Deus in mundo: Ideo Respublicas & Oeconomiam instituit, ut nusquam deesset occasio recte operandi. Sed quis est, etiam cum hæc facit studiosissime, qui non uideat quantum adhuc relinquatur immundicie, præsertim si facta sua deducat in conspectū Dei: Ergo caput negocij totius relinquitur soli misericordiae, quam sola fide in Christum apprehendimus. Et qui per opera sumus serui inutiles, per gratiam quæ in Christo exhibita est, constituimur filij, Ioan. i. Sic uerus timor Dei, uerus cultus, reuerentia uera, imò agnitio Dei uera, sola misericordia nititur, quod per Christum confidimus Deum esse propiciū. Cum hoc cultu Dei plus pugnant desperatio & præsumptio, quā aqua & ignis inter se pugnat. Quia autem lex aut ad desperationem, aut præsumptionē inclinatur, ideo recte concluditur,

Quis sit legis usus, si quidem non iustificat.

h ij per

per legem neque iusticiam, nec uerum Dei cultum existeret, & tamen seruandus est Decalogus. Qui enim praestit, praestit in sollicitudine: qui est subditus, pareat. Hic sunt dissimilimae inter se conditiones, & personae, Principis, Doctoris, ministri, Senatoris, ciuis, serui, ancillae, patris, matris, filij &c. Debent autem singuli in suo genere obedientiam Deo, ut summo studio faciant, quantum possunt. Sed quia legis opera haec sunt, per ea tantum serui sumus, & accipimus promissam mercedem ex pacto. Per propiciationem autem seu gratiam, constituimur filij & haeredes regni Dei. Opera igitur quae sequuntur, non faciunt haeredes aut filios, sed fiunt ab heredibus & filiis, ad gratiarum actionem, & testandam obedientiam.

Gratia filios facit, Opera faciunt seruos.

Consequenter
sig Psalmi.

Quare commendo uobis has consequentias, quod ubi propiciatio non est, ibi nullus est Deus: Item ubi Deus non est, ibi non est propiciatio: Item ubi propiciatio non est, ibi non est timor aut cultus Dei, sed manet idololatria & iusticia operum. Haec stante lege & natura, non possunt aliter se habere. Ergo Papatus, Mahometismus, Iudaismus, Mo nachismus, et quicquid simile est, quod propiciationem non intelligit aut credit, simpliciter

citer est coram Deo idololatria, etiam si specie uideatur eximium esse: quia extra propiciatorium non est timor Dei, sed praesumptio.

Christiana igitur doctrina non negat aut damnat opera bona, sicut impudenter aduersarij nostri nos calumniantur apud imperitos, sed docet Deum non uelle obseruare iniquitates, hoc autem uelle, ut credamus, seu fidamus misericordiae, quia apud eum est propiciatio, ut timeatur, & maneat Deus noster. Quicumque igitur credunt Deum esse ignoscens, & propter Christum remittere peccata, hi uerum & rationalem cultum Deo praestant, non litigant cum Deo, de lege, operibus & iusticia, sed posita omni propria fiducia, reuerentur eum ob propiciationem: & sic constituuntur filij, qui accipiunt Spiritum sanctum, & legem uere incipiunt facere. Huius doctrinae iam experientiae & exhortationes sequuntur.

Sustinui te Domine, Sustinuit v.
anima mea, In uerbo eius sperauit
anima mea.

Non possum non ualde accusare Interpretem, quisquis fuit, quod tam negligenter
h iij reddidit

reddidit. Quanquam hi errores istis debentur, qui in Græcam linguam hunc librum transtulerunt. In superiore uersu planè contrariam sententiam reddidit, & etiam confudit uersum. Nam quod fecit: Propter legem tuam sustinui te Domine. neq; sensum aliquem habet, & ad hunc uersum proprie pertinet. Sic enim debent collocari uersus:

Apud te propiciatio est, ut timearis. (id est, ut maneat Deus, & colaris. Qui enim Deum non agnoscunt, q; sit apud eum propiciatio, planè ignorant Deū, nec possunt eum recte colere). Expecto Dominū, expectat anima mea, expecto in uerbo eius.

Satis uerbosus uersiculus, sed minime ociosus est: pertinet enim ad augendam, & quasi inspirandam orationem, & exhortationē. Primū enim proposuit se tanq; exemplum eius doctrinæ, quam cupit in Ecclesia conseruari, & orauit pro exauditione. Deinde apprehensa propiciatione, sensit se esse exauditum. Iam igitur adhortationem addidit, qua se excitat, ut in hac gratiæ cognitione perseueret, neque unquam se in aliud doctrinæ genus sinat abduci, quasi dicat: Scio apud Deum esse propiciationem: hūc principalem articulum aliquatenus didici,

Nunc

Nunc hoc faciendum est, ut expectem (significat autem expectare idem quod sperare) ut perdurem in hac cognitione, ut summi solatium habeā in propiciatione, quā sensi apud Deum esse, & perpetuo hāc spem propiciationis retineam.

Expectare.

Offendit autem Propheta hoc in loco, quā facile animi ab hac cognitione abducantur in disputationes, siue publicè siue priuatim. Nos cū essemus in pulcherrimo cursu propagandæ doctrinæ sanæ, primo impediebamur à seditiosis hominibus, postea ab ijs, qui Sacramentum Corporis & Sanguinis Christi profanabant, tandē ab Anabaptistis quoq;. Cum his dum digladiamur, penè effugit nos huius loci diligentior tractatio. Idē periculū posteros quoq; manebit. Neq; enim docendo, sed disputando amittitur ueritas. Hoc enim malum disputationes secum afferunt, quod animi quasi profanantur, & rixis occupari, quæ præcipua sunt, negligunt. Sic Eua in paradiso, cum retineret præceptum Domini, pulchrè stabat: Vocatur igitur à serpente in alienam disputationem, de consilio prohibitorum fructuum, & sic à uerbo abducitur. Porro Satan nouit hunc articulum iu-

Animi facile ab hac gratiæ cognitione abducuntur disputationibus.

KB

NB

h v stifica-

stificationis, ne quidem ab inferiorum portis euertere possit. Quod igitur recta uia non audet tentare, per indirectum (ut loquuntur) conficit. Incipit disputationes, & obijcit spectacula, in quæ cum intuemur, & pio animo ad sedandas turbas quasi arbitri accurrimus, inuoluimur ipsi quoque negocijs, & paulatim ab hoc scopo abducimur. Pugnandum quidem est contra hæreses, sed ita, ne id solum agamus, & huius loci obliuiscamur. Hoc periculum ostendit David, cum sic urget exemplum, quasi dicat: Magni laboris est, in hac doctrina manere. Ego igitur hoc unum agam, ut expectem Dominum, & caueam ne hæc cognitio mihi eripiat.

Quod addit: Expectat anima mea, Hebraismus est, sicut nos Germanice dicimus: Ex toto corde expectabo. Est enim amplificatio, quod non solum expectaturum se dominum esse dicit, sed addit: Ex toto corde expectabo: ut significet ardens studiū retinendæ huius doctrinæ. Sed præcipuè obseruandum est quod addit: Expecto uel spero in uerbo eius. Papa, Hæretici, Iudæi, etiā se sperare dicunt, sed relinquunt uerbum & sequuntur cogitationes suas. Hæc est quidem

Expectatio
seu spes debet
uerbo gratiæ
nisi.

spes nomine, sed re est nihil. Neque enim à uocali uerbo discedendū est, id enim cum sit, quid potest certi de Deo retineri? maxime cum Deus ideo dederit uerbum, ideo instituerit ministros uerbi, Magistratus, parentes &c. quorū uocē sequi, et eorū auctoritati nos parere iussit. Nō enim uult sperari secū dū nostras cogitationes, sicut profani spiritus etiā nostro tēpore docebāt, qui sine uerbo uocali, sine Sacramentis cū Deo agendū esse putabāt, sed alligat nos ad uerbū, quod certis ministris in Ecclesia mandatum est.

Significat autem Propheta hic aliam tentationē, quæ eos obruit, qui in cognitione misericordiæ retinenda non sunt diligētes. Hoc enim agit Satan, aut publicè tollit uerbum, aut priuatim, apud eos qui habēt uerbū, hanc spem impedit. Sic Papa habuit uerbum, habuit Sacramēta quoque, et tamē stante uerbo & Sacramētis, abripi se est passus ad peregrinationes, regulas, uota &c. Nobis quid cum sectis acciderit, iam ante commemorauimus. Quis autem pericula illa enumeret, quibus animi priuatim quotidie sollicitantur, ut à uerbo discedant ad alias opiniones, quas sine uerbo ratio sibi fingit. Tantæ molis est, uitare has

Sata.

Satanæ artes. Dicit igitur: Non patiar me à uerbo abduci, sed sperabo in uerbo remissionem peccatorum, & fidem meam non fingam ex meis cogitationibus, sed ex uerbo &c. Duplex igitur periculum est, contra quod Propheta suo exemplo nos monet. Primum est apud eos, qui fingunt fidem, & tollunt uerbum, sicut prophani spiritus. Secundum est apud eos, qui uerbum quidem habent, sed id non retinent, & ad Idololatriam abducuntur, sicut Papatus. Sed tertia tentatio est grauissima, contra quam dicit:

VI. Expectat anima mea Dominum, à custodia matutina usque ad noctem.

Tertia. Hæc est tertia tentatio. Quando enim Satan non potest uincere recta uia, ut ait discamus à uerbo uocali ad nostras cogitationes, sicut hæretici, aut retinentes uerbum, uertamur ad Idololatriam, sicut Papistæ, tunc hoc agit, ut fatigando nos uincat. Quare non solum magno animo opus est ad uincendum, sed etiam assiduitate, ne sinamus nos eius improbitate uinci. Nam hoc uidemus sæpe, quod assiduitate uincuntur, quos

Non debere
fatigari nos
assiduitate
hostis.

quos nulla periculorum magnitudo potuit uincere: & in re bellica nihil equè laudatur quam urgere hostem. Sic Turca, & si sæpius magnas clades acceperit, tamen quia per tinaciter urget, uincit. Hanc assiduitatem David significat præstendam esse Ihs, qui uolunt doctrinam iustificationis & ipsam iusticiam retinere, & proponit hic suum exemplum: quod sicut hostis non desinit impetere, ita ipse quoque non desinat expectare, & ad Dominum respicere, ut non solum ualida & forti, sed etiā assidua fide uincat, & indefatigabili spe.

Discenda igitur ratio pugnandi est ex nostris hostis consilijs. Is nunquam fatigatur studio impetendæ Ecclesiæ. Sic initio statim hæresis hæresin, persecutio persecutio nem excipiebat. Nobis quoque primum cum monstris Papæ pugna fuit. Iis repressis, surrexerunt profanatores Sacramenti, postea Anabaptistæ secuti sunt. Hi errores nunc non primum nati sunt, sed indefatigatus hostis, & consilijs nocendi instructissimus, iam olim sopita mala, denuo excitat, ne quod respirandi tempus afflicta Ecclesia habeat. Videmus enim, quam incipiant omnia plena esse Epicureis, nec pauci sunt qui femina

Satan est assiduus hostis.

Arriane

Arrianæ hæresis reuocant. Hanc hostis per-
tinaciam utile est scire, ne prolabamur in se-
curitatem. Neque enim semel uicisse satis est,
sed pugna pugnam, uictoria uictoriam se-
quitur.

Sicut autem hanc hostis improbam affi-
duitatē in Ecclesiæ historia cernimus, ita
experimur eam priuatim quoque. Quare si
hodie oratione uicisti, ne sis securus, cras
enim redibit fortior & instructior, igitur
ad aliam pugnam te compara. Ita sæpe ac-
cidit, ut cogitatio, quam hodie facile potui-
mus uincere, cras uincat, & nos euertat.
Quare Christianus debet paratus esse non
solum uiribus, sed etiā perseverantia. Neque
enim in stadio currit, cuius terminus ali-
quis sit, sed circulum habet propositum,
ubi semper recurritur ad initium. Ideo Chri-
stus dicit: Qui perseverauerit in finem usque
hic saluus erit. Non igitur debemus frangi
improbitate, aut uinci tædio, sed pugnan-
dum est non solum contra uim & dolum,
sed etiam contra tædium, ut excitemus nos
hac fide: quod sicut Satan non dormit nec
quiescit, sic non dormit nec quiescit Domi-
nus & Deus noster.

Ad hunc modum proponit nobis ex-
emplum

plum suum Dauid, ut muniti contra tem-
tationes, quæ remissionem peccatorum se-
quuntur, non cedamus Satanæ. Etsi enim
certissimum est, propiciationem esse apud
Dominum, peccata esse remissa, nos ba-
ptizatos esse in mortem Christi, & uoca-
tos uerbo ad communionem sanctorum,
& cum reliquis Christi membris corpore
& sanguine Christi relectos, Hæc omnia,
inquam, etsi sunt certissima, tamē satis peri-
culi est, ne ab astuto hoste decipiamur, qui
ex omni parte insidiatur nobis. A dextris
imminet per hypocrisin & securitatem:
A sinistris per tyrannos & desperationem.
Ad hæc accedit improbum studiū, ut nus-
quam absit longius: Igitur dicit Prophe-
ta: Expectat anima mea Dominum à ma-
tutina custodia usque ad aliam matutinam
custodiam. Atquæ hæc est Christianorū
patientia. Nota est Gentium sententia: Fu-
ror sit læsa sæpius patientia. Nam si quid
patitur patientia, patitur ex desperatione
quadam, ut cogitent animi, frustra tole-
rari ista: hinc uertitur patientia in furi-
am, & opprimitur desperatione. Sed Chri-
stianorum patientia non sinit se opprimi,
sed urget spem de die in diem, de anno in
annum

Quomodo dif-
ferat patientia
gentium a Chri-
stiana patientia

annum, & sic tandem triumphat ac uincit. Magnum est in Republica retinere inuictū animum contra quotidiana incommoda quæ incidunt, sed perseverare in his malis, quæ David suo exemplo ostendit Christianis, iam consecutis remissionem peccatorū, imminere, retinere spem in peccatis & conscientiae accusationibus, ferre alias uexationes, quibus Satan cor credens sine modo torquet. Hæc diuina uirtus est, & talis pugna, cui promissa est immarcessibilis corona gloriæ. Iam sequitur exhortatio ad imitandum hoc exemplum, & doctrinam hanc amplectendam.

VII.

Speret Israel in Dominū, Quia apud Dominum misericordia, & multa apud eum redemptio.

Hic est profecto aureus uersiculus, & dignus qui summa cura cognoscatur: quod optat & hortatur, ut totus populus suo exemplo in certa spe misericordiae Dei acquiescat & perduret. Neque enim fides ita leuiter æstimanda est, ut Papistæ docent: qui somniant fidem esse qualitatem hærentem in corde, cum qua transeat cor tanquā dormiens,

miens, postquam numerare nouit syllabas istas: Credo in Deum. Quia enim nunquā experiuntur certamina illa, quæ fidei subeunda sunt, etiam rident nos, cum dicimus, fidem esse principalem uirtutem, qua sola iustificemur, liberemur à peccatis &c. Verum enim est quod Sapiens dixit: Stultus non intelligit, nisi dicas quæ sunt in corde ipsius. Quæ igitur nos fidei tribuimus, isti charitati tribuunt, & eam fidei præferunt. Sed si uere & suis coloribus fidem pingas, longe charitatem superat. Vide enim fidei obiecta: Coram Deo pugnat sola, contra Satanam nunquam cessantem, sed semper impugnantem, idque de morte & uita æterna, de peccato & lege accusante, de gratia remittente. Ad hæc si charitatem conferas, occupatam in leuandis calamitatibus hominum, siue consolatione, siue auxilio opus sit, quis non uidet, quod longe antecellat fides? Quantum enim discrimen est inter Deum & hominem, inter humanas necessitates & mortem æternam? Hæc igitur fidei sunt exercitia, ut in summis periculis cū Satana in conspectu Dei assiduo depugnet: neque enim, ut supra diximus, improbus hominis concedit serias aliquas. Et si igitur charitas

Fidei coloratio cum charitate

Fides summum & prestantissimum donum.

ritas non pulchra solum, sed etiam latissime patens uirtus sit, respectu aliarum uirtutum moralium, tamen fides infinito maior & augustior est, siue obiecta, siue alias causas consideres.

Finis
fidei.

Hic enim fructus fidei est, ut sentiat cor, uictam esse mortem, morte Christi, peccatū autem expiatū, & legem abolitam, per gratiam & propiciationem. Hæc per se sunt certissima, sed ea nostra est infirmitas, ut nō possimus certo apprehendere, igitur adhuc terremur cogitationibus mortis & peccati. Quod si hæc fiducia gratiæ Dei esset perfecta, nulla unquam tristitia posset cor credens occupare. Ideo Dauid hac exhortatione utitur, ut postquam Israel habet propiciationem, perseueret in expectatione, nec sinat sibi excuti fiduciam misericordiæ. Verbum quo utitur, proprie significat expectare. Respicit autem certamen illud, cū animus incipit dubitare de misericordia Dei, ob certas calamitates, quibus obruitur. In eo certamine quia non ita statim sentiuntur, quæ uerbum promittit, & fides credit, procumbunt animi in desperationem. Contra hanc tentationem hic monet, ut meminere expectandum esse, non esse discendendum

Expecta-
re cur ne
cesse sit.

dendum à uerbo, aut statuendum aliquid contra uerbum. Et addit causam:

Quia apud Dominum misericordia est. Caro in tentatione & periculis sentit apud Deum nihil esse nisi iram. Consolatur igitur nos Spiritus, & hanc impiam de Deo opinionem conatur extinguere, & pronunciat apud Deum esse misericordiam, seu beneficentiam, si tantum hoc faciamus, ut expectemus. Ideo autem opus habemus hoc testimonio, quod cum sensum sequimur, contrarium experimur. Sed non ex sensu, nec ex repræsentati iudiciū faciendum est, uerbum est sequendum, & statuendum, quia hæc credenda, non experienda sunt. Credere enim, nō est experiri: non quod nunquam experienda sint quæ credimus, sed quod experientiam debet præcedere fides, & est credendum uerbo, etiam tum, cū diuersa à uerbo sentimus, & experimur: Ut cum animi statuunt in calamitatibus, Deum nobis irasci, nos non curare, sed odisse: fides contra statuatur, apud Deum nec iram, nec odium, nec poenam, nec culpam esse, sed etiam si sinat affligi, nō hoc fieri, ut malefaciat nobis, esse enim apud eum *רחמים*, & cogitare eum de beneficijs, ut liberet à malis, ut mortificet

Apud Deum
est propicia-
tio, ergo non
ira.

i n̄ peccata

peccata, ut alia dona in nobis augeat &c. Hæc si impijs non contingunt, quid mirum est? Aut enim planè non credunt, aut cū credunt, non perseverant. Quare nos credentes addamus ad fidem etiā spem, ut etiam si contraria sentimus & experimur, & uideatur Deus nobis tanquā hostis infligere penas, tamen non credamus ulli experientiæ magis, quā uerbo & Spiritui sancto, qui pronunciat apud Deū esse misericordiam, seu beneficentiam, qui amet nos, & cupiat nobis benefacere.

Verbo plus,
quam experientie
proprie creden-
dum.

In tentationi-
bus retinen-
da spes, & re-
spiciendū ad
uerbum, non
ad sensum
presentem.

Hæc Spiritus sancti ueritas est, ut cogitemus, imò certissimo statuamus, apud Deū nō esse iram, sed etiam si qua externa incommoda accidunt, fames, morbus, dolor animi, & similia incommoda, ut eas tentationes deuoremus per fidem & spem, probantes patientiam nostram Deo, & sperantes liberationē in tēpore opportuno, sicut Paulus in Rom. iubet in tribulationibus etiam gloriandum esse. Nam nisi Deus nos amaret, non odisset nos Satan: Nisi haberemus uitam, non persequeretur nos hostis noster morte. Sic qui maxime iusti & sancti sunt, quia retinent fiduciam remissionis peccatorum, hos Satan maxime tentat conscientia peccato

peccatorum, adeo, ut nonnunquam ex uno poculo uini exhausto, ex uno dicto quod per imprudentiam exijt, eiusmodi peccatū faciat, quod Baptismū & omnia dona quæ possidemus, obruat: Quin sæpe bona & sancta opera calūniatur, ut animus in mororem conijciatur. Hæc omnia, inquam, sancti experiuntur. Quā autem longe errarem, si semper, posthabito uerbo, uellemus sequi sensum & experientiam nostrā? Hæc Papistis Satan non facit, diuersum facit, horrenda flagitia eorum & nefanda crimina ornat tanquā summas pietates. Contra, nos qui cupimus & conamur uiuere secundum uoluntatem Dei, qui deinde sanctissime docemus, sustinemus sepe conscientiam, ac si pessime uixerimus.

Discendum igitur hoc est in Theologia, q̄ hæc accidunt pijs, & uincenda sint ijs cogitationibus, quas hic proponit Spiritus sanctus, ut sic apud nos statuamus: Sum uocatus ad communionem meriti Christi, & sum baptisatus: si qua hæc quotidiana uita peccata habet, transeant ista, fiducia propiciationis. Doctrina autem, & si eam mundus calumniatur, & contumeliose accipit, non potest non esse uera. Hæc ostendit, post
i iij quam

Experientia
Theologica

quam in Christum credidimus, nihil esse apud Deum aliud, quàm רַחֵם, seu beneficentiam, quod Deus non possit aliud facere, q̄ ut amet & benefaciat. Quod si contrarium appareret in sensu, nō curo. Nec si moriendum, hanc cognitionem mihi excuti patiar, sed firmiter credo, infra in terra, & supra in coelo nihil esse, nisi beneficentiam. Statuo autem hoc non ex sensu, aut praesentire, sed ex uerbo quod dicit, apud Dominum misericordiam esse, super me et omnes qui credunt: qui autem non credunt, super hos esse iram. Vincam igitur cogitationes meas uerbo, et scribam hanc promissionem in cor meum, quod postquā credo in Christum Iesum, & non dubito, mihi esse remissa peccata per sanguinem eius, non confundar, etiamsi omnis sensus & experientia diuersum suadeant & probent. Apud me sentio iram, apud diabolum sentio odium, apud mundum extremum furorem. Sed Spiritus sanctus non mentitur, qui iubet sperare, quia apud Dominum misericordia est, & multa apud eum redemptio.

Redemptio
copiosa.

Redemptio significat liberationem, atq̄ eam uniuersalem, tam à culpa, q̄ à poena, quanquam magis à culpa. Hanc dicit copio-

pio sam

pio sam & multam esse, propter angustiam cordis nostri. Nam cum nos oramus pro liberatione, ita oramus, ut modico uideamur cōtenti fore. Sic qui tristitia animi turbantur, optant quietem unius diei: qui premuntur inopia, pane quotidiano uidentur sibi contenti fore. Sed Deo hoc nō satis est, dat enim suprā quā possumus intelligere aut petere. et prorsus uerum est, nescire nos, quomodo aut quid petamus. Libēter utor proprijs experiētijs. Quid enim & quantum mihi uni dedit? Non plus optabam, quā ut iste unus abusus indulgentiarum tolleretur. Sed quod diluuium mirabilium ac maximorum beneficiorum secutum est? Ita in uniuersum uerum est, neminem audere optare tantum, quantum Deus paratus est donare. Causa est, angustia cordis nostri, paruitas spei, & infirmitas fidei. Superat igitur copiosa redemptio infinitis modis petitionem nostram. Ideo etiam Dominus tradidit formam orandi. Hæc enim nisi ita à Christo præscripta esset, quis nostrum esset ausus tot & tanta petere? Igitur non solum cōstituimur per meritū Christi uictores peccati, inferni & mortis, sed etiā in hac uita multipliciter sētimus benefici-

Oraturi non
possumus a-
nimo concipere quantū
Deus uelit
dare.

centi-

centiam Dei. Et licet nunquam tantū auſi eſſemus petere, tamē donauit ea Dominus, & donabit alia quoq̃.

Ideo dicit Propheta, Copioſam redemptionem eſſe, quā ſcilicet ſit ſupra noſtrū captum. Nos enim, ſicut exiliter credimus, ita etiam petimus exiliter. Ipſe autē Pater in cōſpectu pluuit uberrimē ſuper ſcintillas orationis noſtrę, & guttulas fidei noſtrę, & cōpenſat morā, liberali copia. Nam etiamſi expectandū eſt, in tanto poſtea eſt liberatio uberior, Iacob, qui eſt Iſrael, expectauit Dominū. Quid igitur ſecutū eſt? Totū ſerē orbē mutauit ille populus, ex tam paruis initijs ſuccreſcens. An non putas autem, ſi Abraham hanc poſteritatem ſuam omnē, & inſignes reſ geſtas uidiſſet, eum dicturū fuiſſe, nunquam ſe hoc potuiſſe ſperare animo? Credebat quidem promittēti Deo, ſed tam mirabilem & magnificam poſteritatis ſuę formam non potuit credere, propter anguſtiam cordis humani. Sic Eccleſia poſt Chriſtum, orauit pro regno Dei: ad hanc orationem ſecuta eſt ruina regni Romani, inuiſi, ut uidebatur. Nos quoque oramus hodie pro liberatione. Veniet igitur dies Domini, & diſſipabit uniuerſum mundum, cum
omni

omni potentia Satanæ & inferorum. Ergo hoc tantum curemus, ut perſeueremus in ſpe & fide, tunc faciet Dominus glorioſum euentū omnium periculorum. Non enim deſeret nos Deus, niſi nos priores ceſſauerimus ſperare & orare.

Ergo Chriſtiani hanc conſolationem teneant, nunquam eſſe tantam oppreſſionem quanta futura eſt liberatio. Quod ſi aliter ſentiunt & cogitant, malē cogitant. Hęc enim eſt primi præcepti ſumma, quod hic dicit: Copioſa eſt apud Deum redemptio. Hoc enim uere eſt eſſe Deum, redimere & liberare, idēq̃ maiore dignitate & ſplendore, quā ab animo humano cogitari poteſt.

Primum præceptum.

Et ipſe redimet Iſrael, ex omnibus iniquitatibus eius. VIII.

Hęc promiſſio eſt conſuſio Pſalmi, in qua iterum oſtendit, quam habuerit cauſam cur oraret, & quid nos in ſimili periculo ſperare debeamus. Eſt autem ſuauiſſimū, uidere bonitatem Dei, non in eo ſolum, quod hanc uitam donat, regit, & conſeruat, ſed multo magis, quod oſtendit ſe hoſtem eſſe peccati & mortis, atq̃ hoc agit, ut nos

i v ab his

Deus libera
liter exaudiat

Ori proprius
est esse
misericordis
propheta
facientem.

gratis pmp

China, was

in salubritate

& Librarian

27 Jan 1871

matris anni

2) 5000000

Q 104-015
1000-10000

10 am. 6/21/55

verbi's Drum

describit, in,

günung. Duns

v/l Charitas

1. Oidart.

1907

185. 6. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844

Definitio quid
sit Deus pro-

hic Deus pro-
pria, *τολ*

92605

1760
1761

2015
 2016

Quid autem

Wahya m.

overlamin

quod fili:

Amesbury

1871

ab his liberet ac saluet. Hoc enim est, quo
alia Dei dona iucunda efficiuntur. Etsi
enim scimus nos esse Dei creaturam, tamen
quia tristitia, timor mortis, mala consci-
entia, & similia incōmoda adsunt, non possu-
mus Dei donis libero animo frui. Hoc igitur
est Deum suis coloribus pingere, ut hæc
uita & omnes creaturæ nobis dulcescant,
cum secundum uersiculum hunc pingitur,
quod uelit redimere populū suum à pec-
catis, quod mortem occidere, infernum
uastare, & Satanam uelit conterere. Talis
Deus est credentium Deus: credentiū dico,
propter negantes, & cōtemnentes eum. Nā
qui credūt, etsi pusillanimes sunt, & uexan-
tur à Diabolo & morte, tamen norunt De-
um suum, esse redemptorem ab omnibus
iniquitatibus. Erigitur igitur & sperant,
expectantes liberationem in uerbo pro-
missam.

Accomodabitis igitur hunc uersiculum
ed, ut sit ceu definitio, quod nam Dei offici-
um sit, aut quid uelit proprie facere: nem-
pe, quod uelit cum peccatoribus rem habe-
re, ut & peccata aboleat & creet uitam, ius-
ticiam, lætitiā, & omnia bona. Medium
autem, quo hæc Deus facit, scitis esse Chri-
stum.

tum, quem ideo in hunc mundum misit,
 & supplicij mortis subiecit, ut credentes in
 eum consequerentur remissionem peccato-
 rum, & constituerentur filij Dei. Sic docet
 totus Psalmus, non de externa uita aut bo-
 nis operibus, sed tantum de fide & spe erga
 Deum per Christum, & de finali uictoria,
 contra Satanam, peccatum & mortem. Hec
 enim non sunt humanorum operum, aut
 nostrarum uirium, sed diuini operis & uir-
 tutis. Communicantur autem nobis, quia
 apud Dominum est misericordia, & copio-
 sa apud eum redemptio. Hæc una ratio &
 uia est, qua ad uictoriam hæc peruenitur.
 Doctrina operum habet alium finem, & sic
 urgenda est, ut tamē gloriæ & merito Chri-
 sti nihil detrahatur: sicut nos Dei gratia,
 hunc locum ubique sincere tractauimus.

Faxit autem Christus, ut eadem
lux etiam luceat posteris
nostris. Amen,
Amen.

Pfalm.

bona natura
Opes. Honores
Vishapuer &c.
Duis bene pariter
inter bonos & malos
spargere solit, acq
ut impior magis
q̄ pios illis crimin.
care

Domine non est exaltatum.

Generalis sen-
tentia Psalmi
contra super-
biam.

Idem Psalmus ferè de eadem ma-
teria loquitur, de qua præce-
dens Psalmus locutus est, ni-
si quod Antithesin paulo cla-
rius exprimit, qua animū op-
pressum sensu peccati ostēdit. Vnde apud
Theologos generali sententia in prouerbii
abiit, Ambulare in mirabilibus super se,
hoc est, quod uulgo dicunt, nimis alte uola-
re, tentare rem supra uires, & sic periculum
incurrere. Sic in genere nō inepta Catachre-
si, seu potius secundum generalem sententi-
am, Psalmo hoc usi sunt contra omnem su-
perbiam; commune totius generis huma-
ni uitium, in quo omnes sumus, nec potest
alio remedio curari, quàm aut gratia diui-
na, aut furore seu ira Dei. hoc est, cum uel
pii afflictionibus uel impij poenis exercen-
tur. His rationibus præsumptio, naturale
uitium omnium sanatur. Alioqui impossi-
bile est non præsumere hominem uel de po-
tentia uel sapientia uel iusticia. Hæc super-
bia postea parit contentiones & rixas: sicut
uidemus quæ ad ingenij laudem attinent
quàm

Superbia com-
munis omni-
bus hominibus

Sapientia facit
superbos.

quàm uarie homines exerceant. Ibi non so-
lum præsentibus præsentibus uolunt uideri
sapientiores & eruditiores, sed etiã priora
secula incessant, & cornicum oculos, quod
dicitur, configunt. Quid futurum putas,
cum talia ingenia postea ad sacra accedunt?
Sic potentia infatuatur animi, ut nullum
faciant modum superbiorum consiliorum
& cogitationum. Idem accidit cum Phari-
sæi & hypocritæ (nam horum id propri-
um est) conceperunt opinionem satisfacti-
tis & iusticiæ. In summa homines superbi
& sumptuosi, ut uocant, sunt perturbato-
res non solum sui ipsius, sed Rerumpub.
Ecclesiæ, Oeconomix & omnium rerum.
Qui historias norunt, uident quantum ma-
li semper ambitiosa ingenia excitarint. Sic
in Ecclesiâ hæretici, extimulati persuasio-
ne sapientiæ, concordix & pacis perturba-
tores sunt. Idem in Oeconomicis usu uenit,
unde natum Germanis elegans & bonum
prouerbum est, quo dicunt, malo dignum
esse, qui conatur quod nō potest præstare.
Sed tales quæso qui sunt? Omnis mundus
Quis enim est qui contentus sit dono suo,
& non aliquando conetur aliquid melius et
accuratius præstare, quam potest? Sequi-
tur

Potentia

Iusticia.

Es gehe di-
sen alles zu
gluck an/der
es besser wil
machen denn
er kan.

tur itaq; tertium, ut sicut praesumptio tollit pacem & concordiam, lites autem & contentiones, ceu secunda mater pariat: ita tandem necessario sequatur uanitas uanitatum & frustra sint impij conatus. Noster uicinus dux an non satis negocij haberet in gubernanda sua ditione, & administrando opere suę uocationis? Sed praesumptio non patitur eum quiescere, quin etiam suscipiat curam Ecclesię gubernandę, quę tamen ei non est demādata. Sic qui primi dederunt nobis turbas de Sacramentis, non contenti fuere ministerio suarum Ecclesiarum, etiam totius sacrę Scripturę quasi dominium usurparunt, ut existimarent sibi licere eam pro arbitrio interpretari, & ut Basilij loquitur τὴν ἀλήθειαν παρασρῶν.

Duplex modus
sanandę super-
bia.

Adeo late patet hoc uitium, & sicut dixi, plane est immedicabile, nisi sanetur uel gratia uel furore. Gratia est cū afflictionibus reuocamur ad moderationem, seu humilitatem: furor est, cum superbos obruit Dominus poenis & eos tollit, sicut sustulit Pharaonem. Huius praefractio & consummatio non potuit sanari, nisi exitio in mari rubro. Sic Beniamitę non cessarunt prius a furore, quā penē deleti essent; sic Absol-

lon

lon non cessauit priusquam ex arbore penderet. Sic Arius, Cherintus, & multi nostro seculo nouatores dogmatū, non cessauerunt priusquam dignū suis factis exitū inuenirent: ita sit, cum impij ceu equus furrens, per superbiam cursum arripuerunt, non prius sistunt cursum quā perierint. Idem accidit iusticiarijs. Pharisei non prius cessabant Euangelion persequi, & nitī suis iusticijs, quā Hierusalem, regnum, & sacerdotium funditus perisset. Hic est exitus praesumptionis quando uerbo non corrigitur. Verum itaq; est, non posse sanari hanc pestem, quā uel gratia, uel furore.

Ad hunc modum generaliter ferē interpretantur Psalmum contra superbiam seu praesumptionem. Sed ego existimo rectius exponi posse de superbā spirituali seu de superbā iusticię. Nam, ut supra ostendi, hæc tria ferē superbos faciunt: Potentia, Sapientia, & Iusticia. Si quis igitur uult, faciat sanē triplicem superbiam, secundum hæc tria obiecta. Sunt enim dona distributa in homines, & habent suam mensuram & modū suum. Itaq; potētes suo modo potētes sunt nec possunt esse potētiores: Sapient

Psalmus loquitur de superbā spirituali.

18
5.

Superbia tan-
dem confun-
ditur,

Sapientes suo modo sapientes sunt, nec possunt esse sapientiores. Iusti suo modo sunt iusti, nec possunt esse iustiores. Superbia autem facit ut uelint esse & uideri potentiores, sapientiores, & iustiores, quam reuera sunt. Hinc cum res ad certamē deducitur, & peccatum cum iusticia, non manente in suo dono, modo, & mensura sua, pugnāt, uincitur, & ex iusticia fit desperatio, quæ sæpe ad laqueum hypocritas adigit: sic fit, ut impotentia committatur cum potentia & uincat, potentia autem confundatur. Sicut accidit Israelitis pugnantibus contra unam tribum Beniamin: sic stultitia sæpe uincit & confundit sapientiam. Huius insperati euentus quæ causa est? Hæc scilicet, quia homines non confidunt in Domino, sed præsumunt de propria iusticia, sapientia, potentia, contra uerbum & uoluntatem Dei. Vult enim Deus, nos tantum confidere in ipsius uirtute & misericordia: sed homines id nolunt, & putant se ideo potentes, iustos, sapientes esse, ut in his dictis cōfidant, & de ijs præsumāt. Merito itaq; sunt infortunati. Cur enim quod possunt, non faciunt, & faciunt quod non possunt? Digni itaq; malo sunt, secundum prouer

prouerbiū Germanicum, quia conantur quod præstare non possunt. Ergo maneamus in humilitate, & moderate sentiamus de dono nostro, non iudicemus, non premamus alios, non simus ingeniosi in aliorum laboribus, sed singuli faciamus quod nostre uocationis est, ac huic uitio oblistamus tanto diligentius, quanto id natura nobis omnibus adheret altius, quamquam in uno plus, in alio minus se exerit. Sicut etiā Gentilium historiæ ostendunt. Cicero est ambitiosior Demosthene, fortasse quod in ampliore imperio & potentissima monarchia uixit. Iulius Cæsar est ambitiosior Augusto. Sic in sacris, pertinaciam cū superbia coniunctā habet Pharaon. Porro omnia exēpla tū sacrarū literarū, tum Gentiliū, eundem euentū et exitū ostendunt, q̄ præter spem suā immersi malis, cōfunduntur & pereunt. Sed, ut dixi, nos relicta hac generali sententia, interpreta bimur Psalmū de spiritali superbia, quæ consistit in opinione sapientiæ & iusticiæ.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, Nec ambulauī in magnis & mirabilibus super me.

k Quod

Quod David hic gloriatur, facit doctus experientia, quasi dicat: Senti quantū mali sit, efferrī animo, & securū esse in iusticia: itaq; non ero amplius superbus, non gloria bor amplius de iusticia propria. Nam superbus Phariseus, qui gloriatur se non esse sicut cæteri sunt, is ad primam uocem accusantis conscientiae concidit, & pauore exanimatur, nec potest contra leuissimum peccatum consistere, taceo montes & maria peccatorum, quæ uno momento extinguunt præsumptuosos & securos. Bonum itaque est, inquit, quod tu me humiliasti, & docuisti per afflictiones, ne superbirem, ne mihi uiderer sanctus, ne me constituerem tanquā executorem iusticiæ, iudicantem & condemnantem omnes. Nam hoc omnium iusticiarum proprium est, iudicare alios, & se cōstituere tanquam carnificem reliquorū. Sicut exemplū Pharisei in Euangelio ostendit, qui non potest simpliciter commemorare uirtutes suas, nisi etiam miserum publicanum simul damnet. Hoc proprium peccatum est naturalis, legalis, & ciuilis iusticiæ, ut dānet alios, ut inuadat tribunal Dei, & pronunciet contra eos, quos uidet tanquam in inferiori gradu positos esse. Qui est bonus

Iusticiarii iudicant temere

est bonus ciuis: qui est eruditus iureconsultus, admiratur se, & tantum non constituit se sibi idolum quoddam. Alios autem iudicat, & præ se contemnit. Rusticus qui non omnino est stupidus, cum uidet aliquod sui Magistratus erratum, cogitat sicut seruulus in Comœdia reprehendens auariciā heri sui: Oh me Regem esse oportuit. Hæc Politica sunt, plena uanitatibus, & stultissimis stulticijs, quibus tamen nemo potest abstinere, nisi Spiritus sanctus moderetur corda ac gubernet, & doceat nos, quod iusticia illa, siue naturalis, siue moralis, sit tanquam opificium quoddam, per quod coram Deo nihilo simus meliores. Ac nemo sanè tam stultus est, qui se meliorem Christianum, & Deo gratiorem esse constituat, quod sartor, sutor, figulus, faber &c. sit. Sed cum planè eadem ratio sit iusticiæ, siue moralis, siue naturalis, nemo tamen est, qui non de ea præsumat, nisi Spiritus sanctus in uiam reuocet: Habet enim speciem sanctitatis. Itaque animi inflantur, donec humiliati discant, nihil in ea iusticia esse præsidij coram iudicio Dei.

De iusticia non magis erat præsumendum, quàm de artificio quod exercemus.

Quoties uidimus magnos Theologos,
k ij cum

Magni ui
ri in peri
culo ani
mo fran
guntur.

cum magno supercilio inter homines uerfa
ros, tandem desperatione quadam cum iam
morti uicini essent, ad stultissimas nugas cō
fugisse, & induisse cucullum Monasticum.
Sic memini magnum uirum, & qui primā
laudem inter Iureconsultos habuerat, in ar
ticulo mortis dicere: O si subulcus potius
q̃ Iureconsultus fuisset. Sentiebat enim in
eo periculo etiam diligentem iusticiæ admi
nistrationem nihil opis afferre. Sic Cicero
cum ob Augusti & Antonij potentiam, pe
riculum sibi iudicaret imminere, nullum
præsidium esse sentiebat in omnibus literis,
sed euanescebat omnis eruditio, & studium
illud ingens Philosophiæ. Idem Demosthe
ni accidit fugienti Antipatrum. In summa,
Omnia huiusmodi exempla docent uerum
esse quod Salomon dicit: Qui exaltat do
mum suam, quærit ruinam. Sed hoc aulici
nostri non credunt. Queruntur adhiberi
ad Principum negocia scriptores (sic enim
appellant eruditos) nobilitatem autem ne
gligi. Sed cum ipsi ad negocia adhibentur,
sic ea gubernant, ut tanquam currus in altū
cœnum demersus, neq̃ retrahi nec promo
ueri possit, Recte & iuste. Cur enim conan
tur quod non possunt præstare? Hęc causa
est, cur

Aulici no
biles im
periti.

est, cur serè imperia nihil sint quàm ruinæ
& cædes. Quis est, qui si diligenter admini
strationem quę sub primis Cæsaribus fuit,
consideret, uel unum diem consistere posse
imperium Romanū putet? Sicut enim Li
uius dicit, neq̃ uitia, nec remedia sua uide
tur ferre posse, sed simpliciter mole sua rue
re, sicut ædificium nimis altum.

Sed longe plus periculi est, cū in religio
ne homines elatos oculos habent, & ambu
lant in mirabilibus super se: hoc est, cum si
bi placent ob sanctitatem, ac uidentur si
bi sedere in sinu Dei, & tamen nihil norunt
de propiciatione & remissione peccato
rum, sed simpliciter incedunt in suis ope
ribus: quod ieiunant bis in sabbato, quod
dant decimas, quod non sunt adulteri, ra
ptores, &c. & si cor plenum sit omnis ge
neris fœdis cupiditatibus. Hęc præsum
ptio manet usq̃ dum occupemur pericu
lis mortis, tum omnia illa præsidia elabun
tur de manibus, & sequuntur uoces illę de
sperationis: Perдите uixi, uota, regulam
nostram non seruaui &c. Cur itaq̃ es fa
ctus monachus? Nonne ut ascenderes ad iu
sticiam? Sed sic descendisti ad infernum,
quia uoluisti exaltari. Qui non exercentur

k in huiusmodi

huiusmodi tentationibus, moriuntur sicut uaccæ.

- II. Quando animam meam non posui & compecui, tunc erat anima mea sicut ablactatus à matre sua.

Hic palam dicit de experientia sua, quod uiderit quantum periculi sit in praesumptione iusticiae. Quare discamus quid sit, quod Epistola ad Hebraeos dicit: *ἐμαρτυρεῖται ἐν πάσι*, ubique circumstans peccatum, & praesens; nec sequamur temeritatem uulgi, quod non ita multis concionibus auditis, putat se totum Euangelion fatis cognouisse. Audisti fortasse totum, sed totum nondum credidisti, nondum experientias illas fidei, orationis, crucis, quae in Christiano praecipue sunt, didicisti, de quibus hic David concionatur grauissime: sicut etiam magnitudo rerum & affectus postulat. Compecui, inquit, animam meam, & me posui ad inferiora: dixi animae meae, tace, non li gloriari, sed obmutescere. Nam quod dicit, Compecui, seu, ut Hebraismus sonat, silere feci, proprie significat in nihilum redigere, Sicut in Osea: Nocte concitescere refeci, hoc

ci. hoc est, uastauit, & in solitudinem redegit, ne quis ibi tumultus, nec sonus audiatur. Sic in alio Psalmo: Silete, hoc est, non prouocate Dominum pertinacia & superbia uestra: Sed obedite, parete &c. Ita hic cum non facerem silere animam meam, hoc est, cum non humiliabar, cum non abstinere à praesumptione & fiducia propriae iusticiae, legis, imò etiam Dei per legem culti: Cum non humiliarem me, ac profiterer me quidem seruasse aliquo modo legem, sed tamen optare, ne intret Dominus in iudicium cum seruo suo. Haec, inquam, cum non facerem, tum eram uere sicut ablactatus.

Loquitur Propheta de re maxima, & tamen uidetur similitudo paruum aliquid & leuiculum significare. Cur enim potius ab infante, quàm à uiro iam confirmato uiribus si similitudinem petit? Sed non propria solum, uerum etiam mire sua uis figura est. Quod enim periculum, quod incommodum puero potest accidere maius, quàm si priuetur mamma? Hec quasi damnatio & mors infantuli esse uidetur. Sic inquit: Cum spiritu superbiae & securitatis arriperer, & amitterem illam mamillam diuinæ gratiae, remissionis

Similitudo
de infanti.

peccatorum & propiciationis, uere similis
eram puero qui matrem amisit, & sine bene-
ficio matris non potest uiuere: hoc est, eram
in certissimo & extremo periculo mortis
positus.

Doctrina
Legis.

Deducit itaq; Propheta hic nos ad illud
necessarium discrimen Legis & Euangelij.
Lex enim est doctrina necessaria ad contun-
dendam illam superbiam, & obstipam ma-
liciam peccati nostri, quam praesumptio iu-
sticiae nostrae parit. Est quidem, ut supra di-
xi, praesumptio opum, potentiae, sapientiae.
Sed huic consuli potest uariè. Haec autem,
quae de propria iusticia praesumit, planè in-
curabilis est, nec potest sanari, nisi ueniat illa
ablactatio, de qua Dauid hic loquitur, ut
conscientia extimulata per Legem, exami-
net uitam & opera nostra. Quia autem co-
gimur fateri nos uarie in Legem deliquisse,
manifesta desperatio sequitur, nisi Chri-
stus tanquam benigna mater præbeat mam-
mam gratiae, & erigat afflictam animam.
Sic Iudas ad laqueum adigitur conspectu
peccati sui. Neque enim ullum remedi-
um est, quo conscientia exagitata pecca-
tis sanari potest, quam hoc unum, ut sta-
tuamus, sicut proximus Psalmus canit:

Apud

Apud Deum esse misericordiam & copio-
sam redemptionem. Haec est Euangelij uox
quae subsequi debet legem, & cui per legem
quasi uia aternitur. Sicut enim peccata no-
stra habent opus obiurgatione & accusatio-
ne, ita terror, quem accusatio parit, habet
opus consolatione. Vera igitur consolatio
& uera propiciatio quae est in Euangelio
proposita, pertinet ad uera peccata, quae in
infernium demergunt, nisi sanentur fiducia
misericordiae Dei in Christo propositae.
Neque enim misericordia pertinet ad ficta
peccata, sed ad uera peccata quae occidunt
& damnant.

Haec uices obseruandae sunt, ut cum glo-
riamur in fiducia propriae iusticiae & secu-
ri sumus. Lex ueniat, & Moses cum cornu-
ta seu radiante sua facie, quam imbecillitas
nostra sustinere nequit, & tamen effugere
seu uitare non potest. Postquam autem hoc
modo Lex & Moses officium suum fecerunt,
accusando conscientiam, & comminando
iudicium Dei & poenas, tum locus est, &
summa opportunitas, ut Christus cum mam-
mae gratiae ueniat, & ablactatum puerum
quaerentem lac & uociferantem recreet. Est
igitur elegans similitudo quae nobis pro-

k v ponit

ponit primum imbecillitatem nostram, quod plane nihil in nobis sit uirium quibus Satanæ possimus resistere & conscientiae mederi. Deinde misericordiam Dei & potentiam uerbi eius, quo tanquam mater filium lacte nutrit, & lachrymas pellit, sic Euangelion simul est uterus Dei in quo gestamur & formamur per spiritum Christi: est etiam mamma qua alimur. Hac itaque amissa sumus sicut ablactati.

Discrimen legis & Euangelij usu diffinitum est

Quidam uidentur sibi hæc pulchre intelligere, Sed uos ab ea præsumptione uobis cauete, ponite uos in numero discipulorum. Satan enim eiusmodi artifex est, ut facile discrimen hoc tollere, & loco Euangelij legem, Rursum loco legis Euangelion possit obtrudere. Quoties enim accidit laborantibus in agone mortis, ut miseræ conscientiae apprehendant quasdam Euangelij sententias, quæ uere ad legem pertinent, & per eas Euangelij consolationem amittant: qualis hæc est. Si uis uitam ingredi, serua mandata Dei. Item hæc: Non omnis qui dicit mihi Domine Domine intrabit in regnum coelorum. Huiusmodi sententijs sic non nunquam confunduntur mentes, ut nihil uideant quam quid

quid sit à se factum, quid fuerit faciendum: Item quid Deus exigat, quid prohibeat. Hæc dum corda intuentur, obliuiscuntur omnium quæ Christus fecit, & Deus per Christum facienda promisit. Quare nemo præsumat se hæc plene esse assecutum: uerbo quidem, distinctio hæc facilis est, sed in morte & periculis experimur, quam non simus boni Dialectici, quando scilicet incidit disputatio de factis & faciendis, Cum lex obijcit: hoc præcepit tibi Dominus faciendum, tu autem non fecisti, sed fecisti contrarium damnaberis itaque secundum sententiam Legislatoris. Hic qui bonus Dialecticus est, distinguit inter Legem & Euangelion, & concedit quidem legem se non fecisse. Sed ad hoc antecedens, inquit, non sequitur illud consequens, ut ideo desperem & damner. Euangelion enim iubet in Christum credere, & Christi operibus ac iusticia niti. Qui ad hunc modum discrimen hoc tenet, & hanc mammam Euangelij apprehendit, saluatur & uiuificatur: qui non apprehendit, perit & desperat.

In hoc igitur loco de iusticia coram Deo, plurimum est periculi, itaque non præsumendum sed cum timore humiliter agendum est. Si

est. Si enim praesumptio in politicis, cum aut opum aut potentiae, aut sapientiae fiducia inflantur animi, nunquam sine periculo abit, in Theologia longe periculosissima est & tamen ibi maxime est. Satan enim ad filios Dei uenit, & conatur omni studio in praesumptionem & securitatem eos inducere. Quare quotidie contra hanc latentem pestem pugnandum est, & cauendum praecipue ne quis sibi placeat, quasi teneat distinctionem Legis & Euangelij. Tenere quidem potes, sed hoc uide, num etiam firmiter teneas, ita ut non possit excuti a conscientia & Satana. Paulus certe libere fateretur, se nondum apprehendisse, sed sequi hanc cognitionem tanquam in stadio metam. Sic nos omnes sumus, faciem quidem ad metam tendimus, & in eo sumus ut eam attingamus. Sed id non fit ante carnem exutam & humatam. Quare in timore interim ambulemus: orantes ut lucem quam Dominus ostendit, non sinat exstingui, sed quotidie magis illuminet mentes nostras, & perficiat opus quod in nobis coepit. Hoc qui non faciunt, obruentur desperatione & erunt similes ablaetatis.

Speret

Speret Israel in Domino, ex hoc III.
nunc & usque in seculum.

Hic uersus clare ostendit Psalmum loqui de ea praesumptione quae proprie contra fidem est, & uocatur praesumptio iustitiae propriae. Ideo hortatur, ut confidant in domino, & discant firmi esse in humilitate & mortificanda fiducia quae est in adiutorio legis, & propriae dignitatis. Hoc, inquit, tu fiet si confidatis & speretis in Domino, non hodie, aut cras tantum, sed nunc & in aeternum usque, ut quaedam aeterna sit praesumptio (sic loquendo) misericordiae Dei, remissionis peccatorum, & iustitiae per Christum donatae. E contra, ut nunquam ne uno quidem momento praesumatis de uestris operibus, quanquam ea sancta & legi Dei conformia esse debent. Nam haec unica & nudissime nuda fiducia manere debet, quae uocatur fiducia & spes misericordiae Dei in Christo exhibitae. Haec fiducia firma est: Deus enim non mentitur, sed fideliter seruat quod promissit, tu modo perpetuo & fideliter in eum confidas: Sed hic a Satana periculum est, omnibus uiribus conante ut nos ab hac firma fiducia abducatur, Pugnandum itaque

itaque est & hæc doctrina est quotidianis. certaminibus contra Diabolum & nequitias spirituales exercenda, quæ nihil aliud agunt & moluntur, quam ut primum nos erigant in præsumptionem, & deinde iterum deiciant in desperationem.

Contra Deus primum per legem suam terret & deiecit, ut postea eleuet, deducat ad inferos, ut reducat. Mammam gratiæ etiam iustificatis nonnunquam subtrahit ut discamus quid nostra ipsorum iusticia soleat facere, nempe, quod solet opprimere de desperatione, ut postquam hoc experti sumus non sequamur nostrum sensum, sed erigamus nos fiducia Christi, qua mortui uiuificantur, & saluantur. Hæc misericordia est ceu cœlum, quod semper manet firmatum super nos quo tecti, ubicunque sumus, securi sumus. Sic Esaias uocat umbraculum contra æstum, quod misericordia Domini tegimur contra iram, desperationem, Diabolum, & mortem. Hoc umbraculum qui deferunt, patientur intollerabile æstus. Adhuc modum docet hic uersus, loqui Dauidem de damnabili illa præsumptione iusticiæ propriæ, & hortatur contra eam luctari per spem misericordiæ æternæ &

næ & per æternam fidem. Hæc unica uia est qua seruamur.

PSALMVS CXXXII.

Memento Domine Dauid.

Ic Psalmus, siue Salomonis est, ut quibusdam uidetur, siue Dauidis, est oratio pro regno & sacerdotio. Hæc enim duo sunt præcipua dona in hac uita & hoc mundo. Ideo opus habent oratione & auxilio Dei ut contra Diabolum defendantur cuius duplicem titulum nostis, quem ei Christus tribuit in Euangelio Ioannis cum uocat mendacem & homicidam. Non enim quiescit, sed omnia quærit, & conatur ut mendacijs & cædibus inuoluat mundum, aduersus has Diaboli artes & regna, erexit Deus alia duo regna, sicut enim uocare libet, Politicam & Ecclesiam, seu regnum & sacerdotium contra mendaces doctrinas: sic Dauid, Reges & Principes omnes administratione Politicæ, debet hoc studere ut tranquillam uitam agat subditi, ut cōiugiâ, liberorum educatio, et alia officia Oeconomica in pace possint

*Procuratio pro
Congregatione
Regni, & Sacerdotii
Argumentum
Psalmi.*

*Pro Ecclesia
aspe, &
Politico
Regimine
conueniunt in
finis Politicæ
sunt
Sacerdotii
gratiam
mundano
de homicidio
in mundo
in Ecclesia
de politiam
de hoc*

Finis sacer-
dotij.

possint consistere, & defendi contra seditio-
sos, & cupiditatem hominum: sacerdoti-
um autem pertinet ut subnascens proles de
ducatur ad regnum cœlorum: & ministri
Ecclesiæ sunt ceu angeli positi ad defenden-
dam ueritatem, ut destruatür regnum Sata-
næ, patris mendaciorum. Hæc sunt pro-
pria sacerdotum officia, quæ semper in mû-
do inter fideles extirere, & continuum bel-
lum gessere contra Hæreticos. Sic Patriar-
chis certamen fuit ante diluuiũ contra Cai-
nitas. Post diluuium contra Esauitas & ali-
os: Prophetæ belligerati sunt contra falsos
Prophetas, sicut testatur ipsoꝝ conciones:
Apostoli, cõtra pseudoapostolos. Neq;
enim Satã cessat. Porro semper maius fuit
regnum Satang. Nam si Ecclesiam spectes,
semper plures fuerunt infideles quam fide-
les. Sic in Politia, semper maior pars esto-
qui non obediunt, qui turbas & bella mo-
uent, quàm qui officium faciunt & obe-
diunt.

Cum igitur regnum Satanæ (si nume-
rum spectes) longesit amplius, deinde tũ
Politia, tum sacerdotium eiusmodi res sint
quæ lōge supra uires humanas positæ sunt:
Itaq; nostris uiribus defendi & retineri non
possunt

possunt, palam est, quàm necessaria hæc ora-
tio sit, qua Dauid utruq; fortunari & con-
seruari postulat. Atq; hic primũ uide diffi-
cultatem inter Regem Dauidem & alios Re-
ges mundi. Sentiunt & uidet hoc aliq; quoq;
Respub. humana uir retineri nō posse. Itaq;
dixerũt singulari afflatu numinis opus esse
ei qui bene & foeliciter uelit regere: ac quan-
quam nescirent diuinitus ista gubernari, ta-
men fortunam (ita enim appellant benedi-
ctionem, cuius causam non norunt) prætu-
lerunt sapientiæ, potentiæ, iusticię, & omni-
bus Imperatorijs uirtutibus. Quia enim iu-
sti uiri serẽ opprimuntur, iniusti autem do-
minantur, iudicarunt iusticiam nō esse prin-
cipalem causam retinendorum Imperioꝝ.
Alioqui non occubuisset Cicero. Anto-
nius autem non esset euectus ad tantam po-
tentiam. Si potentia uero retinerentur Im-
peria, nō uicisset Themistocles Xerxen. Sic
multis claris Imperatoribus non defuit sa-
pientia & industria, & tamen fuerunt infœ-
lices. Hæ experientię coegerunt etiam Gen-
tes, ut diuinitatẽ aliquam adderent magnis
Imperatoribus, quæ regeret sapientiam, po-
tentiam, & iusticiam, atque hanc fortunam
dixerunt.

Quid gentes
senserint de
gubernatio-
ne imperio-
rum.

David sentit
imperia diui-
nitatis guber-
nari.

Sed mihi hic Dauidem uide. Hoc etiam uidet, non esse suarum uirium, retinere regnum: Sed non fortunam esse sentit, quæ imperia conseruat: Deum enim iudicat esse causam. Deinde statuit, sicut audiemus, Deum propter misericordiam non defuturum orantibus. Gentes neutrum horum norunt. Porro eadem necessitas, quæ incumbit Magistratui, ut pro Repub. orent, etiam incumbit, ut oretur pro Ecclesia. Ioannes Apostolus prohibere non potuit, quin nasceretur Cherinthus. Posterioribus temporibus prohibere Ecclesia non potuit, quin Arius, Sabellius, Nouatus, & alij hæretici exorirentur. Nos hodie non potuimus prohibere, quin exorirentur profanatores Cœnæ Domini, Baptismi, &c. Studiose quidē docuimus Ecclesias, neque quidquam desiderari sumus passi, quod pertinebat ad nostrum officium. Sed hoc non satis fuit. Quid igitur faciendum est? Nempe hoc, quod Psalmus ait: ut dicamus: Memento Domine Dauid, ut sanctificetur nomen tuum, ut fœdi isti prophanatores luant poenas turbatae pacis & Ecclesiæ, &c.

Ad hunc modum est Psalmus oratio pro ueteri populo, ut Deus regnum & sacerdotum propter

propter promissiones Dauidi factas seruare uelit. Est autem nobis quoque usui, quod etiam nos habemus nostrum Dauidam, & Ephratam in qua inuenimus tabernaculum Dei nostri. Res enim manent eadem, tantum significatio uocabulorum immutanda est. Sicut autem ipsi periclitati sunt in utroque, ita nos quoque periclitamur. Quare unà recte canemus hoc, MEMENTO. Porro sequar sententiam literę simpliciter, quomodo à populo ueteris testamenti oratus sit. Facile enim est postea eum applicare ad nostra tempora. Sicut autem regnum duplex erat, hoc est, regnum corporale & spirituale, ita quoque diuiditur Psalmus in duas partes: primum enim orat pro Ecclesia, deinde pro Politia.

Memento Domine Dauid, & I. omnis afflictionis eius.

Vocabulum *אָפּלִיכּוּן* afflictionem, humiliationem, oppressionem significat. Hieronymus serē ubique uertit pro mansuetudine, sed circūstantiæ arguunt eum loqui de Dauidem multa passum propter promissionem diuinam. Sicut enim historia Regum ostendit, persequitur eum Saul immani odio.

Mansuetudo.

I ij Sed

Sed cur? Nimirum ideo, quia à Samuele, uiuente adhuc Saule, in Regem unctus erat. Hinc persecutiones illae, odium, inuidia, obtrektatio, & omnis generis pericula in eum deriuata sunt. Quod autem horum siue Salomo filius, siue totus populus in oratione & conspectu Dei meminerunt, non sit eo modo, quo Papistae putant, ut Dauid pro ipsis intercedat. Sed loquuntur de Dauide habente promissiones, ac Deum per Dauidem illarum promissionum commonefaciunt, sicut Paulus quoque loquitur de Abrahamo. Quare nomen Dauidis non est accipiendum absolute, tanquam loquatur solum de persona eius: loquitur enim de Dauide non simpliciter, sed secundum aliquid, hoc est, de Dauide promissario, ut sic dicam, seu habente promissiones, & uestito diuinis promissionibus, ut magis intelligas formam quam materiam. Formam enim docendi causa uoco promissionem: Materiam autem ipsum Dauidem, cui promissiones factae sunt.

Nomen Dauidis includit promissiones, atque ideo etiam misericordiam

Est itaque haec sententia: Domine Deus, oramus pro regno non tanquam digni & meriti ut exaudiamur, sed sicut Daniel loquitur, prosternimus nostras preces coram te in

te in multis tuis miserationibus, nitentes eo quod Dauidi promissisti, te facturum, ut regnum nostrum sit perpetuum. Ita pulcherrime orditur orationem, statim in ipso uestibulo ostentans promissionem. Hoc exemplum utilissimum est, ut oraturi appareamus coram Deo tanquam miseri peccatores, non confidentes nostro merito, neque nitentes dignitate nostra, sed quasi induti misericordia & promissionibus ipsius. Non sicut ille qui dicit: Bis ieiuno in sabbatho. Sed memento Domine promissionum tuarum: Nam promissiones aliud nihil sunt, quam miserationes & misericordiae gratis oblatae.

Ad hunc modum quod afflictionum meminit, etiam non facit id absolute seu simpliciter, sed secundum aliquid. Intelligit enim proprie afflictiones toleratas propter promissiones, in quibus afflictionibus Dauid promissiones tenuit, nec passus est sibi eas excuti. Deus quoque eas Dauidi seruauit. Sicut igitur, inquit, Dauidem omnia propter uerbum tuum tolerantem, & nitentem uerbo tuo seruasti, ita nos quoque nitentes promissionibus tuis serua, ut perficias quod operatus es in nobis. Ad promissiones enim omnia referenda sunt: sicut Moyses quoque fa-

Quomodo mentionem faciat afflictionum.

I in cir, cum

Loci veteris
Testamenti,
quos Papistae
citant de in-
uocatione san-
ctorum.

cit, cum dicit: Memento Abraham, Isa-
ac, &c. Non enim, sicut indocti Papistae
somniaut, inuocauit Abrahamum & Isa-
ac, sed promissiones allegat ipsis de semi-
ne seu posteritate factas. Harum quomo-
do potest Deus rectius commoneri, quam
cum isti nominantur, quibus promissio-
nes Dominus fecit: Has sancti oppo-
nunt indignitati suae, peccatis, & demeri-
tis suis.

Papistarum
idolatria.

Haec diligenter sunt inculcanda, ne de-
generemus in absurditates Papistarum,
quorum Theologia scholastica planè ni-
hil nouit de promissionibus Dei, sed cum
eae sint potior pars sacrarum literarum,
tamen eas non intelligunt. Alteram au-
tem partem, nempe Legem, tenuiter tra-
dunt & semiplenam. Ideo huiusmodi sen-
tentias sic exponunt, quasi dicat Psalmus:
Memento Davidis, quàm sanctus & bo-
nus fuerit, ac sine ut per merita eius, quae
in nos supererogauit, habeamus regnum
&c. Haec sententia autem, palam est idola-
tria, apprehendit enim nudam materiam
sine forma, seu personam actiuam tan-
tum. Sicut Iudei putant propter sua merita
se uelle impetrare Messiam. Ad hunc mo-
dum

dum planè eadem religio Turcarum, Iudeo-
rum, & Papistarum est: pariter enim nitun-
tur sua dignitate. Nos autem personam acti-
uam, cum ad Dei conspectum uentum est,
abijcimus, & uolumus passiuam perso-
nam indutam promissionibus, hoc est, ta-
lem Dauidem, qui spargat in nos non sua
merita, sed promissiones datas & conser-
uatas in omnibus afflictionibus. Huius-
modi Dauidem Papistae non norunt. Cum
itaque tantum norint actiuum Dauidem,
ex eo postea idolum faciunt. Non norunt
eum ita sanctum esse, sicut tota Ecclesia est
sancta, non quia habet bona opera, sed
quia habet promissionem gratiae, quae ue-
re sinus & uterus est, in quo Ecclesia geritur
& nos omnes.

Quia iurauit Domino, uotum fe-
cit Deo Iacob. II.

Haec uidentur ad Salomonem nō inepte
referri posse, tanquam auctorem huius Psal-
mi: Vult enim dicere: Tu promissisti Daudi
regnum: Dauid rursus promissit tibi tem-
plum: hoc nunc perfectum, & impletum uo-
tum est, serua iam tu quoque promissum tuum,
ut huic

Votum
Dauid.

ut huic loco & populo adfis. Ad hunc modum offert templum, & arcam in fide promissionis Dauidi factæ de lucerna non extinguenda, acrogat eam promissionem seruari. Porro de hoc uoto nihil loquitur scriptura, tantū enim habetur illa consultatio cum Propheta Nathan. ij. Reg. vi. Sed auctor uoluntatem Dauidis uocabulo iuramenti & uoti uoluit commendare, quod fixum habuerit in animo, hoc modo gratitudinem declarare, & testari fidem suam in promissionem Dei.

Potens
Iacob.

Vbi Latinus fecit, Deo Iacob, in Hebræo עֲבִיר, quod magnum & potentem significat: hoc nonnunquam tribuitur Angelis: sæpe etiam tribuitur adiectiue alijs rebus, quibus fortitudo & robur quoddam inest, sicut boui &c. Hic autem insigne fidei uocabulum est, quod Deus sit potentia seu uis sui populi: Sola enim fides Deo hoc tribuit: Ratio & caro plus tribuit opibus & alijs præsidijs carnalibus, quæ ipsa intelligit. Sed quicquid eiusmodi carnaliū præsidiorū est, uere sunt idola, quæ fallūt. Ista autem est uirtus, uis & robur populi, quod Deum habet. Hæc uirtus, in medio hostium, hunc quasi pugillum populi Iudaici cōseruauit.

Porro

Porro ideo hoc uocabulum Deo tribuitur ut intelligas eum solum esse qui dat uirtutem & uictoriam. Sic alio in loco textus dicit: Alij in curribus & equis, nos autem in nomine Domini. Sic Paulus dicit: Confortamini in potentia ipsius. Nam hoc robur æternū est & nō fallit. Reliqua præterquam quod fallunt etiā sunt momentanea. Hinc sequitur forma iuramenti:

Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectū strati mei. III.

Si dederō somnum oculis meis & palpebris meis quietem. IIII.

Donec inueniam locum domi-
no, tabernaculum potenti Iacob. V.

Est hæc *περυσολογία* usitata Hebræis, cum magnum studium significant, nos una figura diceremus hoc totum: Non acquiescam, priusquam domino inuenero habitaculum. Neque autem hic necesse respondere ad puerilem illam quæstionem, quomodo potuerit hoc iuramentum consistere, cū neque Dauid templum ædificauerit, nec si

I v

ipse

ipse ædificasset, potuerit opus absolui nisi
 sapientius conscenderet lectum suum & dor-
 miret. Nam de uoluntate seu animo loqui-
 tur quo Dauid ad hoc opus perficiendum
 affectus fuit. Porro uoluntas seu animus ar-
 tificis complectitur omnes causas, materia-
 lem, formalem, finalem & efficientem etiā.
 Quoniam itaq; sicut in Regum libro osten-
 ditur, Dauid indignum esse ratus est, si ipse
 habitaret in cedrina domo, arca autem sub
 pellibus esset, explicat hæc figura, summam
 uoluntatem, qua optauit hanc indignita-
 tem tollere.

Tabernacu-
 lum Dei.

Porro hic iterum notabitis, cum de ta-
 bernaculo potētis in Iacob loquitur, quod
 sancti Patres & Prophetæ non simpliciter
 Deum in cœlis habitantem speculati sunt,
 sed Deum apprehensibilem in certo loco,
 & quasi persona quadam indutum. Deus
 enim per se est natura infinita, Ideo cogita-
 tionibus simpliciter apprehendi & circum-
 scribi nequit. Respicit igitur Dauid ad uer-
 bum quo Deus se alligarat ad arcam, quam
 cum in templum collocaturus erat, uocat
 templum tabernaculum seu habitaculum
 Dei Iacob. Hic sapientes Iudæi disputarūt,
 Deus infinitus est, stultum igitur est putare
 eum

eū rectius coli in isto loco quā alibi. Sed
 laudandi sunt oculi Dauidis, Salomonis &
 aliorum piorum, qui non uagabantur opi-
 nionibus suis in infinitum, sed uerbum se-
 cuti, Deum tantum eo in loco querebant,
 ubi se inueniri uelle uerbo reuelauerat. Qui
 ibi offerebant, dicebantur coram Domino
 offerre. Qui adorabant, dicebantur coram
 Domino adorare. Sic Adam, Abraham Ia-
 cob, habuerunt altaria, ubi Deus se reuela-
 rat, & signo cœlesti confirmarat se ibi esse.
 Quia enim Idolatriæ peccatum nemo po-
 test effugere, si non ipse Deus, locum & mo-
 dum cultus ostendat. Ideo semper in mun-
 do pijs certus locus ostensus est, de quo pro-
 missio fuit, Deū ibi esse, audire, loqui uel-
 le &c. Nos hodie nullum habemus locum
 corporalem, sed omnia sunt in Christo. In
 hunc unum debent intenti esse oculi & cor-
 da nostra. Solus enim est nostrum σὺς ἁ-
 ρ-
 μα, Ita ut recte dicatur, extra hunc hominē
 Iesum, nullum esse Deum. Itaq; qui cum ap-
 prehendit fidem, habet Deum. Qui non ap-
 prehendit, Deum nullum habet, nec potest
 habere.

In Hebræo nomen tabernaculi plurale
 est, uidelicet propter partes templi. Nam propi-

propiciatorium erat, in quo non licebat nisi semel in anno comparere summo sacerdoti. Deinde erat sanctum, in quod licebat solis sacerdotibus ingredi. Tertia pars erat atrium, in quo reliquis tribubus adorare licebat, hoc est uulgo pariter & principibus. Etsi autem solis sacerdotibus in sancta, & ad propiciatorium ire concessum erat, tamen omnibus communis erat promissio, futurum ut ibi orantes exaudirentur. Inde accedit ut etiam Hierosolymis non essent, tamen orantes faciem & oculos uersus templum flecterent, fiducia promissionis, quam Dominus tabernaculo affixerat.

VI. Ecce audiuiimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ.

Hoc est, uotum Dauidis nunc est impletum, prædicatur enim Dominus habitare in isto templo à Salomone ædificato, quod est eiusmodi, ut post hac non sit transferendum in alia loca, sicut hactenus accidit. Iam in Gilgal, iam in Silo, tandem in Gabaa erat. Porro ubicunque erat arca, ibi simul Deus erat. Nam promissio arcæ sequebatur ubicunque tandem locorum esset. Nunc, inquit,

fixus

fixus & stabilis locus est in quo arca & templum manebit, quod si in hoc loco non erit, nusquam in toto orbe terrarum erit.

Sed quid est, quod dicit in Ephrata esse? nusquam enim legitur domum Domini fuisse in Ephrata, hoc est, Bethlehem. Etsi igitur figura paulo uidetur esse durior, tamen certum est per Ephratam intelligi regnum Iudæ cui præfuit Dauid Euphrateus: ut idem sit in Ephrata, hoc est, in Hierusalem ad quam Dauid Euphrateus transtulit sedem regiam. A rege itaque Ephrateo, per Metonymiam, Hierusalem uocatur Ephrata, sicut etiam in Germanico sæpe solemus, ut si dicam: Saxonia libere confessa est Christum Augustæ coram Cæsare & toto imperio: Hic Saxonia significat Ducem illustrissimum & perpetua memoria Ecclesiarum dignum, IOANNEM, electorem Saxonie qui genere Saxo fuit. Sic dicimus, Pomerania regit Ecclesiam Vuittembergensem, hoc est, Ioannes Bugenhagen Pomeranus. Eo autem hac figura hoc in loco uoluit uti Propheta, ut intelligas templum prædicari non propter Salomonem qui templum ædificauit, nec propter populum præsentem confluentem ad templum, sed propter Dauidam habentem

bentē promissionem istam. Sicut enim supra admonui, promissio est summū quod considerari debet in omnibus, ad eam hic respicit, & significat ex promissione, non ex meritis datum esse templum.

Campi sunt Repetitio seu *ταυτολογία* est quod addit in campis siluæ. Nam campos siluæ uocat Hierusalem, sicut Prophetæ sæpius eam uocant Libanon, quod ex cedris Libani sit ædificata: & ligna Libani, quasi migrasse Hierosolymam uideantur. Superior itaq; appellatio ex persona, hæc autem ex materia ei est indita. Pertinent autem hæc figuræ eò, ut discamus, quàm magnum donum sit habere locū, in quo uerbum Dei docetur. Ibi enim est & conseruatur Ecclesia, hoc est, regnum cœlorum. Hunc locū, inquit, hic habemus ubi templū est ædificatum promissione diuina: hic enim uerbū audimus, hic Deus nobiscum loquitur, hic oramus & facimus omnia quæ ad Dei cultum pertinent, hic uincitur Diabolus, & omnes eius insidiæ, furores, mendacia quibus Ecclesiam perturbare, & gloriæ Dei, ac Ecclesiæ nocere conatur.

VII. Introibimus in tabernaculum
eius

eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.

Hæc satis arguunt, de Ierusalem eum loqui, siquidem loquitur de ijs quæ post Dauidē acciderūt, impleto uoto quod uouit. Est itaq; uox gratulatoria, & simul adhortatoria, quasi dicat, cum habeamus locum uerbo Dei designatū & firmatū, quid cessamus? quin imus audituri ibi uerbū Dei, oraturi, Deo acturi gratias, prædicaturi eius misericordiam, & bonitatem? Hæc enim ferè sunt, quæ in domo Dei, seu templo, conuouit facere. Verbū adorandi, gestum significat, nempe, sicut ferè solemus orātes, incuruari & uultum aduertere ad Dominum seu templum. Quod Latinus fecit in loco ubi steterunt pedes eius, in Hebræo est, adorabimus ante scabellum pedum eius. hoc est, ante propiciatoriū, seu arcā, ubi Deus promiserat se habitare uelle: ubicunq; autem uerbum est, ibi uere est scabellum, habitaculum, cubile, & altare Dei. Sicut Prophetæ ferè significant per uerbum, quod Deus sit præsens: sicut e contra cum uerbum abest, ferè Deus abest & sumus tanquam oues in deserto sine pastore.

Adorare

Surge

VIII. Surge Domine in requiẽ tuam,
tu & arca fortitudinis tuæ.

Hic denuo appellat locum uerbi, requiem diuinam, hoc est, tabernaculum, habitationem, seu mansionem Dei, sicut Christus loquitur: mansionem apud eum faciemus. Est autem oratio hæc quam subiicit superioribus, quasi dicat: Templum ædificatum est, ac nũc arcam in id collocamus, surge igitur ad locum tuum & collocare, ut habites nobiscum. Hæc enim est requies tua, uis enim certo loco & modo coli, nec tibi placeant uariæ opinioniones, & cultus uarij secundum inuentiones hominum. Es quidẽ Deus cœli, & cœlum est solium tuum, sed à nobis non sic uis coli. Hoc uis, ut agnoscamus te hic habitare, & ut in hoc uno loco te queramus &c.

Porro stultum & ridiculum est in cordibus sapientum hominum, Deum affigere huic loco, & ceu murem collocare in istas sanctuarij tenebras, quod tantum ibi & nullibi alibi uelit coli. Sic uicinæ Gentes quibus Iudæorum religio nota fuit, mirum in modum offendit, cõcludi hoc modo in angulum infinitam naturam; Sed Deus hominum

num cogitationes, non solum nõ curat, sed damnat quoq; & statuit, ex suo uerbo esse cogitationes nobis formandas. Vbiunq; ego, inquit, memoriam nominis mei fecero, ibi ero. Quasi dicat: Scio locum istum in Hierusalem angustiores esse, quàm ut me possit capere. Nam quem cœlum cœlorum non capit, quomodo antrum id caperet, & tam breuis arca? Imò pro mea maiestate & persona mea non indigeo alicuius loci, sed pro tua salute tu indiges, ut sit certus locus, in quo adores, me inuenias, uerbum audias, benedictionem accipias &c. Hoc tua necessitas postulat, ne, si ego talem locum tibi non destinem, diabolus te decipiat, & tu, cum credas me adorari & coli, ipsum Satanam adores & colas. Hoc periculum tuum cogit, ut ego constituam certum locum, in quo sit memoria mea. Quanta quæso fuit nostra siue infania, siue stulticia, q̃ alius Romã, alius Hispanias petijt, quasi non ubiq; esset nobis præsens Deus inuocantibus eum in nomine Christi? Quanta porro opinionum extitit uarietas, cum singuli sibi deligerent peculiarem modum colendi Dei? Hęc ne à populo Dei fierent (sicut tamen Prophetæ ostendunt esse facta)

m constituit

constituit Deus unum certum locum, ad quem conuenirent: non quod non etiam alibi esse posset, sed ut populus haberet, quod cum ueniret, certo inueniret Deum.

Arca fuit habitatio Dei.

Arca quidem fuit res corporalis, sicut templa apud nos habent materiam ex qua edificantur. Sed quia Deus uerbo suo ei corporali loco alligauerat suam praesentiam, erat uere habitatio Dei. Sic scimus uerbum esse incarnatum. Corpus itaque Christi seu caro, est corpus & caro uera: humanitas eius est uera humanitas. Sed in carne, corpore, seu humanitate ista, tanquam in speculo quodam, exhibitus est nobis & propositus Deus. Deus in carne illa sic appareret, ut extra hanc carnem nolit coli, & cognosci non possit. Adoramus itaque nos quoque coram illa arca quae nunc est, coram propiciatorio nostro, homine Christo, & statuimus, qui extra hoc propiciatorium adorant Deum, peccant, & sunt idolatre: sicut peccabant, & idolatre erant, qui illo tempore alibi quodam in templo Deum quaerebant, & colere uolebant. Itaque patrum, etiam cum Hierosolymis non essent, tamen orantes uertebant faciem ad templum & Hierusalem. Sicut Ecclesia hodie dispersa per orbem terrarum, tamen in eo conuenit, quod

quod orat in nomine Iesu, cuius passione & meritis nititur. Atque ita per fidem in Christum, est tantum una Ecclesia. Huiusmodi sententiae igitur quae Deum sic alligant ad unum certum locum diligenter sunt obseruandae, ualent enim ad resistendum omnibus idolatrijs, & ad omnes doctrinas iudicandas: Sicut Iudei uniuersalem hanc potuerunt statuere, quod omnis cultus extra illum locum tabernaculi esset idolatria. Sic Patriarchae potuerunt iudicare de aris, quas in istis locis condiderunt, ubi eis apparuit Dominus. Neque enim templum contra templum, non ara contra aram fuit collocanda, sed unum templum, una arca, una ara erat: sicut nobis unus Christus est, in quo Deus habitat & inuenitur.

Ideo magnifico titulo appellatur arcam fortitudinis, hoc est, regni. Sicut Psalm. cx. Scitum uirtutis. Item viij. Ex ore infantium perfecisti uirtutem. Sic arca fortitudinis seu uirtutis, ubi Deus potenter regit, auxiliatur, defendit, & exercet diuinam uirtutem suam pro salute hominum, exaudiendo eos, remittendo peccata, consolando, iuuando contra hostes, Satanam, mortem &c. Haec diuina uirtus, inquit, est alligata huic arcae, ideo recte appellatur arca fortitudinis. Fuit

Arca fortitudinis

m ij alligata

alligata aris patrum: nunc alligata est homini nato ex Maria uirgine. Ad hunc quicumque accesserit, sentiet uirtutem diuinam. Si moritur, inueniet uitam: si premitur conscientia & peccatis, inueniet remissionem peccatorum: si diuexatur à Satana, inueniet pacem: si à mundo infestatur, inueniet securitatem & uictoriam. Nam Christus, cuius regnum est, non ideo regnat, ut nos cumulet opibus, ut locupletet nos bobus, equis, agris, hæc enim habemus ex primo Genesis, sed ut diuinam uirtutem faciat, & liberet ex illis malis, ex quibus nos nostris uiribus non possumus nos uindicare, sicut fideles illius temporis liberauit ab omnibus periculis. Fuit enim arca eis tanquam cœlum, ubi inuenerunt salutem ab omnibus malis. Ideo populus fuit regnum cœlorum, & sancti in populo fuerunt stellæ cœli, sicut Scriptura & Prophetæ huius populi religionem magnifice ornant, & hic arca appellatur arca fortitudinis, hoc est, diuinæ uirtutis. Vbi enim Deus residet, ibi est regnum Dei: Residet autem in arca hac & populo isto: Ergo arca est cœlum, & quicumque sunt in isto populo residentia diuinæ, sunt regnum cœlorum. Hinc Daniel de Antiocho, quod dei ciet stellas,

Propiciatorium nostrum
Christus.

stellas. Recte enim ubicunque uerbum Dei est, ibi statuitur esse regnum Dei, cœlorum, uitæ, uictoriæ mortis, peccati, & omnium malorum. Ad hunc modum, uerbum in mundo contemptibile, est magnificandum.

Sacerdotes tui induantur iusticia, & sancti tui exultent. IX.

Hæc petitio idem est cum illa, qua nos in concionibus nostris utimur, cum rogamus ut Dominus det sanctos et bonos ministros uerbi, & prohibeat, ne malis doctoribus inter nos locus sit. Nam Deus in regno suo est quasi Cæsar quidam. Sicut igitur Principes sunt Cæsar's ministri, & quasi pars præcipua regni eius, ita in Christi regno sunt Angeli pacis, seu ministri Euangelij. Qui igitur pro regno Dei orant, hos necesse est orare, ut Dominus donet fideles ministros: Sicut alibi dicit: Messis magna est, rogate Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Horum operariorum labor est, administrare Sacramenta, & communicare doctrinam, consolationes, minas &c. Hoc igitur ut iuste fiat, necesse est operarios iusticia indui, non solum priuata illa iusticia, quæ singulorum est, sed maxime publica iusticia

blasphemijs & sacrilegijs. Amiserunt enim præcipuum ornamentum sui ministerij, & uerum uestitum, quod non uere docent, nec gubernant uere, sed seducunt potius homines specie gubernationis & ministerij sui, id est impulsu Satanæ odientis hanc iustam administrationem, & subuertentis Sacerdotes. Hæc calamitas in regno Christi accidit, sicut uidemus quoque in regno mundi. Nam & si Carolus Cæsar est, tamē alicubi Satanæ impulsu, seditiones & bella excitantur ab ijs, quibus tyrannis gravior est, quæ iusta administratio. Sed hoc modo etiam fit, ut boni ciues impensius ament iustam administrationē, & pro ea diligentius orēt: Idem in regno Dei accidit.

Summa igitur huius orationis est, ut qui apud arcam fortitudinis sunt, iuste gubernent, ne illa pulcherrime constituta religio collabatur, ut sic extet fructus uerbi, & pauidi animi erigantur, pertinaces & profani cohibeantur minis, infirmi confirmentur, simplices & imperiti doceantur, sicut hæc, Dei gratia, apud nos diligēter fiunt. Apud Anabaptistas, Sacramentarios, & alios non fiunt: quia enim doctrinā corruerunt, cauent hoc sancto ornatu iusticiæ. Nec potest aliter

Ministerium

aliter fieri, ubi pastores errant, quin etiam populus doctorum errorem sequatur. Est autē hæc maxima ira, ubi sacerdotes quos iusticia oportebat indutos esse, impietate ac blasphema doctrina induti sunt: sicut contra summum donum est, habere sacerdotes iusticia indutos.

Quod sequitur: Et SANCTI tui exultent, satis pulchre ostendit, quæ Dei de nobis sit sententia, uel consiliū. Nempe quod Deus non delectatur inquietudine seu tristitia cordis, hoc est, mala conscientia, quam peccatum gignit & metus, qui naturaliter peccatum sequitur: sicut contra bona conscientia, læta & hilaris est, & piè securū animum facit. Cum igitur sint duo regna, regnum mortis, & uitæ, seu inferni, & cœli, optat ut sancti in regno uitæ conseruentur, & fruantur bona conscientia, quam iusta sacerdotum administratio præcipue efficit. Cum hac precatione conuenit precatio Apostolica à qua Apostoli suas Epistolas ferè ordiuntur: Gratia uobis & pax à Deo patre &c. Gratia est remissio peccatorum. Hanc sequitur necessario pax, seu bona conscientia, quam hic David uocat exultationem. Sententia igitur est: Sancti tui, hoc est,

11. Quod dicitur super v

illis a deo consolatur
& liberatur me suis
nos suorum bene in
ulla reuocatione

popu-
lari, &
sibi corpore
n. & sanguine
c. huius, & q. d. q.
no. p. v. p. v. p. v. p. v.

Effice ut
Andreas be.
hunc consci-
entiam, &
Deus non
uult triste
spiritum.

Sancti tui
in h. &
regno uiuunt
Quod in re
pax huius
& uirtus

Gratia est
remissio
Gratia. Sancti
Pax. & c. Quod
Sancti tui
ad regnum

populus simul cum sacerdotibus audito uero uerbo iusti ministerij, exultent in illo uerbo, sint securi, triumphent &c. Vocat autem sanctos propter usum uerbi, & ministerij quod sanctum est. Sic Iudaei uocabantur sancti, quia ut supra dixi, erant in illo populo qui habebat arcam, & uerbum Dei, res uere sanctas & sanctificantes. Sic Ecclesia nostra quoque uocatur sancta, non praecipue propter personalem sanctitatem, quam adesse necesse est, sed potius propter sanctitatem, quam uerbum & sacramenta afferunt ad rite utentes. His precatur laeticiam, ut sint in Domino laeti & iucundi.

Est igitur sententia huius particulae haec, quod Rex noster Iesus Christus, ideo nobis dedit uerbum, ideo iussit nos baptisari, & uti sacramento Corporis & Sanguinis sui, non quod nos occidere, tanquam ueneno, aut contristare uelit, sed ut simus laeti, iucundi, securi, habentes pacem, & bonam conscientiam per ipsius meritum. Ergo Christi regnum est regnum exultationis & salutis, sicut alius Psalmus quoque ostendit: in tabernaculis iustorum. hoc est, in Ecclesia est uox exultationis, quia norunt regem suum Christum hoc uelle, ut per ipsum habeant consolationem

lationem, uitam, securitatem, & uictoriam contra mortem & Satanam. Haec igitur est Christianorum, seu, ut hic uocat, sanctorum exultatio & triumphus. Cur enim Christi anus contristaretur, aut doleret cum per Euangelion in regnum Christi & gratiae uocatus, baptisatus, & Corpore ac Sanguine Domini refertus sit, & quotidie uerbo erigatur contra desperationem & pauores? Si igitur reliqua est tristitia, non accidit id culpa huius regni, non uerbi & sacramentorum, sed mea & Diaboli culpa, quod uerbum non uera fide amplector, nec penitus ei credo. Cur enim pauorem, si uere crederem, me esse baptisatum, uocatum, communicatum, et sic insertum in regnum uitae, comprehensum in gratia, et conclusum in misericordia Dei & Satanae igitur haec technae sunt, qui non sinit nos uidere nostras opes & glorias, sed fingit tentationem & cruces, ubi crux nulla est, sed salus & uictoria.

Recte igitur praedicatur puella illa, quae cum taretur a Satana, respondere se Christianam esse, & sic in eo uiro acquiescebat. Neque enim multis cum Satana agendum est si obijcit peccata, recte facis, si tu ei obijcias Baptismum, quem ne ipse quidem negare potest

Quomodo
contra tristitia
ciam & Sa-
tanam erige-
di sint animi

Sancti.

Ecclesia
sancta.

Regnum
Christi est
regnum pa-
cis & gau-
dij.

potest, quin habeas. Item si uerbū quo uocatus es in regnum gratiæ ei obijcias, quod cum uerbum Dei sit, quomodo te falleret? Ad hunc modum non potest in credente locus esse tristitiæ, siquidem agnoscit in se baptismum, uerbum, communionem corporis & sanguinis Christi, gratiam, fauorem, & misericordiam Dei. Quomodo igitur potest non letari & gaudere? Sed quia uerbum & illa Dei dona sæpe patimur nobis excuti, & oculos aliō conuertimus, hinc necesse est oriri metum, tristitiam & desperationem. Accidit autem hoc partim nostra culpa, partim Diaboli, qui nos, ne sentientes quidem abducit à uerbo, ut cogitemus de nostris siue meritis, siue demeritis. Item de morte sequente, de inferno ardente: de his malis cum cogitamus, sine Christo perimus, absorpti tristitia & doloribus: Hoc enim est arcam fœderis amittere. Qui igitur in hisce periculis uerbum iterum apprehendunt, saluātur & admiratione quadam rerum ipsi secum Dauidis exemplo dicunt: Quare contristans me anima mea, & quare conturbas me? si quidem sum in regno Christi, hoc est, in regno pacis, lætitiæ & exultationis æternæ quidem, nisi quatenus im-

nus impeditur per Diabolum & carnem nostram, quæ diligentius inuetur & plurius facit peccata & indignitatem propriam quàm Baptismum & suauissimas promissiones Dei. Hæc autem est sapientia, imò peccatis abscondita in carne nostra quod magis afficimur immundicie nostra quàm puritate uerbi & sacramentorum. Quare qui in uerbo consistunt, uere in portu nauigant, securi ab his procellis & tempestatibus terrorum. Orandum igitur est, ut habeamus bonos pastores, & fideles dispensatores uerbi Dei. Hi enim huius boni occasio sunt. Nam regni Christi hic est ordo: Christus tanquam imperator, sedet in Ecclesia, tanquā templo, seu solio suo: Doctores, quasi Principes eius regni, purè administrant uerbum ac uere docent. Horum officium seu gubernatio non est irrita. Itaque Ecclesia triumphat, insultat morti, peccato, & Diabolo, quia scit se esse sub imperatore Christo, in gratia. Hæc est uera pax, nempe, pax cordis: In mundo enim pressuram habet. Ad hunc modū, tanquā summum donū flagitat Propheta ut sacerdotes induantur iusticia & postea populus exulteret. Hæc prima pars est huius Psalmi. Nunc sequitur secunda pars: Propter

Regni Christi
ordo.

X. Propter Dauid seruum tuum,
non auertas faciem Christi tui.

Dauidis me-
minit pro-
pter promif-
siones ei fa-
ctas.

Hæc est noua precatio, quam totam in-
stituit fiducia promissionū. Hic enim, sicut
supra quoq; uocabulum Dauid, non signi-
ficat proprie substantiam illam, sed qualita-
tem potius, hoc est, Dauidem indutum, &
ornatum promissionibus de regno, quasi
dicat: Oro te, ut etiam regnum nostrum ser-
ues, & benedicas, & nobis ad sis: hoc autem
oro non simpliciter mea causa quasi dignus
sim cui ista largiaris, sed fiducia promissio-
num quas fecisti patri meo Dauid cum di-
xisti, non defuturam lucernam domui Da-
uid, &c. Pertinet autem hoc ad exemplum
& ad doctrinam, ut nos quoq; oraturi po-
tissimum ad promissiones respiciamus, si-
cut supra aliquoties admonuimus.

Promissio-
nes duplices
Legales seu
conditiona-
les.

Porro hic nos locus admonet discrimi-
nis quod est inter promissiones spiritua-
les & corporales, Nam corporales pro-
missiones habent additam conditionem
nostrorum operum: sic Dauidi est pro-
missum regnum corporale, si posteri eius
maneant in uerbo & uoluntate Dei. Tales
sunt reliquæ legis promissiones. Nam eo
nitun-

Spirituales;

nituntur, si populus custodiat pactum Dei,
sicut in Mose cernitur. Spirituales autē pro-
missiones non nituntur conditione huma-
norum operum, sed simpliciter misericor-
dia & ueritate Dei. Itaq; etsi populus Israel
regno exutus, & è terra sua pulsus est, tamen
promissio de semine Abraham non est subla-
ta, Ita enim textus dicit: etsi eijciam & di-
spendam eos, tamen misericordiam meam
ab eis non amouebo. sic Esaias: Faciet Do-
nus consummationem & abbreviationem.
Hoc est, Dominus consummabit & perdet
populum, propter peccata sua, & tamen
propter misericordiam seruabit reliquias
ex quibus noua Ecclesia enascetur. Sic pro-
missio hoc in loco de domo Dauid est con-
ditionalis & euentus ostendit, regnum to-
tum euersum esse: & tamē uerum hoc quo-
que est, quod Angelus dicit: Sedebit super
solium Dauidis usque in seculum. Hæc con-
tradictio nunquam potest conciliari, nisi
tale discrimen promissionum Dei facia-
mus. Omnis autem Iudæorum error in
hoc discrimine positus est: uident magni-
ficas promissiones de terra & regno. De-
inde etiā quæ de regno spirituali promissa
sunt, ea accommodant ad corporale regnū.
Hinc

Iudæorum er-
ror, quod nō
uident pro-
missiones de
terra condi-
tionales esse.

Hinc surgunt eis illæ lætæ & pertinaces spes de regno restaurando, sed facile iudicium est quàm stultè errent, sed uideamus iam ad Psalmum.

*Facies Christi
quid.*

Cur Dauidis mentionē faciat diximus; propter promissiones igitur Dauidi factas, petit ne auertatur seu tollatur facies Christi, hoc est, Regis. Est enim appellatiuum nomen, quod simpliciter significat Regem seu unctum, sicut Dauid dicit: non mittam manum meam in christum Domini. hoc est, in Saulem, uerbo seu mandato Domini unctum. Porro faciem christi uocat, præsentiam Regis, seu ipsum regnum diuinitus donatum & constitutum, quasi dicat: Serua Domine populū tuū, ius, iudicia, equitatem, & totam administrationem politicam, ut omnia iusto ordine fiant, ne pax turbetur per seditiones & intestina odia, ne disciplina per adulteria & reliqua scandala confundatur, aut deformetur. Hæc enim & his similia ad regnum pertinent. Neque enim regnū petere, est simpliciter coronā petere, sed pulchram & bene constitutā politiam, in qua tuta sit innocentia: contra prauitas & scelera grauitè puniatur. Hæc omnia flagitat Psalmus, cū rogat ne tollatur facies Christi.

Causa

Causa autem est, cur hoc potissimum petat, quod in isto populo sit Ecclesia & uerbum Dei, cui non potest esse laus, ubi cædibus, bellis, & legum contemptu omnia ardent. Sic Paulus quoque iubet orari pro Regibus, ut uitam agamus in tranquillitate. Hodie sub Cæsare Carolo habemus aliquas Ecclesias bene constitutas, in quibus sana doctrina & iusta Sacramentorum administratio floret. Orandum itaque est, ne Deus tollat faciem Christi, ac bellis Ecclesias collabi sinat. Nam sub pace Cæsaris, est etiam Ecclesiarum pax. Ad hanc orationem diligenter hortamur nostros. Quomodo igitur impij homines nos accusare audent, quasi simus perturbatores pacis? Mihi quidem dubium non est, si ulla re, pax & tranquillitas conseruatur, fieri id potissimum nostrarum Ecclesiarum precibus. Quid enim orarent aduersarij, aut quid Christus largiretur suis hostibus & persecutoribus? qui ne quidem quomodo orandum sit, norunt.

Pace opus
est propter
Ecclesias.

Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum, de fructu uentris tui ponam super sedem tuam.

XI.

n Diximus

Politia ser-
uit Ecclesie,
Ecclesia au-
tem conseruat
Politiam.

Diximus institutam esse secundam par-
tem huius Psalmi, in qua oratur pro re-
gno Politico. Hæc enim duo regna, Po-
liticum & Spirituale, & si sunt inter se di-
uersissima, ita tamen coniuncta sunt, ut al-
terum sine altero, uel uix, uel omnino non
possit consistere: Vbi enim pax deest, ibi
pietas sine summis periculis non potest co-
li: Contra, ubi uerbum deest, ibi sine si-
ne errandum est. Necessaria igitur oratio
est pro pace Politica, & regno. Ad hæc
cum uerbum accedit, eo maior causa est,
cur Deo agamus gratias. Diximus au-
tem hanc quoque orationem niti promissio-
ne Dei. In oratione enim præcipue spe-
ctandum est, ut nihil oretur, nisi quod cer-
tum est, ac impetrari potest. Propter hanc
certitudinem, non solum præceptum de
oratione traditum est, sed etiam certa oran-
di forma, & concepta uerba, ut uocant,
præscripta sunt. Causæ quoque certæ
ostensæ, pro quibus dum oramus, certi-
sumus Deo gratam esse orationem. Sicut
cum oratur pro sanctificatione nominis
Dei &c. Huc pertinet, quod hoc in loco
promissio augetur iuramento, ut eo cer-
tior esset,

Hæc

Hæc promissio de regno temporali, si-
cut est ualde magnifica, ita quoque occasio
mortis fuit multis sanctis Prophetis. Sicut
enim promissiones erigunt afflictas & pias
mentes, in suo uero & proprio usu, ita
quoque in abusu inflant securos & præ-
sumptuosos, qui fiducia harum promissio-
num postea persequuntur pios: Sicut ma-
nifesta exempla in Prophetis sunt, qui cum
castigarent idolatriam Regum, & damna-
rent impios cultus, ac ideo minarentur in-
teritum regno & populo, nisi eos abiice-
rent, tanquam hæretici rapiebantur ad sup-
plicia, quod contra hanc & alias promissio-
nes loquerentur. Et in speciem sanè ma-
gnum argumentum fuit, quod Prophetis
obiiciebant: Si promisit Dominus, quod
filius David in seculum sedebunt super se-
dem Dauidis, impossibile est à Rege tale
aliquid fieri, propter quod destruatür re-
gnum. Profecto tam magnificam speciem
Papæ regnū non habuit, quanquam is quoque
eodem modo promissionibus Christi abusus
est, ad stabiliendam tyrannidem suā, & ido-
latrias abhominaciones. Quanto superci-
liose iactarunt, quod Christus Ecclesie sue di-
xit: Vobiscum ero usque in finem seculi: quasi

Promissioni-
bus inflantur
impii, & se-
cunt in uerā
Ecclesiam.

Papa quomo-
do abusus sit
promissioni-
bus Ecclesie

n ij uero

uero hoc ad Papæ nunquam interituram tyrannidem pertineat. Sic pulcherrima illa consolatio: Portæ inferorum non præualebunt. cruenta & sanguinaria facta est, ac multis sanctis exitio fuit, quod eam Papa sibi et tyrannidi suæ usurpauit, Hæc enim sola ratio fuit, qua probauerunt, Papam non posse errare, tanquam Ecclesiæ caput. Ad hunc modum promissionibus, quibus Deus uoluit suos erigere, impij & securi homines abutuntur contra ueram Ecclesiam. Hæc erat causa, cur Amos Prophetam non posset ferre Amazia Sacerdos. Amos vij. In medio domus tuę, inquit, seditionē contra te mouet Amos. Non potest terra sustinere sermones eius. Sic enim dicit: Gladio peribit Ieroboam, & Israel captiuus abigetur de terra sua. Quasi uero impossibile hoc esset, & Rex, eo quod Rex erat, impune peccare posset. Atqui postea res docuit, uanam istam fuisse fiduciam, Prophetam autem uera dixisse.

Amos Prophetas.

Pii non possunt sic se erigere promissionibus, sicut impij.

Ad hunc modum abutuntur impij promissionibus Dei, arrogantes eas sibi, cum tamen ad uerā Ecclesiam pertineant, ac fiunt præsumptuosi & securi. Non cogitant de peccatis suis, non de iudicio Dei, sed securissime

issime sæuiunt in sanctos: Sicut hodie in Papatu uidemus. Ita opprimitur quidem uera Ecclesia, obruitur à tyrannibus, oppugnatur à falsis fratribus, laborat contemptu & odio mundi, ac similis est iamiam peritura. Hic opus erat, ut pii se erigerent fiducia misericordiæ, & promissionum Dei. Nam ideo promissiones propositæ sunt: sed hic uidemus mirabilem peruersionem. Qui credere debebant, & se consolari ac erigere, non faciunt, neque enim finit id infirmitas carnis, quam etiam Satan auget, amplificando pericula & terrores. Contra, impiorum Ecclesia, quæ propter peccata timere sibi debebat, præsumit, optime sperat, uiuit sine omni metu in summa securitate. Sic Papa pertinaciter retinet illas promissiones, quibus Christus consolatus suos est, se cum eis futurum, usque in finem seculi. Nauiculam Petri, & si periclitetur, tamen non submersum iri. At Ecclesia uera, cui soli hæc dicta sunt, hæc non sic credit, nec se ita fiducia harum promissionum erigit. Ita omnibus temporibus eadem est fortuna & conditio uerę Ecclesię.

Sicut autem impij pertinacissime sperant, dum res secundæ sunt, ita quoque cum aduersum

n in sunt

Pii in pericu-
lis spem reti-
nent, ubi im-
pii plane de-
sperant.

sunt, scēdissime desperant. Contra, pii etiā in malis spem retinent, utcunque nullus uideatur spei locus esse. Sic promissio hāc de regno Christi uarie impedita fuit, per rebelles populos, per hostes & Reges impios, do nec tandem propter peccatū ciuitas ac templum uastatum, & populus captiuus abductus est, relicti tantum aratoribus, & in fima fece populi. Iacebat tum uerbum, cultus, iudicia usitata. In summa, iacebat Ecclesia & Politia omnis. Ibi quis potuit sperare, non de futuram posteritatem Dauidi? sicut hic Psalmus promittit. Opus igitur hac promissione fuit, qua sancti se consolarentur, quod scilicet impossibile esset hoc regnum ruere, antequam Christus, uerū Dauidis semen, exhiberetur. Itaq; cum desperatissima tum omnia uiderentur, excitauit Deus summos Prophetas, Daniele etiam constituit inter summos Principes: à Hieremia desiniebantur anni lxx. Reliquiæ regalis stirpis, hoc est, semen Dauid, etiam in captiuitate, seruabantur. Ad hunc modum regnum uere desertum secundum externam speciem, tamen non fuit desertum, & pii retinuerunt spem liberationis, ubi impii desperabant ac peribant.

Ad hunc

Ad hunc modum credimus, & consolamur nos hodie, Christum affuturum regno suo, & Ecclesiæ, usq; in finem mundi, etiam si Papa Antichristus triumphet, & sedeat in templo Dei, ac Ecclesiam uideatur plane oppressurus. Nam propter pericula & necessitatem hanc, promissiones suas Ecclesiæ Deus reliquit: quas & si Ecclesia plene non potest credere, tamen eas non plane negat. Probat autem Christus fidem, etiam si sit sicut granum synapis. Hoc utile est admonere, propterea, quod futurum est, si modo non occupamur nouissimo die, ut Satan per suos omnia tentet & conetur quæ ad oppressionem doctrinæ pertinent. Hic si nos etiam captiuum, & ut sic uocem, transmi-gratum regnum & arcam uidebimus, sicut populus Iudæorum, tamen debemus retinere spem, futurum ut Dominus det Prophetas, et desertam Ecclesiam, tñ nō deserat. Magis enim mouere nos debet uerbū promittentis Dei, q̃ præsens, aut imminēs ruina. Si enim Deus per patientiā multā conseruauit Ecclesiā sub Papa: si tulit usum alterius speciei tantū, & multos abusus quos in Ecclesiā inuexerūt impii doctores: si tandē cū omnia essent desperatissima, clarissimam

n iij uerbi

Promissio-
nes proponū-
tur propter
pios, ut in pe-
riculis non
plane despe-
rent.

Ecclesia sub
Papam qua-
lis fuerit.

uerbi sui lucem exorire fecit inter densissimas tenebras, cur desperaremus? Maior est misericordia Dei caelo & terra, & potest absorbere errores, in quos electi nonnunquam inducuntur.

Nemo quidem est, qui non optet Politiam esse tranquillam, populum obedientem, & sanctum. Sic optabile erat Ecclesiam esse concordem, nulla nec doctrinae nec morum conspici scandala, Principes amplecti uerbum, id non odisse aut persequi. Sed talis tum Politia, tum Ecclesia, forte à perito artifice pulchre pingi potest, in hoc mundo uerò non poterit usquam inueniri. Quare sic comparemus nos, quod Ecclesiae tam pure, & Politiae sic tranquillae faciem nunquam simus uisuri: eo autem contenti simus, quod Ecclesia & Politia (& si turbae & incommoda quaedam sunt) non prorsus abolentur: quod aliqua maiestas in Imperio, in Ecclesia autem sana doctrina conspicitur: & quod pauci quidam magnificiunt uerbum, utuntur Sacramentis, orant, & si maior pars diuersum facit. Ad hunc finem pertinent consolationes hae, ne dum omnia uidentur collapsura, omnem spem abijciamus. Nunc sane misera Ecclesiae facies est, cum pastores & ministri uerbi

Ecclesia nunquam est sine incommodis, itaque opus habet promissionibus.

Ecclesia quae hodie apud nos.

uerbi uix se uidentur contra famem tueri posse, in tanto rusticorum & ciuium odio. Saepe itaque cogito, totum ministerium, sua sponte, etiam si absque tyrannis esset, corrui-
turum, sed promissio pluris à nobis debet fieri quam omnes species, quae se oculis ingerunt. Nam uide omnes historias, an non Ecclesia semper fuit abscondita tyrannide principum & mendacijs haereticorum? Ad haec accesserunt propriae tentationes peccatorum, & uexationes Diaboli, quibus perpetuo exercentur pii. Hae si quis intuetur & in his malis fixos habet oculos, is iudicabit, neque Ecclesiam nec Deum usque esse. Sed non est ex hac specie faciendum iudicium. Nunquam enim talem Ecclesiae faciem uidebis in qua nihil offensionum, non scandala, non dissensiones, non infirmitates uariae & quasi morbi inueniantur. Optabile erat quidem abesse haec, & talem speciem extare Ecclesiae qualis ferè hic & in alijs locis describitur, ubi comparatur sponsae formosae, in qua non macula, non ruga aliqua conspicitur, sed nunquam uidebis foris talem esse: semper enim opprimitur à tyrannis, uexatur ab haereticis, exercetur afflictionibus tum internis, tum externis, in
n v. obedi.

obedientia, contemptu rusticorum, perfidia falsorum fratrum &c. In his periculis omnibus retinenda est cōsolatio, quod nec portæ inferorum aduersus eam præualebunt, & pergendum magno animo, docendo, exhortando, corrigendo, & reliquis quæ ad ministerium pertinent, si qui inobedientes sunt, eant sanè, & ruant, satis sit aliquos esse quibus Christus & ministerium Euangelij est in resurrectionem.

Consolatio
Ecclesie Isra-
el sub tempore
captiuitatis.

Ad hunc modum fecerunt sancti Prophetæ qui uiderunt captiuitatem Babilonicam impendere, templum, & urbem incensum iri. Hæc erat facies regni interituri prorsus. Nihil itaq; fuit quo se consolarentur, præter hanc, & alias similes promissiones, futurum, ut de fructu uentris Dauid, ponatur Rex: atq; hoc confirmasse Deum iuramento. Ac sane insignis hæc est promissio, quod certam personam designit, nec sinit successionem uagari in incerta persona. Abraham, Isaac, Iacob, etiam habuerunt promissionem de Christo, sed sub incerta persona, si respicias ad multiplicatam posteritatem. In hac autem promissione est certa descriptio, quod certa persona denominata est, ut quamuis totus populus

pulus captiuus esset abducendus, tamen quamdiu posteritas Dauidis superesset, spem regni retineret. Huiusmodi promissionem non habet regnum Pontificiū, quasi necesse sit esse Pontificem talem in Ecclesia, sicut in illo populo omnium corda & oculi iubebantur respicere ad unicam familiam Dauidis. Hæc causa fuit cur existimem accurate annotatas esse genealogias à pijs, ut scilicet successio familiæ Dauidis propter hanc spem exhibendæ promissionis esset quàm certissima. Fuit enim hæc familia tanquam stella quædam in hoc populo, cuius posteritas quandiu conspiciebatur, certam spem relinquebat futuræ liberationis per Christum, etiam in captiuitate Babilonica & omnibus alijs periculis.

Et si enim captiuitas Babilonica satis horribilis & acerba fuit, longe tamen mitior fuit quàm ista calamitas in qua Iudæi post uastationem à Romanis factā, uiuunt. Nam et si populus captiuus esset, tamen habebat etiam in captiuitate Regem, in quem piorum oculi intuebantur tanquam in piignus promissionis de Christo exhibendæ. Testabatur enim Deus superstiti ad huc Rege, relictum esse fructum uentris Dauid.

Deinde

Collatio captiuitatis Babilonicæ, cū hodierna Iudæorum.

Deinde in captiuitate, habebant Iudæi uerbum & Prophetas, Daniele, Hieremiam, Ezechielem, & sine dubio prærosq; alios. Quis autem non uidet regnum nondum planè fuisse desertum, nec uastatum, superstitibus adhuc personis destinatis ad regnū & sacerdotium? Tertio, etiam annorum numerus definitus erat quibus duratura esset captiuitas. Horum quid simile Iudæi hodie possunt ostendere? non solum regnum nusquam habent, sed ne quidem personas destinatas regno, præter id quod neq; annum certum numerum nec uerbū seu Prophetas habēt. Quàm præclaras reliquias in captiuitate habebat populus. Certum igitur est, Iudæos planè perijsse, & præsentem calamitatem, non debere appellari captiuitatem, sed simpliciter destructionem, sicut Daniel quoq; dicit: & post hac erit finis. Quomodo enim, stante promissione hac, populus Dei potest penitus sine rege de uentre Dauidis esse? Nam in captiuitate Babilonica, etsi sine regno erant, tamē regias personas, tanquam scintillas quasdam regni habebant, sicut dicunt: tanquam scintillam de lucerna Dauidis tunc fuisse relictam. Huiusmodi nihil Iudæi hodie habent: itaq; res ar-

res arguit, eos damnatos esse cum omni religione sua, aut præsens promissio Psalmi uana est & mendax, quæ confirmat nō futuram posteritatem Dauidi usq; ad Christum, cuius regnum æternum est.

Porro de præsumptione impiorum supra diximus quæ fecit, ut omnes huiusmodi promissiones essent cruentæ. Nam cum ad pios proprie pertineant, impij semper eas sibi arrogant. Quibus cum contradicunt pñ, & minantur eis iram Dei atq; exitium, uim parant impij. Discendum itaq; est, quod sub nomine Ecclesiæ, omnis generis incommoda machinetur et struat Satan. Sic uidemus quid Papa in Ecclesia effecerit, uno hoc prætextu, quod persuasit orbi, Ecclesiam nō posse errare, Ecclesiam nō posse perire: Vera quidē uox est, sed hoc etiam addendum erat, ut proprie definiatur, quæ nam sit uera Ecclesia, & ubi sit. Hæc definitio non ex decretis Pontificum, sed ex Euangelio petenda est, in quo Christus confessio nem tanquam certam notam suorum exit. Qui me, inquit, confessus fuerit coram hominibus, cum ego quocq; confitebor coram patre meo. Ergo ad uerbum potissimum respiciendū est. Neq; enim confessio est, nec

Definitio
Ecclesiæ
seu quæ sit
sit uera Ec
clesia.

est, nec esse potest, ubi non est uerbum. Sequitur igitur, quod ubicumque confessio & uerbum non est, etsi ibi sit multitudo, potentia, magnifici tituli, species sanctitatis &c. tamen ibi non est Ecclesia. Ad hunc modum accommodandus est Psalmus ad nostras res & praesentem usum, ac transferenda promissio regni corporalis ad Ecclesiam: quae etsi ab haereticis & tyrannis affligitur, tamen non peribit, sed manebit inconcussa etiam contra portas inferi.

XII. Si custodierint filij tui testamentum meum & testimonia mea quae docebo eos, tunc filij eorum usque in seculum seculi sedebunt super sedem tuam.

Quia conditionalis erat promissio, ideo corporale regnum tamen desijt.

Haec promissio non est absoluta, habet enim additam conditionem. Differentia igitur est inter hanc & illas quae sine conditione sunt, qualis est in Psalmis: Dixit Dominus &c. Deus iudicium tuum regi dabit. Ibi absolute promittitur regnum Christo. Sed hic non absolute promittitur regnum posteritati Davidis, sed cum hac conditione, si seruarint testamentum Domini.

Itaque

Itaque Salomoni obuenit regnum, qui ex Bathseba natus est, sed defecit serpens postea stirps eius in Ahasia, quem sustulit Athalia, cum solus Ioas, reliquis ab Athalia occisis, superesset. Hoc molitus est Satan, si quo modo promissionem de Christo posset impedire. Postea ad Ioas deuenit regnum, qui etiam erat de semine Davidis, & cura sororis asseruatus erat, ne occideretur ab Athalia. Sic regnum quidem perpetuum promissum est posteritati Davidis, sed sic, ut minetur Deus exitum, si non seruent testimonia sua. Itaque tandem regnum etiam posteritati Nathanae ereptum est, & usurpatum per alienigenam Herodem, donec regnantibus impijs, Christus ex Maria Bethlehemitide natus est: una igitur posteritas post aliam à Satana, propter peccatum, destructa est, & tamen seruata est integra successio seu linea usque ad Mariam.

Haec utile est considerare, quomodo regnum promissum Dauidi, Salomoni filio obuenit, sed propter peccatum iterum ei adimitur. Idem cum Nathan accidit, & tamen seruauit Deus scintillam ex qua hoc regnum, tanquam fax quaedam emicaret. Facta autem sunt haec ad retundendam praesumptionem nostram. Sic promissio de Ecclesia est: uobis

Conditio additur propter praesumptionem

uobiscum ero usque ad finem mundi, sed additur cōditio: si ambulaueritis in uis meis, Nam qui uerbum negligunt, eos Deus uicissim negligit & excitat alios qui sint Ecclesia. Sic Ioannes: potest Deus ex lapidibus facere filios Abraham. Quia enim promissio erat Abraham facta, Pharisei sentiebant se, cum filij Abraham essent, certo hæredes promissionis futuros esse. Hæc fiducia inflabat eos, ut securi & sine timore Dei uerent: dicit igitur Ioannes, certum est, filij Abraham erunt hæredes promissionum quæ Abraham factæ sunt, sed si uos uultis securi esse & non obedire mādato Dei, dico uobis facile est Deo, uobis reiectis, Abraham ex lapidibus producere posteritatem. Sic Papa non ideo est Papa, quia sedet in regno & dignitate ista. Nam si non uult uerbo Dei obedire, facile inueniet & excitabit Deus alibi Ecclesiam. Sic promissio hæc tota pendet ex addita cōditione, contra præsumptionem.

Testamentum est promissio misericordiae per Christum: testimonia sunt uoluntas Dei reuelata omnibus temporibus per Moysen & Prophetas. Itaque requirit fidem, deinde etiam obedientiam erga legem. Diferre autem dicit: testimonia quæ docebo, per Sacer

Sacerdotes scilicet. Hi enim & si ministerium habebant, tamen ipse Dominus uult esse doctor, & se audiri, non uult audiri concilia, non Doctores docentes quæ ipse non docuerit. Hunc igitur ad modum de Ecclesia quoque dicimus, quod ubicunque creditur promissioni Dei, & obeditur eius uerbo, ibi est Ecclesia. Qui autem non credunt, nec obediunt uerbo, hi, & si titulos, uocationem, & alia habent, tamen uere à Deo abiecti sunt, nec habendi pro Ecclesia. Quis enim Pontifici crederet, ideo quia est Pontifex? Atqui hoc uno nomine postulat sibi credi: nec uult disputari, utrum uera sint & sana quæ præcipit, simpliciter uult credi, quod sacra sedes non possit errare. Qui contradicunt, & exigunt eius decreta ad uerbum & uoluntatem Dei, subiiciuntur omnis generis supplicijs. Plane idem usurpant phanatici spiritus homines, quicquid somniant, uolunt esse Spiritum sanctum. Sed egregie Basilius dixit: & πᾶν ψῦπνιον, ἐνδὺς προφητείας. Sicut igitur isti in populo Israel propagauerunt & defenderunt errores & impietates suas auctoritate Regum, in quibus uidebatur hæc promissio niti, ita omnibus seculis solet falsa Ecclesia. Sed nos respondemus, promissionem

Ecclesia sub
cōditione est
Ecclesia, si sci
licet uerbum
sequatur,

missionem quidem ueram esse, sed esse conditionalem, & dici: Si custodierint testamentū & testimonia mea. Neque enim Deus sic unxit Reges, ut facerent quicquid ipsis uideretur, aut ut quicquid institueret & docerent, Deus probaret ideo quia essent Reges. Sed conditionem addidit: Si seruaueritis testamentum meum. Sic in nouo testamento, non negamus hanc Dei uocem esse ueram: Qui uos audit, me audit. Sed hoc negamus, quod simpliciter de omnibus in Ecclesia docentibus intelligenda sit. Quidā enim docent nō Christi, sed suum uerbum. Hos certe Christus non uult audiri, sicut se ipsum, sed prohibuit audiri, cum dicit: Caute à falsis Prophetis.

Sic in Deuteronomio praecipit Moses, ut librum legis nunquam deponat de manibus, ut perpetuo se in eo legendo, discendo, faciendo exerceat. Hoc si Regibus in lege fuit mandatum, quid sentiemus de uerbo noui testamenti: ibi certe frustra iactabunt Pontifices sua Consilia, Patres, Ecclesiam, dignitatē tot seculis usurpatam. Hec omnia sic ualeant, si iuxta regulam uerbi doceant. Ecclesia enim, quae auctoritatem diuinam usurpat, ea tantum est, quae sequitur uocem

& uer-

& uerbum Domini. Ad hanc regulam examina Pontificem, tuentem se nomine Ecclesiae, & uide, num secundum legem sibi diuinitus praescriptam Pontifex doceat. Si contra docet, nec incedit recta uia, & tamen sedet in regno, non ideo deturbes eum de loco suo. Sicut Achas, non ideo quia idolatra est, occidi debet à subditis. Hoc autem facias, ne sequaris eius imperium, ne doctrinam impiam approbes, ne facias quae Episcopus Romanus iubet contra scripturam fieri. In hoc enim casu absoluit nos omnes Deus ab obedientia. Sic enim dicit: Ordino tibi pastorem, cui obedias tanquam mihi. Sed fieri potest, ut uelit abuti ordinatione Dei contra uerbum. Ibi tibi relinquo hoc praesidium, hoc remedium tibi subministro, ut dicas: Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Igitur & si Reges sunt, & si sunt Pontifices, eatenus audiendi, & eis obtemperandum est, quatenus incedunt iuxta regulam uerbi.

Porro usu discimus, nihil esse crebrius, nec uulgatius, quam abuti potestate, tum in Politia, tum Ecclesia. Itaque rarissimi sunt, qui legitime utuntur auctoritate, quam si

Pontifex Romanus manus quomodo examinandus.

Nota exemplum.

Pauci legitime utuntur auctoritate.

o ij ue in

Mandatum
Regum in ue
teri testamē-
to.

ue in Ecclesia, siue Politia habent. Ratio est, quia maior pars hominum seruit cupiditatibus, & patitur se regi & gubernari à Satana. Hinc fit, quod uidemus Pontificem & Episcopos de doctrina nihil esse sollicitos, omnem autem curam eò conuertere, ut augeant gloriam suam, dignitates, opes, uoluptates. Hic quid faciendum est subditis? Num per seditionem eos eiciant, aut occidant? Non. Sed sinant eos regere, et tantum obseruent ac caueant os eorum, sicut apud Matthæum Christus quoque dicit: Super cathedram Moysi sedent. (quanquam longe dispar ratio est nostrorū Pontificum) Hic relinquit eis sessionem & auctoritatem docendi, nec uult eam uiolari. Cōcedit quoque clauem scientiæ. Hoc autem damnat, quod dum clauem scientiæ habēt, & sedent in officio, tamen præterq̃ quod ipsi seipsos non docent, etiam alios seducunt. Quanquam hic etiā Ecclesia reliqua sui iuris meminisse debet: Quia enim nostri Episcopi neq̃ docent ipsi, nec sanis Doctoribus relinquunt locum docendi, & tamen fruuntur beneficijs Ecclesiarum, atq̃ ijs abutuntur ad foedissimas uoluptates suas, eleganter & uere multi disputant, non esse beneficium separandum

ius Eccle
siae.

randum ab officio. Ideo reliqua Ecclesia pro suo iure, tantū potest Papistarum sacul-
tatibus detrahere, ut pii Doctores habeant unde uiuāt. Hoc enim omnibus modis cauendū est, ne ministeriū prorsus aboleatur.

Explodendus itaque est error ille, quem impij Canonistę impudentissime statuunt, cum dicere audent, nō esse præsumendum, quod apex tantæ celsitudinis erret. Hoc est quasi primum principium stolidorum Canonistarum, ex quo hoc monstrum enatum est, quod nunc in Papatu uidemus & excramur, quod sine fronte, quicquid in mentem uenit, & ad numos parandos idoneum fuit, tanquam articulos fidei statuerūt. Nos autem sic dicimus: Vocetur sanè apex celsitudinis ista tyrannis, quam contra scripturam & omnem equitatem sibi usurpat: & ut plus tribuam, fingamus eum etiam diuina ordinatione esse Pontificem, & obtinere primatum in Ecclesia. Adhuc plus tribuam: Si ita postulat Pontifex, faciamus eum sanè Angelum de cœlo. Quid possum de eo sentire præclarum magis? Sed etiam si Angelus sit, tamen anathema eum esse pronunciat Paulus, cum aliud Euangelion euangelisat,

Pontifex enim si Angelus esset, tamen si a uerbo discedit, anathema est. Hoc nota diligenter

o iij Sic

Pontifex
rem ha-
bet, usum
non.

Sic pastor est diuinitus pastor, Rex est diuinitus Rex. Hæc sic largiamur Pontifici quoque, quasi uera auctoritate præsit. Sed conditio de qua diximus, necessitatem affert, ut distinguamus inter rem & usum. Rem uoco auctoritatem diuinam: Eam & si concedam Pontificibus, tamen usum non concedo, quia rem diuinam manifeste trahunt in abusum. Non utuntur auctoritate sua secundum uoluntatem Dei, pro gloria uerbi, sed pro sua gloria. Non igitur obligat nos eorum auctoritas, etiam si sit, ut dixi, auctoritas Angeli de cœlis, sed cum bona conscientia discedimus ab eis, ne inobedientes fiamus summæ auctoritati, & maiestati, quæ est Deus. Quod si Pontifices non pugnarent contra doctrinam Christi, si nobiscum statuerent, iustificari nos solo precio sanguinis Christi, et non docerent negociari homines proprijs meritis & operibus, tunc libenter agnoscerem auctoritatem eorum, & confiterer eos re sancta sanctæ etiam uti. Sed cum abusus manifestus sit, nihil eos iuuat, quod sanctam rem habeant, sicut gloriantur.

Hæc enim est summa summarum, quod Papa nō minus quam omnes alij homines, etiam si

etiam si Angelicam dignitatem haberet, alligatus est ad uerbum Dei. Hoc cum manifeste impugnet, cum extrema crudelitate impietates suas defendat, non subleuat eum sedes, non dignitas, non auctoritas, sed est anathema, sicut Paulus dicit. Vulgatissimum est inter Doctores Papatus, quod Papa sit supra uerbū seu scripturam, & possit pro arbitrio in lege diuina dispensare. Hinc de Ecclesia & conscientijs constituit, quicquid uoluit. Hoc cum nos, freri uerbo Domini, damnemus, & coacti mandato Domini, grauius refutemus, excommunicamur. Ab hac sententia non debemus discedere, sed cum Psalmo hoc dicere: Quod si Pontifices custodierint testamentum, & testimonia quæ Dominus docet, audiemus eos: Si non custodierint, non audiemus, nec uenerabimur in eis quantum uis sanctam rem, qua sic fœde & impie abutuntur. Nam & si Pontifices non sunt, tamen aliqui erunt, qui custodient testamentum, ne Ecclesia planè aboleatur. Sic ante annos centum, cum Pontifices testamentū Domini proijcerēt, Ioannes Huss inuentus est, qui id summa cum reuerentia custodiret. Sic hodie cum Episcopus Moguntinus, tanquam summus, quo ad
o iij dignita

dignitatem, testamentum non uult custodire, sunt alij qui custodiant: & in oculis Dei pastor contemptissimi pagi longe gravior & maior est, quàm omnes totius Germaniæ Episcopi, cum omnibus Cardinalibus & Pontificibus. Neque enim Deus concedit hominibus auctoritatem supra uerbum. Hoc qui uenerantur, sequuntur, & custodiunt, sunt Ecclesia, quantumuis in mundo contempti sint. Qui non custodiunt, sunt Ecclesia Satanæ, nec subleuant eos magnifici tituli.

Omnes ordinis uerbo sunt subiecti

Atque hæc causa quoque est, cur diserte in textu ponitur: Testimonia quæ ego docebo eos. Sic enim uult Deus in Ecclesia uti ministerio Doctorum, ut tamē ipse sit summus Doctor, & ministri omnes, etiam Papa, etiam ipsa Ecclesia, regantur & gubernentur uerbo. Sic enim hæc transferri debent ad præsentem usum. Neque enim hæc particularis et certi temporis disputatio est, sed durat omnibus seculis. In populo Israel Reges & Sacerdotes inflati uocatione, putabant sibi omnia licere. Sic hodie Pontifices non putant se subiectos esse legibus uerbi, sed audent sibi arrogare potestatem supra uerbum & scripturam. Plane similis causa est.

Oportet

Oportet igitur nos hic munitos esse, ut possimus dicere, credo concilium, credo Papam, credo Principes, & Reges, credo Ecclesiam sanctam & catholicam, sed sic, ut illa sancta Ecclesia, nedum Episcopi & Pontifices, sit per omnia subiecta suo Deo & sponso Christo & eius uerbo, sine ulla exceptione. Atque hoc ita credo, ut non sit necesse, Deum mihi de cælo loqui, & sensibiliter mihi reuelare. Hoc uerbum quod Prophetæ & Apostoli locuti sunt, est id uerbum, quod debet credi, cui debet subiectus esse Papa, cum omni Ecclesia sanctorum, nec quicquam debet sine hoc uerbo, multo minus contra hoc uerbum suscipere &c.

Ad hunc modum in ordinem redigi debet Papa. Sed experimur, nullum ueneni genus eum sic formidare, & odisse, sicut Scripturam. Itaque totis uiribus, etiam si aliud simulet, obnititur, ne fiat Synodus seu concilium, tantum ideo, quia hanc questionem metuit, ne queratur in Synodo, utrum Papa sit iudicandus per Scripturam, an Scriptura per concilium. Nam mala conscientia, quam Papa habet, hoc semper ei accedat, quod Scriptura sancta sit uerbum Dei: futurum itaque ut uerbum Dei uiueat, & con-

o v

cilium

Papa cum reformider concilium.

concilium concludat quod necessesse sit Papam esse sub Scriptura sancta. Hoc si fiat, de Papa actum erit. Nam quid in omnibus suis decretis, ceremonijs, doctrina, tueri poterit Papa, si iudicium fiat ex sacris literis? Præuidet itaque animo reformationem intollerabilem, atque ideo omnia conatur, ne concilium cogatur: quanquam interim, si quis uerba spectet, simulat se nihil optare aliud, quam Synodum. Sed dum hæc facit, regum animos sic implicat, & inuoluit, ut ad omnia suscipienda plus oculi & animi habeant, quam ad concilium institutum. O astutiā dignam æternis flammis, & odio omnium bonorum, quod cum tanto Ecclesiæ incommodo, Pontifices suam tyrannidem uolunt stabilitam.

Hæc omnia diximus propter similitudinem negociorum in hoc Psalmo propositam, quod Deus suos Reges, qui pollebant auctoritate diuina, circumscripsit, & uinxit legibus suis, ut etsi potentia præpollerent omnibus, tamen Deo & uerbo eius essent subiecti. Huic uerbo necesse fuit, eos parere, etsi ab inferiore annunciaretur. Sicut Nathan Dauidem arguit, & Dauid parat: non quia Nathan seipsum offerebat, sed uerbum Dei

Dei. Huius discipuli debemus omnes esse. Quare cum ad Pontificem dico, ut se submittat misericordiæ Dei, qua sola necesse sit nos iustificari in oculis Dei, debet Pontifex se submittere uerbo, non quidem propter me, qui id annuncio, sed propter ipsum uerbum: hoc si non facit, abutitur potestate sua, nec debetur ei ulla obedientia in ijs quæ contra uerbum mandat aut docet.

Hæc conditionalis sententia ponitur propter impios, ne sibi fument absolutam potestatem contra uerbum. Nam absoluta promissio ea est quæ Christum complectitur. Huic enim non promittit sub certa conditione, sed simpliciter promittit, uenturum ex semine Abraham. Quia autem dum hæc de Christo promissio impleretur, regnum corporale durauit, est id sic firmatum uerbo Dei, ut tamen haberet certam conditionem additam. Itaque multi impij Reges cum tota familia funditus deleti sunt & alij suffecti, ut tamen regnum temporale aliquomodo perduraret, donec ueniret sanctus sanctorum, & Rex regum, qui regnum hoc continuauit usque huc & in æternum. Pertinet itaque conditio addita contra presumptionem, quasi dicat, ueniet promissio mea

Conditio addita propter impios.

mea de Christo, & certo stabiliam thronū
Dauidi meo, sed uos qui interim in hoc
throno sedetis, & administratis regnum
hoc, nolite putare quod non possitis errare,
aut errata uestra probaturus, & non poti-
us damnaturus sit Deus. Itaq; aut secundū
uerbum administrate regnum uestrum aut
præcipitabo uos & euertam. Hanc pro-
missionem amplificat iam egregie:

XIII.

Quoniā elegit Dominus Sion,
Elegit eam in habitationem sibi.

Hæc est amplificatio promissionis, qua
si dicat: Habetis promissionem, sed in hoc
nunc incumbite, ut iusti sitis, & custodiat
testamentum meū, tum enim fiet ut regnū
hoc maneat, & ego habitabo uobiscum: si
aut apud Elaiā quoq; dicit: Habebo focū
in Sion. hoc est, ero œconomus in utroq;
regno, spiritali & corporali, & dabo om-
nem benedictionem, sed ita, si obedieritis
uoci meæ &c.

Vtitur autem singulari consilio eo uer-
bo, quo Moyses quoq; usus est Deut. 16. 26.
In loco quem elegerit Dominus Deus tuus
ut habitet nomē eius ibi. Neq; enim initio
certus tabernaculi locus erat, sed uagabatur
non

non solum per loca diuersa, sed etiam per
tribus diuersas, Ephraim, Manasse, Dan,
&c. Porro destruit hoc uerbo omnes pro-
prias electiones hominum, seu ut Paulus
uocat ἐδελος κήρας quæ apud Iudæos in-
finitæ erant: sic enim cogitabant, si licet sa-
cerdotibus transferre tabernaculum ex uno
loco in alium, cur nobis quoq; non liceret
plus uno in loco sacrificare? Hæc erat certa
Idolatria. Quia enim Deus per uerbum su-
um, se propiciatorio alligauerat, quod ibi
esse & inueniri uellet, Idolatria erat eum ali-
bi aut credere esse aut querere. Pugnant igitur
Prophetæ summo conatu contra hoc,
ne sibi homines aliud eligant, quàm Deus.
Nihil enim Deus quæ execratur quā susci-
pi aut institui aliquid pro cultu Dei quod
ipse non iussit. Nostra igitur debet esse non
electio, sed obedientia. Alioqui contingeret
nobis quod Hieremias minatur: Projiciā
electa eorum. Hæc pretinent ad refutandas
electiones quas in Papatu uidimus. Nam
quod alius huic ordini, alius aliq; se addicit,
quod certos dies ieiunij habet, quod certos
sanctos quos inuocat &c. hoc totū si quæ-
ras quis iusserit, cogit eum conscientia, ut
respondeat, se sic elegisse ista. At hoc est non
Deo

Deus eligit
locum cultus,
ergo nos non
debemus ele-
gere.

Deo sed Satanæ seruire. Neque enim Deo aliter seruitur quam cum sit quod ipse iussit. Pertinet itaque electio non ad nos sed ad Deum, obediētia autē ad nos pertinet, ut quod Deus elegit, nos exequamur.

Si Deus eligit, ergo non est ex merito nostro.

Deinde uerbum Eligendi pertinet etiam contra præsumptionem meriti: si enim diceret, Ego reddo uobis Siō, aut remuneror uos, significaret id fieri nostro merito. Sed cum dicit: Eligo secundum meam uoluntatem, significat se id facere, sine respectu ullorum meritorum, ut simul & religionē quæ simulatur, & fiduciam meriti damnet: ἐδεδούκει γὰρ ἡμεῖς igitur, seu ut Anshelmus uocat, factitiæ religiones, pertinent ad theologiā Diaboli. Neque enim subleuat nos, quod bona intentione susceptæ sunt. Neque enim est bona intentio quæ non uerbo, sed suo iudicio nititur. Itaque quod Ambrosius dicit, Intentionem iudicare opus, recte quidem dictum est, si recte intelligatur. Nam intentio finalis debet habere uerbum Dei, ceu fundamentum cui innitatur. Is enim solus recte intendit, qui statuere potest, se uerbo Dei cogi ad hoc aut illud suscipiendum. Hoc uerbum qui non habet, etiam si Angelica omnia sint, caue probes aut sequaris,

Bona intentio quæ.

quaris. Hæc igitur tutissima regula est, quam cum sequimur, nunquam aberrabimus, ut semper quæramus, Num Deus hoc elegerit: si respondetur quod Benedictus, Augustinus, Franciscus, elegerit, qui etiam Deo cari fuerunt, fuge tanquam pestem & uenenum extreme noxium. Certum enim est Deum nihil probare, nisi quod ipse elegit. Hæc de uerbo eligendi paucis admonere uoluī.

Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam elegi eam. XIII.

Hæc est sanè magnifica promissio quam de nullo unquam alio loco dedit. Hinc Elaias & cæteri Prophetæ uidentur concludere, quod Hierusalem duratura sit in æternum. hoc est, donec ueniat Messias qui faciat ex temporali Hierusalem, æternam. Sicut Angelus quoque ad Mariā dicit: quod sedebit Christus super thronum patris sui Dauid in secula. Porro nota consequentiā quam promissio hæc euidenter ostendit. Hierusalem hodie iacet, & tamē promissio hæc manifeste dicit: quod sit hæc futura Domi-

Consequētia arguit Messiam exhibēti esse

Domino sedes in seculum seculi, sequitur igitur certissime, quod ille uenerit qui Hierusalem hanc seu regnum hoc perpetuauit in æternum. Nam quod etiam in captiuitate Babilonica uastata fuit, tamen seruatae sunt reliquiae: definitum fuit tempus quo duratura esset captiuitas, manebant Reges & Prophetæ. Huiusmodi nunc nihil est, sicut etiam supra ostendimus.

Magnifica igitur hæc est promissio, Hierusalem hanc forè in æternum sedem Domino, nec unquam deletum iri. Fiducia huius promissionis crucifixerunt Christum, & omnia scelera patrarunt, quod nunquam putabant futurum ut Hierusalem periret, propter promissionem æternitatis quam habebat: sed audiuius, cõditionaliter hæc promitti, si seruent testamentum Domini & testimonia eius. Mansit itaque Hierusalem usque ad Christum, postea dedit peccatorum poenas, sicut aliæ impiæ ciuitates & impia regna. Sic Prophetæ certo promittunt uenturum Euangelion ex Sion, & nouum Christi regnum ex Hierusalem, sed postea addunt Hierusalem hanc forè maiorem tota terra, muros eius fore fines terræ &c. Hæc non possunt inrelligi de corporali Hierusalem,

quæ

quæ tamen initium regno Christi præbuit. Sed postea est uastata, sicut etiam Dauidis impij posteri excisi sunt: pij manserunt usque dum Christus nasceretur.

Porro notum est, electionem hanc coepisse sub Dauide. Nam Hierosolymorum urbs ante id tempus Iebusitarum fuerat: sub Dauide autem per promissionem Domini electa est, ut esset regalis & sacerdotalis ciuitas, idque ita, ut sicut antea sacerdotum non uagæ, sed certæ personæ, ita etiam porro Regum personæ & successiones essent certæ, nec sic uagarentur, sicut antea Iudices, & Duces non in certa tribu consistebant. Vtitur autem hic quoque uerbo eligendi, ad redarguendam fiduciam meriti, quod ferè semper adhærescit animis, ut intelligant diuina gratia & beneplacito Domini hanc urbem definitam esse, ut esset sedes religionis & politiae. Peculiariter enim laborabant Iudæi hoc uitio Satânico, ut gloriarentur, de operibus, merito, & cultibus suis. Sicut Moses quoque ideo eos obiurgat ac præmonet, ne statuant propter iusticias suas sibi beneficia tam magnifica contigisse, sed quod & gentes istæ meritis erant tales poenas, & Dominus beneuolebat suo populo. Non propter

p tuas

Hierusalem
uastata est
& tamen
est a Christi
restitutio
perpetua

Iudæi pre-
sumptiu

Papistę
sumptuos.

Magnum be-
neficium Dei
quod locum
certum cul-
tui suo desti-
nauit.

Hierusalę ci-
uitas sancta.

tuas iusticias, inquit, introduxit te Domi-
nus in terram hanc. Sic quoque in Papatu
diabolicam hanc fiduciam uidemus, quan-
quam longe deteriore conditione, quam in
populo Dei, qui diuinitus mandato cultu
utebatur. In Papatu nihil sunt, nisi electio-
nes humanę, quę sunt idolorum seruitus.

Videtur autem nihil magni dici in eo,
quod promittit Deus se habitaturum in Hie-
rusalem, sed oportet spectare magnitudi-
nem habitantis, tum locus quantumuis hu-
milis & contemptus, reddetur augustissi-
mus. Quem enim cęli cęlorum non com-
prehendunt, eum promittebat uerbum in
Hierusalem certo inuentum iri. Ergo ma-
gnifica promissio est, scire & habere certum
locum, in quo Deus inueniri possit, ne cor-
da dubia uagentur, & unusquisque pro sua
uoluntate sibi Deum, aut locum cultus Dei
deligat. Illa enim erratio uagabunda, cum
animi sibi locum & cultum constituunt: si-
cut Hieroboam nihil est quam idolatria.
Quare infinita misericordia est, quod desi-
nauit Deus certum locum uerbi, & totius
cultus diuini. Hinc magnificus illo titulus
loco tributus est, ut appellaretur ciuitas san-
cta, non quidem propter populum san-
ctum

ctum inhabitantem, sed propter Dominum
sanctum inhabitantem & sanctificantem per
uerbum omnia.

Hanc gloriam habet quoque Ecclesia noui
testamenti, quod scilicet caput eius est,
non Papa, sicut impij Papistę impię di-
cunt, sed Christus sedens ad dextram Dei,
qui adest uerbo & Sacramentis suis. Hęc
ingens est magnificentia & superbia, quę
pendet non ex nostra iusticia, sed ex mise-
ricordia Dei, accipientis, probantis, & lau-
dantis omnia propter filium suum, caput
nostrum.

Sed ciuitas Hierusalem propter hanc cau-
sam quoque insensissimum habuit Satanam;
quod esset tanquam officina Dei, in qua
omnis generis beneficia & sancta opera De-
us quotidie exerceret. Sed tamē a Deo mira-
biliter quoque seruata est & defensa, ne incer-
tum redderetur, ubi esset, ubi coli & audiri
uellet Deus. Iterum autem hic monemur, quod
hec omnia doni, non meriti sint, misericor-
dię, non operum. Siquidem ipse elegit hanc
requiem, & ipsi placuit habitare in hoc lo-
co. Sic meriti nostri non est, quod habemus
Euangelion, Baptismum, Absolutionem
priuatam & publicam; Omnia hęc sunt

p ij dona

Gloria Ec-
clesię noui te-
stamenti.

Satan Hiera-
salem odit.

dona miserentis & beneuolentis Dei propter Christum. Iam transit ad politica, seu temporalia.

XV. Victui eius benedicens benedicam, & pauperes eius saturabo panibus.

Nostri translatio habet, Viduam eius, sed fortasse imperiti scriptoris hoc erratum est. Vocabulum proprie prædam, seu uenationem significat. Sed cur sic appellat scriptura cibum nostrum? Nimirum eam ob causam; propter quam Christus uocat panem quotidianum. Vt sicut bestiae prædam suam quotidie sectantur & inueniunt, non seminant, non laborant, sed per prædam quasi obueniunt eis omnia. Ita nos quoque, non in multos annos per auariciam & incredulitatem cumulemus uictum, sed quotidie expectemus & accipiamus de manu Domini, mediante tamen labore nostro, & eo contenti simus, quod quotidie obuenit, tanquam bestia oblata præda. Auaricia enim & incredulitas non est contenta praesentibus, quantumuis promittat Deus fideliter, se nos pasturum, & daturum unde uiuamus.

Ad hunc

Victum
cur scri-
ptura præ-
dam uocet.

Ad hunc modum scriptura, Victum, proprie & significanter prædam uocat, quæ nobis non sollicitis obuenit, sed laborantibus & relinquentibus curam Deo nostro: sicut Christus ferè hortatur Matth. vi. Iubet laborare, facere, conari omnia, quæ sunt uocationis nostræ. Hebræis enim est labor, quem singuli dies habent, & secum afferunt. Sollicitudinem autem & curam iubet Deo relinqui, ac promittit uictum nobis tam non defuturum, quam auibus & ceteris animantibus. Neque enim hoc agitur, ut in hac uita simus inexplēbiles. Etsi enim habeamus omnes totius mundi opes, tamen cum hac uita relinquendæ sunt. Sicut autem uita non certa est, sed ceu raptus quidam, aut præda, qua fruimur, donec Domino uisum est. Ita etiam est uictus, ceu raptus quidam, quo debemus contenti uiuere, non de futuro solliciti esse. Sic damnat appellatio hæc impiam sollicitudinem, & anxiam incredulitatem, qua tamen nihil promouetur.

Quod sequitur: Et pauperes eius saturabo panibus. nota phrasis est, quod panem uocant, sicut nos uictum, hoc est, quicquid ad alimoniam pertinet, cibum & potum. Hæc promittit, sed pauperibus. Sic autem

p iij appellat

Panem
quid.

Ecclesia in
mundo esu-
rit.

appellat populum suum, uidit enim suam Ecclesiam, talem, qualis semper est, quod in media opulentia mundi, sola esurit, & sitit. Sic Leuitarū initio singularis fuit inopia, donec tandem ad regnum spectarunt, sicut nostri Pontifices quoq;. Ita enim gubernat ista Satan, ministerium conatur fame opprimere & contemptu. Id quia multi recusant ferre, eo prolabantur, ut potius q̄ esuriant, doceant hominibus beneplacencia, & sic euehantur ad magnas opes & dignitates.

Retinenda itaq; p̄is est hæc promissio, quod Psalmus dicit, Dominum daturum panes pauperibus suis. Vtrunq; enim fiet: Habebunt panes, & tamen erunt pauperes: ideo scilicet, quia regnum Christi non est de hoc mundo. Itaq; ij, qui in ministerio sunt, & præcipua pars huius regni, ferant ignominiam, odium, & contemptum, aut à ministerio desistant. Non enim huius mundi, sed futuræ uitæ certa & æterna hereditas p̄is promissa est. Itaq; Christus beatos pronunciat pauperes spiritu, quos necesse est simul sustinere calamitates plurimas. Contra, eos qui abundant & saturi sunt, dicit infortunatos, quia futurum est ut plorent. Instituamus igitur rationes nostras ad hunc modum:

Si uolu-

Si uolumus esse populus Dei, ut contenti in hac uita uictu & amictu, reliqua omnia ex quo animo feramus, & superemus spe eius gloriæ, quæ reuelabitur in filios Dei.

Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt. XVI.

Hæc promissio longe præstantior est ea, de qua iam diximus, q̄ promittit Deus, sic gubernaturum Sacerdotes, ut sint puri & sancti per uerbum, & habeant bonam conscientiam. Hæc si possemus conferre cum illo paruo defectu corporalium rerum, patientius eum tolleremus. Ego fui Monachus, & uixi in meris labyrinthis & laqueis conscientiarum, ubi per traditionū copiam peccatum pariebat peccatum. Eram alligatus cōtra naturam ad impurum coelibatū: Ibi si quis mihi dixisset, quanti redimere uellem pacem cum Christo, & illas magnificas glorias, quas hodie per uerbum & Spiritum Dei habemus, humilis me prostrauissem in terram, ac uitam libenter profudissem, ac petiuissem tantum conscientiam liberari. At nunc, cum uere induti sumus saluari, propter amplissimas & manifestas

p iij

promissio

Temporalia
incommoda
Ecclesiæ, pen-
santur bonis
spiritualibus

promissiones remissionis peccatorum, & uitæ æternæ, obliuiscimur harum opulentiarum spiritualium, & querimur quod nō etiam simus Reges in hac corporali uita. Non anteferimus nostras glorias æternas & spirituales. Magna autem hæc est ingratitudo, sic offendi illa externa paupertate, & nō potius letari et gaudere in tantis opibus spiritus. Quis enim nō mallet, cum istis donis spiritus etiam mendicare panem ostiatim, q̄ esse Episcopus Moguntinus, uel etiam Pontifex, quos constat, cū hostes uerbi sint, in illis opibus mundi, extreme inœlices esse: siquidem carent remissione peccatorū, spe uitæ æternæ, cognitione Christi, & omnibus alijs, quæ nos per uerbum abunde habemus. Si igitur sumus coram mundo contempti, afflicti, tristes, uexati, abhominabiles, pauperes, consolemur nos eo, quod habemus dotes regni cœlorū, quod per fidem in uerbum euademus uictores peccati, mortis, & Satanæ, quod toti sumus induti salute. Quam multos apprehendit ante hoc fœlix seculum desperatio? Quod si hanc cognitionē gratiæ Dei, & consolationes has uerbi habuissent, an nō putas eos porius omniū opum mundi iacturam passuros fuisse?

Quando

Quando enim sentitur ira Dei, & desperatio, tum etiam infinite opes uilescunt. Quid enim tum sunt arces, quid oppida, quid regna & principatus? Omnia hæc quis non libenter proijceret, tantum ut cor pacatum esset?

Merito igitur Paulus *ὁλοκληρίαν* uocat quod omnia in hac cognitione sint posita. Nam etsi emendicato pane hic uiuamus, an non hoc pulchre sarcitur in eo, quod pascimur pane cum Angelis, & uita æterna, Christo, & Sacramentis? Hæc cui non sapiunt, is sanè sectetur Papam & querat cum fabris Satanæ Cardinalicium galerum. Ego alias opes sector, quas fortasse contemnunt sapientes, qui aut Epicurei, aut Academici sunt: ego autem omnibus mūdi gemmis & auro omni antepono. Ante annos triginta, si unius tantum Psalmi ueram cognitionem habuisssem, uisus mihi fuisssem Deus quispiam. Omnia enim tum plena erant fœdissima ignorantia, abhominatōibus & idolatria infinita. At nunc, cum quasi diluuium quoddam cœlestis sapientiæ & cognitionis nobis Dominus aperuerit, etiam mundanas opes quærimus ingrati, & sic delicati sumus, ut nolimus eorum quæ mundus ha-

p v

Insignes cō
solationes cō
tra inopiam
& contem-
ptum.

dus habet, aliquid nobis defieri, sed apud Esaiam est, lectum angustum esse, non itaque utrisque potest esse locus. Quamquam res non damnamus: sunt enim dona Dei, quare quibus obueniunt, fruuntur ijs cum gratiarum actione, & sine querela proximi. Quibus autem non obueniunt, ij æquo animo ferant penuriam. Sicut Paulus dicit: se omnia posse, abundare, egere, edere, esurire, laudari, uituperari &c. ideo scilicet, quia habemus aliud regnum in cælo, & expectamus Saluatorem, qui nobis illa cœpit largiri per uerbum & Sacramenta. Is tantum uerbum & sacerdotium nobis relinquit purum, & integrum, de reliquis non multum laborabimus.

Est igitur hæc insignis promissio & consolatio, quod scilicet Ecclesia & uerbum manebunt usque ad finem mundi. Idcirco non humano consilio aut sapientia, sed Deo induente sacerdotes suo salutari. Itaque etsi sub Ahas & alijs impijs regibus omnia plena erant Idolatria, tamen erant certi Prophetæ per quos uerbum retinebatur. Ac Christi tempore incredibilis fuit cœcitas, cuius similem non existimo fu-

mo fuisse in illo populo, & tamen erant Anna & Simeon agnoscetes & prædicantes recens natum saluatorem. Hoc uere Dei donum & opus est, induentis hoc modo salute, hoc est, uictorioso uerbo, uero & sancto cultu sacerdotes suos, ut audiatur ex ore hominum salus & gloria nostra. Hæ sunt magnificentiores uestes, quam illæ Aaronicæ Moysi, quod Doctores sunt instructi & ornati uerbis salutis, & doctrina ueritatis, qua non solum suos in pace docere, sed etiam contradicentes refutare possint. Huc enim pertinet uestis salutis, hoc est, uictoriæ, quæ paratur per purum uerbum, & salutare ministerium.

Secundum est, quod promittit etiã fructum uerbo, nempe, quod omnes qui audiunt illos sacerdotes, & credunt uerbo, sanctificentur, & implentur corda eorum pace & gaudio, bene sperant de Deo cui sciunt se placere, quem statuunt sibi fauere. Hæc pax cordis, est nostrum regnum cœlorum quod habemus in hac uita. Est enim thesaurus inenarrabilis, ad quem comparata regna & opes mundi sunt fex & stercora: sic coniungit Psalmus hæc duo, quod uictorioso

*Pax cordis
summum bonum.*

*SALV
TARE*

*quia car
lyna dona*

riofum uerbum fit daturus per sacerdotes,
& fidem audientibus nos, ut sic omnes sal-
uentur, ac in læticia cordis, prædicent ac
laudent Deum tam beneficum.

Si quis speciem externam sequatur, iudi-
cabit hæc falsa esse: sunt enim uerba spi-
ritualia, quæ secundum carnem non debent
intelligi. Nam si quis speciem sequatur, de
Papapotius & impijs ministris iudicabit
quod sint induti salute: hi enim securissime
triumphant etiam tum cum sentiunt con-
tra Christum & ueram Ecclesiam: contra
Christiani seu uera Ecclesia, uexantur intus
& foris, à Satana, Hæreticis & persecutori-
bus. Hæc sanè nemo uel salutem uel lætici-
am appellabit, sed potius calamitates, &
ærumnas perpetuas: sed tu oculos tuos ab
externa specie remoue, & intrare illam ma-
iestatem quam tibi in uerbo loquitur &
promittit, quod uelit tibi esse propitia. Si
igitur apud Deum es in gratia, si ille te non
odit, sed amat, si fouet ac tuetur te, quid
queso sunt omnes calamitates & odia om-
nia mundi? An non calamitates omnes quæ
tuis magnæ, absorbentur in illo profun-
do misericordiæ Dei? sicut Paulus quoque
ratiocinatur: Si Deus pro nobis quis
contra

Benedictio
spiritualis
Ecclesiæ non
est estiman-
da ex exter-
na specie.

contra nos? sit sane Satan cum omnibus
furijs mundi, quid nocebunt mihi, cum De-
us foueat, cum me ut filium complectatur,
& cumulet omni benedictione spirituali
per uerbum uictoriæ suæ?

Illic producam cornu David: pa. XVII.
raui lucernam Christo meo.

Perseuerat in promissione regni & sacer-
dotij, quod non solum seruabitur salus &
læticia sacerdotum & sanctorum in popu-
lo aduersus phanaticos spiritus, quibus ille
populus nunquam caruit, sed etiam quod
seruabitur hoc regnum foris aduersus exter-
nos hostes & gentes, & domi aduersus sedi-
ciosos. Sicut enim inter Leuitas multi fue-
runt phanatici & hæretici, ita in reliquis
ordinibus multi fuere sediciosi, sicut osten-
dunt historiæ. Quam multos Saul habuit,
qui cum pro Rege non agnoscerent, sed cri-
minarentur & contemnerent eum? Eo occi-
so, cum à tribu Iuda Dauid Rex saluatus
esset, per sedicionem discesserunt ab eo om-
nes reliquæ tribus & secutæ sunt superstitem
Saulis filium. Ea dissensio uere fuit seditio
& durauit ad annos septem, & menses sex,
licet

Promissio
de defenden-
do regno.

sicut clare ostenditur ij. Samuelis ij. Quis autem nescit, quæ incommenda seditionum & bellorum David postea in regno sustinuerit? Post Salomonis autem obitum res iterum ad infinitam seditionē per Hierobeam deducta est. Contra hæc mala confirmat populum Psalmus, & promittit, cornu David istuc mansurum tanquam à Domino productum. Hæc fortuna huius regni fuit: Sacerdotium sanctum & purum contaminabat Satan per sectas, quæ puram doctrinam impugnarent: In Politia excitabat rebelles & inobedientes ciues. Ad hunc modum Satan mendacio contra regnum spirituale, & cædibus contra Politiam furit, ne scilicet usquam desint scandala, mendacij & cædium.

Ergo sicut inspiciendum hoc regnum & iudicandum est, non secundum speciem externam (Ita enim apparet esse regnum infirmum, seditiosum, debile) Ita Ecclesia quoque habet quidem promissiones pacis: Sed sicut pro maiori parte turbetur scandalis, persecutione, & afflictionibus alijs. Herendum itaque est in magnitudine promissionis, in maiestate uerbi & auctoritate promissoris, qui salutem sic promittit, ut tamen

Ecclesie
species.

ut tamen maneant in Politia rebelles, & in Ecclesia, scandalosi Hæretici. Hic forti animo opus est, ut statuamus, nos si de mundo essemus à mundo diligere: si enim Papæ adulari, & quæ ipse probat, docere uellemus, amaret nos, non persequeretur, non feriret sententia anathematis. Sic hæretici & sectæ, si quæ ipsis placent, probaremus, non sic acerbe odissent nos. Hic igitur perpetuus est cursus mundi, ut qui in Ecclesia uolunt esse, se comparent ad ista scandala magno animo, fiducia promissionum Dei, sustinenda & superanda. Promissio autem in hoc tota est, ut consolemur nos eo, quod habemus Deum fauentem, & quod hostes uerbi Ecclesiam non euerterent, utcunque contra eam furiant. Ideo scilicet quia Dominus producet, seu, ut in Hebræo est, germinare ibi faciet cornu David.

Notus est locus in Zacharia, de Zemach, seu germine. Itaque quidam iudicant hic obscure per uocabulum germinandi, significari Christum, in quo regnum David uere confirmatum est. Neque ego ualde repugno, & tamē malo in simplicitate literę consistere, quod simpliciter promittat Dauidi & locum

ne
 & locum & posteritatem certam. Ideo autem utitur germinandi uocabulo, ut significet incrementum, sicut nostris moribus Imperatorem Augustum uocamus ab augendo. Nisi enim regna conseruarentur, perirent: & crescere, est conseruari. Sic Ecclesia germinat, etsi propter persecutiones uideatur diminui, quia conseruat eam Dominus & quotidie auget per uerbum & spiritum suum. Sententia itaque est, quod Dominus cornu Dauid, hoc est, regnum, potentiam & fortitudinem benedicet, quod gubernabit & seruabit. Personam enim praecipue notare uoluit, ut certi essent posterius, de domo, persona, & loco regni.

Lucerna.

113
 Quod sequitur: Paraui lucernam Christo meo. Hebraismus est, qui conuenit ferè cū eo quod nos dicimus: Ioannes Hubs est lumen Ecclesiae Bohemicae, Leonhardus Keler propter insignem confessionem fidei, & constantiam, est lumen Bauariae &c. Idem ferè lucernam uocat Hebraeus, usurpatur autem haec figura 2. Reg. 21. Ne extingatur lucerna Israel & 2. Paral. 21. de Ioram. Noluit Dominus disperdere domum Dauid propter pactum quod inierat cum eo, & quia promiserat ut daret ei lucernam & filiis

& filiis eius in omni tempore: Ioram enim ultimus fuit ex posteritate Salomonis. Qui post eum regnarunt, fuerunt ex posteritate Nathan. Ea sub captiuitatem Babilonicam uidebatur proxima esse exitio, cum urbs delecta esset, & Rex teneretur in uinculis. Sed Dominus tum locum tum personam castigauit, non mutauit, neque abiecit. Sub natiuitatem Christi, imperium à Dauidis stirpe ad Machabaeos & Romanos deuenerat. Quod igitur ad rem attinebat, penè intercederat lucerna haec, sed tamen in fide erat adhuc incolumis. Relicti enim erant certi quidam ex tribu Iuda, ex quibus postea natus est Christus.

Lucernam itaque uocat conseruationem regni, saltem quo ad speciem, etiamsi quod ad rem attinebat, tum locus, tum persona, periclitata sint. Coactus enim erat Deus propter idolatriam & praesumptionem, destruere & delere eos. Itaque sub Christum, regnum à tribu Iuda ablatum est. Successit autem Christus, qui aedificauit nouam Hierusalem, quae nunquam cessabit. Similis phrasis est ij. Reg. xliij. Voluit extinguere scintillam meam, hoc est, haeredem meum, ut tota posteritas mea intereat. Hinc Salomo Pro

mo Prouerbiorum xxxi. Non extinguetur in nocte lucerna eius.

Parare lucernam.

Est autem Emphasis quoque in uerbo Parauit: significat enim hoc regnū munitum esse, nō solum contra domesticos hostes, sed quoque contra omnes dæmones & portas inferorum usque in Christum. Et tamen historia docet, quomodo uarijs calamitatibus fuerit humiliatum. Sic nos habemus promissionem de Ecclesia, mansuram eam usque ad finem mundi, & non praeualituras portas inferorum. Et tamen quis nescit quomodo Ecclesia sub Papa humiliata & penē extincta fuerit? Prædicabatur & adorabatur non Christus, sed Maria, Apostoli. Itaque secundum Christi uerbum, nisi abbreviati essent dies hi, non saluata esset omnis caro. Hoc igitur semper faciendum est, ut præferamus magnitudinē & potentiam promissoris scandalis mundi & diaboli, nec sinamus deiici animos, cū Papa anathemate, mūdus gladio sæuit cōtra Ecclesiā. Nam & si Ecclesia neque numero nec potētia par sit aduersarijs, tū manebit, aduersarij autem peribunt. Maior enim est qui in nobis est, quā qui in mundo est: & uerbū quia eterna Dei potentia est, omnes inferorum furias facile uincet.

Inimicos

Lucerna Ecclesiae etiam parata est.

Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. xviii.

Non Rex Babylonis, non Syriae, non Edom, non Moab, non Aegyptus. In summa nullus inimicus praeualebit huic regno, sed regnum hoc stabit paratū usque ad Christum: inimici autem huius regni omnes induentur confusione. Lucerna haec non extinguetur, donec ille uenerit qui implebit omnia. Hic thronus, quantumuis despectus & odiosus toti mundo, manebit in gloria, non solum coram me, sed etiam coram mundo. Neque enim Satan, & si unice id ageret, efficere potuit, ut posteritas Dauidis deleteretur, antequam Christus natus esset. His promissionibus, ceu baculo firmo, imò, ceu petrae, sancti innixi sunt in summis calamitatibus, quibus Satan hunc populum exercuit, studio impediendae promissionis de Christo. Ac sane Antiochus Epiphanes praeter ceteris magno conatu hoc egit, ut populum hunc eradicaret. Sed sicut Psalmus hic promittit, Quia inimicus fuit sancti populi, confusione indutus est.

q ij Quod

Coronam
uocat re-
gnum.

Quod Latinus uertit: Sanctificatio mea. uerti debet: Corona eius. Sic enim uocat regnum. Ab hoc uocabulo Nazarei dicti sunt, de quibus est Num. vi. Horum erat singularis cultus, non dissimilis monastico. Abstinebant à uino, & omni forti potu, nō radebantur, idēq; aut ad certum tempus, aut per omnem aetatem. Etsi autem in arbitrio hominum positus erat hic cultus, tamen non erat electicius, sicut monachorum, sed à Deo prae scriptus. Hinc sumit similitudinem Psalmus: & sicut tales erant Nazarei, ita dicit Dauidem quoq; seu regnum eius fore, ut sic dicam, Nasareolum, seu coronulam, quam conseruaturus sit, & ita stabiliturus, ut floreat, tanquam Deo gratitissimum, & mundo utilissimum regnum. Respicit enim ed, quod in mundo contemnitur, tanquā exiguum & infirmum regnū. Sed inquit: Ne uos hoc offendant. Mihi enim est coronula florentissima, & fructificans, tam in spiritali, quàm corporali administratione. Ad hunc modum intelligo simpliciter de regno Dauidis usque ad Christum.

Allegoria
Psalmi.

Qui malunt Allegoriam sequi, & ista omnia transferre ad Christum, sine negocio id

est id possunt. Nam alioqui in Prophetis usitatum est, ut in fine attexant prophetias de Christo, qui est uerus furculus seu germen, & uerus Nasareus, à Deo in hoc paratus, ut sit lucerna perpetua, quam nō possit extinguere Satan. Nam absq; hoc, constat totum illud regnum fuisse figuram Christi & regni eius. Hic enim est, cuius perpetuus thronus firmatus est in domo Dauid, cuius imperium durat, dum sol & luna cursum suum retinent &c.

Complectitur itaq; Psalmus precationē pro uerbo & pace conseruanda. Hoc enim, nisi ingrati esse uolumus, prae cipue in oratione nostra à Deo rogandum est. Ita autem animi sunt instituendi, ne offendantur, seu scandalisentur, cū uexatur aut Politia, inobedientia uulgi, ac Magistratuum iniquitate, aut Ecclesia falsis fratribus & haeresibus. Non enim aliter fiet, ubicunq; est uerbum & pax, ibi Satan, mendax & homicida spiritus, utrunq; perturbare conabitur. Haec est causa seditionum, bellorum, & sectarum seu haeresium. Munitos itaq; oportet nos esse, ut cum aduersarius noster non dormitet, magno animo nos talibus scandalis opponamus, & putemus ea esse admonitiones
q ij quasdam

quasdam, saepe etiam uirgas, seu poenas, quas Dominus immittit, ut emendemur, non ut pereamus. Melius enim est affligi à maligno uulgo, quàm damnari. Itaque uerbum quidem & leges manent, sed maior pars hominum sequitur cupiditates suas, & tum uerbum in Ecclesia, tum leges in Politia negligit. Hoc cum experimur, feramus. Nam peccata nostra etiam grauiore poenas meruerunt. Deus mise-

reatur nostri, & bene-

dicat nobis.

Amen.

PSALMVS CXXXIII.

Ecce quam bonum.

Argumen-
tum Psal-
mi.

Ic Psalmus & si breuis est, tamen quod ad rem & sententiam attinet, satis etiam apertus & clarus est, exceptis duabus barbaris, imò potius sanctis & Hebraicis figuris, de rebus apud Gentes simpliciter incognitis. Neque enim decet barbara uocare, quibus Spiritus sanctus uti uoluit: quin potius barbariem uocemus

cemus elegantiam Græcorum, siquidem cum impietate et ignorantia Dei coniuncta est. Quod igitur ad argumentum attinet, commendat concordiam seu charitatem in utroque regno, spiritali, & corporali, principaliter tamen in spiritali, proque hac agit Deo gratias. Non solum enim pulcherrimum hoc donum est, esse concordem Ecclesiam, & tranquillam Rempub. sed etiam maximorum bonorum fons & origo.

Hic forte quaeras, ubi Dauid didicerit, tam esse magna & utilia: Sed intuentibus historiam eius, facile apparet, magistros huius cognitionis fuisse Saulem, Doeg, & alios Centauros in aula Saulis praecedentis Regis: Item Absalona, Ahitophel. Hoc est, Dauid multis tentationibus, & longa experientia didicit, concordia & tranquillitate nihil esse melius. Verum enim est, quod pro uerbis dicitur: Dulce bellum inexpertis. Iuuenes enim qui adhuc iuuenili sanguine feruent, nihil ducunt pulchrius gloria belli, & uictoria qua inclarescat. Hi carnales motus facile postea extinguuntur, cum experiuntur tales, suam & suorum calamitatem. Sed ante calamitates, commoda pacis ignorantur à mundo, & uere bellum inexpertis

q. iiii. dulce

Dauid experientia didicit, pace nihil esse melius.

Mundus pacem non potest ferre.

dulce est. Sicut historiae ostendunt, in quibus saepe seditiosa ingenia accusant pacem, quod in ocio ferè homines stertant & ignaui fiant, optant bellum, ceu segetem gloriæ, & occasionem ostendendæ uirtutis.

Hic affectus nobis per peccatum insitus est, ut diuina, necessaria et optima dona Dei simpliciter fastidiamus, ac fugiamus & persequamur ultro diaboli damna & calamitates: sicut Germanico prouerbio dicitur, luctari saepe homines, ut sibi concilient malum. Et in Prouerbijs: Malum malum dicit omnis emptor. Nam optimas res fastidiunt animi propter copiam præsentem. Itaque & si pax uere sit præstantissimum omnium bonorum, tamen natura sic corrupta est, ut saepe bellum malit. Sicut autem mundus pacem non potest ferre, ita uicissim multo minus potest ferre bellum. In pace queritur de ignauia, in bello iterum pacem expetit. Quod igitur uocant gentes, Pacem auream: quod dicunt, Concordia paruas res crescere, discordia etiam maximas dilabi: Hoc ipsum & si experientia didicerunt, tamen non credunt uerum esse, nec sequuntur, alioquin non quaererent occasiones bellicorum, et turbandæ pacis. Quid facerent in spiritualibus,

Natura peccato corrupta, contra quæ iudicat facit.

ritualibus, quæ planè non intelligunt: cū uisibilia sua, tum bona quæ pax affert, tum mala quæ bellum affert, quæque sentiunt, non tamen intelligant, si quidem pacis pertesi sunt, & occasionibus motuum & bellorum gaudent idque contra iudicium suum.

Habere itaque pacem tum in Politia tum in Ecclesia, summum donum est, sed hoc potest etiam donum est, agnoscere quoddam sit donum. Multos enim uideas, qui pacem habent & obediens subditos, sed tamen hoc dono non fruuntur. Sic dux nobis uicinus persecutor & hostis Euangelij insignis, habet pacem, & bene constitutam Politiam, sed in media hac tranquillitate irrequieto est animo, cum odio uerbi semper nouas occasiones quaerit, reprehendendæ, & dissipandæ religionis nostræ. Quanto eum decebat magis agnoscere donum pacis, & ea uti cum gratiarum actione?

Exhortamur itaque ad gratitudinem non solum huius doni, sed Dei etiam, qui tum pacem tum alia donat, ut discamus quam magna res sit pax & concordia, & eam referamus acceptam Deo auctori, ne similes faciamus similes, qui donum hoc non intelligit, sed in ipso usu doni Dei obliuiscitur &

Donum est dona Dei intelligere.

q v est in-

est inquietus donec perturbet aliquid. Donet igitur Dominus nobis meliorem uitā: Nam, Deum iuro, hæc uita prorsus nihil ualeat, in qua non solum res optimas non seruamus, nec studemus retinere, sed ne intelligimus quoque quod sint dona. Hoc non Magistratus politicus, non Ecclesiasticus efficere potest, ut retineatur hoc ipsum donum quod habetur, sed tanquam oculis & auribus capti homines faciunt non quod probant, sed quod tum peccatum in natura, tum Satan suadet.

Ergo non hominis, imò, nec Angeli, quæ melior creatura est, sed solius Dei est, seruare imperia ne prorsus collabantur bellis, et tum multibus. Is pacem non solum constituit & restituit, sed solus seruat, etiā tū cum nos in Politia seditiosis, in Ecclesia autem Dei, fanaticis nos opponimus. Hoc donum iubet Psalmus agnoscere, & hortatur ad gratiarū actionem pro hoc dono: siquidem manus diuina est, quod saltem aliqua pax existit. Ac Deo gratia sit, quod cognitionem hanc habemus, & scimus pacem esse donum Dei etiam si gubernare, & retinere eam uiribus nostris non possumus. Hoc enim ed ualere debet, non ut desperemus in ista cupiditate

tate & malitia hominum, sed ut tanto diligentius incumbimus in orationem, ut quod Dominus dedit, id etiam seruet, defendat contra Saanam & improbos homines: sed ueniamus ad Psalmum.

Ecce quā bonum & quā iucundum, habitare fratres in unum. I.

Fuit in periculis, & usu didicit in seditione & alijs turbis non solum quantum malum in discordia & doctrina erroris sit, sed etiam quantum boni sit in concordia, & sana doctrina. Itaque statuit quod Deus ista conseruet, gubernet, ac benedicat. Intelligo enim Psalmum de utroque genere hoc est, de pace Politiae & Ecclesiae, sicut etiam natura coniunctæ sunt. Nam pax Politiae, est etiam Ecclesiae pax, propterea quod in pace uerbum propagari potest. Fratres autem uocat tum ciues inter se, tum Sacerdotes. Hi tum sunt concordēs, cum una & eadem doctrina pascunt populum, cum non pugnant inter se, & uno ore, sanam doctrinam propagant, & populus credit uerbo.

Hæc

Fratres.

Hæc pax in Ecclesia est singulare donum, et bonum non delectabile solum, sed etiam utile & honestum: sic in Politia cum legum auctoritas consistit & Magistratus subdito rû diligentē curam gerit: cōtra subditi Magistratus suos tanquam liberi, parentes colunt, uenerantur, & eorum auctoritati parent. Hæc dona hortatur Psalmus ut intelligere discamus, & pro ijs agamus gratias.

- II. Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius.

Hæc est barbaries Spiritus sancti, qui si nobis est barbarus, nos uicissim sumus illi barbari. Porro notus est locus Exodi xxx. in quo præcipitur Mosi de singulari unguēto conficiendo, Adiecta hac prohibitione, ne à quoq; alio fiat, neue in alios usus fiat quam ad ungendum sacerdotē summum. Cum hoc unguento comparat Psalmus pacem, quod sit singularis quædam sacra & diuina res, quæ nullis uiribus humanis nec parari nec conseruari potest. Nam etsi impijs quoq; donatur, sicut ostendunt regna quæ extra Ecclesiam sunt, tamen reuera est donum

Pax comparatur sancto unguento.

donum Dei, & sacerrimum, quod præcipue seruire debet sacris usibus ad propagationem religionis, ad matrimoniorum fidem, ad educationem liberorum, & curam omnis honestatis retinendę.

Hoc si persuaderi posset phanaticis hominibus, qui nouis & absurdis dogmatibus de Sacramentis, & alijs articulis perturbant Ecclesiæ pacem, quod scilicet pax Ecclesiarum sit sacrum & Deo gratissimum balsamum, segregatum omnino à prophanis usibus an nō existimas cautius eos acturos esse? Sed quia hoc non credunt, nec sibi persuaderi sinunt, nihil pensi habēt temere cogitata, temere effundunt & sacro hoc balsamo utuntur ad prophanos usus, ut sibi gloriam & nomen magnum conparent. Imo concordiam sanctissimam rem, pro ignominia habent, & tanquam sterus conculcant pedibus, non utuntur ea pro capitis unguento. Sed q̄ longe alia Spiritus sancti sententiā est, qui uellet pacem excolari à nobis & haberi pro sacerrimis reliquijs, sicut similitudine optimis uerbis expressa, ostendit.

Diserte autem dicit, à capite, ut ostendat ueram & arctissimam concordiam, Nam si

simili-

Phanatici turbant pacem tam preciosam rem.

similitudinem respicias, Aaron primo un-
gitur in capite, inde ungentū promanat in
barbam, tandem fertur ad oram uestimenti
eius. Cur itaq; capitis mentionem facit?
Nempe, ut ostendar, q; ubi concordia non
est, ibi perinde ac cum regnū sine capite est,
alius huc, alius istuc fertur. Ecclesia autem
habet caput Christū. Debet itaq; balsamū
hoc, id est, concors doctrina, ceu ungentū
preciosum fluere per unitatē spiritus in bar-
bam, hoc est, in uiriles personas, quæ admi-
nistrant officium docendi. Hoc enim barba
significat quæ os uestit, organū doctrine. In-
de fluere debet in ora uestimenti, hoc est, in
reliquā Ecclesiā, quæ est indumentū Christi.

Barba.

Ad hunc modū optat Spiritus sanctus
concordiā pro sacra & nobilissima re habe-
ri, sed quā pauci sint qui hoc sibi persua-
deri sinant notum est. Quis enim nō uidet
phanaticos spiritus, quos Basilius elegāter
τῆ γλώσσης βομβάλλειν dicit, hanc unicā
gloriam ducere, ut cōcordiā discindāt? Hi
Psalmū inuertūt & canūt in cordibus suis:
Ecce quā bonū & iucundum est, disturba-
re fratres, ut nō habitent in unum, sed alius
huc, alius illuc proruat. Neq; enim habent
pacē & concordiam pro balsamo, ideo sem-
per no-

per noua quærūt, nec putant se aut Docto-
res aut pastores Ecclesiarū esse posse, nisi à
nobis dissentiant et quiddam nouū sibi ex-
cogitent. Hos fugere debemus, & cauere ne
eorū simus similes: sed discere quod Ecclesia
rū cōcordia sit donū Dei, quam fouere, au-
gere, custodire debemus omnibus uiribus.
Nihil enim est pulchrius in oculis Dei et An-
gelorū, quam uidere quod Doctores & Ma-
gistri Ecclesiarū sint cōcordes & unanimes,
qui idem docendo sequantur & sentiant.

Concordia
Papistarum.

Papa quidem cum suis pulchre concor-
dat. Est enim etiam furum & latronum in-
ter se concordia, sicut Iudæ cum Phariseis:
Sed hæc non est concordia, quam Psalmus
hic prædicat. Psalmus enim eam concordi-
am prædicat, quæ inter eos est, qui habent
uerbum purum. Ideo utitur non simplici-
ter quauis similitudinē, sed ea quæ perti-
net ad Aaron, diuina uoce nominatum sa-
cerdotem. Ac diserte de barba dicit, quæ
cum ore coniuncta est, ut significet concor-
diam à Doctoribus per totum corpus Ec-
clesiæ diffundi, ut non solum ipsum corpus
recreetur, sed odor diffundatur passim, &
fama Ecclesiæ celebretur coam Deo, & ho-
minibus qui hoc donum intelligunt.

Sicut

III. Sicutros Hermon qui descendit
in montē Sion: Quoniam illic man-
dauit Dominus benedictionem, &
uitam usq; in seculum.

Hermon, Hermon est mons contiguus Libano.
Hinc alio in loco terram Hermonim uocat
Iudæam, quæ mōtibus istis cingitur. Quod
ad similitudinem hanc attinet, existimo
Prophetā uulgarī modo loqui. Quia enim
montes procul intuentibus uidentur coelū
contingere, ros qui de coelo seu ex nubibus
desertur, uidetur ex montibus altioribus
ferri in subiectos colles. Itaq; dicit: rorem
descendere ex Hermonim in montem Sion,
quia sic uidetur procul aspicientibus. Pertin-
et autem meo iudicio hæc particula ad cō-
cordiam politicam, sicut superior similitu-
do ad Ecclesiam, quod per pacem Deus
imperia et regna recreat. Sicut fata, & herbe
recreantur matutino rore: initium autem
pacis est ab ipsis principibus tanquam à
monte Hermon, inde in priuatos ciues &
totam Rempub. manat, quæ ceu rore refri-
geratur, ut omnia floreat. Sicut enim rore
omnia terra nascentia reuirescunt & incre-
menta trahunt, ita concordia, quantumuis
paruæ

paruæ res crescunt. Contra in magnis æsti-
bus, & καύωσι, sicut exarescūt & pereunt
omnia, sic bella, seditiones, & turbæ, euer-
tunt Respub. Hoc experientia etiam Gen-
tes docuit, & adhuc docet, & tamen experi-
mur etiam in nostris hominibus, quod diu-
turnam pacem fastidiunt, & ea grauantur,
nec uidentur eam ferre posse, perinde ac si-
quoddam intollerabile onus esset. Itaque
opus est, non solum diligentibus exhorta-
tionibus pro concione, sed etiam oratione
assidua, sicut Propheta iam addit:

Illic mandauit Dominus benedictionē
& uitas illis. Sic enim in Hebræo est. Hoc
est: Illic Deus habitabit, ubi concordia est.
Hoc profecto magnificum encomium est,
quo ornat pacem, ac debebant animi exci-
tari hac prædicatione ad studium pacis, si-
quidem audiunt Deum habitare uelle cum
talibus Principibus & Doctoribus, qui pa-
cem amant, & adiuuant. Sequitur igitur,
quod ubi sunt inimici pacis, & qui bellis
non necessarijs delectantur, sicut sunt Cen-
tauri aulici, & seditiosi rustici, ibi habitat
diabolus cū angelis suis, & q̄ Deus ibi man-
dauit maledictionē, mortes, & perniciem.

r Emphasis

Encomium
pacis, quod
Deus ibi ha-
bitare uelit.

Emphasis est in nomine Vitæ, est enim plurale, sicut Psalm. lxiij. Significat enim in genere omne quod uiuit, seu omnes ordines uitæ, Sacerdotes, Leuitas, fideles, Magistratum, artifices, ciues, rusticos &c. quasi dicat: Omnia genera uitæ, omnes status & ordines omnes locupletabuntur in pace. Hæc sanè magnifica promissio est. Sed an non nos sumus, qui magnifice quoq; eam contemnimus? Multi de industria querunt occasiones turbandarum Ecclesiarum. In Repub. experimur, quantus sit Legum contemptus. His omnibus quasi cogimus Deum, ne benedictionē & uitas mandet. Itaq; uarijs calamitatibus subiicimur, quia benedictionē tam liberaliter oblata contemnimus. Quanquā ne quidē calamitatibus & flagellis mundus sanatur. Quid enim profuit toties exerceri Iudæos omnis generis malis? Itaq; ad extremum funditus eos delere necesse fuit, sic Sodomis frustra concionabatur Loth. Primo mundo frustra concionabatur Noah. Idem periculum nos Germanos quoq; manet, pestibus, bello, fame non emendatur, nec meliores reddimur; Itaq; sequetur interitus.

Est igitur

Est igitur Psalmus commendatio pacis, ut habeamus eam loco summi & sanctissimi doni, & potius omnia reliqua in discrimen patiamur adduci, quam ut adiueamus homines seditiosos, & profanos. Nā etiam si ferendum aliquid est, æquo animo ferri debet, si quidem pace omnia restaurantur, sicut quidam eleganter dixit: Nihil mi noris erui quam pacem: si quidē emptori amplissimos fructus parit. Sepe in priuatis negocijs experimur, si quis iacturā decem aut uiginti aureorum æquo animo fert, ut pacem retineat, cum rectissime consulere suæ rei familiari, ubi alius, prodita pace, dum per contentiones & lites decē aureos seclatur, sæpe centū aut amplius amittit. Hæc si in priuatis sic fiunt, quid putas in administratione Rerumpub. & Magistrorum imperiorum fieri? Discamus itaq; pacem magno aestimare, & Deo pro tanto dono tum in Repub. tum Ecclesia grati esse. Tunc fiet ut nos quoq; sentiamus mandatum de benedictione & uitis, sicut Spiritus sanctus promittit,

Amen.

r ij Psal.

PSALMVS CXXXIII.

Ecce nunc benedicite.

Ic est ultimus Psalmus inter eos qui habent titulum à gradibus. In quibus cum hactenus audieritis multas graues & utiles doctrinas, sermone de omnibus articulis totius religionis Christianae: de iustificatione seu remissione peccatorum, de cruce, de charitate, de coniugio, Magistratu &c. (perinde ac si hoc studuerit Propheta, ut in hisce breuiusculis Psalmis summam eorum comprehenderet, quae in populo docenda sunt) uidetur iam concludere hoc Psalmo institutum argumentum. Sicut nos quoque solemus, cum in fine concionum rogamus, ut Deus nobis conseruet uerbum suum, & donet nobis, ut in eo perseueremus. Quia cum uerbum est purum, tum omnia sunt salua, sancta, & pura, ut cunctae furiant portae inferorum, & nos non solum rerum, sed quoque uitae & corporis iacturam faciamus. Quid enim in eo incommodi est, modo animae saluentur? Verbum itaque est, ut sic dicam, genus generalissimum

Допиши
верби.

mum omnium honorum, siquidem omnia bona conseruat. Hoc autem amisso, aut deprauato, omnia bona simul sunt amissa. Si cut enim sublato sole & luce mundi, qui ambulat, in tenebris ambulat, ita obscurato uerbo, sequitur etiam politicae periculum. Ibi non Magistratus, non subditus, non ancilla, non seruus scit quid faciat, sed sunt omnia in errore & densissimis tenebris.

Ergo hic Psalmus hortatur, ut oremus pro uerbo conseruando, & studeamus singuli hoc officio adiuuare Ecclesiam. Nam & si nunquam Ecclesia est sine haereticis, sicut quoque Politia nunquam est sine hominibus seditiosis, tamen uerbo adhuc incolu mi, non potest fieri, quin multa bona, & multi boni quoque simul relictis sint. Accipio igitur Psalmum, quod sit tanquam epiphonema superiorum, in quo precatur & hortatur, ut Domino agantur gratiae pro dono uerbi sui, ut id porro quoque conseruetur, propterea quod conseruato uerbo, semper est inuenire aliquot bonos, qui sancte & pure uiuant, Ideo dicit:

Psalmus hic
est tanquam
epiphone-
ma praecedentium,

r in Ecce

1. Ecce nunc benedicite Domino omnes serui Domini, qui statis in domo Domini per noctes.

Benedicere significat non solum priuatim agere gratias Deo, sed publice quoque laudare Deum, & praedicare uerbum Dei: hoc enim non potest fieri, quin simul celebretur misericordia Dei, qui creator, confuator, & simul redemptor noster est, qui omnia fert & tentauit, quae pertinent ad uitam nostram, non solum hanc corporalem, sed futuram etiam & aeternam. Etsi autem uocabulum seruorum Dei proprie pertinet ad ministros Ecclesiae, tamen complectitur in genere omnes, qui ueram doctrinam profitentur & sequuntur. Nam etiam istorum qui in ministerio non sunt, officium est, confiteri uerbum, & beneficia Dei agnoscere ac celebrare. Omnes igitur uos, inquit, simul conferte operas, perseuerate in uerbo, confirmemini, praedicare, docere, magnificate illud, ut cum reliquis totus mundus Deum blasphemet, & contumelia afficiat, uos saltem sitis qui eum benedicatis, quod sit misericors: tunc fiet, ut, & si numero & uiribus

bus sitis inferiores, tamen uincatis omnes hostes uestros.

Sed quid est quod diserte addit: Qui statis noctu in domo Domini? num Papistarum more, in templo certas horas obseruauerunt? Hebraismus est: Significat enim idem quod nos Germanice dicimus: Mane & uesper, hoc est, assiduo. Sicut etiam supra: A custodia matutina usque ad noctem. Paulus hanc sententiam alijs uerbis effert: Abundet uerbum in uobis omni tempore. Et Christus: Oportet semper orare. Nam cum noctis tempus somno destinatum sit, qui noctu benedicit, etiam interdiu idem faciet, & sic semper benedictet.

Hebraismus quoque est in uerbo Statis. Stare. Neque enim significat positum corporis, sicut Carthusiani orantes stabant, sed uocationem: Ergo idem est cum dicit: Qui statis. ac si dicat: Qui ordinati & uocati estis ad domum Domini, ut ibi laudetis & praedicetis Dominum, non cantando solum, sed enarrando uerbum Dei, exhortando fideles, ad fidem, patientiam, charitatem &c.

r iij Extollite

II. Extollite manus uestras in sancto & benedicite Domino.

Puras manus leuare.

Non inuitus uerterem: Leuate manus pure & sancte, sed Grāmatica repugnat, quam sententia eodem redit. Nam qui in sanctuario orat, debet pure orare, hoc est, puras & sanctas manus tollere, sicut Paulus loquitur, alioqui frustra orabit. Significant autem purae manus innocentiam à sanguine & rapina praecipue. Ostendit autem Propheta duo genera esse hominum uenientium ad templum & orantium, quidam ueniunt & orant in innocentia & sanctitate. Quidam orant in hypocrisi, & habent manus pollutas sanguine, siquidē incensi sunt odio uerae doctrinae & totius ministerij. Horum oratio peccatum est, sicut Psalmus dicit. Ad hunc modum praecipit de oratione Paulus quoque: Orate sine murmure & sine hæsitatione. Hæsitatione est dubitatio, ubi non est uera fiducia misericordiae Dei. Murmur est impatiencia, quam mora seu dilatio exauditionis affert. Hæc ferè cum studio uindictae coniuncta est, Item Christus: Si uis offerre munus tuum ad altare, & tibi

tibi in mentem uenit, fratrem tuum habere aliquid contrate, abi & reconciliare fratri tuo, & tum offer munus tuum. Hoc enim usitatum est, quod hypocritae postquam omni genere iniuriarum onerarunt fratres, non solum sibi non sunt male conscij, & excusant factum suum, sed etiam simulant singulare studium religionis, & sanctitatis, ac iactant Euangelion plusquam ueri Christiani, securi de eo, quod odio, & inuidia contra proximum accensi sunt.

Contra hos monet Psalmus ut in sancto loco oraturi, puri & sancti sint. Nam qui orat, & est aut avaritia, aut libidine, aut ira, aut alio Diabolo obsessus & captus, huic dicit Dominus: quare enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Cum uideres furem, currebas cum eo, cum adulteris erat portio tua, &c. Psal. 50. Talis erat oratio Pharisei qui descendit iniustus ex templo. Nam hæc usitatissima pestis est, quod qui impurissimi sunt, de Deo & uerbo eius magis & per tinacius gloriatur quam uere pii. Itaque Scriptura diserte nominat, quod quidam no-

in psal.

r v men

men Dei in uanum assumunt, qui corde & uita tamen polluti & impij sunt. Et Propheta hoc in loco Hypocritis insultat, qui eum orant, putant Deum non uidere impuritatem cordis ipsorum. Necessarium igitur uotum est, ut primum Deus uerbum daret, & id seruet contra phanaticos spiritus & hæreses: deinde etiam ut nos seruet in innocentia, & custodiat ab hypocrisi.

III. Benedicattibi dominus ex Zion qui fecit coelum & terram.

De Zion aliquoties in his lectionibus admonuimus, uoluit enim Deus, non solum ritum & personas, sed locum quoque cultus certum esse, ne animi incerti uagarentur & sibi ipsis certa loca cultuum deligerent. Quia autem non carebat res scandalo, quid enim absurdius potest fingi, quam Deum coeli & terræ concludi in illas tenebras? ideo ad confirmandos animos dicit, quod Dominus, qui in Zion habitat, sit creator coeli & terræ.

Hæc sepe diximus, & utile est sæpe inculcari

culcari, ne deligamus nobis peculiare cultus. Sicut enim in ueteri Testamento erat certus locus, persona, & tempora certa, quibus Deus cultum suum quasi affixerat, ita apud nos in solo Christo inuenimus Patrem. In Christo adoratur Pater, & inuenitur, extra Christum nec adorari, nec inueniri potest, sed damnatum est quicquid extra Christum pro cultu Dei instituitur.

Summa igitur est, uobis sacerdotibus dico, uos moneo, ut uerbum sequamini & pure administretis officium uestrum. Nam uerbo & ministerio saluo, nihil est quod possit nocere. Etsi enim Satan & mundus oppugnat nos, quid tamen? Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Prima itaque cura sit, ut uos Doctores curetis de puro uerbo conseruando, in eo adiuuet uos Deus: Hæc enim uera et præcipua est Dei benedictio, id quod posset dici pluribus, sed satis sit ostendisse. Nostrum hodie est, in hac luce uerbi, eadem studere & conari, ac omnibus modis cauere, ne per ingratitudinem nostram, uerbum iterum amittamus: id fiet, si nos quoque Ecclesijs precabimur, ut benedicat

medicat eos Deus per filium suum redem-
ptorem, Dominum ac Deum nostrum

IESVM CHRISTVM,

cui sit laus & gloria in

secula seculorum

Amen.

..

Finijt Lutherus Psalmos Graduum

Vuittenbergæ, anno Domini 1533.

die Octobris 27. Descripti autem

sunt Noriberge, & finiti

anno 1540. die

Januarij

26.

EX OFFICINA CRATONIS

Cratomiliani Argentoratensis,

Mense Septembri.

Anno.

M. D. XL.

IN PIAE M. D. C. C.

ad hunc usque diem filios suos eduxit
in hunc mundum, et hunc mundum

et hunc mundum, et hunc mundum

et hunc mundum, et hunc mundum

et hunc mundum, et hunc mundum

et hunc mundum, et hunc mundum

Sancti Lucei, et Sancti Gregorii

Venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

IN PIAE M. D. C. C.

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

et venerabilis, et venerabilis

